

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж

Матеріали

II науково-практичної конференції
«НАУКА, ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО:
ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ ДЛЯ
ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ»

Дніпро
15 квітня 2026 р.

Рекомендовано до друку Організаційним комітетом
науково-практичної конференції ДТЕФК (Наказ № 37 від 27.02.2026 р.)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ейхман Олена Анатоліївна – завідувач відділення сфери обслуговування і права, викладач спецдисциплін ЦК «Сфера обслуговування»; викладач вищої категорії, викладач-методист.

Мірошниченко Оксана Володимирівна - доктор філософії з історії та археології, викладач суспільних дисциплін, викладач вищої. категорії, викладач-методист.

Уласевич Надія Василівна - заступник директора з навчальної роботи, викладач вищої категорії, викладач – методист.

Адреса орг. комітету: 49041 вул. Технічна 4, м. Дніпро, Україна.

Матеріали II науково-практичної конференції «Наука, освіта та суспільство: інтеграція знань для вирішення глобальних викликів ХХІ століття». Дніпро: Середняк Т.К., 2026. 280 с.

Тези подаються в авторській редакції.

Збірник тез сформовано за матеріалами науково-практичної конференції «Наука, освіта та суспільство: інтеграція знань для вирішення глобальних викликів ХХІ століття», що відбулася 15 квітня 2026 року в Дніпровському транспортно-економічному фаховому коледжі. У публікації узагальнено наукові підходи та практичні напрацювання, спрямовані на осмислення сучасних трансформацій у науці, освіті та суспільному розвитку. У тезах відображено прагнення науково-освітньої спільноти до пошуку ефективних шляхів реагування на глобальні виклики, посилення стійкості освітніх систем і забезпечення їх подальшого розвитку. Видання адресоване науковцям, педагогам, здобувачам освіти та всім, хто зацікавлений у дослідженні сучасних освітніх і суспільних процесів.

ЗМІСТ

Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві

Варцаба Олександра

Розвиток маркетингу та менеджменту в умовах новітніх глобальних викликів з використанням ІІІ9

Карманов Олексій

Використання сучасних освітніх технологій для інтеграції PhET симуляцій в лабораторні роботи при викладанні курсу фізики і астрономії у контексті глобальних викликів століття15

Коваленко Валерія

Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві20

Тарасенко Роман

Практичне використання штучного інтелекту в освітній діяльності коледжу: інструменти викладача24

Щербакова Марія

Робототехніка в індустрії гостинності31

Проблеми та інновації в математичній, цифровій, природничій і професійній освіті

Гацько Тетяна

Проблеми інтеграції природничо-наукових знань у професійну підготовку майбутніх фахівців гірничого профілю.....38

Гусейнов Рафіг

Проблеми та інновації в математичній і цифровій освіті42

Євдокимов Ігор

Про психологічні відмінності між дівчатами та хлопцями у процесі вивчення математики в школі.....46

Кабанець Ольга

Прийоми візуального подання навчальної інформації на заняттях з математики52

Кіщенко Наталія

Професійно орієнтоване викладання хімії як складова формування компетентностей фахівців з обслуговування та ремонту автомобілів60

Нурулліна Олена, Карась Ірина

Критичне мислення як складова природничо-наукової грамотності здобувачів освіти під час вивчення хімії.....64

Сасенко Олег

Формування практичних навичок на заняттях з дисципліни «Захист України».....68

Уласевич Надія

Сторітелінг як ефективний метод розвитку творчості здобувачів освіти на заняттях із зарубіжної літератури.....72

Чепець Анастасія

Застосування математики в готельно-ресторанній справі.....77

Тенденції глобального, національного та регіонального розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності

Бойко Тетяна

Практичний досвід екскурсійних подорожей як відображення сучасних тенденій розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності.....85

Глуховська Віолетта

Весільна обрядовість в українському селі: збереження локальної пам'яті Васильківської громади (1980 – 2010-ті рр)89

Гнєздилова Валерія

Цифрові технології в туризмі.....95

Ейхман Олена

Темний туризм.....100

Смакота Єлизавета

Розвиток туризму в Україні в умовах воєнного стану: проблеми і перспективи (2022 – 2026 рр.).....104

Харчові технології: освітні та наукові тренди

Луніна Ольга

Напрямки удосконалення виробництва м'ясних напівфабрикатів у тістовій оболонці.....109

Майко Олена

Вплив амарантового борошна на якість та поживну цінність пшеничного
хліба.....114

Сучасні тренди розвитку маркетингу, менеджменту та підприємництва в умовах новітніх глобальних викликів

Костюченко Ірина

Сучасні тренди розвитку підприємництва в умовах новітніх глобальних
викликів122

Макарова Ксенія

Функціональні особливості інтернет-банкінгу на прикладі АТ Універсал
банк (Монобанк).....129

Сорокіна Олександра

Проблеми утилізації тари та сучасні інновації у сфері пакування.....134

Право та правоохоронна діяльність: актуальні проблеми та перспективи розвитку

Бадак Максим

Адміністративний розсуд органів управління освітою в умовах воєнного
стану.....140

Кузякова Юлія

Визнання фізичної особи безвісно відсутньою.....144

Сокур Михайло

Особливості правового регулювання трудових відносин в умовах воєнного
стану в Україні147

Впровадження інноваційних технологій навчання і модернізація фахової передвищої освіти

Баюл Тамара

Проблематика використання штучного інтелекту у написанні курсових
робіт.....151

Зейналова Женя, Назаренко Ірина

Фахові конкурси як форма практико-орієнтованого навчання: досвід
проведення156

Зотік Ольга

Використання цифрових технологій у формуванні фінансової компетентності молоді.....161

Кузьміна Наталія

Інноваційні методи навчання у фаховій передвищій освіті.....165

Чернишова Олена

Впровадження інноваційних технологій при вивченні дисципліни «Основи менеджменту і маркетингу» здобувачами освіти спеціальності «Готельно-ресторанна справа».....169

Швайко Тетяна

Методика вивчення історії: поєднання теоретичних знань і практичних навичок.....172

Янголенко Маргарита

Важливість мотивації здобувачів освіти фахового коледжу до вивчення англійської мови в умовах сучасної освіти.....179

Підтримка фізичного та ментального здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення

Бовтько Кіра

У пастці дофаміну: як цифрова реальність конструює наше «Я».....183

Бондаренко Ксенія

Активний відпочинок студентів: рух, що надихає на успіх.....188

Гайова Олена, Мотайов Михайло, Севастьянов Олексій

Формування культури самозбереження та відповідального ставлення до здоров'я у здобувачів освіти України192

Гайова Олена, Ребізант Марина

Роль засобів фізичного виховання у формуванні психологічної стійкості здобувачів освіти в умовах воєнного стану.....196

Галенков Денис

Розвиток резильєнтності у дітей в умовах повномасштабного вторгнення201

Галенкова Юлія

Психологічна безпека як основа інклюзивного навчання в умовах воєнного стану.....205

Кочина Тамара

Вплив онлайн-навчання на психічне здоров'я здобувачів освіти і педагогів
в умовах війни208

Курносова Віра

Академічна прокрастинація в умовах хронічного стресу: причини,
механізми та шляхи подолання у здобувачів фахової передвищої
освіти212

**Історія, культура та філософія в науковому вимірі: стан та
перспективи**

Гончар Оксана, Боговік Олег

Роль енергетики у процесах українського державотворення.....219

Гончар Оксана, Гарькавий Тимофій

Історія в науковому вимірі: сучасний стан та перспективи розвитку222

Гончар Оксана, Пирогов Максим, Лінник Варвара

Енергетичний фронт 2022 – 2025 рр.: нова сторінка в історії
Придніпровської ТЕС226

Кучер Артем

Модернізаційні зміни, що вплинули на становище українців у
підросійській Україні в кінці XIX століття228

Малига Надія

Чорнобиль – невивчені уроки: від техногенної катастрофи 1986-го до
ядерного тероризму сучасності.....233

Маркевич Поліна

Історичні пам'ятки міста Марганець: збереження локальної пам'яті та
культурної спадщини238

Мірошниченко Оксана

Релігійне відродження в українській державі.....242

Остропольська Марина

Філософський аналіз цінностей сучасного суспільства: виклики та
перспективи245

Терещенко Віолетта, Пронін Владислав

Курган Чортомлик як визначна археологічна пам'ятка скіфської
доби250

Шабельнікова Ірина

Концептуальні засади та предметне поле публічної археології: англо-американський досвід та теоретичні моделі254

Шабельнікова Ірина, Гайдай Софія

Публічна археологія: образ археолога в англо-американському кінематографі 1980-х – 2020-х рр260

**Транспорт як фактор сталого розвитку суспільства: економіка,
інженерія, логістика**

Бабіч Віталій, Заплюсвічка Олексій, Самойленко Владислав

DPF-фільтр: мити чи купувати новий? Аналіз ефективності очищення або заміни264

Кіщенко Мар'ян

Демонтажно-монтажні роботи при ТО і ремонті рульової рейки автомобіля VOLKSWAGEN PASSAT267

Ковтун Віктор

Розробка дидактичного проєкту заняття на тему: «Демонтажно-монтажні роботи при ТО і ремонті автоматичної коробки перемикач (АКПП) Toyota Camry» з навчальної дисципліни: «Демонтажно-монтажна практика вузлів і механізмів автомобіля». Спеціальність: J8 «Автомобільний транспорт»273

Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві

ВАРЦАБА Олександра,
завідувач відділення,
викладач-спеціаліст
ДТЕФК
м. Дніпро

РОЗВИТОК МАРКЕТИНГУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ НОВІТНІХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ШІ

Анотація: тези присвячені питанням розвитку дослідження сучасних тенденцій застосування інструментів штучного інтелекту в міжнародному маркетингу та менеджменті людських ресурсів. Проаналізовано переваги та виклики впровадження ШІ у HR-процеси, зокрема в автоматизацію рекрутингу, оцінку продуктивності, навчання персоналу та управління винагородами. Розглянуто етичні аспекти використання ШІ в управлінні персоналом. Виявлено, що впровадження ШІ-технологій сприяє підвищенню ефективності HR-процесів, покращенню досвіду співробітників та оптимізації прийняття рішень.

Ключові слова: маркетинг, інструменти, цифрова економіка, маркетингова стратегія, тренди.штучний інтелект, менеджмент людських ресурсів, HR-технології, автоматизація, міжнародний менеджмент.

Сучасні трансформаційні процеси в системі маркетингу та менеджменту в умовах цифрової економіки, зумовлені стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і впровадженням штучного інтелекту (далі ШІ). Актуальність використання ШІ як інструменту підвищує ефективність бізнес-процесів, зокрема в напрямі автоматизації, персоналізації, прогнозової аналітики

та стратегічного управління. Основні напрями застосування ШІ в маркетинговій діяльності (персоналізований контент, чатботи, відеомаркетинг, аналітика поведінки споживачів, управління рекламними кампаніями) та в управлінні (аналіз управлінської інформації, управління ризиками, оптимізація логістики, рекрутинг). Переваги застосування ШІ: підвищення точності рішень, зменшення витрат, швидкість адаптації до змін, формування конкурентних переваг.

Розвиток маркетингу, менеджменту та підприємництва у 2025 – 2026 роках відбувається під впливом глибокої цифровізації, штучного інтелекту (ШІ), необхідності стійкості (ESG) та адаптації до умов кризи. Бізнес переходить від експериментів із технологіями до їх системного впровадження, ставлячи клієнтський досвід (CX) у центр стратегії [1, с. 35].

Розвиток маркетингу під впливом штучного інтелекту (ШІ) – це перехід від масових кампаній до гіперперсоналізації, автоматизації та предиктивної аналітики. ШІ дозволяє компаніям аналізувати величезні масиви даних, розуміти поведінку споживачів та створювати контент у режимі реального часу.

ШІ стає базовою інфраструктурою, автоматизуючи генерацію контенту, передбачувальну аналітику та персоналізацію в реальному часі. Маркетологи використовують синтетичні моделі аудиторій для швидкого тестування гіпотез без порушення конфіденційності, що дозволяє краще розуміти споживача. Використання штучного інтелекту (ШІ) у маркетинговій діяльності в цифровій економіці є надзвичайно актуальним і важливим аспектом для успішної конкурентоздатності підприємств у сучасному світі. ШІ володіє значним потенціалом у сфері маркетингу. ШІ змінює процес взаємодії брендів і користувачів, оскільки випереджає можливості людей збирати інформацію, аналізувати дані та отримувати якісні результати [5].

Штучний інтелект – це сучасний тренд цифрової економіки, що сприяє підприємствам створювати більш персоналізовані та ефективні маркетингові

кампанії та маркетингові стратегії, які краще відповідають потребам споживачів. Завдяки постійному розвитку технологій і збільшенню обчислювальних можливостей ІІІ став не лише інструментом, а і ключовим стратегічним фактором в успішному маркетинговому плануванні. Використання інструментів ІІІ дозволяє створювати персоналізовані підходи до комунікації з аудиторією, роблячи маркетингові кампанії більш ефективними та впливовими. У сучасній цифровій економіці роль ІІІ в маркетинговій діяльності підприємств стає дедалі більш визначальною та актуальною. Використання ІІІ в маркетингу дає підприємствам змогу забезпечувати персоналізований підхід до клієнтів, підвищувати ефективність рекламних кампаній і прогнозувати тенденції споживчого ринку. Проте разом із перевагами ІІІ виникають і проблеми, які потребують подальшої уваги та дослідження. Однією з ключових проблем є вплив ІІІ на стандарти маркетингової практики та взаємодію з клієнтами. Розвиток ІІІ може викликати зміни в способах збору та аналізу даних про клієнтів, що може породжувати питання етичних стандартів обробки особистої інформації та конфіденційності. Додатковою проблемою є необхідність адаптації маркетингових стратегій і технологій під впливом швидкозмінюваних алгоритмів інтелектуальних систем. Забезпечення постійного оновлення та вдосконалення інструментів маркетингу стає складнішим завданням у контексті ІІІ, що швидко розвивається [2].

Дієвим інструментом маркетингової діяльності є впровадження ІІІ, адже він розширює можливості щодо прогнозування попиту, управління запасами, та підвищення прибутковості бізнесу. Використання ІІІ в маркетинговій діяльності підприємства надає підприємствам можливість оптимізувати власні маркетингові стратегії, покращити взаємодію з клієнтами та збільшити ефективність рекламних кампаній. Використання ІІІ в маркетинговій стратегії підприємства може значно підвищити ефективність і точність прийняття

управлінських рішень, а також забезпечити більш персоналізований підхід до споживачів. Однією з проблем маркетологів в умовах диджиталізації є аналіз і прийняття рішень на основі великомасштабних даних, що потребує значних ресурсів і займає багато часу. Використовуючи інструменти ШІ можна збирати, аналізувати великі обсяги даних, робити певні висновки та приймати ефективні рішення щодо маркетингових прогнозів і розробки персоналізованих маркетингових стратегій. За останнє десятиліття технології ШІ стали рушійною силою для трансформацій чи не всіх галузей. Сучасні інструменти ШІ охоплюють різноманітні техніки та алгоритми, що призначені навчити комп'ютери розуміти, аналізувати та взаємодіяти з людьми таким чином, щоб це було схоже на людський інтелект. Ефективного використання переваг ШІ та забезпечення маркетингового успіху в сучасному цифровому світі [3].

Отже, вивчення впливу ШІ на маркетингову діяльність підприємств цифрової економіки є актуальною проблемою, яка потребує уваги та дослідження для ефективного використання ШІ.

Сучасний міжнародний менеджмент людських ресурсів (HRM) перебуває на перехресті технологічних змін, які суттєво трансформують традиційні практики управління персоналом. Впровадження штучного інтелекту (ШІ) у HRM обіцяє значні переваги, такі як підвищення ефективності процесів, автоматизація рутинних завдань, точніший підбір кандидатів, персоналізація навчальних програм і прогнозування розвитку кар'єри. Зокрема, ШІ-інструменти можуть зменшити адміністративне навантаження на HR-менеджерів, дозволяючи їм зосередитися на стратегічних завданнях і прийнятті більш обґрунтованих рішень. Однак, попри численні переваги, впровадження ШІ у HRM стикається з низкою викликів та проблем. По-перше, існує занепокоєння щодо етичності використання ШІ, включаючи конфіденційність даних, упередженість алгоритмів та прозорість процесів прийняття рішень. По-друге, для успішного впровадження ШІ потрібні значні інвестиції в

технологічну інфраструктуру та навчання персоналу, що не завжди є доступним для всіх організацій. По-третє, інтеграція ШІ в HRM вимагає адаптації існуючих організаційних структур і процесів, що може бути складним та часозатратним процесом. Також, варто зазначити, що використання ШІ може викликати психологічний стрес у працівників через страх втрати робочих місць та недовіру до технологій. Це створює додаткові виклики для HR-менеджерів у побудові ефективних відносин між працівниками та сучасними технологіями [5].

Таким чином, постає нагальна потреба у комплексному дослідженні сучасних тенденцій застосування ШІ-інструментів у менеджменті людських ресурсів, а також у визначенні способів подолання існуючих бар'єрів та викликів. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії штучного інтелекту та менеджменту людських ресурсів є однією з останніх тенденцій розвитку галузі економіки управління та міжнародного бізнесу.

Використання штучного інтелекту (ШІ) у сфері управління людськими ресурсами (HRM) відкриває значні можливості для автоматизації рутинних завдань, підвищення ефективності процесів та покращення прийняття рішень. Сфера застосування ШІ в HRM включає декілька основних аспектів. Автоматизація процесів найму. ШІ дозволяє оптимізувати багато етапів процесу найму: від створення описів вакансій до сканування резюме та проведення первинних співбесід. Це суттєво скорочує час та витрати на підбір персоналу, одночасно підвищуючи точність та ефективність. ШІ-алгоритми здатні виявляти найбільш перспективних кандидатів, аналізуючи не лише формальні критерії, а й «м'які навички» та потенціал розвитку. Використання ШІ також може зменшити вплив упереджень під час співбесід, підвищуючи об'єктивність оцінювання. Проте важливо враховувати ризики можливої дискримінації через неправильно навчені алгоритми та забезпечувати прозорість процесу відбору для кандидатів [3].

ШІ може автоматизувати процеси оцінки продуктивності, збираючи та аналізуючи дані про роботу працівників у реальному часі. Це дозволить HR-фахівцям зосередитися на більш стратегічних завданнях, таких як розвиток талантів та підвищення рівня залученості працівників. Однак виникають питання щодо балансу між автоматизованим контролем та збереженням приватності працівників, а також складності оцінки творчих та нестандартних завдань [1, с. 37].

ШІ може створювати індивідуальні плани навчання для працівників, враховуючи їхні навички, кар'єрні цілі та потреби компанії. Це підвищує ефективність процесів розвитку персоналу, створюючи персоналізовані програми навчання. Такий підхід сприяє зростанню продуктивності працівників та їхнього рівня залученості. У перспективі очікується поява масштабованих ШІ-систем, здатних прогнозувати майбутні потреби в навичках та створювати іммерсивні навчальні середовища з використанням AR/VR технологій [2].

ШІ може автоматизувати процеси управління оплатою праці, забезпечуючи справедливе та прозоре нарахування заробітної плати та премій. Це дозволяє компаніям швидко реагувати на зміни на ринку та підтримувати свою конкурентоспроможність як роботодавців. Проте виникають виклики, пов'язані з необхідністю врахування творчих досягнень працівників, роботи у позаробочій час, виконання нестандартних завдань.

Критично важливим аспектом впровадження ШІ у HRM є забезпечення етичності та прозорості процесів. Це необхідно для уникнення дискримінації та забезпечення справедливого ставлення до всіх працівників. Ключовими викликами стають: забезпечення конфіденційності персональних даних, розробка неупереджених алгоритмів та створення механізмів для пояснення рішень, прийнятих ШІ [4].

Отже, сучасний маркетинг-менеджмент – це поле битви, де за увагу та лояльність потенційних клієнтів борються тисячі компаній. У такій боротьбі

перемагають лише ті суб'єкти, хто вміє швидко адаптуватися до змін, використовувати нові технології та будувати довгострокові стосунки з клієнтами.

Список використаних джерел:

1. Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З. Концептуалізація моделей управління змінами на підприємствах в сучасних умовах мінливого середовища. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2025. № 1/5 (21). С. 34 – 40.
2. Навчання та розвиток персоналу. Постійне вдосконалення. Блог. TMS Academy. URL: <https://academy.tms.ua/blog/postijne-vdoskonalennja-navchannja-ta-rozvitok-personalu/>.
3. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021 – 2030. URL: <https://www.naiou.kiev.ua/images/news/img/2021/06/strategiya-110621.pdf>.
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
5. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри презентувало дорожню карту. Урядовий портал. 7 жовтня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliuвання-shtuchnoho-intelektuv-ukraini-mintsyfyry-prezentovalo-dorozhniu-kartu>

КАРМАНОВ Олексій
викладач фізики і
астрономії спеціаліст
вищої категорії ДТЕФК
м. Дніпро

**ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ
ІНТЕГРАЦІЇ PhET СИМУЛЯЦІЙ В ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ ПРИ
ВИКЛАДАННІ КУРСУ ФІЗИКИ І АСТРОНОМІЇ У КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ XXI СТОЛІТТЯ**

Анотація: У тезах розглянуто можливості використання сучасних освітніх технологій для інтеграції PhET-симуляцій у лабораторні роботи з фізики і астрономії. Обґрунтовано, що в умовах глобальних викликів XXI століття, зокрема цифровізації освіти, обмеженого доступу до матеріальної бази, потреби у змішаному й дистанційному навчанні віртуальні лабораторії стають ефективним інструментом забезпечення безперервності та якості освітнього

процесу. Показано, що PhET-симуляції сприяють візуалізації складних фізичних явищ, формуванню дослідницьких умінь, розвитку критичного мислення, цифрової грамотності та міжпредметних зв'язків. Визначено переваги, обмеження та перспективи подальшого використання PhET у системі сучасної природничої освіти.

Ключові слова: PhET-симуляції, лабораторна робота, фізика, астрономія, сучасні освітні технології, цифровізація освіти, STEM-освіта, критичне мислення, дистанційне навчання.

ВСТУП

Освіта XXI століття функціонує в умовах постійних змін, що охоплюють технологічну, економічну, соціальну та безпекову сфери. Зростання ролі цифрових технологій, потреба в гнучких форматах навчання, інформаційне перевантаження, дефіцит ресурсів, а також необхідність формування в здобувачів освіти навичок аналізу, дослідження й практичного застосування знань висувають нові вимоги до викладання природничих дисциплін. Саме тому інтеграція сучасних освітніх технологій у лабораторні роботи стає не додатковою опцією, а педагогічною необхідністю.

Одним із найбільш ефективних рішень є використання інтерактивних PhET-симуляцій, які дають змогу моделювати реальні фізичні процеси, варіювати параметри, спостерігати приховані взаємозв'язки та здійснювати вимірювання у віртуальному середовищі [2; 3]. Такі симуляції створюють умови для переходу від пасивного сприйняття матеріалу до активної дослідницької діяльності, а також забезпечують інтеграцію фізики й астрономії з цифровими сервісами, елементами STEM-освіти та сучасними формами оцінювання.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ

Сучасні освітні технології у викладанні фізики і астрономії охоплюють не лише електронні платформи чи засоби комунікації, а й цілісне цифрове середовище, у якому поєднуються симуляції, хмарні сервіси, онлайн-тести, електронні таблиці, візуалізація даних і засоби спільної роботи. У цьому середовищі здобувач освіти перестає бути лише виконавцем інструкції, а набуває ролі дослідника, який формулює гіпотезу, змінює параметри експерименту, аналізує результати й робить висновки.

У контексті глобальних викликів XXI століття важливими є щонайменше п'ять переваг інтеграції PhET у лабораторні роботи.

По-перше, **забезпечення безперервності навчання**. Це особливо важливо для змішаного й дистанційного навчання, коли здобувач освіти має працювати з навчальним матеріалом незалежно від місця перебування.

По-друге, **безпека й ресурсна економічність**. Під час роботи з електричними колами, джерелами струму, оптичними схемами чи моделями руху віртуальне середовище усуває ризик травмування або пошкодження обладнання.

По-третє, **візуалізація прихованих процесів**. Коли здобувач освіти бачить не лише числовий результат, а й динаміку процесу — рух електронів у колі, зіткнення молекул, зміну сили тертя, траєкторію тіла чи хід променя — розуміння сутності явища стає значно глибшим.

По-четверте, **розвиток дослідницьких і цифрових компетентностей**. Виконуючи лабораторну роботу у PhET, здобувач освіти не просто отримує готову відповідь, а вчиться налаштовувати експеримент, працювати з інструментами вимірювання, заносити дані до таблиці, будувати графіки, порівнювати результати та пояснювати причини похибок.

По-п'яте, **посилення міжпредметних зв'язків і практичної спрямованості навчання**. Інтеграція PhET дозволяє пов'язати лабораторні дослідження з реальними технічними, екологічними та астрономічними

проблемами. Наприклад, вивчення механіки може поєднуватися з аналізом безпеки руху та гальмівного шляху транспорту; електродинаміка — з моделюванням електричних кіл і принципів роботи бортових мереж; термодинаміка — з розумінням процесів у двигунах; оптика — з будовою лінз та сучасних оптичних систем [4].

Ефективність використання PhET значною мірою залежить від правильної методики організації лабораторної роботи. Доцільно виокремити кілька послідовних етапів.

На **підготовчому етапі** викладач визначає навчальну мету, добирає симуляцію відповідно до теми та рівня підготовки групи, формулює проблему або дослідницьке завдання. До роботи можуть додаватися короткі інструкції, QR-коди чи посилання на симуляцію, а також вхідне тестування на платформі Google Forms, «Всеосвіта» або Google Classroom для перевірки теоретичної готовності.

На **дослідницькому етапі** здобувачі освіти працюють безпосередньо із симуляцією: змінюють параметри, фіксують покази віртуальних приладів, спостерігають залежності, проводять серію вимірювань. Саме тут PhET забезпечує головну методичну перевагу — можливість швидко перевірити кілька сценаріїв експерименту, зіставити результати та перейти від одиничного спостереження до усвідомлення закономірності.

На **аналітичному етапі** результати дослідження переносяться в таблиці, опрацьовуються в електронних таблицях, за потреби подаються у вигляді графіків. Важливо, щоб здобувач освіти не обмежувався фіксацією чисел, а встановлював причинно-наслідкові зв'язки: чому змінився результат, які параметри є визначальними, як отримані дані співвідносяться з теорією.

На **рефлексивному етапі** здійснюється захист лабораторної роботи: формулюються висновки, порівнюються очікувані й фактичні результати, обговорюються можливості практичного застосування дослідженого явища. У

цьому аспекті важливо поєднувати оцінювання правильності розрахунків із перевіркою глибини розуміння.

Практика показує, що використання сучасних освітніх технологій у поєднанні з PhET позитивно впливає на мотивацію здобувачів освіти. Навчання стає більш динамічним, наочним і особистісно значущим. Здобувачі освіти охочіше включаються в роботу, ставлять запитання, самостійно перевіряють припущення, краще засвоюють матеріал і впевненіше застосовують знання в нових ситуаціях. Поряд із предметними результатами формуються критичне мислення, цифрова грамотність, відповідальність за результат, навички співпраці та самоорганізації.

ВИСНОВКИ

Отже, використання сучасних освітніх технологій для інтеграції PhET-симуляцій у лабораторні роботи з фізики і астрономії є ефективною відповіддю на глобальні виклики XXI століття. Такий підхід забезпечує безперервність і гнучкість навчання, підвищує його наочність, безпеку та практичну спрямованість, сприяє формуванню предметних, дослідницьких і цифрових компетентностей.

PhET-симуляції дозволяють модернізувати лабораторний практикум без втрати його основної мети — формування вміння досліджувати фізичні явища, аналізувати дані та робити науково обґрунтовані висновки. Їх поєднання з хмарними сервісами, цифровими платформами й сучасними формами оцінювання створює освітнє середовище, у якому фізика й астрономія постають не як сукупність формул і фактів, а як інструмент розуміння світу та підготовки до життя і професійної діяльності в умовах постійних змін.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо в розширенні банку інтегрованих лабораторних завдань, удосконаленні цифрового супроводу курсу, поєднанні PhET із технологіями доповненої та віртуальної реальності, а також у розвитку міжпредметних STEM-проектів, що ще більше посилять практичну цінність природничої освіти.

Список використаних джерел

1. Anderson J. R. How Can the Human Mind Occur in the Physical Universe? Oxford : Oxford University Press, 2007. 300 p.
2. PhET Interactive Simulations. University of Colorado Boulder.
3. Wieman C. E., Adams W. K., Perkins K. K. PhET: Simulations That Enhance Learning. Science. 2008. Vol. 322. No. 5902. P. 682–683.
4. Карманов О. В. Ефективні шляхи інтеграції PhET симуляцій при викладанні фізики і астрономії : методична розробка. Дніпро : ДТЕФК, 2025. 52 с.

КОВАЛЕНКО Валерія,
викладач української мови та літератури
викладач вищої категорії
ДТЕФК,
м. Дніпро

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ Й ВИРОБНИЦТВІ

Анотація: Тези присвячені питанням розвитку креативного мислення здобувачів освіти за допомогою використання інноваційних технологій під час вивчення української мови та літератури, курсу “Українська мова за професійним спрямуванням”, яке сприяє розвитку ключової компетенції XXI століття, що дозволяє генерувати нові ідеї, розв'язувати нестандартні проблеми та адаптуватися до змін, підвищує конкурентоспроможність на ринку праці, сприяє самовдосконаленню та забезпечує ефективну професійну діяльність через творчий підхід.

Ключові слова: інноваційні технології, креативне мислення, методичні рішення, освітній процес, професійне життя, інструменти розвитку креативності, викладач-креатор.

Ось декілька ідей для впровадження інноваційних технологій в професійній освіті:

1. Креативне мислення – це здатність генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення проблем та бачити можливості там, де інші бачать обмеження. Це ключова компетенція XXI століття, що включає уяву, гнучкість, дивергентне мислення та здатність втілювати творчі задуми в реальність. Які переваги надає здобувачеві розвиток креативного мислення? По-перше, це надає можливість ефективно розв'язувати проблеми, бо навички дивергентного мислення дозволяють знаходити різні рішення для однієї задачі та бачити можливості там, де інші бачать обмеження; а по-друге, це сприяє якісній професійній підготовці, бо креативність є важливою професійною якістю, особливо для творчих спеціальностей (дизайнерів, турагентів) та також у науці та виробництві для створення нових технологій (харчові технології, право тощо).

2. Також використання інформаційних технологій для розвитку креативного мислення здобувачів включає впровадження інтерактивних платформ, інструментів візуалізації, 3D-моделювання та методів «мозкового штурму». Це стимулює інноваційні підходи, гнучкість розуму та здатність створювати нові ідеї в межах професійних дисциплін.

3. Можна виокремити такі основні напрямки та інструменти розвитку креативності:

- інтерактивні та візуальні технології (використання ментальних карт для візуалізації думок та структурування ідей;

- інструменти для колаборації (групова робота над проєктами, що розвивають гнучкість мислення);

- проєктна діяльність та моделювання.

Звісно, для розвитку креативного інноваційного мислення молоді важливу роль відіграє безпосередньо навчальний процес, який вимагає методичних рішень, оновлених форм, які б сприяли процесу когнитиву, як-от: метод «Ромашка Блума», який вимагає використання спеціалізованих

застосунків для постановки запитань різних рівнів (аналіз, синтез, оцінка); винахідницькі задачі допомагає вирішити використання інноваційних технологій для моделювання ситуацій, які сприяють пошуку нестандартних рішень (напрямок інтуїтивного пошуку); розробка власного медіаконтенту, презентацій, навіть сайтів; використання ігор, головоломок та рольових ігор (наприклад, метод «Шести капелюхів»); розв'язання задач, що не мають єдиної правильної відповіді, що стимулює пошук нестандартних рішень; читання, подорожі, спілкування з творчими людьми, що є поштовхом до допитливості.

Грамотне впровадження інноваційних технологій в освітній процес перетворює здобувача з пасивного споживача інформації на активного творця, розвиваючи інтелект та креативність, допомагає також розвитку самооцінки, дозволяючи йому право на помилку, прийняття помилок як цінних уроків, а не провалів.

4. Майбутній професіонал (у будь-якій сфері) вчиться бути адаптованим та гнучким, що допомагає швидко пристосовуватися до нових умов навчання та майбутніх професійних викликів. Навички комунікації та самовираження сприяють самовизначенню, вмінню працювати в команді та відкритості до нових поглядів.

Розвиток навички креативного мислення спрямований на цілісне самовираження студента та його готовність до змін у професійному житті.

5. Навчання й виховання є обопільним процесом викладача й студента. Зрозуміло, що щоб навчити креативності здобувача, викладач має бути творчою особистістю з пошуково-перетворювальним стилем мислення, володіти гнучкістю, здатністю до нестандартних рішень та високим рівнем емпатії. Основні вимоги включають готовність до експериментів, вміння мотивувати, відмову від шаблонів та створення атмосфери довіри.

Які ж вимоги до викладача-креатора можна виокремити? Важливими є:

* особистісна креативність: постійний пошук нових методів навчання, відмова від шаблонних занять, здатність бачити незвичне у звичайному та генерувати нові ідеї;

* володіння інноваційним підходом: використання інтерактивних методів (мозкові штурми, метод фокальних об'єктів, рольові ігри), інноваційних технологій та створення спеціального освітнього середовища;

* педагогічна гнучкість: вміння швидко адаптуватися до потреб здобувачів, приймати нестандартні відповіді, стимулювати допитливість та заохочувати право на помилку;

* професійна компетентність: досконале володіння предметом у поєднанні з психологічними знаннями, здатність моделювати творчі процеси;

* психологічна готовність: високий рівень самоорганізації, розвинена інтуїція, здатність до самоаналізу та постійного саморозвитку.

Викладач має перетворитися з "транслятора знань" на фасилітатора, який супроводжує здобувача у пошуку власних нестандартних рішень.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук Н. О. «Сучасні педагогічні технології вивчення української літератури в старшій школі» (матеріали наукових конференцій).
2. Гальонка О. Позакласна робота з української літератури. Харків, 2011.
3. Гнаткович Т.Д., Бабич Г.С. Інноваційні технології навчання при викладанні української літератури в школі. Ужгород, 2005.
4. Дичківська М. Інноваційні педагогічні технології (основи теорії та класифікації).
5. Жила С. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах.
6. Кузьменчук І. (упоряд.) Інноваційні технології та сучасний урок літератури. Київ, 2006.
7. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник/ за заг. ред. С. М. Шкарлета. – Київ-Чернівці «Букрек», 2022.
8. Подплетня О. А. Інноваційні технології в професійній освіті: сучасні тенденції та практика впровадження / О. А. Подплетня, Т. М. Потапова, В. Ю. Слесарчук // Медична освіта. – 2018.

ТАРАСЕНКО Роман ,
викладач спецдисциплін,
ДТЕФК,
м. Дніпро

**ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕДЖУ:
ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧА**

Анотація. У статті розглянуто практичні інструменти на основі штучного інтелекту, які викладач коледжу може застосовувати у щоденній педагогічній діяльності. Акцент зроблено не на теоретичному обґрунтуванні, а на конкретних сервісах, прийомах та сценаріях використання ШІ для підготовки занять, контролю знань, зворотного зв'язку та наукового керівництва. Стаття містить порівняльні таблиці інструментів, готові шаблони промптів і практичні поради для впровадження без додаткових фінансових витрат

Ключові слова: штучний інтелект, освіта, коледж, інструменти викладача, автоматизація, персоналізоване навчання.

ВСТУП: ВІД ЕКСПЕРИМЕНТУ ДО ЩОДЕННОЇ ПРАКТИКИ

Штучний інтелект перестав бути темою майбутнього – він уже присутній у класній кімнаті. Студенти активно використовують ШІ-інструменти для виконання завдань, незалежно від того, дозволяє це викладач чи ні. Питання вже не «чи варто впроваджувати ШІ», а «як зробити це методично виважено і з максимальною користю для освітнього процесу».

Ця стаття – практичний довідник для викладача коледжу. У ній немає громіздких філософських розмірковувань про майбутнє освіти. Натомість – конкретні інструменти, сценарії застосування та готові шаблони, які можна використати вже наступного тижня.

1. ШІ ЯК АСИСТЕНТ ВИКЛАДАЧА: ОСНОВНІ СЦЕНАРІЇ

1.1. Підготовка навчальних матеріалів

Найбільш відчутна економія часу досягається саме тут. ШІ здатен за лічені хвилини генерувати плани уроків, конспекти, роздаткові матеріали та презентації. Головне — правильно сформулювати запит (промпт).

Таблиця 1. Шаблони промптів для підготовки матеріалів

Завдання	Готовий промпт (шаблон)
План уроку	«Створи детальний план уроку на тему [ТЕМА] для студентів [СПЕЦІАЛЬНІСТЬ], 1-й курс, 90 хвилин. Включи: цілі уроку, мотивацію, 3 активності, приклади для показу здобувачам освіти, підсумок»
Конспект лекції	«Напиши структурований конспект лекції з [ТЕМА]. Рівень: студенти коледжу без попередніх знань. Обсяг — 2 сторінки А4, стиль — зрозумілий, без зайвого»
Тест / Питання	«Склади 15 тестових питань з варіантами відповідей на тему [ТЕМА]. 5 питань — знання, 5 — розуміння, 5 — застосування. Познач правильну відповідь»
Практичне завдання	«Придумай 3 практичні ситуаційні задачі для спеціальності [НАЗВА] на тему [ТЕМА]. Кожна задача — реальний виробничий контекст, відповідь не очевидна»
Рубрика оцінювання	«Створи рубрику оцінювання для [НАЗВА ЗАВДАННЯ]: 4 критерії, 4 рівні (1-4 бали). Формат — таблиця. Мова — українська»

1.2. Диференціація та робота з різними рівнями студентів

Одна з хронічних проблем коледжу — різний рівень підготовки студентів у групі. ШІ дозволяє швидко адаптувати один і той самий матеріал для кількох рівнів без багаторазового переписування.

Приклад промпту для диференціації:

«Маю пояснення теми [ТЕМА] для середнього рівня. Адаптуй його: 1) для слабких студентів — простіша мова, більше прикладів з побуту; 2) для сильних студентів — додай складніші концепції та зв'язок з [суміжна тема]»

2.3. Перевірка та зворотний зв'язок

ШІ не замінює викладача як оцінювача, але суттєво пришвидшує процес надання розгорнутого зворотного зв'язку. Викладач може

завантажити відповідь студента і отримати детальний коментар за критеріями, який далі редагує і підписує власноруч.

Промпт для зворотного зв'язку:

«Проаналізуй відповідь студента на питання: [ПИТАННЯ]. Відповідь студента: [ТЕКСТ]. Оціни за критеріями: точність, повнота, структура, наведення прикладів. Надай конструктивний коментар у доброзичливому тоні, вкажи на 2–3 сильні місця та 2 речі для покращення»

2. ОГЛЯД КОНКРЕТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Таблиця 2. Порівняння ШІ-інструментів для викладача коледжу

Інструмент	Основне застосування	Безкоштовно?	Українська мова
ChatGPT / DeepSeek	Підготовка матеріалів, конспекти, тести, зворотний зв'язок	Частково	✓ Так
Claude (Anthropic)	Довгі документи, аналіз, рубрики, академічні тексти	Частково	✓ Так
Gemini (Google)	Інтеграція з Google Docs/Slides, швидкі завдання	✓ Так	✓ Так
Perplexity AI	Пошук актуальної інформації з посиланнями	✓ Так	✓ Так
Canva Magic AI	Презентації, інфографіка, дизайн матеріалів	Частково	✓ Так
Quizgecko / Quizizz AI	Автогенерація тестів з будь-якого тексту	✓ Так	Обмежено
NotebookLM (Google)	Аналіз PDF/відео/аудіо, конспектування лекцій, подкасти	✓ Так	✓ Так
Grammarly / LanguageTool	Перевірка текстів студентів, стиль	Частково	✓ Так

2.1. ChatGPT та Claude — основні робочі інструменти

Обидва сервіси чудово розуміють українську мову і підходять для більшості щоденних завдань. Ключова порада: надавайте контекст. Чим більше деталей у запиті (спеціальність, рівень студентів, ціль, формат виходу) — тим точнішим буде результат.

2.2. NotebookLM — революція для роботи з джерелами

Сервіс від Google дозволяє завантажити до 50 PDF-документів (підручники, наукові статті, методички) і «спілкуватися» з ними. Студент або викладач можуть ставити питання безпосередньо до завантажених матеріалів. Інструмент також автоматично генерує відео-огляди та аудіо-підкасти за вашими матеріалами — зручний формат для повторення.

Застосування в коледжі:

- Завантажте підручник та методичні рекомендації — студенти готуються до заліку, «розмовляючи» з матеріалом
- Викладач завантажує роботи студентів і просить ШІ знайти спільні помилки
- Генерація FAQ за темою: «Які 10 питань студенти найчастіше ставлять до цієї теми?»

Приклад практичного втілення можливостей сервісу: створити окремий Блокнот та надати до нього оцифровані джерела інформації (сторінки учбового підручника), згенерований ШІ план уроку, відео посилання, фото учбового матеріалу тощо. Натиснути кнопку «Створити презентацію» - отримати готову сучасну презентацію. Відреагувати її можливо під час створення, надавши свої зауваження ШІ. В підсумку якісна презентація (PDF файл розміром 12-15 МБ), яку можна за потребою надалі перетворити в презентаційний формат (.pptx) завдяки сервісу Canva.

2.3. Quizizz AI та Quizgecko — автоматичне тестування

Ці сервіси перетворюють будь-який текст, PDF або тему на інтерактивний тест за секунди. Студенти виконують тест онлайн, система одразу показує результати та аналітику. Викладач бачить, хто і де помилився, — без ручної перевірки.

Onlinetestpad (<https://ua.onlinetestpad.com>) – тести будь якої складності, без обов'язкової реєстрації, візуальним підсумком з корисними параметрами (не можна копіювати текст, повертатись назад, проходити з

однієї IP адреси, обмеження за часом тощо).

3. ШІ ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: ПРОБЛЕМА І ВИРІШЕННЯ

Поширена помилка — ставитися до ШІ виключно як до загрози списування. Насправді правильно побудоване завдання робить «скопіювати у ChatGPT» безглуздим.

Таблиця 3. Трансформація завдань з урахуванням ШІ

Вразливе до ШІ завдання	Стійке до ШІ завдання (або продуктивне з ШІ)
«Опишіть процес виробництва...»	«Проаналізуйте конкретне підприємство нашого міста: які відхилення від стандарту ви помітили під час екскурсії?»
«Напишіть реферат про...»	«Використайте ChatGPT для першого чернетки, потім відредагуйте за власним досвідом та вкажіть, що змінили і чому»
«Назвіть переваги та недоліки...»	«Порівняйте відповідь ШІ на це питання з думкою фахівця з підручника. Де вони розходяться?»
«Складіть план проекту»	«Згенеруйте план за допомогою ШІ, захистить кожен пункт усно перед групою»

Детектори ШІ-тексту (GPTZero, Copyleaks) дають хибні спрацювання і не є надійним інструментом покарання. Набагато ефективніше — проектувати завдання, де особистий досвід, локальний контекст і критичне мислення є обов'язковими.

4. ШІ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ

4.1. Veo 3 — сам собі режисер

Найбільший прорив сьогодні спостерігається у генерації відеоконтенту. Використання таких платформ як Veo (від Google) або KlingAI дозволяє генерувати високоякісні відеосимуляції на основі текстового опису. Це особливо актуально для технічних спеціальностей.

Наприклад, замість того, щоб шукати в інтернеті відео про роботу

конкретного транспортного вузла, викладач може згенерувати його самостійно за допомогою KlingAI, ввівши запит: "Кінематографічне, деталізоване відео роботи автомобільного двигуна, фокус на технічні процеси". Такий підхід робить лекції ексклюзивними та максимально наближеними до теми.

Приклад використання платформ Veo – створити відеоролик для профорієнтації. Сервіс дозволяє створювати високоякісні відео до 8 сек. Після чого можна змонтувати ці короткі відео в одне, де головні персонажі будуть мотивувати слухачів навчати ту чи іншу дисципліну.

5. ПРАКТИЧНИЙ ПЛАН ВПРОВАДЖЕННЯ

Рекомендована стратегія «малих кроків» дозволяє уникнути перевантаження і дає швидкий видимий результат:

Таблиця 4. Покроковий план впровадження ШІ для викладача

Тиждень	Дія	Результат
1	Зареєструйтесь у ChatGPT або Gemini. Підготуйте 1 план уроку за допомогою ШІ	Відчуєте різницю у витраченому часі
2	Згенеруйте тест з вашої теми в Quizizz AI. Проведіть зі студентами	Отримаєте миттєву аналітику помилок
3	Завантажте методичку до NotebookLM. Дайте студентам посилання для підготовки	Студенти самостійно «допитують» матеріал
4	Трансформуйте 2–3 старих завдання за принципом Таблиці 3	Зменшите ризик списування
5–8	Впровадьте ШІ-асистований зворотний зв'язок для письмових робіт	Вдвічі швидша перевірка, кращий коментар

6. ЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Використання ШІ в освіті вимагає усвідомленості. Кілька принципів, яких варто дотримуватись:

- Перевіряйте факти. ШІ може «галюцинувати» — вигадувати неіснуючі джерела або помилкові дані. Особливо критично для дат, статистики, законодавства.
- Зберігайте авторство. Матеріали, згенеровані ШІ, потребують редагування та педагогічного переосмислення перед використанням.
- Не завантажуйте персональні дані студентів у публічні сервіси без їхньої згоди.
- Будьте прозорими. Якщо ви використовуєте ШІ для підготовки — нічого соромного; якщо вимагаєте цього від студентів — чітко визначте правила.
- ШІ не замінює викладача. Він підсилює: прибирає рутину і залишає простір для того, що людина робить краще за машину — встановлення контакту, мотивацію, наставництво.

ВИСНОВКИ

Інструменти штучного інтелекту вже сьогодні здатні суттєво оптимізувати рутинні аспекти роботи викладача коледжу: підготовку матеріалів, генерацію тестів, диференціацію завдань і надання зворотного зв'язку. Ключ до успіху — не масштабна реформа, а системне впровадження конкретних інструментів у конкретних ситуаціях. Починайте з одного сервісу, освоюйте навички промптингу, адаптуйте під свій предмет — і ефект не змусить себе чекати.

Освіта не стає менш людською через ШІ. Вона має шанс стати більш персоналізованою, цікавою і звільненою від паперової рутини — якщо викладач свідомо керує цим процесом.

Список використаних джерел

1. Google DeepMind. Gemini: A Family of Highly Capable Multimodal Models. — 2024. [<https://deepmind.google/gemini>]
2. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris : UNESCO, 2023.

3. Bloom, B. S. (ed.) Taxonomy of Educational Objectives. — New York : Longmans, Green, 1956. — 207 p.

4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо використання засобів штучного інтелекту в закладах освіти. — Київ, 2024.

ЩЕРБАКОВА Марія

здобувач освіти групи J2-25-1

«Готельно-ресторанна справа і кейтеринг»

Науковий керівник:

ЕЙХМАН Олена

викладач вищої категорії

ДТЕФК

м. Дніпро

РОБОТОТЕХНІКА В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Анотація: тези висвітлюють питання впровадження технологій робототехніки в індустрію гостинності. Автоматизація рутинних завдань за допомогою роботизованої техніки дозволяє персоналу зосередитися на гостях. В роботі акцентовано, що роботи найчастіше виступають помічниками персоналу, а не повною заміною людської праці, поєднуючи функціональність з людською гостинністю.

Ключові слова: готель, готельна послуга, готельне господарство, робот.

Автоматизація в готельно-ресторанній сфері давно вже вийшла за рамки простих цифрових рішень чи чогось незвичного. Бронювання готельних номерів чи столиків у ресторанах через цифрові додатки дозволяють заощаджувати час і отримувати більш зручні послуги.

Ресурс інтелектуальних роботизованих систем має тенденцію до безкінечного накопичення технологічної інформації, що не є характерним для людини. Людський потенціал на фоні його природного скорочення з одного боку та старіння населення – з іншого, особливо у технологічно розвинених країнах з додаванням до цього довготривалості навчального процесу, для

висококваліфікованих працівників створює серйозні проблеми у сфері економіки з великим відсотком ручної праці.

Роботизація допомагає підприємствам адаптуватися до сучасних вимог, покращуючи швидкість та якість обслуговування. Найбільш поширеними є роботи-домогосподарки – це машини, що розроблені для виконання дій, пов'язаних з обслуговуванням(прибирання, очищення вікон, доставка замовлення). Relay Robots - це повністю автономні роботи з доставки та прибирання, створені Relay Robotics, компанією, що базується в Сан-Хосе, штат Каліфорнія. Ці роботи використовуються кількома готельними брендами, включаючи Crown Plaza Hotels & Resorts, і оснащені датчиками руху та технологією автономної навігації[1].

Whiz Robots - це лінійка роботів, розроблених SoftBank Robotics та Canon Solutions America, що використовуються як роботи-пилососи, що працюють на технологіях штучного інтелекту. Вони вільно орієнтуються в просторі, використовуються для приміщень загального користування і полегшують роботу персоналу. В цих роботах завантажується план-схема приміщення, на якій прокладається маршрут робіт з прибирання. (рисунок 1)

Рис. 1 Whiz Robot

Рис. 2 Робот H1 Zerith

AURA-роботи задіяні в наданні послуг гостинності в Millennium Hotels and Resorts (Сінгапур) і призначені для доставки у номер. І роботи функціонують як частина команди: можуть орієнтуватися в готелях,

користуватися ліфтами та дістатися нового місця, куди їм кажуть піти (наприклад: покоївка може зібрати брудний посуд з ресторану у номері готелю, завантажити його роботу і сказати – доставити його до ресторану).

H1 Zerith - це людиноподібний робот, розроблений китайською компанією і призначений для допомоги в прибирання санвузла. Він може протирати поверхні, чистити раковини та допомагати поповнювати основні зручності. Це важливо, тому що ці завдання вимагають багато часу і фізичних зусиль від персоналу. Для готелів Zerith H1 слід розглядати як пілотний проєкт на ранній стадії, а не повну заміну персоналу. (рисунок 2) Такий тип роботів зручний при прибиранні і дезінфекції приміщень під час пандемій.

Розробник техніки Karcher має окрему лінійку для готелів і теж оновлює свої пропозиції відповідно сучасних трендів. Kärcher KIRA В 50 - це автономний робот для чищення підлоги, призначений для середніх і великих громадських місць у готелях. Найкраще він працює в вестибюлях, коридорах, коридорах і в зонах попереднього функціонування банкету[2].

Роботи лінійки LionsBot розроблені, щоб допомогти службі хаускіпінгу з прибиранням підлоги при нестачі робочої сили за допомогою автономного догляду за підлогою. У готельному середовищі вони використовуються у великих громадських місцях, де підлоги повинні залишатися чистими протягом дня. Ці роботи потребують лише контролю результатів прибирання, заряджання і коригування функцій прибирання. (рисунок 3)

Рис. 3 Роботи LeoBot

Роботи в готельній індустрії застосовуються не лише для прибирання приміщень. Наприклад роботи активно залучаються до роботи в службі прийому і розміщення. Що робить їх досить зручними в спілкуванні з іноземними гостями, бо вони розпізнають мови і діалекти та швидко перекладають. Звичайно, що такий переклад є роботизованим і може бути не точним, проте він полегшує роботу порт'є.

Компанія Hilton Hotels використовує робота-консьєржа Конні, розробленого на основі штучного інтелекту спільно з IBM Watson. (рисунок 4) Конні отримала ім'я на честь засновника Hilton Конрада Хілтона, вона стоїть у вестибюлі та відповідає на запитання гостей про зручності готелю, заклади харчування та місцеві визначні пам'ятки з використанням природної мови.

Рис. 4 Робот Конні компанії Hilton Hotels

Роботи для багажу та автоматизовані системи зберігання надійно та ефективно керують гостьовими сумками. Вони зменшують ручний підйом і звільняють цінний простір для лобі. Ці системи покращують зручність для гостей, дозволяючи персоналу зосередитися на допомозі гостям, а не на повторюваних завданнях з обробки багажу. Наприклад у YOTEL New York Times Square гості підводять сумки в кіоску, а потім робот YOBOT зберігає їх у надійних шафках за допомогою роботизованих рук, а потім за кодом видає багаж власнику. Ця система економить простір і звільняє персонал від повторюваних завдань.

Все більше готелів використовують роботів-охоронців, які відстежують активність, записують відеоматеріали та надсилають сповіщення командам безпеки, коли це необхідно. Ці роботи дозволяють патрулювати великі території і зосередитися людям на безпеці гостей та реагуванні на інциденти. Одним з розробників таких роботів є Cobalt Robotics, їх роботи оснащені камерами, теплові датчики та сигналізацію[3].

Роботи вже виконують роботу офіціантів. Деякі з них прикріплені до набору треків, а інші можуть вільно пересуватися по ресторану. Обидва типи здатні приймати замовлення, а також доставляти їжу гостям. (рисунок 5)

Окремим типом є сервісні роботи, що використовуються в ресторанах готелів, щоб брати їжу з кухні на столи. Вони безпечно переміщуються навколо гостей, можуть переміщувати кілька лотків і зменшують великі відстані для персоналу. Готелі використовують їх для підтримки швидкості обслуговування в напружені години, дозволяючи офіціантам зосередитися на гостях, додаткових продажах і обслуговуванні столу.

Рис. 5 Роботи-офіціанти

Готелі та курорти Millennium у Сінгапурі використовують AUSCA, автономний сервісний шеф-кухар, для приготування яєць на замовлення за сніданком. На кухні роботи застосовуються не широко, переважно для виконання типізованих нескладних завдань, проте з розвитком технологій е швидко може змінитися а їх навички вдосконалюватися.

Чому готелі активно залучають роботів до обслуговування гостей: сучасний тренд чи виробнича необхідність? З одного боку більше половини готелів відчувають нестачу персоналу, що зумовлює збільшення використання роботів, щоб не допустити неякісного обслуговування. З іншого боку змінилися очікування гостей, особливо після пандемії Ковід-19, безконтактне обслуговування з використанням інформаційних технологій і роботів обумовило попит на швидке, якісне і персоналізоване обслуговування. Роботи допомагають заповнити цю прогалину, працюючи безперервно, виконуючи повторювані завдання, такі як прибирання, доставка та базова допомога гостям. Використання роботів і ШІ дозволяє персоналу готелів зосередитися на персоналізованому обслуговуванні, зберігаючи стандарти обслуговування та залишаючись конкурентоспроможними на складному ринку.

Список використаних джерел

1. Як штучний інтелект і роботизація змінюють сервіс у готельній індустрії? URL: <https://www.gazeta1.com/statti/yak-shtuchnii-intelekt-i-robotizaciya-zminyuyut-servis-u-gotelnii-industriyi/>
2. Hotel Robots: An Overview of Different Robots Used in Hotels URL:

<https://www.revfine.com/hotel-robots/>

3 The Housekeeping Robots Driving Hospitality Industry Innovation URL:

<https://www.revfine.com/housekeeping-robots/>

Впровадження інноваційних технологій навчання і модернізація фахової передвищої освіти

ГАЦЬКО Тетяна,

викладач соціально-гуманітарних дисциплін
ВСП «Марганецький фаховий коледж НТУ «ДП»
викладач вищої категорії, старший викладач
місто Марганець

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ ЗНАНЬ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГІРНИЧОГО ПРОФІЛЮ

Анотація: Тези присвячені питанням модернізації природничої освіти для студентів технічних спеціальностей гірничого спрямування у період дистанційного навчання. Актуальність дослідження полягає у необхідності адаптації освітнього процесу до новітніх викликів промислового сектору, де природнича освіта виступає базисом для формування екологічної відповідальності майбутніх гірників. Висвітлюється роль міждисциплінарної інтеграції у підвищенні якості підготовки кадрів, а також значення ГІС-технологій та цифрових моделей у візуалізації складних природних процесів. Розглядаються шляхи вдосконалення професійних компетентностей здобувачів освіти через залучення регіонального географічного контексту в навчальні програми.

Ключові слова: природнича освіта, гірнича справа, фахова передвища освіта, геологічне середовище, екологізація навчання, міждисциплінарні зв'язки, цифровізація, професійна компетентність.

Сучасна трансформація фахової передвищої освіти в Україні відбувається в умовах безпрецедентних викликів, зумовлених як глобальними технологічними змінами, так і специфічними внутрішніми

чинниками. Для гірничодобувної галузі, яка історично є фундаментом економіки промислових регіонів, питання підготовки фахівців нового типу стає критичним. Сучасний гірник – це не просто оператор складної техніки чи механік, а спеціаліст, здатний аналізувати природне середовище як складну, динамічну та цілісну систему. Проблема полягає в тому, що традиційна модель навчання часто штучно розділяє технічні та природничі знання, що призводить до формального ставлення студентів до таких дисциплін, як географія чи екологія. У період дистанційного навчання пріоритетом стає подолання цього розриву через впровадження інноваційних методик, що базуються на фундаментальних дослідженнях провідних науковців та практичному досвіді викладацького складу [3, с. 42].

Питання професійної підготовки кадрів для гірничодобувної промисловості висвітлені у працях В. І. Бондаренка, який неодноразово наголошував на важливості врахування природних чинників, таких як газоносність та стійкість порід, при підземній розробці родовищ [4, с. 112]. Г.І. Гайко у своїх дослідженнях підкреслює, що гірництво завжди було рушієм географічних відкриттів, а освоєння нових територій починалося саме з пошуку мінеральних ресурсів. Отже, ці дисципліни історично та логічно є нерозривними [2, с. 45]. Питання цифровізації освітнього процесу та переходу до нових форматів взаємодії, зокрема в умовах дистанційного навчання через платформу Google Classroom, потребують детального аналізу в контексті методичної підготовки викладача [3, с. 87].

Одним із найефективніших методів підвищення інтересу до природничих знань є використання регіонального географічного контексту. Для майбутніх фахівців, чия підготовка проходить у промисловому регіоні видобутку марганцевих руд, знання з геології та географії є фундаментом професійної діяльності. Географічні особливості

місцевості, такі як рельєф Придніпровської низовини та складний гідрологічний режим басейну річки Дніпро, безпосередньо впливають на проектування систем водовідливу та вентиляції шахт. Знання про природні ресурси рідного краю стають невід'ємною частиною професійного мислення, оскільки вивчення фізичної географії України дає чітке розуміння ресурсного потенціалу всієї держави [5, с. 156].

Варто зауважити, що Марганецьке родовище має унікальну геологічну структуру, де рудний пласт залягає серед палеогенових глин та пісків. Для майбутнього гірника розуміння цих природних умов є запорукою безпеки праці. Якщо студент під час курсу географії усвідомлює фізико-механічні властивості цих нашарувань, він набагато ефективніше засвоює техніку кріплення виробок на заняттях з дисциплін професійної підготовки. Проблема інтеграції полягає саме в тому, щоб викладач зміг перевести абстрактні геологічні терміни на мову виробничої необхідності. Природнича освіта перестає бути абстрактною і стає інструментом виживання та ефективності в умовах непередбачуваного підземного простору.

Професіоналізація природничої освіти передбачає, що викладач географії інтегрує фаховий контекст у кожен тему навчальної програми. Практичний досвід викладання у ВСП «Марганецький фаховий коледж НТУ «Дніпровська політехніка» свідчить, що найбільшу ефективність демонструє метод кейс-стаді. Наприклад, при вивченні тем «Гідросфера» або «Літосфера» акцент зміщується на аналіз впливу підземних вод та тектонічних умов регіону на безпеку робіт. Це дозволяє студентам у майбутньому свідомо підходити до експлуатації видобувного обладнання та мереж енергопостачання, де вологість середовища та стійкість порід є критичними чинниками професійної безпеки.

Для подолання проблеми відірваності теорії від практики доцільно використовувати ГІС-технології та симуляційні програми, які дозволяють

візуалізувати складні структури (зони обводнення або розривні порушення), що їх неможливо побачити в реальності. Використання інтерактивних карт родовищ та 3D-моделей дає студенту можливість перейти від пасивного спостереження до активного дослідження: змодельовати вплив гірничих робіт на ландшафт і знайти шляхи рекультивації територій. Як зазначають дослідники, впровадження таких мультимедійних інструментів сприяє не лише глибшому засвоєнню матеріалу, а й формуванню екологічної свідомості [3, с. 210]. Такий підхід робить процес навчання орієнтованим на реальні виробничі виклики [4, с. 89].

Важливо також враховувати психолого-педагогічні аспекти сприйняття інформації. Покоління, що зросло в цифрову епоху, краще засвоює візуалізований контент, тому створення віртуальних екскурсій кар'єрами та шахтами з накладанням географічних даних є потужним інструментом залучення. Це дозволяє продемонструвати, як кар'єрний ландшафт змінює мікроклімат місцевості та впливає на біорізноманіття. Такий комплексний погляд допомагає виховати фахівця, який бачить не лише «план видобутку», а й відповідальність за майбутнє території, на якій він працює.

Кінцевою метою такої модернізації є формування екологічно відповідальної особистості. Вивчення географії в коледжі має включати питання рекультивації порушених земель та управління шахтними водами. Використання знань про відновлення екосистем допомагає зрозуміти концепцію сталого розвитку, що корелює з гуманістичними принципами виховання, де повага до природи та інтелектуальне вдосконалення людини є рівноцінними складниками суспільного прогресу [1, с. 78]. Окрему увагу слід приділити проблемі териконів як нових форм антропогенного рельєфу. Обговорення можливостей їх озеленення або

повторного використання ресурсів стимулює критичне мислення студентів і спонукає їх до пошуку нестандартних інженерних рішень.

Таким чином, успішна підготовка фахівців гірничого профілю неможлива без фундаментальної природничої бази. Основними шляхами модернізації освіти є посилення регіонального компонента, глибока міждисциплінарна інтеграція та впровадження цифрових інструментів візуалізації. Лише такий комплексний підхід забезпечить підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати на засадах безпеки, екологічності та високої професійної відповідальності перед суспільством.

Список використаних джерел

1. Булатова М. М. Олімпійська освіта у системі навчання : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2015. 240 с.
2. Гайко Г. І. Історія гірництва : підручник. Київ ; Алчевськ : Видавничий дм «Києво-Могилянська академія», 2013. 542 с.
3. Професійна освіта в умовах цифровізації суспільства : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : ІПООД ім. І. Зязюна НАПН України, 2021. 320 с.
4. Технологія підземної розробки родовищ корисних копалин : підручник / В. І. Бондаренко та ін. Дніпро : ЛізуновПрес, 2014. 508 с.
5. Фізична географія України : підручник / за ред. О. М. Маринича. Київ : Знання, 2006. 511 с.

ГУСЕЙНОВ Рафіг
викладач математики
викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

ПРОБЛЕМИ ТА ІННОВАЦІЇ В МАТЕМАТИЧНІЙ І ЦИФРОВІЙ ОСВІТІ

Анотація: У тезах розглянуто загальні проблеми сучасної математичної освіти та способи їх вирішення за допомогою застосування освітніх інновацій, які базуються на розвитку цифрових технологій.

Ключові слова: цифрова грамотність, штучний інтелект, персоналізація навчання, машинне навчання, візуалізація, проєктне навчання.

Сучасний світ переживає безпрецедентну за своїми масштабами технологічну трансформацію, яка фундаментально змінює вимоги до інтелектуальних здібностей людини і, як наслідок, системи її підготовки. У центрі цієї трансформації знаходиться теза про проблеми та інновації в математичній та цифровій освіті, оскільки саме ці дві сфери формують базис для розуміння та творення навколишньої реальності. Математика завжди була універсальною мовою науки, інструментом опису закономірностей всесвіту, проте сьогодні вона стала ще й фундаментом для всього цифрового простору. Без глибокого математичного базису неможливий розвиток жодної високотехнологічної галузі, чи це комп'ютерна інженерія, створення складних електронних систем чи розробка алгоритмів штучного інтелекту. У той же час, незважаючи на очевидну критичну важливість цих дисциплін, освітні системи по всьому світу стикаються із серйозними системними кризами, які потребують не просто косметичних правок, а глибокого переосмислення самих підходів до навчання.

Однією з головних та найболючіших проблем сучасної математичної освіти є її *відірваність від реального життя та практичних завдань*. Традиційні навчальні програми найчастіше сфокусовані на механічному заучуванні формул, алгоритмів розв'язання стандартних рівнянь та абстрактних теоремах, що неминуче веде до падіння мотивації учнів. Коли студент не розуміє, навіщо йому потрібні складні обчислення, інтегрування чи теорія ймовірностей, предмет перетворюється на нудний та важкий обов'язок. Цей розрив особливо гостро відчувається під час переходу до вищої освіти, де раптово з'ясовується, що з успішного освоєння комп'ютерних наук чи електроніки потрібно зовсім інший рівень математичного мислення. Наприклад, дискретна математика, що лежить в основі програмування,

криптографії та проектування баз даних, часто залишається в тіні традиційного математичного аналізу, хоча саме вона формує логіку, необхідну для роботи з цифровими системами. Відсутність моста між абстрактною теорією та її інженерним чи програмним застосуванням – це колосальний недогляд, який гальмує розвиток майбутніх фахівців.

Паралельно з цим існує *проблема хибного сприйняття цифрової грамотності*. Прийнято вважати, що сучасні покоління, що виростили зі смартфонами в руках, за замовчуванням мають високі цифрові навички. Однак на практиці це найчастіше навички пасивного споживання контенту. Інтуїтивне вміння користуватися соціальними мережами чи мобільними додатками немає нічого спільного з розумінням архітектури цих систем, принципів кібербезпеки чи основ алгоритмічного мислення. Справжня цифрова освіта має вчити не просто натискати на кнопки, а розуміти логіку роботи програмного забезпечення, вміти аналізувати дані та усвідомлювати ризики, пов'язані з інформаційною безпекою – навички, які сьогодні є критично важливими, зокрема й для забезпечення цивільного захисту в умовах глобальних гібридних загроз.

Ще одним суттєвим бар'єром на шляху до якісної освіти є *кадровий голод та недостатня підготовка самих викладачів*. Світ технологій змінюється настільки стрімко, що класична система підвищення кваліфікації його просто не встигає. Багато викладачів, які блискуче знають свій предмет у його класичному вигляді, відчують страх перед впровадженням нових цифрових інструментів або не бачать у них методичної цінності. Виникає парадоксальна ситуація: освітні заклади можуть бути оснащені сучасними комп'ютерами та інтерактивними дошками, але вони використовуються лише як дорогі проектори для демонстрації старих презентацій. Без зміни мислення педагога, без його готовності стати наставником та провідником у світі складних концепцій, жодні технічні нововведення не дадуть очікуваного ефекту.

Проте відповідь на ці виклики вже формується у вигляді освітніх інновацій, які обіцяють радикально змінити ландшафт математичного та цифрового навчання. Однією з найбільш перспективних тенденцій є **персоналізація навчання за допомогою технологій штучного інтелекту та машинного навчання**. Адаптивні освітні платформи здатні у реальному часі аналізувати відповіді студента, виявляти прогалини у його знаннях та вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання. Якщо учень не зрозумів певну концепцію, система не піде далі, а запропонує інший підхід, візуалізацію чи додаткові завдання закріплення матеріалу. Це вирішує проблему традиційного класу, де викладач змушений орієнтуватися на «середнього» учня, через що відстаючі втрачають нитку розуміння, а обдаровані починають нудьгувати.

Інновації також стосуються способів **візуалізації та взаємодії з математичними та цифровими абстракціями**. Технології віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) дозволяють перевести математику з площини зошитового листа до тривимірного простору. Складні геометричні фігури, графіки функцій багатьох змінних чи принципи роботи електронних ланцюгів тепер можна буквально розглянути з усіх боків, розібрати частини та побачити у динаміці. Це неймовірно потужний інструмент, який задіює просторове мислення та робить процес пізнання інтуїтивно зрозумілим. Гейміфікація освітнього процесу, своєю чергою, перетворює вирішення завдань у захоплюючий процес подолання викликів, де помилка сприймається не як привід покарання оцінкою, бо як природний крок шляху до пошуку правильного рішення.

Але, мабуть, найважливішою інновацією в методології є **проектне навчання**, яке нарешті поєднує математику, цифрові технології та реальний світ. Коли студенти отримують завдання спроектувати працюючий пристрій, написати код мікроконтролера або проаналізувати масив даних, математика перестає бути абстрактною наукою. Вона стає робочим інструментом.

Вивчення логічних вентилів, булевої алгебри та графів набуває кристального сенсу, коли від цього залежить, чи запрацює написана ними програма чи зібрана електронна схема. Такий підхід формує не просто виконавців, а інженерів та творців, здатних мислити системно, знаходити нестандартні рішення та адаптуватися до будь-яких технологічних змін.

Зрештою, майбутнє математичної та цифрової освіти полягає у досягненні гармонійного балансу. Нам необхідно зберегти академічну суворість та глибину класичної математичної думки, але при цьому інтегрувати її в сучасний цифровий контекст. Подолання існуючих проблем потребує колосальних зусиль, перепідготовки кадрів та інвестицій, проте запровадження описаних інновацій – це не питання престижу, а питання виживання та конкурентоспроможності суспільства в епоху, де інтелект та технології визначають вектор глобального розвитку.

Список використаних джерел::

1. Балик Н.Р., Шмигер Г.П. Методологія формування цифрових компетентностей у контексті розробки цифрового контенту. Фізико-математична освіта. 2018. Вип. 2(16). С. 8-12.
2. Василенко Я.П., Дідик М.О. Особливості розробки інформаційної структури сайту закладу загальної середньої освіти. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 205-208.

ЄВДОКИМОВ Ігор

викладач математики,
спеціаліст,
ДТЕФК
м. Дніпро

**ПРО ПСИХОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ ДІВЧАТАМИ ТА
ХЛОПЦЯМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В ШКОЛІ**

Анотація: проведено дослідження серед учнів 9-го класу школи, які записалися на підготовчі курси для подальшого вступу до коледжу. Воно дало можливість виявити деякі відмінності між дівчатами та хлопцями у їх процесі вивчення математики. У результаті дослідження можна констатувати

надмірний рівень самокритики у дівчат при вищому середньому балі та недостатній розвиток диференціації свого психологічного стану у хлопців разом з відчуттям деякої невпевненості на уроках. В цілому, страх помилок і як наслідок цього – оцінок у школі присутній в обох сторін опитування, хоча у дівчат, як показало дослідження, він значно більший. Прослідковується при аналізі даних і такий момент, що значна частина сучасних школярів не може впоратися з темами високої складності. Також було виявлено досить тісний зв'язок між вибраними спеціальностями та високим рівнем знань у математиці серед опитуваних.

Ключові слова: дослідження, математика, школа, дівчата, хлопці, відмінності, анкета, психологія, питання, відповіді, 9 клас, курси.

Ні для кого не секрет, що між жінками та чоловіками існує не тільки біологічна відмінність. Так, було проведене дослідження для виявлення деяких психологічних відмінностей у процесі вивчення шкільного предмета «Математика» серед хлопців та дівчат. В опитуванні прийняли участь 93 потенційних здобувача освіти Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу (46 дівчат та 47 хлопців), які записалися на підготовчі курси математики наприкінці 9-го класу.

Для отримання необхідних даних учасникам була надана анкета, у якій було 19 питань: з однією відповіддю, з декількома варіантами вибору, а також з можливістю написати свою власну думку на задані запитання. Зосередимося у їх аналізі на запропонованих так званих «психологічних питаннях» (мислення, почуття, сприйняття, поведінка тощо) – для отримання суцільної картини реальної ситуації, яка склалася сьогодні в освітньому процесі.

Перші відмінності проявляються вже на такому моменті, що 25 з 46 опитуваних дівчат, тобто більше половини, не вважають математику найскладнішим предметом у школі, тоді як 28 з 47 хлопців, що є теж переважною частиною серед анкетованих, навпаки, розглядають алгебру та

геометрію як найскладніші шкільні дисципліни. При цьому зауважимо, що більшість і дівчат, і хлопців (25 та 29 відповідно) вважають менш складною для розуміння саме алгебру, а не геометрію. Досить чітко бачимо, що складність цього предмета переважає у хлопців.

І це доповнюється наступними даними. Свої знання у математиці дівчата оцінюють в середньому на 5.7 за 10-бальною шкалою. У той же час їх поточний бал у школі – 7.8, тобто «добре». Середня власна оцінка рівня знань хлопців становить 5.5 балів з 10. У той самий час їх поточний бал у школі – 6.7, що є «задовільним» показником. Таким чином, можемо зробити припущення, що дівчата, окрім сприйняття більшістю з них математики не найскладнішим шкільним предметом, є ще й схильними до більш жорсткої оцінки себе, і в той самий час хлопці, навпаки, проявляють меншу кількість негативної самокритики до себе.

24 дівчини та 20 хлопців, тобто приблизно 50% тих та інших, витрачають на математику менше 1 години у день. Водночас 19 дівчат та 23 хлопця займаються математикою 1-4 години на добу. Лише одна дівчина витрачає на вивчення математики більше 4 годин, у той час як четверо хлопців чесно зізналися, що взагалі не віддають цариці наук жодної хвилини свого вільного часу за день. Як бачимо, ситуація тут приблизно рівна: 50% опитуваних з кожної сторони витрачають на додаткове вивчення математики або мінімум, або доволі суттєвий шматок часу.

Улюбленими темами у дівчат є рівняння та дроби (загалом 27 голосів), однак, 12 з них зовсім не назвали такої. А одразу 29 хлопців не знаходять ніяку математичну тему улюбленою, хоча ті ж самі рівняння та дроби позначили «вподобайками» загалом 20 з них. 14 дівчат та 13 хлопців вважають всі розділи вивчення математики складними, хоча обидві сторони зійшлися на тому, що обчислення та малюнки будуть для них, серед всього іншого, найлегшими (27 та 34 голоси відповідно). Бачимо, що перевагу у наданих відповідях мають

варіанти з рівнем складності «низький» (обчислення, малюнки) або «близький до середнього» (дроби, рівняння).

На цьому етапі, насправді, виникає наступне питання, яке можна розглянути у подальших дослідженнях: учням математика представляється складною наукою, і саме через це вони приділяють їй не так багато часу, віддаючи перевагу іншим предметам чи життєвим розвагам, чи, навпаки, відсутність достатньої кількості виділеного часу на вивчення математики поза школою не дає їм можливості перейти від розуміння легких до вище середніх за складністю та складних тем?

25 дівчат вважають, що вивчати математику їм заважає «Власний страх помилитися», для 16 – перешкодою є «Складність термінології», для 5 – «Нічого». Дві дівчини просто не розуміють, а одній нічого не заважає, проте, вкупі з власним страхом помилитися. 14 хлопців теж «не можуть» помилятися, інші 14 – також не в силах впоратися з математичною термінологією. Для 11 хлопців нічого не є перешкодою у вивченні математики, для двох завадою стає власна лінь. Знову чітко бачимо, що дівчата більш схильні до неаргументованої самокритики, але в середньому всі діти мають певний страх до помилок і в результаті – до оцінок, не можуть впоратися з встановленою термінологією, тобто мовою математики, тому важливо з ними попередньо поспілкуватися щодо цих моментів: надати необхідну психологічну підтримку, донести, що не все може і повинно виходити одразу, зосередитися на позитивних моментах і успіхах у навчанні тощо.

30 дівчат та 35 хлопців вважають себе як учнів спокійними, причому обраний варіант «Спокійним» і більше нічого, крім нього, був присутній у 19 дівчат та 33 хлопців. Майже всі хлопці, які вважають себе спокійними, одночасно з цим не бачать себе ні активними, ні імпульсивними, ні емоційними чи чутливими до критики. Тут зафіксуємо, що у дівчат в дійсності прослідковується значна перевага над хлопцями у моменті диференціації свого поточного психологічного стану. При цьому, що важливо, загалом більше 50%

всіх опитуваних знаходять себе спокійними до ситуацій, які розгортаються навколо них, що може свідчити про досить врівноважене сприйняття реальності у учасників навчального процесу.

На питання, чи тяжко їм бути у центрі уваги, більше половини і дівчат, і хлопців відповіли, що все залежить від ситуації (26 та 31 відповідно). При цьому у дівчат 16 «так» та 5 «ні», а у хлопців – 7 «так» та 11 «ні». Інтерпретуємо отриману інформацію: більш невпевненими на уроках відчують себе саме хлопці, але водночас третина опитуваних дівчат (16 чол.) приймає певну долю дискомфорту від значної уваги до своєї персони на заняттях.

Більше 50% опитуваних підлітків, так чи інакше, розуміють важливість математики: хоч саме зараз, хоч для подальшого дорослого життя. Всі сторони погодилися, що математика потрібна буде їм у майбутній професії (32 дівчини, 34 хлопця) та знадобиться у дорослому житті (33 дівчини, 33 хлопця).

Також в ході дослідження була висунута гіпотеза про те, що ставлення до математичної науки та якість навчання залежать від обраної майбутнім абітурієнтом спеціальності. Тому додатково в анкеті було додано питання про професію, з якою вони бачать своє майбутнє.

Зазначимо, що третина дівчат (17 чол.) на момент проходження курсів не визначилися зі своєю майбутньою професією, проте маємо потенційних юристок/правоохоронців (6 чол.), туристок (6 чол.) та маркетологів (5 чол.). 5 анкет мали декілька варіантів відповіді на це питання, тоді як анкета жодного хлопця не проявила мультिवибору. Третина хлопців (14 чол.) також не визначилася зі своїм майбутнім, але водночас маємо потенційних: 16 автомобілістів, 8 комп'ютерних інженерів і програмістів та 4 адвокатів/правознавців. У підсумку отримуємо, по-перше, знання про те, що дівчата не зосереджуються на одній спеціальності під час вибору свого майбутнього, а по-друге, те, що для значної кількості опитуваних хлопців є дві-

три професії, з якими вони бажають пов'язати своє подальше життя: автомобіліст, комп'ютерний інженер чи знавець права.

Але цікавим тут є інше. Ті абітурієнти, які обирають своїм напрямком подальшого навчання спеціальності, які безпосередньо пов'язані з великою кількістю обчислень та необхідністю висування логічних висновків, частіше за все, мають високий бал з математики у школі, ніж такі, які обирають спеціальності, не пов'язані з математикою. Так, школярі, у яких поточний бал за математикою у школі встановлений на рівні 10-12 балів, вказали вибором свого майбутнього митницю, туризм, маркетинг, готельно-ресторанну справу, менеджмент, бухгалтерію. Всі ці навчальні напрямки, очевидно, потребують від спеціаліста не просто хорошої взаємодії з людьми, а, насправді, проведення великої кількості обчислень та утримування в голові чимало моментів. І це в дійсності є логічним, враховуючи те, що суть шкільного предмета «Математика» полягає безпосередньо у розвитку ментальних здібностей індивіда.

Окремим пунктом хочеться зауважити, що потенційні правознавці та юристи вважають, що математика у їх майбутній професії, насправді, є досить важлива, хоча, звісно, були й зворотні відповіді у анкетах. Практика роботи з такими учнями та студентами показувала зовсім інші результати у минулому.

Отже, у процесі дослідження дійсно підтвердилося, що між дівчатами та хлопцями існують відмінності не лише за біологічними моментами. Психологія дівчат схильна до неаргументованої самокритики, навіть при відносних успіхах у навчанні, та різноманітності у виборі свого майбутнього, тоді як у хлопців проявляється недостатній рівень диференціації свого стану у певний момент часу разом з деякою невпевненістю на уроках та віддача переваги конкретним речам, які будуть впливати на подальше життя.

КАБАНЕЦЬ Ольга

викладач математики

голова ЦК «Математичної та
природничо-наукової підготовки»

викладач-методист

ДТЕФК

м. Дніпро

ПРИЙОМИ ВІЗУАЛЬНОГО ПОДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ

Анотація: Тези присвячені питанням підвищення ефективності навчання математики через застосування різних прийомів візуального подання матеріалу під час навчальних занять.

Ключові слова: сенсорна система, візуалізація, прийоми візуального подання інформації, візуально-оперативний досвід, ментальна мапа, блок-схема алгоритму, конспект-схема, опорний конспект.

Залежно від ступеня розвиненості певного виду сенсорної системи (слухова, зорова, кінестетична) вчені виділяють три типи людей: аудіал, візуал, кінестет. Також зустрічаються дискрети – люди, в яких сприйняття інформації відбувається через логічне осмислення, з допомогою цифр, знаків, логічних умовиводів.

Зазвичай здобувачі освіти мають змішаний тип сприйняття, проте фізіологічно людина влаштована так, що зорове сприйняття є основним каналом отримання знань про світ. Через зір ми сприймаємо близько 80-90% інформації. Результати багатьох досліджень показують, що продуктивність праці людини, яка використовує візуальну інформацію, на 17% вища, ніж без неї [4].

Через це застосування різних прийомів візуального подання інформації під час навчальних занять може привести до підвищення ефективності навчання математики.

Термін «візуалізація» в лексикографічних джерелах подається як «одержання (подання) видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження» [3].

Поняття візуалізації дослідниками питання трактується по-різному. Більшість з них стверджує, що візуалізація – це щось більше за представлення числової і текстової інформації у вигляді графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт, більше, ніж застосування наочності. Так, Р.С. Андерсон, Ф. Бартлетт (теорія схем), Ч. Фолкер, М. Мінський (теорія фреймів) тлумачать візуалізацію як винесення в процесі пізнавальної діяльності з внутрішнього плану на зовнішній план мислеобразів, форма яких стихійно визначається механізмом асоціативної проєкції. Аналогічним чином поняття візуалізації розуміє Вербицький А.А.: «Процес візуалізації – це згортання розумових змістів у наочний образ; будучи сприйнятим, образ може бути розгорнутий і служити опорою адекватних розумових і практичних дій» [8].

В цій статі ми не будемо торкатися проблеми створення мислеобразів при згортанні навчальної інформації, а лише зупинимося на техніці покращення сприйняття навчального матеріалу здобувачами освіти.

Мета статті – розглянути деякі прийоми візуального подання інформації на заняттях математики. Зазначимо, що під «візуальним поданням» будемо розуміти подання інформації, яке призначене для швидкого, чіткого та наочного сприйняття навчального матеріалу через роботу зорової сенсорної системи здобувачів освіти.

1. *Використання готових ілюстрацій з підручників та посібників.* На рис. 1а зображено ілюстрацію до байки Леоніда Глібова «Лебідь, Щука і Рак», на ній вектори сили героїв спрямовані в різні боки, через що рівнодійна сила дорівнює нулю. Лебідь тягне вгору (у небо), Щука – у воду, а Рак – назад. На рисунку 1б – приклад орнаменту, періодичного в одному напрямку. Цей рисунок демонструє поняття періодичності функції. Можна навіть порахувати період орнаменту(у клітинках).

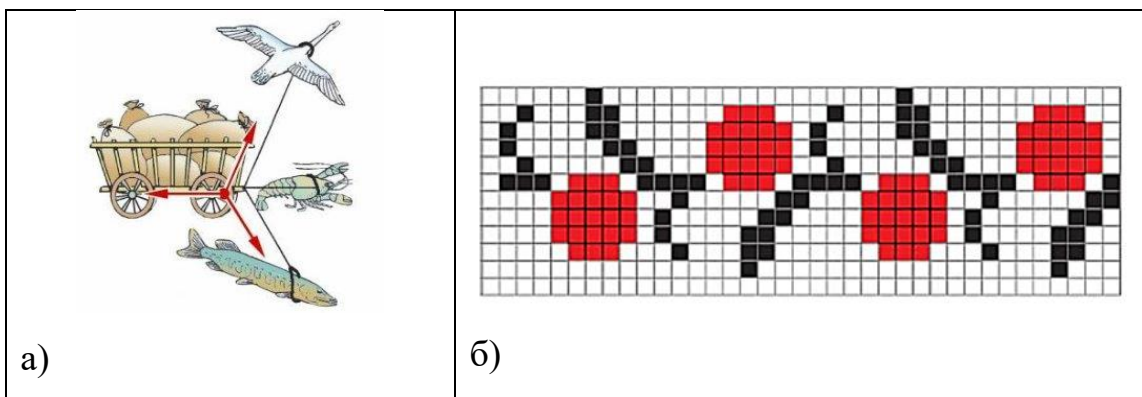

Рисунок 1 а) – додавання векторів, б) – періодичний орнамент [1]

2. Застосування задач на готових кресленнях для формування вміння зчитувати та аналізувати надану графічну інформацію. Навчання студентів графічному запису умови задачі. Інтерпретація умови може бути двох видів: графічна та змістовно-графічна (див. рис. 2). Саме другий варіант є повним аналізом умов задачі.

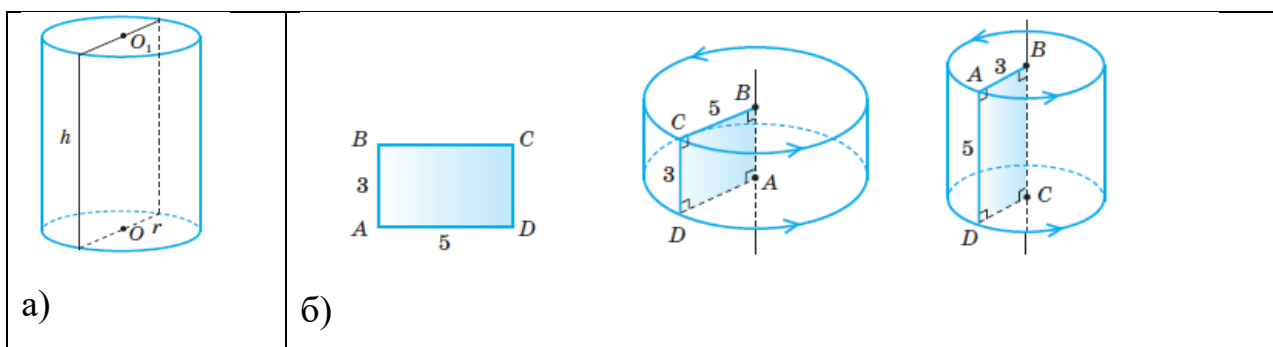

Рисунок 2 а) графічна інтерпретація, б) змістовно-графічна інтерпретація геометричної задачі про циліндр [2]

3. Наповнення навчальних презентацій інтерактивними елементами. За допомогою зміни кольору шрифту, фона, підкреслювання тексту, обведення формул в рамку, стрілок-вказівників, виносок можна зробити акценти на головному, показати, куди саме зараз треба спрямувати свій зір (рис. 3). Зміни на слайді відбуваються саме тоді, коли викладач виставляє акценти, звертає увагу здобувачів освіти на потрібні елементи.

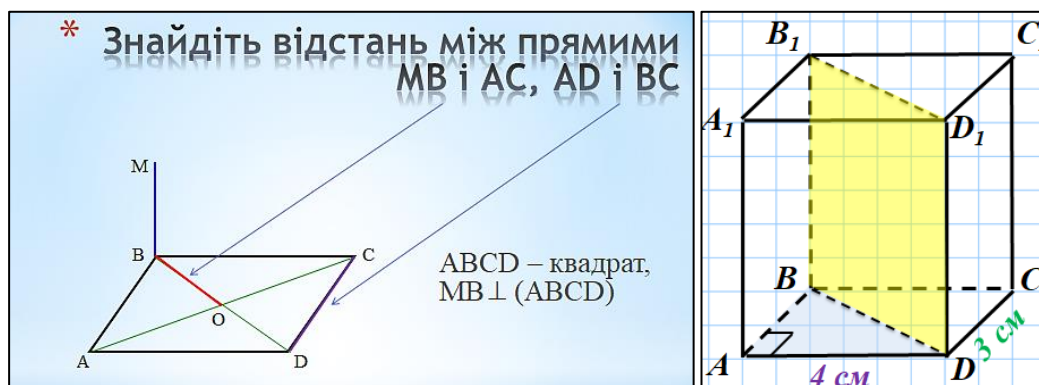

Рисунок 3 Застосування кольору, стрілок при створенні інтерактивних презентацій

Викладач під час пояснення матеріалу сам створює візуальні образи і навчає цьому своїх студентів. Н.А. Тарасенкова зазначає, що візуально-оперативний досвід учнівства передбачає низку умінь [7]:

- уміння зчитувати (упізнавати, декодувати) інформацію зі змістовно-графічної інтерпретації задачі;
- уміння встановлювати фон-об'єктні відношення між графічними елементами малюнка, а також між зазначеними на ньому даними;
- уміння абстрагуватися від графічного фону та фонових даних на інтерпретації;
- уміння оцінювати інформаційну повноту інтерпретації (знаходити щонайменше один спосіб розв'язування задачі);
- уміння доповнювати малюнок уявними елементами.

4. Використання навчальних відео.

5. Застосування графічних онлайн-калькуляторів *GeoGebra*, *Desmos*, готових демонстрацій та цифрових уроків на платформах *Polypad*, *Mathigon*, *Amplify Classroom*. Програми *GeoGebra*, *Desmos* можна застосовувати для дослідження функцій, рівнянь, нерівностей та їх систем, якщо вести параметри. Наприклад, необхідно дослідити властивості логарифмічної функції. В програмі *GeoGebra* вводимо функцію $y = \log_a x$. Параметру a відповідає повзунок. Пересуваючи його, стежимо, як виглядає графік функції при різних значеннях

a. Студенти озвучують версії щодо вигляду графіків та роблять висновки. Якщо *a* від'ємне число або дорівнює 1, то функції не існує. Якщо основа логарифмічної функції $0 < a < 1$, то функція спадає, якщо основа логарифмічної функції $a > 1$, то функція зростає (рис 4).

6. *Ментальні мапи*. Найбільш доречним є застосування карт пам'яті на вступних та заключних заняттях. Також доцільно застосувати їх для швидкого повторення навчального матеріалу. Приклад мапи на рисунку 5.

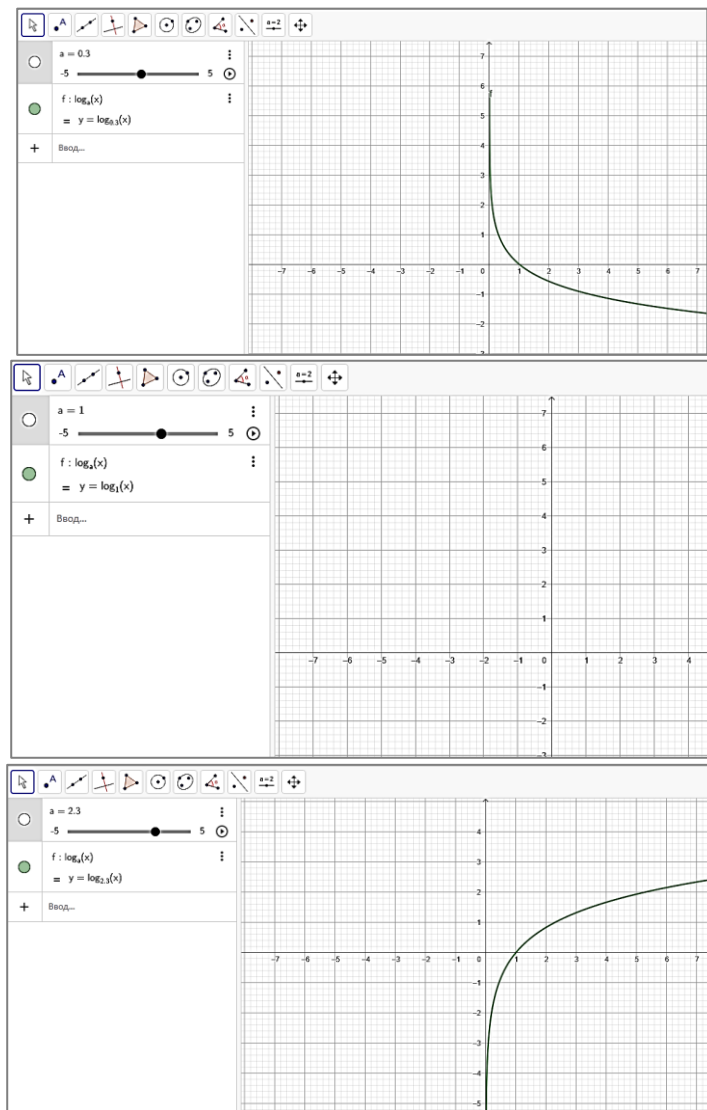

Рисунок 4 Демонстрація роботи програми GeoGebra

7. *Застосування опорних конспектів, конспектів-схем* для стислого подання інформації. Опорний конспект, конспект-схема дозволяють згорнути

зміст навчального матеріалу в маленькі блоки, розгортання яких дає повний обсяг інформації. Кожне слово, фігура, символ в конспекті мають значення, вони дають підказки, які допомагають сформуванню думки, вибудовуючи зміст та ланцюги міркувань (рис. 6).

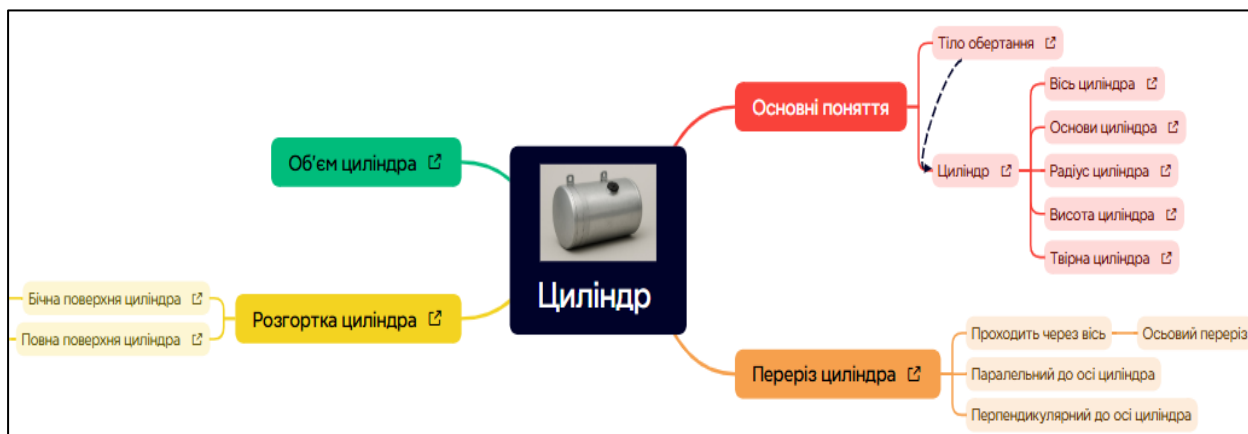

Рисунок 5 Інтерактивна ментальна мапа «Циліндр» [6]

Дві прямі у просторі			
Лежать в одній площині			Не лежать в одній площині
$a = b$	$a \parallel b$	$a \cap b$	мимобіжні
$\angle(a, b) = 0^\circ$	$\angle(a, b) = 0^\circ$	$\angle(a, b) = \varphi$ $0^\circ < \varphi \leq 90^\circ$	$\angle(a, b) = \angle(a_1, b_1)$ $\angle(a, b) = \angle(a, b_2)$

Рисунок 6 Опорний конспект «Кут між двома прямими у просторі»

8. *Блок-схеми алгоритмів (продуктивні моделі)* – візуальні алгоритми для подання процедури розв’язання (рис. 7). Якщо звичайна інструкція найчастіше має текстовий вигляд, то продуктивна модель зводить послідовність дій в одну візуальну композицію з усіма зв’язками і розгалуженнями [9]. Цей вид можна вважати підвидом конспектів-схем.

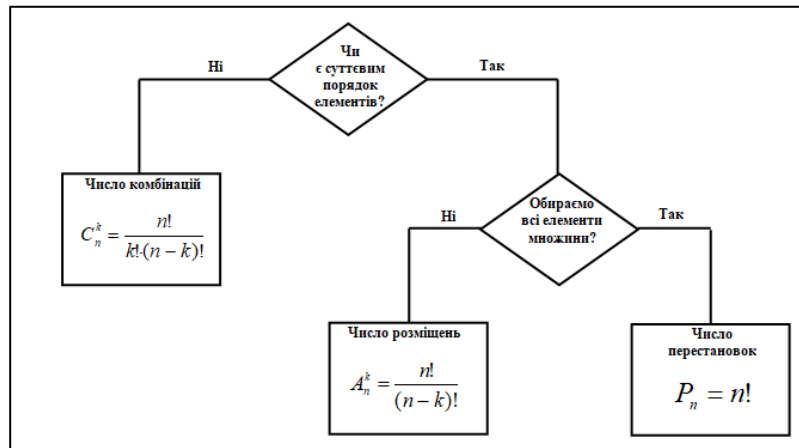

Рисунок 7 Розв'язування задач на застосування формул комбінаторики

9. *Невербальні техніки.* Прийоми «Намалюйте в повітрі», «Покажіть руками». Можна «намалювати», показати графіки функцій, взаємне розміщення прямих, площин та інше (рис. 8).

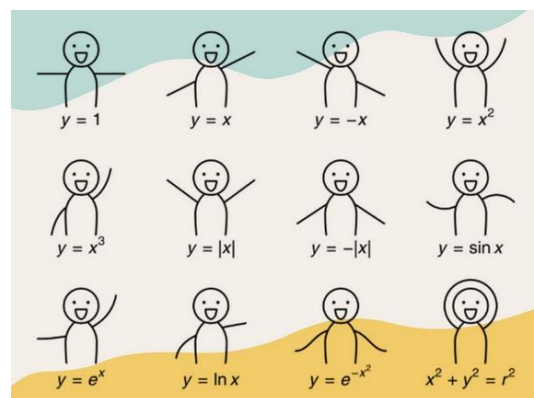

Рисунок 8 Невербальні техніки в математиці

10. *Приєм «Подивіться навколо себе»,* використання знайомих образів, предметів для демонстрації аксіом, теорем і навіть формул (рис. 9).

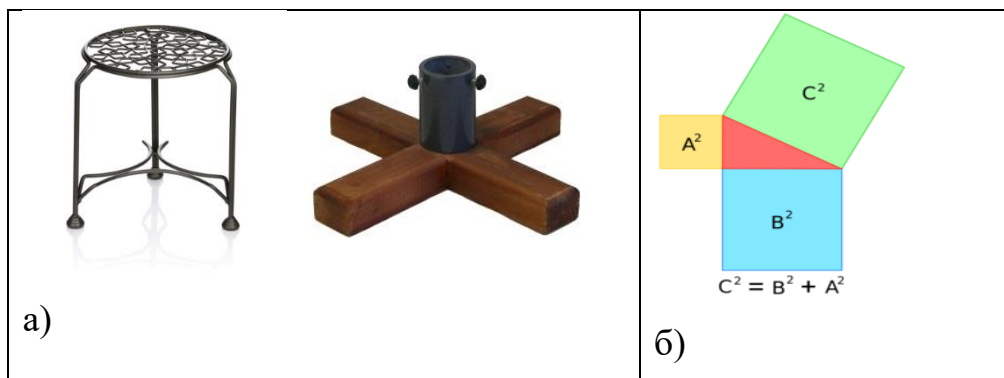

Рисунок 9 а) моделі до аксіоми стереометрії та найпростішого наслідку з аксіом, б) «штани Піфагора» для запису теореми Піфагора

11. Застосування моделей геометричних тіл, моделей до окремих теорем та задач, навчальних плакатів.

12. Застосування мнемонічних правил. Мнемоніка – це мистецтво запам'ятовування, сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Ще мнемонікою прийнято називати візуалізацію певного предмета, суб'єкта, події або процесу, що полегшує їх розуміння і закріплює засвоєну інформацію у вигляді уявних зображень [5]. Приклад мнемонічного правила наведено на рисунку 10.

Рисунок 10 Тригонометрія на долоні – мнемонічне правило

Як бачимо, існує велика кількість прийомів візуального подання навчального матеріалу на заняттях математики. Їх застосування дозволяє:

- 1) покращити зорове та смислове сприйняття математичної інформації,
- 2) підтримувати увагу студентів протягом пари,
- 3) розвивати активність, самостійність, зацікавленість здобувачів освіти у вивченні дисципліни,
- 4) реалізувати на практиці принципи доступності, наочності навчання;
- 5) здійснювати зв'язок математики з життям.

Все це сприяє вирішенню однієї із головних задач освіти – підвищенню ефективності навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання.

Список використаних джерел:

1. Бевз Г. П., Бевз В.Г. Математика : алгебра і початки аналізу та геометрія. Рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 288 с.

2. Бевз Г. П., Бевз В.Г. Математика : алгебра і початки аналізу та геометрія. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. – 272 с.

3. Великий тлумачний словник української мови. URL: <https://1531.slovaronline.com/>

4. Візуалізація даних: що це таке і для чого вона потрібна. URL: <https://gurt.org.ua/articles/37609/>

5. Мнемонічні правила у математиці : Блог учителя математики гімназії № 48 м. Києва Власової І.О. URL: https://viakiev.blogspot.com/2016/03/blog-post_15.html

6. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Вашуленко О. П., Філіпчук В. П. Математика для професії. Профіль: транспорт та логістика : навч.-метод. путівник для профільної загальної середньої освіти професійного спрямування. У 12-ти частинах. Частина 11. / за ред. проф. Н. А. Тарасенкової. Київ, 2025.

7. Тарасенкова Н.А. Формування візуально-оперативного досвіду учнівства в 9 класі НУШ : «Навчаючись – перемагаємо: зимова школа Ніни Тарасенкової та УОВЦ «Оріон» для вчителів математики 9 класу НУШ» URL: https://docs.google.com/presentation/d/1V_kIbj-b73KP6FkYGO7S2laRwgp41cPG/edit?slide=id.p1#slide=id.p1

8. Шевченко І. Про технології візуалізації навчального матеріалу у педагогічних дослідженнях // Фізико-математична освіта: науковий журнал. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Фізико-математичний факультет. Суми, 2015. № 1(7).

9. Юрченко А.О. Особливості когнітивно-візуального підходу під час візуалізації навчального матеріалу з математики. URL: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_3/15.pdf

КІЩЕНКО Наталія
викладач хімії та спеціальних дисциплін
завідуюча відділенням
«Транспортних та харчових технологій»
ДТЕФК
м. Дніпро

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ З ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА РЕМОНТУ АВТОМОБІЛІВ

Анотація. У тезах розглянуто особливості професійно орієнтованого викладання хімії у закладах фахової передвищої освіти для спеціальності J8 «Автомобільний транспорт», освітньо-професійної програми «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів». Обґрунтовано роль хімії як природничої основи професійної підготовки майбутніх фахівців. Визначено шляхи інтеграції

теоретичних знань із практичною діяльністю, розкрито можливості використання цифрових технологій та практико-орієнтованих завдань.

Ключові слова: професійна освіта, хімія, автомобільний транспорт, компетентнісний підхід, паливно-мастильні матеріали, корозія, цифровізація.

Сучасний розвиток транспортної галузі, впровадження екологічних стандартів, модернізація двигунів внутрішнього згорання та поява альтернативних видів пального зумовлюють підвищення вимог до підготовки фахівців автомобільного транспорту.

Відповідно до Закону України «Про фахову передвищу освіту» освітній процес має бути спрямований на формування інтегральних, загальних і фахових компетентностей здобувачів освіти [3, с.132].

У цьому контексті дисципліна «Хімія» відіграє важливу роль як фундаментальна природнича основа професійної підготовки. Традиційне викладання хімії часто зводиться до вивчення теоретичних положень без чіткої прив'язки до майбутньої професії. Такий підхід знижує мотивацію студентів спеціальності J8 «Автомобільний транспорт», оскільки вони не завжди усвідомлюють практичну значущість отриманих знань.

Тому актуальним є впровадження професійно орієнтованого навчання, що передбачає інтеграцію хімічних знань із виробничими ситуаціями та майбутньою професійною діяльністю [9, с.156].

Професійна спрямованість курсу хімії реалізується через добір змісту навчального матеріалу. Зокрема, під час вивчення теми «Вуглеводні» доцільно розглядати склад автомобільного бензину, дизельного палива та зрідженого газу, аналізувати вплив октанового числа на роботу двигуна, пояснювати процес детонації та її наслідки. Такий підхід сприяє формуванню здатності аналізувати якість пального та оцінювати його вплив на експлуатаційні характеристики автомобіля [6, с.20].

Вивчення теми «Окисно-відновні реакції» безпосередньо пов'язане з процесами корозії металів. Автомобільні кузови, рами, елементи підвіски та двигуна піддаються електрохімічній корозії, особливо в умовах підвищеної вологості та використання протижеледних реагентів.

Розуміння механізму корозійних процесів дозволяє майбутнім фахівцям обґрунтовано підходити до вибору антикорозійних матеріалів та технологій захисту металевих поверхонь.

Особливої уваги потребує вивчення теми «Розчини». У професійній діяльності автомеханіка важливими є знання щодо приготування та використання охолоджувальних рідин, гальмівних сумішей, електролітів акумуляторів [2,с.188].

Студенти повинні вміти розраховувати концентрацію антифризу, визначати густину електроліту, аналізувати хімічний склад технічних рідин. Таким чином формується здатність приймати технічно обґрунтовані рішення в процесі обслуговування транспортних засобів [4,с.26].

Професійно орієнтоване викладання хімії також передбачає формування екологічної компетентності. Викиди оксидів Карбону, Нітрогену та Сульфуру є наслідком процесів горіння палива в двигунах внутрішнього згорання [8,с.210].

Аналіз складу вихлопних газів, розрахунок кількості шкідливих речовин, вивчення впливу каталізаторів на зниження токсичності вихлопу сприяють усвідомленню екологічної відповідальності майбутніх фахівців.

Важливим компонентом модернізації освітнього процесу є використання цифрових технологій. За умов обмеженої матеріально-технічної бази доцільним є застосування віртуальних лабораторій та інтерактивних моделей. Вони дозволяють моделювати процеси горіння, досліджувати швидкість реакцій, аналізувати вплив температури та концентрації реагентів на перебіг хімічних процесів. Використання цифрових ресурсів відповідає концепції цифрової трансформації освіти [1,с.14].

У таблиці 1 представлено приклади інтеграції тем курсу хімії з професійними компетентностями здобувачів освіти.

Таблиця 1 - Зв'язок змісту дисципліни «Хімія» з професійними компетентностями

Тема з хімії	Фахова компетентність	Практичне значення
Вуглеводні	Аналіз якості пального	Оцінювання октанового числа
Окисно-відновні реакції	Визначення причин корозії	Підбір захисних покриттів
Розчини	Обслуговування технічних рідин	Розрахунок концентрації
Електроліти	Обслуговування акумуляторів	Контроль густини електроліту

Застосування практико-орієнтованих завдань значно підвищує мотивацію студентів. Наприклад, під час розв'язування розрахункових задач можна моделювати виробничі ситуації: визначення необхідної кількості антифризу для певного об'єму системи охолодження; розрахунок витрати пального залежно від складу суміші; аналіз впливу домішок на якість мастильних матеріалів [7,с.23].

Таким чином, професійно орієнтоване викладання хімії сприяє:

- 1) формуванню фахових компетентностей;
- 2) розвитку аналітичного мислення;
- 3) підвищенню мотивації до навчання;
- 4) інтеграції природничих і професійних знань;
- 5) формуванню екологічної культури [4,с.26].

Висновок. Дисципліна «Хімія» є важливою складовою підготовки фахівців з обслуговування та ремонту автомобілів. Її професійна спрямованість забезпечує підвищення якості освітнього процесу та формування конкурентоспроможних спеціалістів, здатних ефективно діяти в умовах сучасного розвитку транспортної галузі.

Список використаних джерел

1. Авер'янова, Т. А. Інноваційні освітні технології у вищій школі // Освітній вимір, 2023. - №2. С. 14-18.

2. Бондаренко І. Г. Інноваційні підходи до зберігання продуктів харчування. - Харків: Факт, 2022. - 188 с.
3. Гончаренко Т. В. Освітні стратегії у сфері харчових технологій: сучасні виклики та перспективи. - Київ: НАУ, 2021. - 132 с.
4. Григоренко, Н. В. Тенденції розвитку харчової промисловості в умовах сталого розвитку // Харчові інновації. 2022. - №3. - С. 25- 31.
5. Дьяків О. М., Савчук М. І. Цифрові рішення в агропродовольчих системах // Науковий вісник НААН. - 2022. - № 5. - С. 44- 49.
6. Ємельянова Л. Ю. Інтелектуальні пакувальні матеріали для харчової промисловості // Харчова промисловість. - 2023. - № 3. - С. 20 - 26.
7. Коваленко А. П. Smart Food як інноваційна тенденція у харчовій науці // Інноваційні технології в харчовій галузі. - 2023. - № 1. - С. 17-23.
8. Марченко Ю. С. Безпека харчових продуктів у системі сталого розвитку. - Львів: ЛНТУ, 2020. - 210 с.
9. Чепурна О. В. Сучасні тренди в харчовій науці: аналіз міжнародних публікацій. - Дніпро: УДХТУ, 2023. - 156 с.
10. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua>
11. ЮНЕСКО. Освіта для сталого розвитку - 2023. <https://unesdoc.unesco.org>

НУРУЛЛІНА Олена

викладач-методист

КАРАСЬ Ірина

викладач

ДТЕФК

м. Дніпро

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ

Анотація. У тезах розглянуто особливості формування критичного та аналітичного мислення здобувачів освіти під час вивчення хімії в умовах сучасного інформаційного суспільства. Обґрунтовано необхідність розвитку природничо-наукової грамотності як засобу протидії псевдонауковим твердженням, маніпулятивній рекламі та недостовірній інформації. Висвітлено практичні підходи до розвитку критичного мислення через аналіз рекламних матеріалів, оцінку складу харчових продуктів, дослідження якості води та вивчення біологічно активних добавок. Описано використання професійно

орієнтованих кейсів для здобувачів різних спеціальностей. Показано, що систематичне залучення студентів до аналітичної діяльності сприяє формуванню наукового світогляду, відповідального ставлення до інформації та здатності приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності.

Ключові слова: критичне мислення, аналітичне мислення, хімічна освіта, природничо-наукова грамотність, псевдонаука, інформаційна грамотність, здобувачі освіти, професійна підготовка, аналіз інформації, харчові продукти.

В умовах сучасного інформаційного суспільства здобувачі освіти постійно стикаються з великим обсягом рекламної, популярної та псевдонаукової інформації. Низький рівень природничо-наукової грамотності призводить до некритичного сприйняття тверджень про «чудодійні» речовини, біодобавки, енергетичні властивості продуктів або вплив так званих магічних практик [3]. Тому одним із завдань викладання хімії у коледжі є формування здатності здобувачів освіти відрізнити науку від маніпуляцій та необґрунтованих обіцянок [1, с. 45].

Розвиток критичного мислення під час вивчення хімії передбачає систематичне залучення студентів до аналізу інформації з різних джерел, порівняння рекламних тверджень із науковими даними та нормативною документацією [2, с. 28]. Аналітичне мислення формується через роботу з хімічним складом речовин, біохімічними функціями компонентів та оцінку їх реального впливу на організм людини [6, с. 112].

Аналіз рекламних тверджень про харчові продукти. Під час вивчення теми «Жири та олії» студентам пропонується приклад реклами: «Олія, збагачена вітаміном Е, є кориснішою за звичайну». Студенти аналізують хімічний склад рослинних олій і доходять висновку, що вітамін Е (токоферол) природно міститься у більшості рослинних олій, а тому висока ціна не завжди свідчить про унікальність продукту [5, с. 67]. Таке завдання формує вміння відрізнити маркетингові прийоми від наукових фактів.

Розвінчання псевдонаукових тверджень. Під час обговорення властивостей води студентам пропонуються популярні твердження про «структуровану», «енергетично заряджену» або «живу» воду [6, с. 54]. На основі знань про молекулярну будову води, водневі зв'язки та фізико-хімічні властивості студенти аргументовано доводять відсутність наукових доказів таких тверджень.

Через різноманітні забруднення вода централізованих систем водопостачання значно погіршила свою якість. І сьогодні в нашій країні часто пропонують як альтернативу бутильовану воду і доочищену воду з водоматів. Але при цьому практично ніколи не надається інформація про хімічні і бактеріологічні показники якості цієї води [7, с. 39]. Особливо влітку, коли складаються дуже сприятливі умови для розвитку мікробдоростей і мікрофлори в баках з водою. Дуже часто для запобігання таким негативним явищам виробники додають у воду різноманітні хімічні речовини, стабілізатори і антибіотики. Тому ми навчаємо наших здобувачів освіти критично підходити до рекламних слоганів і перевіряти написи на етикетках бутильованої води перед вживанням. Перевірка якості води в домашніх умовах може бути здійснена за допомогою простих тестів, які дозволяють виявити основні показники води, такі як рівень рН, жорсткість та вміст хлору [3].

Під час занять студенти навчаються самостійно використовувати спеціальні тест-смужки або електронні вимірювальні прилади, що дозволяють отримати швидкі результати по базовим характеристикам питної води.

Критичний аналіз інформації про біологічно активні добавки. Під час вивчення органічних сполук і вітамінів студенти аналізують склад БАДів, порівнюють їх з добовими нормами споживання [4] та роблять висновки щодо доцільності їх використання без рекомендацій фахівців.

Професійно орієнтовані кейси. Зі здобувачами спеціальності «Харчові технології» розглядаються приклади неправдивої реклами про «натуральність» або «відсутність хімії» у продуктах, корисність або шкідливість тих чи інших

продуктів. Дуже часто виробники і рекламодавці намагаються підкреслити наявність саме в продукції їхніх марок корисних вітамінів або мінералів. При вивченні теми «Вітаміни» студенти проводять аналітичне дослідження їх наявності в молочних продуктах, особливо тих, які використовуються в дитячому харчуванні, бо саме на упаковках таких молочних продуктів часто пишуть про додавання ледь не всіх відомих в природі вітамінів і мінералів. На практичних заняттях, при проведенні більш детального дослідження молочних продуктів, м'ясних продуктів, яєць здобувачі освіти вчаться не тільки оцінювати за органолептичними та хімічними методами якість і придатність до вживання цих харчових продуктів, а й вчаться аналітично мислити, знаючи біохімічні процеси, які відбуваються в харчових продуктах при їх зберіганні і приготуванні різними способами- обирати оптимальні термічні та якісні умови для кожної страви.

Здобувачі спеціальності «Менеджмент», «Маркетинг» аналізують етичні аспекти маркетингу та відповідальність за поширення недостовірної інформації. Здобувачі спеціальності «Інформаційні технології» акцентують увагу на перевірці джерел інформації та роботі з науковими базами даних.

Формування критичного й аналітичного мислення під час вивчення хімії дозволяє здобувачам не лише глибше засвоювати навчальний матеріал, а й протидіяти маніпуляціям, псевдонауковим та містичним твердженням [2]. Систематичне використання прикладів з реклами та повсякденного життя сприяє розвитку наукового світогляду, відповідального ставлення до інформації та прийняття обґрунтованих рішень у професійній і життєвій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ : Педагогічна думка, 2018.
2. Пометун О. І. Критичне мислення як ключова компетентність сучасної особистості. Київ, 2019.
3. OECD. PISA 2018 Science Framework. Paris : OECD Publishing, 2019.
4. WHO. Vitamin and mineral requirements in human nutrition. Geneva : World Health Organization, 2020.
5. FAO. Fats and fatty acids in human nutrition. Rome : Food and Agriculture Organization, 2010.

6. Павлоцька Л. Ф. Біологічна хімія : підручник. Суми : Університетська книга, 2022. 513 с.
7. Вісловух А. М. Безпека харчування як основа безпечної життєдіяльності. Київ : Ліра-К, 2017.

САЄНКО Олег

викладач,
голова ЦК Захисту України
ДТЕФК
м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

Анотація: в тезах висвітлено проблематику формування практичних навичок на заняттях «Захист України», що базується на реалістичних симуляціях, використанні сучасного обладнання (БПЛА, симулятори) та орієнтоване на початкову військову підготовку.

Ключові слова: домедична допомога, протокол MARCH, тренінг, симуляція, мотивація.

Оновлений предмет «Захист України» має на меті сформувати оборонну свідомість та практичні вміння, необхідні в дорослому житті та для захисту країни. Тому варто акцентувати надзвичайно актуальну проблему – формування практичних навичок здобувачів освіти на заняттях з дисципліни «Захист України».

У сучасних умовах ця дисципліна набуває особливого значення, адже мова йде не лише про засвоєння теоретичних знань, а передусім про підготовку молоді до реальних життєвих ситуацій, пов'язаних із безпекою, збереженням життя і здоров'я.

Практика показує, що традиційні методи навчання не завжди є ефективними. Здобувачі освіти можуть добре знати теорію, але

губляться у змодельованій або реальній ситуації. Саме тому ключовим завданням викладача є формування практичної готовності діяти.

На що варто звернути увагу? Передусім – на основні групи навичок, які формуються під час занять:

- навички надання домедичної допомоги;
- дії в умовах надзвичайних ситуацій;
- основи тактичної підготовки;
- вміння працювати в команді та швидко приймати рішення.

Ці навички мають формуватися не через пояснення, а через діяльність.

Які методи є найбільш ефективними? З власного досвіду та аналізу практики можна виділити кілька дієвих підходів. По-перше, це ситуаційне моделювання, наприклад, створення умовної ситуації: «Поранений під час обстрілу»: спочатку здобувачі освіти мають пояснити свій алгоритм дій за протоколом MARCH, а потім виконати його на практиці.

При відпрацюванні цієї умовної ситуації пояснюємо здобувачам освіти основні принципи дії за протоколом MARCH:

- щоб уникнути хаосу в своїх діях навчаємося не лише тому, що робити, а й у якій послідовності;
- спочатку усуваємо найнебезпечніше.

Або інша ситуація – дії у якості спостерігача під час передачі важливої інформації в бойових умовах за протоколами 3D, ACE, SALUTE з використанням радіостанції.

Відпрацьовуючи алгоритми своїх доповідей за вказаними протоколами здобувачі освіти:

- отримують навички у користуванні радіостанцією;
- навчаються чітко і стисло формулювати свою доповідь про противника, промовляючи її через засіб радіозв'язку;

- вчаться самостійно аналізувати ситуацію за ввідної та приймати рішення щодо здійснення доповіді у стислі строки.

По-друге – тренінгові заняття. Відпрацювання навичок на манекенах або з використанням навчального обладнання дозволяє довести дії до автоматизму.

Наприклад, це може бути відпрацювання таких нормативів:

- накладання турнікета;
- спорядження магазину автомата Калашникова (30 патронів);
- неповне розбирання автомата Калашникова;
- збирання автомата Калашникова після неповного розбирання;
- одягання протигазу;
- керування дроном на симуляторі.

По-третє – рольові ігри. Виконуючи певні ролі (постраждалого, рятувальника, спостерігача, координатора тощо), здобувачі освіти краще розуміють алгоритм своїх дій і відповідальність кожного.

Наприклад, ви – команда Міністерства оборони України, якій доручили розробити мобілізаційну політику у повоєнний період. Ваше завдання:

- дослідити моделі мобілізаційної політики запропонованих країн, їхні переваги і недоліки;
- визначити, які елементи могли б бути корисними для України у повоєнний час;
- запропонувати оптимальну модель з урахуванням світового досвіду та реалій нашої країни.

Четверте – заняття на місцевості. Особливо ефективними є заняття, де відпрацьовуються навички орієнтування на місцевості, руху по азимуту, взаємодії під час пересування на місцевості у складі «двійок, трійок» або евакуації пораненого, обладнання позиції для стрільби лежачи, подолання елементів смуги перешкод, кидання

гранати.

Приклади практичних завдань (ввідних) для відпрацювання на місцевості:

- накладання турнікета та евакуація пораненого;
- визначення азимуту на вказаний орієнтир або дальності до нього;
- рух за азимутом по визначеному маршруту від однієї точки до іншої;
- відпрацювання техніки переміщення у складі «двійок/трійок»: під час руху вперед, під час відходу, зміщення на фланг, зайняття кругової оборони;
- інженерне обладнання одиночного окопу для стрільби лежачи.

Такі завдання формують не лише навички, а й впевненість у власних діях. Корисним буде напередодні практичного заняття надати здобувачам освіти для ознайомлення відповідний навчальний відео-матеріал для кращого розуміння ними загальної концепції своїх майбутніх практичних дій.

Важливий аспект – мотивація. Здобувачів освіти значно активніше включаються в роботу, коли розуміють практичну цінність знань. Тому варто пояснювати:

«Це не просто тема заняття – це те, що може врятувати життя».

Отже, формування практичних навичок на заняттях з дисципліни «Захист України» є основою підготовки здобувачів освіти до реальних викликів.

Ефективність цього процесу забезпечується:

- кваліфікацією викладача, його педагогічним досвідом та належною підготовкою до кожного практичного заняття;
- наявністю необхідною навчальної матеріально-технічної бази;
- дотриманням заходів безпеки під час виконання прийомів та

дій;

- використанням інтерактивних методів;
- практичною спрямованістю занять;
- систематичним відпрацюванням дій у змодельованих ситуаціях.

Саме такий підхід дозволяє сформувати не просто знання, а готовність діяти.

УЛАСЕВИЧ Надія

викладач вищої категорії,

викладач-методист

заступник директора з навчальної роботи

ДТЕФК

м. Дніпро

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: тези присвячені сторітелінгу як ефективному методу розвитку творчості здобувачів освіти на заняттях із зарубіжної літератури. Обґрунтовано доцільність використання технологій у процесі вивчення художніх творів, що сприяють формуванню креативного мислення, уяви, емоційного інтелекту та комунікативних умінь. Акцентовано увагу на ролі сторітелінгу як засобу активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти та підвищення їхньої мотивації до читання.

Ключові слова: сторітелінг, зарубіжна література, методологія, творчість.

У сучасній освіті особливого значення набуває розвиток творчого мислення, критичного аналізу та емоційного інтелекту здобувачів освіти.

Одним із дієвих інструментів реалізації цих завдань є сторітелінг – метод навчання, що базується на створенні та інтерпретації історій. На заняттях із зарубіжної літератури сторітелінг виступає не лише засобом засвоєння навчального матеріалу, а й потужним ресурсом формування творчої особистості [4, С. 47].

Сторітелінг (від англ. Storytelling – «розповідання історій») – це метод передачі інформації через структуровану, емоційно насичену розповідь. У педагогічному контексті він передбачає створення, аналіз та переосмислення історій з метою глибшого розуміння матеріалу [2, С. 81].

Застосування сторітелінгу у навчанні дозволяє:

- активізувати увагу та креативність здобувачів освіти;
- формувати навички усного та письмового мовлення;
- розвивати емоційну сферу та емпатію;
- стимулювати інтерес до читання художніх творів;
- сприяти кращому запам'ятовуванню інформації.

Актуальність використання сторітелінгу на заняттях по зарубіжній літературі полягає в тому, що здобувачі освіти працюють із складними літературними текстами, що потребують глибокого аналізу, інтерпретації та особистісного осмислення. Традиційні методи навчання не завжди забезпечують достатній рівень залученості. Сторітелінг, натомість, створює умови для активної взаємодії здобувачів із текстом [1].

Особливо ефективним є використання сторітелінгу під час вивчення класичних творів, таких як трагедія «Гамлет» Вільяма Шекспіра, трагедія Гете «Фауст», роман А. Камю «Чума» та повість «Старий і море» Ернеста Хемінгуея, оскільки вони містять глибокі філософські проблеми та яскраві образи.

Методи та прийоми сторітелінгу на прикладі конкретних творів

Переказ від імені героя. Цей прийом допомагає здобувачам глибше зануритися у внутрішній світ персонажа.

Приклад («Гамлет»): здобувачі створюють монолог Гамлета у формі сучасного блогу або щоденника, де він розмірковує над питанням вибору: діяти чи залишатися спостерігачем.

Приклад («Старий і море»): написання історії від імені Сантьяго про його боротьбу з морем як символом життєвих випробувань.

Створення альтернативного фіналу. Дає можливість переосмислити авторський задум і розвинути критичне мислення.

Приклад («Гамлет»): здобувачі пропонують варіант розвитку подій, у якому Гамлет не мстить, а викриває злочин іншим шляхом.

Приклад («Старий і море»): альтернативна історія, де старий повертається з повним уловом і змінює своє життя.

Сучасна інтерпретація твору. Перенесення подій у сучасність допомагає зробити твір ближчим до учнів.

Приклад («Гамлет»): історія про сучасного підлітка, який шукає справедливість після втрати батька.

Приклад («Старий і море»): розповідь про рибалку або спортсмена, який долає труднощі та не здається попри поразки.

Візуальний сторітелінг. Дає можливість здобувачам виразити свої ідеї через образи.

Приклад («Гамлет»): створення коміксу або сторіс-стрічки ключових подій трагедії.

Приклад («Старий і море»): серія ілюстрацій або відеоісторія про боротьбу людини зі стихією.

Колективне створення історії. Розвиває навички співпраці та креативності.

Приклад: здобувачі створюють продовження історії Сантьяго: що відбулося після подій твору, як змінилося його життя та стосунки з хлопчиком.

Як це працює на лекції: на лекції ми можемо почати з живої історії. Наприклад, при вивченні «Гамлета» я розповідаю: «Уявіть ніч, коли привид батька Гамлета виходить із темряви, а принц стоїть перед моральним вибором: помститися чи залишитися вірним совісті...»

Здобувачі освіти відразу включаються емоційно, краще сприймають аналіз сюжету та психології персонажів.

Як працює на семінарі: на семінарі здобувачі освіти стають активними творцями історії:

У «Провині зірок» Джона Гріна вони переповідають події від імені одного з персонажів, наприклад Гейза або Іззі. Це допомагає побачити внутрішній світ героїв, мотиви і конфлікти.

Можна створювати альтернативний фінал: що сталося б, якби герої вирішили ризикнути і поїхати іншим маршрутом? Це розвиває уяву, емпатію та аналітичне мислення, дозволяє здобувачам не просто читати, а «жити» творами [3].

Лекційний блок: занурення у світ твору. На лекції ми створюємо атмосферу твору через оповідь:

Приклад 1 – «Крадійка книжок» Маркуса Зузака:

«Уявіть німецьке містечко під час Другої світової війни. Лізель крокує вулицями, де страх і втрати відчуваються в кожному кроці. Книги, які вона краде, стають її друзями та захистом...»

Приклад 2 – «Провина зірок» Джона Гріна:

«Уявіть, що ви дізнаєтеся про обмежений час життя. Як би ви провели його з тими, кого любите?». Такі вступи допомагають здобувачам емоційно налаштуватися на текст, сприймати його не як абстрактний матеріал, а як історію, у яку вони включені.

Семінарський блок: рольові оповіді та альтернативні фінали.

Приклад 1 – «Крадійка книжок»:

Здобувачі освіти переповідають сцени від імені Лізель, Макса або Рудольфа, передаючи їхні емоції та мотивації. Наприклад, історія від Макса дозволяє побачити Лізель і її родину з боку та розвивати емпатію.

Приклад 2 – «Провина зірок»: Створення альтернативного фіналу: що сталося б, якби герої вирішили поїхати в Амстердам іншим маршрутом? Здобувачі вигадують події, обговорюють наслідки, аналізують характери.

Приклад 3 – символи як герої: У «Крадійці книжок» книги стають активними «героями», що впливають на Лізель і сюжет: «Книга лежала під ліжком Лізель і шепотіла: «Не бійся, ти сильніша, ніж війна».

У «Провині зірок» символи – метелики, подорожі, хвороба –и допомагають здобувачам створювати внутрішній світ героя.

Інтерактивні вправи для розвитку емпатії

Листи персонажам: здобувачі висловлюють власні поради або коментарі, «розмовляючи» з героями.

Сучасні аналогії: як би Лізель діяла сьогодні, у сучасному світі?

Ці завдання допомагають здобувачам відчувати героїв і події творів, роблять навчання активним і живим.

Сторітелінг підвищує активність здобувачів освіти, покращує запам'ятовування матеріалу, формує навички аргументованої відповіді та творчої інтерпретації [1].

Отже, сторітелінг – це не просто метод, а спосіб зробити літературу живою, зрозумілою та значущою. Його впровадження на лекціях і семінарах допомагає здобувачам освіти бачити текст не тільки як набір слів, а як історію, у якій вони самі беруть участь та сприяє:

- глибшому розумінню філософських і моральних проблем;
- розвитку здатності до інтерпретації художнього тексту;
- формуванню особистісного ставлення до прочитаного;
- активізації творчого потенціалу здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко І. Сторітелінг у сучасній освіті. Київ: Освіта. 2019.
2. Коваленко Т. Вплив сторітелінгу на розвиток читацьких навичок. *Освітні технології*. Т. 12. 2021. № 2. С. 78 – 89.
3. Маслов П. Мислення і наратив: нейропедагогічний підхід. Львів: ЛНУ. 2018.
4. Федоренко О. Педагогічні аспекти сторітелінгу. *Педагогіка і освіта*. 2020. № 4. С 45 – 53.

ЧЕПЕЦЬ Анастасія

здобувач освіти спеціальності
«Готельно-ресторанна справа»

Науковий керівник:

КАБАНЕЦЬ Ольга

викладач математики
голова ЦК «Математичної та
природничо-наукової підготовки»

викладач-методист

ДТЕФК

м. Дніпро

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИКИ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ

Анотація: Проведено дослідження застосувань математики в готельно-ресторанній справі. Для цього проаналізовано зміст практичних робіт профільних дисциплін спеціальності «Готельно-ресторанна справа». Зроблено добірку задач, які наочно демонструють, що математичні розрахунки є основою ефективної роботи підприємств готельно-ресторанного бізнесу.

Ключові слова: виручка, прибуток, завантаженість готелю, ROMI – коефіцієнт повернення маркетингових інвестицій, вартість проживання, собівартість страви, концентрація розчину, загальна та корисна площа цеху, площа виробничих приміщень.

Готельно-ресторанний бізнес є важливою складовою сучасної економіки. Його ефективне функціонування неможливе без використання математичних розрахунків. Саме математика дозволяє планувати ресурси, рахувати та оптимізувати витрати, прогнозувати та рахувати прибуток, аналізувати діяльність підприємства, на базі аналізу приймати обґрунтовані управлінські рішення. Незамінним помічником математика є при виготовленні розчинів для санітарної обробки поверхонь, при створенні рецептур ресторанних страв та розрахунку їх собівартості, при організації робочого простору в закладах ресторанного господарства.

Основна сфера застосування математики в готелях та ресторанах – *фінансові розрахунки*.

Використовуючи такі показники, як кількість номерів, їх вартість та рівень завантаженості, можна визначити прибуток готелю за певний період.

Задача 1. Розрахунок прибутку готелю за місяць.

Вихідні дані:

Кількість номерів: 40

Середня ціна номера: 1 300 грн.

Завантаженість: 65%

Кількість днів у місяці: 30

Постійні витрати: 420 000 грн.

Змінні витрати: 150 грн. на проданий номер

Розв'язання:

Кількість проданих номеро-днів

$40 \times 30 = 1\,200$ номеро-днів (максимум)

$1\,200 \times 0,65 = 780$ проданих номеро-днів

Виручка: $780 \times 1\,300 = 1\,014\,000$ грн.

Змінні витрати: $780 \times 150 = 117\,000$ грн.

Загальні витрати: $420\,000 + 117\,000 = 537\,000$ грн.

Прибуток: $1\,014\,000 - 537\,000 = 477\,000$ грн.

Важливою складовою застосування математики в готельно-ресторанній сфері є *прогнозування*. За допомогою аналізу даних за попередні періоди можна передбачити рівень завантаженості готелю або кількість відвідувачів ресторану та скласти план майбутньої діяльності різних підрозділів ЗРГ.

Помітну роль математика відіграє в *управлінні операціями*. Вона допомагає організувати щоденну діяльність закладу: планувати закупівлі, контролювати запаси продуктів, визначати кількість персоналу.

Щоб забезпечити якісне обслуговування клієнтів в ресторані та оптимізувати використання трудових ресурсів, співвідношення кількості офіціантів до кількості столів має бути 1:5, але при збільшенні кількості відвідувачів це відношення може змінитися і стати, наприклад, 1:4.

Задача 2. Планування персоналу в ресторані.

Норма обслуговування:

1 офіціант = 5 столів

У залі 20 столів

$20 : 5 = 4$ офіціанти

Якщо очікується збільшення потоку на 25%:

$20 \times 1,25 = 25$ столів

$25 : 5 = 5$ офіціантів

Заклади готельно-ресторанного типу зобов'язані організовувати свою роботу так, щоб мінімізувати ризики для здоров'я гостей.

Дотримання *санітарних вимог* до миття різних поверхонь, посуду, інвентарю та обладнання на кухнях ресторанів, барів, кафе є необхідною умовою їх безпечної роботи [3].

Для дезінфекції посуду, інвентарю та обладнання може застосовуватися освітлений розчин хлорного вапна (0,2-0,5-1,0%) або хлораміну (0,1-0,2%). Розчини освітленого хлорного вапна нестійкі, їх можна зберігати не більше 5 діб. Активність розчинів хлораміну зберігається близько 15 діб.

Отже, часто виникає потреба приготувати новий розчин. І тут на допомогу приходить математика.

Задача 3. Працівникові готелю для приготування 0,2% розчину хлораміну дали 25 г сухого хлораміну, як правильно приготувати 0,2% розчин?

Для приготування розчинів у робітників є спеціальні схеми, але наявний матеріал не завжди відповідає даним таблиць.

Таблиця 1 Схема приготування розчинів хлораміну

Концентрація, %	Кількість хлораміну, г	
	На 1 л	На 10 л
0,2	2	20
0,5	5	50
1,0	10	100
2,0	20	200

Бачимо, що для приготування 0,2% розчину хлораміну треба взяти 2 г хлораміну на 1 літр води. Складаємо пропорцію:

$$2 \text{ г} - 1 \text{ л}$$

$$25 \text{ г} - x \text{ л}$$

$$2/25 = 1/x;$$

$$x = (25 \cdot 1)/2 = 12,5$$

Отже, потрібно 12,5 літрів води.

Неминучі числові розрахунки і в сфері *маркетингу*. Наприклад, можна розрахувати показник ROMI – коефіцієнт повернення маркетингових інвестицій, який допомагає вирішити, чи варто масштабувати маркетингові зусилля та рекламу бізнесу, заради покращення його загальних результатів [1].

Задача 4. Оцінка ефективності рекламної кампанії.

Вихідні дані:

Бюджет реклами: 5 000 грн.

Кількість нових клієнтів: 50

Середній чек на одного клієнта: 300 грн.

Розв'язання:

Дохід від кампанії: $50 \times 300 = 15\,000$ грн.

ROMI (окупність інвестицій на рекламу).

Формула:

$$ROMI = \frac{\text{дохід від кампанії} - \text{бюджет реклами}}{\text{бюджет реклами}} \cdot 100\%$$

$$ROMI = \frac{15000 - 5000}{5000} \cdot 100\% = 200\%$$

Отже, рекламна кампанія принесла подвійний прибуток від вкладених коштів, що демонструє ефективність маркетингових витрат.

Розглянемо приклад застосування математики в сфері *гостинності та сервісу* [2].

Задача 5. Розрахунок вартості проживання в готелі.

Вихідні дані:

Кількість діб: 12

Вартість номера: 1 400 грн./доба

Знижка: 5%

Ранній заїзд: 50% вартості доби

Сніданки: 3 особи \times 95 грн.

Туристичний збір: 43,24 грн. \times 2 особи \times 12 діб

Трансфер: 150 грн.

Розв'язання:

1. Вартість проживання без знижки: $12 \times 1400 = 16800$ грн.

2. Розрахунок знижки 5%: База для відсотка: 16 800 грн.

$16800 \times 0,05 = 840$ грн.

$16\,800 - 840 = 15\,960$ грн.

3. Ранній заїзд (50% вартості доби)

$1400 \times 0,5 = 700$ грн.

4. Сніданки: $3 \times 95 = 285$ грн. за день

$285 \times 13 = 3\,705$ грн.

5. Туристичний збір

$$43,24 \times 2 = 86,48 \text{ грн. за добу}$$

$$86,48 \times 12 = 1\,037,76 \text{ грн.}$$

6. Підсумковий розрахунок

$$15\,960 + 700 + 150 + 3\,705 + 1\,037,76 = 21\,552,76 \text{ грн.}$$

На даний момент у сучасному готельно-ресторанному бізнесі активно використовуються *інформаційні системи*, які базуються на математичних алгоритмах. Вони допомагають автоматизувати процеси обліку, бронювання, управління запасами та аналізу даних. Це значно підвищує ефективність роботи підприємства.

Особливе значення математика має в *кулінарії*. Вона забезпечує точність у приготуванні страв, дозволяє контролювати кількість інгредієнтів, їхнє співвідношення.

Розглянемо приклад розрахунку собівартості ресторанної продукції та формування ціни на страву. Собівартість включає два основні ціноутворюючі елементи: вартість сировини та продукції за роздрібними цінами та витрати виробництва, обігу та організації споживання [5].

Задача 6. Розрахунок собівартості пасти «Карбонара», формування ціни в ресторані.

Вихідні дані:

Інгредієнти: спагеті – 120 г, бекон – 80 г, сир твердий – 30 г

Розв'язання:

Розрахунок вартості інгредієнтів на 1 порцію пасти.

Спагеті: $120 \text{ г} = 0,12 \text{ кг}$

$$0,12 \times 60 = 7,20 \text{ грн.}$$

Бекон: $80 \text{ г} = 0,08 \text{ кг}$

$$0,08 \times 220 = 17,60 \text{ грн.}$$

Сир: $30 \text{ г} = 0,03 \text{ кг}$

$$0,03 \times 400 = 12,00 \text{ грн.}$$

Вершки: $100 \text{ мл} = 0,1 \text{ л}$

$$0,1 \times 120 = 12,00 \text{ грн.}$$

Інші витрати: 6 грн. на 1 порцію.

$$\text{Собівартість порції: } 7,20 + 17,60 + 12,00 + 12,00 + 6 = 54,80 \text{ грн.}$$

Формування ціни в ресторані: припустимо, ресторан встановлює націнку 200% від собівартості.

Розрахунок націнки.

$$54,80 \times 2 = 109,60 \text{ грн.}$$

$$\text{Продажна ціна: } 54,80 + 109,60 = 164,40 \text{ грн.}$$

Прибуток за день.

Якщо продано 25 порцій:

$$\text{Виручка: } 164,40 \times 25 = 4110 \text{ грн.}$$

$$\text{Собівартість: } 54,80 \times 25 = 1370 \text{ грн.}$$

Валовий прибуток:

$$4110 - 1370 = 2740 \text{ грн.}$$

Застосовують математику і при організації робочих місць в закладах ресторанного господарства. Організація робочих місць у ЗРГ повинна забезпечувати безпечні, санітарно допустимі та ергономічні умови праці. Площа виробничих приміщень визначається або через коефіцієнт використання площі (0,3), або за нормативом площі на одного працівника [4].

Задача 7. Вимоги щодо організації робочих місць.

1) Визначити загальну площу гарячого цеху, якщо відомо, що обладнання займає $10,5 \text{ м}^2$ корисної площі цеху

Формула: $S_{\text{загальна}} \equiv \frac{S_{\text{обладнання}}}{K}$, де K — коефіцієнт використання площі (норма – 0,3).

$$\text{Обладнання: } 10,5 \text{ м}^2, \text{ отже: } S = \frac{10,5}{0,3} \equiv 35 \text{ м}^2 \quad \text{Відповідь: } 35 \text{ м}^2$$

2) Розрахувати площу виробничих приміщень для гарячого цеху, якщо в цеху працює 10 осіб.

Норма: $7 \text{ м}^2 \times 10$; $7 \times 10 = 70 \text{ м}^2$ **Відповідь:** 70 м^2

3) Розрахувати площу виробничих приміщень для холодного цеху, якщо в цеху працює 2 особи.

Норма: $5 \text{ м}^2 \times 2$; $5 \times 2 = 10 \text{ м}^2$ **Відповідь:** 10 м^2

Отже, математика є невід'ємною частиною готельно-ресторанного бізнесу.

Найчастіше застосування математики зводиться до:

- розрахунків за формулами;
- відсоткових розрахунків;
- застосувань пропорцій.

Математика використовується у фінансах, управлінні, маркетингу, сервісі, санітарії, кулінарії, організації робочих місць. Завдяки математичним розрахункам підприємства можуть ефективно планувати свою діяльність, оптимізувати витрати та підвищувати якість послуг.

Список використаних джерел:

1. ROMI – Return on Marketing Investments. URL: <https://www.archon.is/nexus/romi-return-on-marketing-investments>
2. Ейхман О.А. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Організація та технологія обслуговування в готелях». Дніпро : ДТЕФК, 2025.
3. Карась І.О. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Санітарія та гігієна в ЗРГ». Дніпро : ДТЕФК, 2025.
4. Майко О.В. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Організація виробництва та устаткування в ЗРГ». Дніпро : ДТЕФК, 2025.
5. Собівартість і ціноутворення в ресторанному господарстві. URL: <https://buklib.net/books/30686/>

Тенденції глобального, національного та регіонального розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності

БОЙКО Тетяна
викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ЕКСКУРСІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Анотація. У статті висвітлено практичний досвід організації та проведення виїзних екскурсійних поїздок здобувачів освіти ДТЕФК у 2025–2026 роках як відображення сучасних тенденцій глобального, національного та регіонального розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності. Проаналізовано ключові туристичні маршрути України у хронологічній послідовності, визначено їх роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Ключові слова: внутрішній туризм, екскурсійна діяльність, індустрія гостинності, освітній туризм, туристичні ресурси.

Сучасний розвиток туристичної галузі характеризується активними трансформаційними процесами, пов'язаними з глобалізацією, зміною запитів туристів, розвитком внутрішнього туризму та переорієнтацією на автентичний досвід. У цьому контексті особливої актуальності набуває практична підготовка здобувачів освіти через безпосереднє залучення до екскурсійної діяльності, що дозволяє поєднати теоретичні знання з реальними умовами функціонування туристичної індустрії.

Практичний досвід організації екскурсійних поїздок упродовж 2025–2026 років дозволяє простежити ключові тенденції розвитку туристичної галузі на різних рівнях через хронологію маршрутів, їх змістове наповнення та результати для здобувачів освіти.

Першим етапом стала навчально-пізнавальна виїзна екскурсія, проведена з 30 травня по 3 червня 2025 року, що охопила Кам'янець-Подільський, Хотин, Бакоту, Маліївці та Чернівці. Даний маршрут дозволив комплексно представити історико-культурний та природний потенціал Поділля та Буковини.

Кам'янець-Подільський продемонстрував модель ефективного використання історичного середовища як туристичного ресурсу, де поєднуються архітектурна спадщина, природний каньйон та розвинена екскурсійна інфраструктура. Відвідування Хотинської фортеці дало змогу простежити значення оборонних споруд у формуванні туристичних маршрутів та національної історичної пам'яті. Бакота стала прикладом трансформації території з історичною трагедією у потужний туристичний об'єкт природно-духовного значення, що відповідає сучасним тенденціям розвитку екологічного туризму. Маліївці та Чернівці продемонстрували поєднання природних ландшафтів і культурної спадщини як основи регіонального туристичного продукту. [1, 5, 8, 9, 12]

Ця поїздка відбулася в умовах воєнного стану, що підкреслює важливість розвитку внутрішнього туризму як фактору соціальної стабільності та підтримки регіональної економіки. Водночас здобувачі освіти отримали практичний досвід аналізу туристичних ресурсів, що відповідає сучасним вимогам до підготовки фахівців.

Наступним етапом стала виїзна екскурсія з 27 по 31 жовтня 2025 року до Львова та туристичних локацій Львівської області. Даний маршрут продемонстрував тенденцію до комплексного використання історико-культурної спадщини як основи туристичного продукту.

Відвідування Олеського, Підгорецького та Золочівського замків дозволило розкрити потенціал історичних об'єктів у формуванні брендів маршрутів регіону. Особливе значення мало усвідомлення здобувачами освіти ролі культурної спадщини у розвитку туристичної привабливості територій. Фортеця Тустань стала прикладом інноваційного підходу до збереження та популяризації історичних пам'яток через реконструкцію та інтерактивні форми подачі інформації, що відповідає глобальним тенденціям створення унікального туристичного продукту.[7, 11]

Важливим аспектом цієї поїздки було знайомство з новими напрямками розвитку туризму, зокрема агротуризмом і гастрономічним туризмом. Відвідування сироварні та бананової ферми продемонструвало можливості інтеграції виробництва та туристичних послуг, формування локальних брендів та розвитку крафтової продукції. Це підтверджує тенденцію диверсифікації туристичного продукту на національному та регіональному рівнях.[2, 6]

Завершальним етапом стала екскурсійна поїздка з 1 по 7 січня 2026 року до Карпатського регіону, яка охопила Яремче, Буковель та. Цей маршрут дозволив розкрити потенціал природничого, етнографічного та активного туризму.

У Яремче здобувачі освіти ознайомилися з природними об'єктами та туристичною інфраструктурою, зокрема водоспадом Пробій та локальними туристичними атракціями. Пішохідні маршрути сприяли формуванню уявлень про активний туризм як складову сучасної індустрії гостинності. Курорт Буковель продемонстрував високий рівень розвитку туристичної інфраструктури та сервісу, що відповідає міжнародним стандартам.[4, 10]

Верховина стала важливим елементом маршруту як центр збереження гуцульської культури. Відвідування музеїв, знайомство з традиціями, ремеслами та музичною культурою дозволило здобувачам освіти усвідомити значення етнографічного туризму як складової національної культурної ідентичності [3].

Хронологічний аналіз проведених екскурсійних поїздок дозволяє виокремити ключові тенденції розвитку сучасної туристичної галузі на різних рівнях. Узагальнення практичного досвіду організації маршрутів і спостережень за функціонуванням туристичних об'єктів дає змогу простежити взаємозв'язок між глобальними трендами та їх реалізацією в Україні.

На глобальному рівні простежується орієнтація на сталий розвиток туризму, екологізацію, індивідуалізацію туристичного досвіду та інтеграцію культурних і природних ресурсів. На національному рівні актуалізується розвиток внутрішнього туризму, створення нових туристичних продуктів, підтримка локальних ініціатив та популяризація культурної спадщини. На регіональному рівні спостерігається активне використання ресурсного потенціалу територій, формування туристичних кластерів, розвиток агротуризму та підвищення якості туристичних послуг.

Практичний досвід участі здобувачів освіти у виїзних екскурсіях засвідчив їх значну ефективність у формуванні професійних компетентностей. Здобувачі освіти отримали можливість не лише спостерігати, а й аналізувати туристичні процеси, оцінювати туристичні ресурси, ознайомлюватися з організаційними аспектами діяльності туристичних підприємств, формувати комунікативні та соціальні навички.

Таким чином, екскурсійна діяльність у поєднанні з освітнім процесом виступає важливим інструментом реалізації сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності. Вона забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно реагувати на виклики сучасного туристичного ринку та сприяти подальшому розвитку туризму в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бакота і що про неї треба знати URL <https://vidviday.ua/blog/bakota/>
2. Бананова ферма під Львовом URL <https://muse.org.ua/all/eda/bananovaya-ferma-pod-lvovom-dala-pervuj-urozhaj>
3. Верховина URL <https://www.karpaty.info/ua/uk/if/vh/verkhovyna/>

4. Історія курорту "Буковель" URL<https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/istoriya-bukovel.html>
5. Маліївці URL<https://ukrainaincognita.com/vodospady/maliivtsi>
6. Молочна ферма МУККО URL<https://mykko.com.ua/>
7. ФОРТЕЦЯ ТУСТАНЬ URL<https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/st/urych/sights/fortress/>
8. Хотинська фортеця, державний історико-архітектурний заповідник URL<https://khotynska-fortecya.cv.ua/>
9. Чернівці - офіційний туристичний портал URL<https://travel.chernivtsi.ua/>
10. Що подивитись в Яремче – топ-10 місць URL<https://restlib.com.ua/uk/article/shchopoduyutys-v-yaremche-top-10-misc>
11. 4 Найкрасивіші замки Львівщини, їхні легенди та привиди URL<https://vidviday.ua/blog/4-zamky-lvivshchynu/>
12. 18 місць, які варто відвідати у Кам'янці-Подільському URLhttps://ua.igotoworld.com.ua/article/890_mesta-kotorye-stoit-posetit-v-kamence-podolskom.htm

ГЛУХОВСЬКА Віолетта
здобувач освіти спеціальності
«Туризм і рекреація»
Науковий керівник:
МІРОШНИЧЕНКО Оксана
викладач вищої категорії,
викладач-методист
ДТЕФК
м. Дніпро

**ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ:
ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЬКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ
(1980-ті – 2010-ті рр.)**

Анотація: тези присвячені комплексному аналізу весільної обрядовості Васильківської громади Синельниківського району Дніпропетровської області у хронологічних межах 1980-х – 2010-х рр. Розкрито зміст поняття «сільське весілля» як соціокультурного феномену, висвітлено локальні традиції та обряди громади, здійснено їхню періодизацію.

Ключові слова: локальна історія, сільське весілля, обряд, традиція.

Весільна обрядовість постає одним із найстійкіших та найбільш багатогранних компонентів традиційно-побутової культури, слугуючи репрезентативним маркером етнічної ідентичності. У її структурі простежуються релікти архаїчних уявлень, а також складні системи соціальних і сімейно-шлюбних відносин, що формувалися впродовж різних історичних епох. Як ключовий елемент родинного циклу, шлюбний ритуал виступає інституціоналізованою формою переходу індивіда до нового соціального статусу.

Процеси урбанізації, що активізувалися із середини ХХ століття, спричинили поступове зникнення традиційних звичаїв, проте в українських селах ще й досі зберігається потужний пласт живої обрядової культури. Навіть у межах одного району сільські громади демонструють унікальну варіативність весільних традицій, які є основою їхньої локальної ідентичності. Однак сьогодні ці традиції опинилися під загрозою не лише через вплив міста, а й через пряме руйнування звичного укладу життя внаслідок воєнних дій.

Родинна обрядовість становить систему ритуалів і свят, які супроводжують усі важливі життєві події людини від народження до самої смерті. У ній відображаються обрядодії, атрибути та словесні формули, які виникли в різні історичні епохи та набули притаманні їм морально-етичні, естетичні, соціальні, релігійні і правові норми. Український весільний обряд – найбільш розгалужене та яскраве дійство сімейної святковості, є найбільш збереженим та являє собою цілісну систему в якій народне мистецтво, народні вірування, магичні засоби та церемонії, сміхова та ігрова культура тісно взаємодіють між собою.

Весільна обрядовість є однією з найяскравіших форм традиційної культури, що відображає соціальні, релігійні, економічні та моральні засади життя громади. Весілля в українській традиції – це складний ритуальний комплекс, який включає низку взаємопов'язаних етапів: передвесільний, власне весільний та післявесільний. Кожен із них виконує важливі соціальні та символічні

функції, забезпечуючи відтворення культурних норм, зміцнення родинних і міжплементних зв'язків та передачу традиційних уявлень про шлюб і сім'ю.

Ця триразова структура весільного циклу відзначена багатьма дослідниками весільного обряду [1, 2] та притаманна їй характерна для середньонадніпрянського регіону. Кожний весільний період поєднує різну кількість обрядових дій усіх і відрізняється один від одного часовими межами. Передвесільний етап включає: запити, сватання, оглядини, заручини. Власне весілля або весільний етап складалося із запросин, обдарування, посаду молодих, розплітання коси, розподілу короваю, перевезення посагу, перезви, рядження. Післявесільний цикл присвячувався вшануванню батьків молодими, прилученню невістки до родини чоловіка. Весілля розглядається як ритуал, що складається з обрядових циклів, а обряд як частина ритуалу містить ряд компонентів.

Весільна обрядовість українського села є важливим елементом нематеріальної культурної спадщини, у якій відображаються традиції, світогляд, соціальні норми та цінності місцевої громади. Упродовж 1980-х – 2010-х років весільні звичаї у селах Васильківської громади зазнавали поступових трансформацій під впливом соціально-економічних змін, урбанізаційних процесів та розвитку сучасної культури, проте водночас зберігали низку традиційних елементів, що формують локальну історичну пам'ять.

У цей період весілля залишалося важливою подією не лише для родини молодят, а й для всієї сільської громади. У Васильківській громаді передвесільний етап весільного циклу мав виразні локальні особливості, що відображали соціокультурні традиції сільської громади. Цей період включав сватання, заручини, підготовку молодят і родин до весілля, а також виконання низки обрядових дій, спрямованих на забезпечення успішного і щасливого шлюбу.

Однією із показових обрядодій передшлюбного циклу відноситься сватання або заручини. Коли наречений разом із батьками і сватами приходить до батьків

дівчини. До наших днів збереглася промова сватів про мисливців та куницю-красну дівицю, яку вони просять віддати ловцю-молодцю.

Сільське весілля відзначається збереженням традиційної обрядової структури, колективністю святкування, багатою символікою та важливою роллю громади. Саме ці особливості роблять його важливим джерелом вивчення народної культури, локальних традицій і соціального життя українського села. Особливістю сільського весілля – це святкування у шалаші – тимчасовій споруді, що складалася із каркаса і тенту та розташовувалася на певному місці в дворі. В середині розміщувалися столи з лавками для гостей, де і відбувалося святкування. Щоб побудувати таку конструкцію, потрібно було багато людей – це робили чоловіки. Часто у шалаш заводили електрику також своїми руками, щоб було все видно. Шалаші прикрашали килимами (у народі говорили коврами), квітами, гіллям хвойних дерев, плакатами, які малювали власноруч, а вже в 2000-ні роки купували, повітряними кульками.

С. Єжельова згадує: «Шалаш був прикрашений, ми довго прикрашали. Ікони і плакати малювали власноруч, жартівливі з різними шутками, написами. Довго я їх зберігала, але не дохранила до сьогоднішнього дня» [4]. А. Козлова зазначає: «Шалаш був великий. Його довго збирали. Прикрашали кульками, плакатами, які ми купували, ялинкою, коврами обвішували стіни» [6].

Потрібно було не тільки поставити шалаш, а привезти з усього села столи, лавки, про які домовлялися з сусідами. Також було прийнято давати посуд один одному на весілля, проводи в армію чи похорони. І. Мірошниченко зазначає, що на її весілля батьки купили по 100 чарок, склянок, одинарок-тарілочок, ложок, виделок, різні за розміром емальовані миски (є такі, що ноги мити). А після весілля весь посуд складався на горище і лежав до наступного весілля чи проводів у селі [7].

Післявесільний етап у Васильківській громаді є завершальною стадією весільного циклу і виконує функцію соціальної інтеграції молодят у громаду та нову родину, а також закріплення шлюбного союзу. На відміну від міських

святкувань, де післявесільні дії часто обмежуються лише невеликим «післясвятковим» прийомом або фотосесією, у сільських громадах цей етап має чітко визначені обрядові форми та значення. Він охоплює ряд ритуальних дій, які супроводжують перші дні спільного життя молодят та символізують продовження традицій і передачу культурних норм. Післявесільний цикл сучасного весілля виконує споріднювальні функції в об'єднанні двох родин молодої тепер уже сімейної пари.

Серед локальних особливостей святкування весілля у Васильківській громаді це – відвідування могил померлих родичів. С. Єжельова говорить, що заїжджали на кладовище подякувати померлим родичам, що виростили її [4]. Н. Кожан з чоловіком теж їздили на цвинтар до могил померлих рідних [5].

Відвідування кладовища перед або під час весілля виступає проявом поваги до померлих родичів, які вже не можуть бути присутніми на важливій родинній події. Молодята разом із батьками або близькими родичами приходять на могили предків, щоб повідомити про створення нової сім'ї, вшанувати пам'ять померлих та символічно отримати їхнє благословення. У деяких випадках на могили кладуть квіти, запалюють свічки або залишають невеликі частування. М. Падафа зазначає, що їздили на цвинтар до могили померлого батька, покладали квіти [8]. Такий обряд відображає традиційні світоглядні уявлення українців про нерозривність зв'язку між живими та померлими, а також про важливу роль роду у житті людини. Весілля в цьому контексті розглядається не лише як родинне свято, а як подія, що має значення для всієї родової спільноти.

Варто зауважити, що у науковій літературі дослідники практично не фіксують подібного обряду. Виключення становить робота І. Красовської про весільну обрядовість Сокирянщини кінця – початку ХХІ ст. (Буковина). Авторка приділяє увагу такому елементу весільного циклу, як відвідування кладовища. Цей звичай має глибоке символічне значення і пов'язаний із традиційними уявленнями про зв'язок поколінь та вшанування предків. Таким чином, обряд відвідування кладовища є важливим елементом весільної обрядовості, який

відображає традиції вшанування пам'яті роду та виступає одним із механізмів збереження культурної та родинної пам'яті [3, с. 8].

Локальна пам'ять є важливою складовою колективної пам'яті суспільства, адже вона відображає досвід, традиції, звичаї та події, що зберігаються і передаються в межах певної територіальної спільноти. Локальна пам'ять почасти має вагомніше значення для людини, ніж державна або національна.

Під локальною пам'яттю зазвичай розуміють сукупність спогадів, уявлень, культурних практик і символів, які формуються в межах конкретної громади та відображають її історичний і культурний досвід [9, с. 164].

Весільні традиції можна розглядати як своєрідний механізм збереження локальної пам'яті, адже вони відображають особливості соціальних взаємин, світоглядні уявлення, моральні цінності та естетичні вподобання певної громади. Через обрядові дії, символічні атрибути, визначені ролі учасників весілля та родинні звичаї відтворюється історичний досвід спільноти, її культурна самобутність і відчуття приналежності до конкретного локального середовища.

Таким чином, весільний обряд у Васильківській громаді виконує ключову функцію соціалізації молодят, закріплення родинного союзу та передачі культурних традицій. Він демонструє, як локальні обрядові практики забезпечують стабільність сімейних відносин, підтримку громади та збереження культурної ідентичності села. Таким чином, дослідження та документування весільної обрядовості не лише сприяє вивченню традиційної культури, а й виконує важливу функцію збереження локальної пам'яті громади, що є особливо актуальним в умовах вимушеної евакуації та ризику втрати нематеріальної культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні. К., 1988. 192 с.
2. Кравець О. Сімейний побут і звичаї українського народу. Історико-етнографічний нарис. Київ: Наукова думка, 1966. 198 с.
3. Красовська І. Весільна обрядовість Сокирянщини кінця ХХ - початку ХХІ ст.: структурно-семантичні та художні трансформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Івано-Франківськ, 2020. 20 с.

4. Спогади Єжельової С.А. // Особистий архів автора
5. Спогади Кожан Н.П. // Особистий архів автора
6. Спогади Козлової А.А. // Особистий архів автора
7. Спогади Мірошниченко І.М. // Особистий архів автора
8. Спогади Падафи М. // Особистий архів автора
9. Чик А. Роль колективної пам'яті у формуванні національної ідентичності. *Українознавчий альманах*. 2014. Вип. 15. С. 164 – 166.

ГНЄЗДИЛОВА Валерія
здобувач освіти групи 242-24-1
«Туризм і рекреація»
Науковий керівник
ЕЙХМАН Олена
Викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ

Анотація: Тези висвітлюють питання впровадження цифрових технологій в організацію туристичних подорожей, визначено, що цифрові технології і технології штучного інтелекту активно впроваджуються туристичним сектором економіки, дозволяючи оптимізувати маршрути переміщення, збільшити надійність перевезень, забезпечити сталий розвиток туризму.

Ключові слова: диджиталізація, туризм, туристичний тренд.

Цифрові технології або диджиталізація — це всі методи, які допомагають створювати, обробляти, зберігати, передавати й отримувати інформацію в електронному форматі(наприклад, перенесення паперових документів в електронний формат і зберігання в хмарному середовищі).

Цифрова трансформація — ширше поняття, що охоплює і цифрові технології, і зміну бізнес-моделі, організаційних структур та робочих процесів компанії(створення автоматизованого робочого місця)[4].

Цифровізація покликана полегшити і пришвидшити як промислові так і побутові процеси, зокрема в туристичній діяльності однією з найважливіших тенденцій, які потрібно розуміти та досліджувати, є Інтернет речей або IoT(Internet of Things). Технічно IoT включає в себе все, що підключено до Інтернету, термін, як правило, використовується для позначення повсякденних фізичних пристроїв, приладів та інших «речей», які були оснащені підключенням до Інтернету, що робить їх здатними надсилати та отримувати дані.

Сьогодні вже нікого не здивуєш пристроями віртуальної реальності, які дозволяють в тому числі й просувати туристичний продукт дозволяючи користувачам відчувати цифрову версію готельного номера або навіть наблизитися до визначних пам'яток, що дає можливість працівникам туристичної галузі запропонувати своєрідну опцію «спробуй, перш ніж купувати». Згідно зі звітом Statista про світовий ринок віртуального туризму, прогнозується, що світовий ринок віртуального туризму досягне 24 мільярдів доларів до 2027 року[4].

Попередній перегляд збільшує бронювання і продажі туристичного продукту, сприяє сталому туризму, зменшуючи навантаження на навколишнє середовище, Дозволяє тим, хто не може подорожувати, будь то через бюджет або обмеження мобільності, досліджувати світ віртуально.

Проте IoT суттєво змінює сам туристичний продукт. Зокрема інтеграція датчиків IoT в транспортні засоби та інфраструктуру для моніторингу трафіку в режимі реального часу дозволяє оптимізувати переміщення туриста, зменшити час очікування і покращити враження від подорожі. Схожі додатки дозволяють відстежувати рівень завантаження туристичних об'єктів, за допомогою електронних черг звести час очікування до мінімального. Поєднання можливостей смартфона з технологією маяка або іншими датчиками може надсилати повідомлення туристам у той момент, коли вони найбільш актуальні залежно від того, де вони знаходяться.

Інтернет речей приносить користь і самим розумним пристроям, надаючи інформацію про їх поточний стан, що може бути життєво важливим в окремих видах туризму. А в закладах розміщення персонал готелю може бути попереджений, якщо радіатор або лампочка зіпсуються.

Штучний інтелект(ШІ) постійно вдосконалюється, що робить його більш привабливим на підприємствах туристичної індустрії для виконання різних завдань з адміністративного та обслуговування клієнтів. Згідно з глобальним дослідженням Amadeus, понад 50% опитаних туристичних компаній використовували генеративний ШІ для допомоги мандрівникам під час процесу бронювання, тоді як 48% використовували ШІ для рекомендацій щодо діяльності або місць проведення[2].

Для готельної і туристичної індустрії одним з найпоширеніших рішень є впровадження чат-ботів для спілкування та обміну миттєвими повідомленнями. Дослідження Global News Wire показують, що чат-боти на основі штучного інтелекту обробляють приблизно 80% взаємодії з обслуговуванням клієнтів у туристичній галузі, такі як поширені запитання та основні запити. Зважаючи на зростаючий потік інформації, клієнти вимагають все швидшого реагування на запити, а ШІ дозволяє це робити в будь який час. Проте водночас з швидким обслуговуванням 24/7 зберігається запит на персоніфікацію і особисту взаємодію. Одним із прикладів цієї технології в дії є робот штучного інтелекту «Connie», розгорнутий Hilton. Цей робот використовує штучний інтелект і розпізнавання мови, щоб надати туристичну інформацію клієнтам, які розмовляють з ним. Кожна людська взаємодія також допомагає навчити робота, покращуючи якість всіх майбутніх комунікацій [1].

Технологія розпізнавання голосу надає можливість впровадження голосового керування готельним номером та миттєвого доступу до туристичної інформації 24/7, що дає можливість службам підтримки клієнтів працювати без співробітників, особливо поза піковими часами.

Авіакомпанія Emirates використовує багаторівневий підхід до штучного інтелекту, щоб передбачити та уникнути турбулентності, що вже значно покращує перельоти і зменшує хвилювання пасажирів. Також авіакомпанії залучають ШІ до аналізу і прогнозу погодних умов та швидкого обміну отриманими даними між собою

ШІ в індустрії подорожей і туризму застосовують, щоб краще зрозуміти, як користувачі взаємодіють зі своїми каналами соціальних мереж і що говорять ці користувачі. Обробити вручну всі канали соціальних мереж без допомоги автоматизованих мереж, враховуючи сучасний потік інформації, просто неможливо. Залучається ШІ і до формування гнучких моделей ціноутворення на туристичний продукт, спираючись на рівні попиту та рівні доступності. Це стосується готелів, авіакомпаній та різних інших типів бізнесу, і ШІ в галузі подорожей та туризму може відігравати важливу роль в оптимізації такої стратегії.

В секторі подорожей вже є напрацювання з залучення штучного інтелекту для більш ефективного сортування багажу, що дозволяє зменшити кількість помилок, які призводять до втрати багажу. Крім того, ШІ може допомогти сортувати незатребуваний, недоречний або втрачений багаж, або автоматично сканувати зображення та виявляти можливі предмети, що цікавлять з точки зору перевірки багажу і безпеки польотів.

Технологія штучного інтелекту є основною технологією автоматизованих можливостей розпізнавання обличчя. Дослідження пасажирів IATA повідомляє, що 46% мандрівників вже використовували біометрію, 75% віддають перевагу біометрії, а не традиційним методам ідентифікації, а 84% задоволені, тоді як 50% все ще мають проблеми із захистом даних, тому гарантії конфіденційності та обмін повідомленнями про довіру мають значення. Розпізнавання обличчя з використанням штучного інтелекту в індустрії подорожей і туризму зазвичай розгортається з метою безпеки [1].

Туристичні компанії мають справу з багатьма видами шахрайства з оплатою, і ШІ може бути цінним інструментом у виявленні та запобіганні багатьох з цих проблем. Одним з основних способів цього можна досягти за допомогою розпізнавання образів та поведінкового аналізу.

Одне з найцікавіших застосувань штучного інтелекту в туристичній галузі пов'язане з управлінням операціями в аеропортах – здійснюється аналіз переміщення пасажирів, черги та процеси безпеки, щоб зробити розумні пропозиції. Багато авіакомпаній зараз мають збільшення пасажиропотоку, а використовуючи ШІ, легше передбачити потік пасажирів і відповідно реагувати.

Авіакомпанії та туристичні компанії все частіше працюють з великими технологічними партнерами, щоб швидше впроваджувати штучний інтелект і залишатися конкурентоспроможними. Ці партнерства допомагають туристичним брендам отримати доступ до передових інструментів штучного інтелекту, кваліфікованого досвіду та структурованого навчання, замість того, щоб будувати все всередині з нуля. Одним з яскравих є приклад з Emirates, яка оголосила про партнерство з OpenAI у листопаді 2025 року. У рамках цієї співпраці Emirates впроваджує ChatGPT Enterprise у своїй організації [1].

Протягом наступного десятиліття цифровізація і штучний інтелект у подорожах перейдуть від «окремих функцій» до робочого рівня, який спокійно працює з плануванням, обслуговуванням та операціями наскрізно. Найбільшою зміною будуть агентські туристичні помічники, які виконують організаційні і логістичні операції у вигляді електронного додатку, який базується на персональних уподобаннях і досвіді туриста.

Список використаних джерел:

1. Як штучний інтелект змінює туристичну індустрію URL: <https://www.revfine.com/artificial-intelligence-travel-industry/>
2. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ URL: file:///C:/Users/user/Downloads/CIFROVI_TEHNOLOGII_V_ORGANIZACII_TURISTICNIH_PODOROZH.pdf
3. Цифрові технології для вашого бізнесу: як впровадити та що робити далі URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/czifrovi-tehnologiyi-dlya-vashogo-biznesu-yak-vprovaditi-ta-shhob-robiti-dali>

4. How Virtual Reality is Transforming the Travel Industry URL: <https://www.revfine.com/virtual-reality-travel-industry/>

ЕЙХМАН Олена

викладач вищої категорії, викладач-методист
завідувач готельно-туристичним відділенням

ДТЕФК

м. Дніпро

ТЕМНИЙ ТУРИЗМ

Анотація: Тези висвітлюють питання розвитку «темного» туризму в Україні – відвідування місць пов'язаних з трагічними подіями в умовах воєнної агресії, що продовжується та за умови її завершення. Темний туризм може сприяти сталому економічному розвитку як туристичної галузі в цілому так і окремих місцевих громад. порушено питання етичності відвідування місць катастроф, поховань, загибелі людей та формування національної свідомості і людяності через заходи темного туризму.

Ключові слова: туризм, «темний туризм», «танатотуризм», «туризм катастроф», «некропольний туризм».

«Темний» туризм (чорний, похмурий, скорботний туризм, танатотуризм, туризм жорстокості та жаху (frighttourism)) – різновид туризму, пов'язаний із відвідуванням місць і пам'яток, історично пов'язаних зі смертю і трагедією. Поняття «темний туризм» уперше було введено в науковий обіг у 1996 р. співробітниками факультету гостинності, туризму і менеджменту дозвілля Каледонського університету Джоном Ленноном і Малькольмом Фолі [5]. Назва танатотуризм походить від слова «Танатос», яке було уособленням смерті. Тому танототуризму орієнтований на відвідування місць пов'язаних зі смертю.

Незважаючи на те, що цей вид туризму є достатньо новим серед видів туризму, протягом існування і ведення літописів людської цивілізації, багатьох приваблювали місця катастроф, страти, ув'язнень, поховань (гробниці

фараонів). Точиться багато дискусій навколо цього виду туризму і мотивів, що спонукають до таких подорожей.

Сучасний туризм не є винятком, багато туристів можуть навіть не усвідомлювати, що є споживачами саме «темного туризму». Шильнікова з., з посиланням на М. Корстаньє висуває припущення, що «темний» туризм може виступати як засіб життєстійкості, допомагаючи суспільству відновитися після стихійного лиха або катастрофи» [5]. Англійський актор Дом Джолі, який 2010 року видав книжку "Темний турист" (The Dark Tourist: Sightseeing in the world's most unlikely holiday destinations) каже, що для нього темний туризм — це спосіб доторкнутися до історії [4]. На базі Університету Центрального Ланкаширу у Великій Британії існує інститут, що займається дослідженнями темного туризму.

М. Лущик виділяє чотири різновиди темного туризму [1]:

- туризм катастроф (відвідування місць де сталися природні або техногенні катастрофи – руїни м. Помпеї, зона Чорнобильської АЕС;
- танатотуризм (відвідування місць, де відбулися трагічні події - Аушвіц-Біркенау - колишній нацистський концентраційний табір на території Польщі перетворили на музей у 1955 році. 2017-го музей відвідали понад 2 мільйони людей;
- містичний туризм (це подорожі до пам'яток, де «проживають» привиди чи місця, пов'язані з містичними явищами або паранормальною активністю – замок Дракули в м. Бран, Румунія);
- некропольний туризм (кладовищний туризм – Личаківське кладовище м. Львів).

З одного боку відвідування загадкових місць задовольняють цікавість людей до надзвичайного та надприроднього, зокрема містичний туризм. Місця, що пов'язані з привидами та вампірами, чаклуни та мольфари, місця паранормальної активності, складають предмет вивчення поціновувачів

містичного туризму. Одним з найбільш відомих туристичних об'єктів є Стоунхендж - мегалітична споруда (кромлех) епохи неоліту та бронзової доби, розташована в Англії (графство Вільтшир). Одне з таких місць є на Дніпропетровщині - Мавринський майдан – археологічна пам'ятка України (розташований 70 кілометрів від Дніпра, у селі Межиріч). Як і Стоунхендж цей майдан міг бути обсерваторією.

Рис. 1 Мавринський майдан (Дніпропетровська обл.)

З іншого боку відвідування таких об'єктів вимагає певного психологічного налаштування, бо справляє важке, моторошне враження, з іншого боку це трагічні сторінки історії окремих народів або людства в цілому, які важливо пам'ятати. Зокрема парк Миру в Хіросімі, присвячений пам'яті жертв атомної бомби, який набуває особливої актуальності під час воєнних конфліктів сучасності, до яких залучені ядерні держави, що погрожують застосуванням ядерної зброї. На величезній території парку Миру розташований меморіальний ансамбль, в який входять Музей Миру, пам'ятники, ритуальний дзвін і кенотаф. На меморіальному майданчику проводять маніфестації в пам'ять про трагедію Хіросіми. Кенотаф - це символічна могила жертв ядерного удару, імена яких висічені на меморіальній дошці[3].

Емоції відіграють важливу роль в житті людини як соціального індивіда. Позитивні емоції можливі за пізнання негативних, бо емпатія і співчуття народжуються з усвідомлення болю і втрати. Дискусії щодо відвідування місць

трагедій, поховань, катувань і загибелі людей будуть точитися завжди. Сприйняття туристичної локації багато в чому залежить компетентностей фахівця туристичного супроводу, коли позбавлені емпатії туристи поводяться досить розкуто, роблять недоречні фото і селфі. Тому темний туризм досить складна, емоційна робота, що має вплив на формування світогляду людей та всі перспективи існування й розвитку в Україні та світі.

Навряд чи хтось назве недоречним відвідування музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» у центрі «Менора» м. Дніпро, або Бабиного Яру у м. Київ. Це сторінки трагічної історії людства, які мають бути вивчені і проаналізовані відповідним чином, щоб не повторитися. Тому незважаючи на певну проблематику, темний туризм має багато переваг і за умови дотримання етичних норм і відповідального ставлення до місцевої культури і історії, стає частиною туристичних маршрутів або окремим видом туризму.

В туристичній індустрії сьогодення є окрема індустрія, яка спеціалізується на одному з напрямів темного туризму — постконфліктні території або ті землі, де й зараз триває війна. До таких територій належать Боснія і Герцеговина, Сирія, Пакистан, Сомалі та Україна. Перетворення місць загибелі і катування на туристичні дестинації, вшановує пам'ять загиблих, перетворюючи зруйновані території на центри національної пам'яті. Такий туризм сприяє швидшому розмінуванню територій, відновленні інфраструктури, забезпеченні невеликих громад робочими місцями в туристичній галузі.

«Темний» туризм на постконфліктних територіях є успішним напрямком розвитку місцевих громад а також приваблює туристів з різних куточків світу. Для України такий вид туризму може стати одним з шляхів відбудови економіки. Локації Бучі, Гостомеля, Ірпеня вже сьогодні активно відвідуються іноземними політиками як свідчення воєнних злочинів країни-агресора, а в майбутньому здатні забезпечити туристичний попит та слугувати джерелом виховання людяності і етичності. Задовольняючи попит на «темний» туризм, можна

популяризувати інші види туризму в Україні, підвищуючи її туристичну привабливість, головне не допустити щоб туристичний імідж України зафіксувався у моносфері (лише місцями воєнних дій).

Список використаних джерел

1. Лушик Марія «Географія темного туризму в світі» URL:
<https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/998/1016>
2. Меморалізація та воєнний туризм: концепт і механізм взаємодії URL:
<https://journals.kmf.uzhgorod.ua/index.php/geograph/article/view/81/73>
3. Парк Миру в Хіросімі URL:
http://www.pilon.net.ua/ua/countries/japonija/place/park_mira_v_hirosime
4. “Темний туризм”: подорожі, про які не заведено говорити URL:
<https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-51206591>
5. Шильнікова З.М. Тенденції розвитку «темного туризму» та його мотиваційні аспекти URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/112.pdf>

СМАКОТА Єлизавета
здобувач освіти групи ІЗ-25-1
«Туризм і рекреація»
Науковий керівник:
БОЙКО Тетяна
викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ (2022–2026 РР.)

Анотація. У статті досліджено стан туристичної галузі України у період 2022–2026 років в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано ключові зміни у функціонуванні туризму, економічні показники, приклади адаптації бізнесу до кризових умов, а також вплив війни на міжнародний туристичний ринок. Визначено основні проблеми галузі та окреслено перспективи її подальшого розвитку.

Ключові слова: туризм, воєнний стан, внутрішній туризм, туристична галузь, економіка, Україна, розвиток туризму.

Туризм є важливою складовою економіки України, у 2022 році через початок повномасштабної війни галузь опинилась у надзвичайно складних умовах. Значна частина територій стала небезпечною для відвідування, було зруйновано чи пошкоджено туристичну інфраструктуру, а міжнародний туризм практично зупинився. Але навіть у таких умовах туристична сфера не припинила існування і почала поступово адаптуватися до нових реалій.

У 2022 році туристична активність різко знизилася, що було пов'язано із безпековими ризиками. Туристи з інших країн відмовлялися від поїздок до України, а українці також обмежували свої подорожі. Війна вплинула і на європейський туристичний ринок, значна кількість туристів із США, Китаю, Японії та Канади почали уникати поїздок до Європи через близькість бойових дій та економічну нестабільність.[5]

Водночас вже у 2023 році почали з'являтися перші ознаки відновлення туризму. Основну роль відіграв внутрішній туризм. Українці почали активніше подорожувати в межах країни, обираючи безпечні регіони, західні області. Це стало важливим фактором підтримки туристичного бізнесу. [2]

У 2024 році туристична галузь продемонструвала кращі результати. До державного бюджету надійшло майже 3 млрд грн податків (2 млрд 938 млн грн), що перевищує показники не лише 2023 року, а й довоєнного 2021 року. Це свідчить про те, що галузь змогла частично відновитися та пристосуватися до нових умов функціонування. [4]

Цікавим є те, що найбільший внесок у бюджет забезпечили саме готелі, які сплатили понад 66% усіх податків у сфері туризму. Це означає, що навіть під час війни попит на проживання зберігається. Також зросли показники діяльності туроператорів та турагентств, що свідчить про поживлення організованого туризму. [4]

Водночас варто зазначити, що загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності зменшилася. У порівнянні з 2021 роком скорочення склало близько

20%, значно зменшилася кількість юридичних осіб. Це свідчить про те, що не всі підприємства змогли пережити кризу. [4]

У 2025–2026 роках туристична галузь продовжує функціонувати в умовах постійних викликів, серед яких важливими є енергетичні проблеми. Відключення електроенергії, перебої з опаленням та інші труднощі суттєво впливають на роботу туристичних підприємств. [2]

Яскравим прикладом адаптації до таких умов є зимовий туристичний сезон у Карпатах у 2025–2026 роках. Незважаючи на відключення електроенергії до 7–8 годин на день, туристичний бізнес продовжував працювати, використовуючи генератори та альтернативні джерела енергії. [3]

Наприклад, у Ворохті більшість туристичних об'єктів — це невеликі садиби, для роботи яких потрібні генератори потужністю 7–12 кВт. Вартість їх використання становить приблизно 2000–3000 грн на день, що є значним фінансовим навантаженням для бізнесу. [3]

Незважаючи на труднощі, підприємці намагаються забезпечити комфортні умови для туристів. Навіть якщо іноді виникають перебої з гарячою водою чи електропостачанням, туристи ставляться до цього з розумінням. Це свідчить про зміну поведінки споживачів туристичних послуг за умов війни. [3]

У Славську туристичний сезон також відбувався відносно стабільно. Попит на відпочинок мав більш прогнозований характер: у будні дні туристів менше, а основний потік припадав на вихідні. Крім того, спостерігається зростання дитячого туризму, що є новою тенденцією для зимового сезону. [3]

Особливо цікавим є приклад курорту Буковель, який працює за іншою енергетичною моделлю. Курорт імпортує електроенергію зі країн ЄС, що дозволяє забезпечити стабільну роботу інфраструктури навіть під час відключень. Це приклад ефективного управління та інвестицій у стійкість бізнесу. [3]

Крім економічної функції, туризм у сучасних умовах виконує і соціальну роль. Наприклад, на курорті Буковель реалізується програма відновлення для

військових та їхніх родин, у якій вже взяли участь десятки тисяч осіб. Це свідчить про важливість туризму як інструмента психологічної підтримки населення. [3]

Незважаючи на позитивні тенденції, туристична галузь стикається з низкою серйозних проблем. Найбільшою з них є безпекова ситуація, яка залишається нестабільною. Також значною проблемою є руйнування інфраструктури та обмежений доступ до окремих територій.

Ще однією важливою проблемою є енергетична нестабільність, яка особливо відчутна у зимовий період. Вона змушує бізнес витратити додаткові кошти та ускладнює надання туристичних послуг. [3]

Водночас туристична галузь має значні перспективи розвитку. Одним із головних напрямів є подальше розвиток внутрішнього туризму, який уже довів свою ефективність у період 2023–2026 років. [2]

Також важливим є впровадження інноваційних підходів до організації туризму, зокрема використання альтернативних джерел енергії, цифрових технологій та нових форматів туристичних послуг.

Важливим кроком у напрямі інноваційного розвитку туристичної галузі України стало підписання 9 лютого 2026 року у Львові Меморандуму про співробітництво між Державним агентством розвитку туризму України (ДАРТ) та EIT Community Hub Ukraine індустрій, а також до грантових програм Європейського Союзу. Передбачається реалізація спільних проєктів у сфері туризму, культури та гостинності, обмін досвідом, підтримка інноваційних рішень та інтеграція України в європейський культурний простір. Це створює реальні можливості для модернізації туристичної галузі навіть в умовах війни та підвищення її конкурентоспроможності на міжнародному рівні. [1]

Перспективним напрямом є розвиток соціального та реабілітаційного туризму, який має велике значення для військових, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення. [2]

У майбутньому, після завершення війни, Україна має всі передумови для активного розвитку міжнародного туризму. Це пов'язано як із природними ресурсами, так і з підвищеним інтересом до країни зі сторони міжнародної спільноти. [1]

Отже, туристична галузь України у 2022–2026 роках функціонує в умовах значних викликів, проте демонструє стійкість та здатність до адаптації. Незважаючи на проблеми, пов'язані з війною, енергетичною нестабільністю та економічними труднощами, галузь поступово відновлюється. Перспективи її розвитку пов'язані з внутрішнім туризмом, інноваціями та післявоєнною відбудовою країни.

Список використаних джерел:

1. Державне агентство розвитку туризму України. ДАРТ та EIT Community Hub Ukraine розпочали офіційну співпрацю. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/derzhavne-agentstvo-rozvitku-turizmu-ukrayini-ta-eit-community-hub-ukraine-rozpochali-oficiynnu-spivpracyu>
2. Державне агентство розвитку туризму України. Публічний звіт голови ДАРТ Наталі Табакі за 2025 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/publichniy-zvit-golovi-derzhavno-agentstva-rozvitku-turizmu-ukrayini-natali-tabaki-za-2025-rik>
3. Державне агентство розвитку туризму України. Зимовий туризм у нових реаліях: як гірські громади працюють цього сезону в умовах енергетичних викликів. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/zimoviy-turizm-u-novih-realiyah-yak-girski-gromadi-pracyuyut-cogo-sezonu-v-umovah-energetichnih-viklikiv>
4. Державне агентство розвитку туризму України. У 2024 році туристична сфера України принесла до бюджету майже 3 млрд. грн. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2024-turistichna-sfera-ukrayini-prinesla-v-byudzhhet-mayzhe-3-mlrd-grn>
5. Державне агентство розвитку туризму України. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplinu-la-na-ievropeyskiy-turizm>

Харчові технології: освітні та наукові тренди

ЛУНІНА Ольга

викладач спецдисциплін

ДТЕФК

м. Дніпро

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА М'ЯСНИХ НАПІВФАБРИКАТІВ У ТІСТОВІЙ ОБОЛОНЦІ.

Анотація: Сучасне виробництво напівфабрикатів у тісті налічує понад 100 виробів: пельмені, вареники, чебуреки, хінкалі, манти, пиріжки із дріжджового тіста, самса, біляші з листового тіста, равіолі і т.п. Найбільш поширеними видами заморожених м'ясних напівфабрикатів у тістовій оболонці, являються пельмені і вареники. Ці продукти присутні на столі практично кожного жителя нашої країни. І така тенденція буде існувати постійно. Технологічний процес виробництва заморожених пельменів і вареників з м'ясом включає операції приготування тіста, приготування фаршу, формування, заморожування, фасування та пакування. Заморожування напівфабрикатів проводять на лотках, встановлених на полках візків (рікша), а також на рамах, які поміщають у морозильні камери, або в спеціальних тунельних морозилках. Процес ведуть у камерах шокової заморозки при температурі $-27...-37$ °С до досягнення температури в центрі фаршу не вище -10 °С, ідеальний показник -18 °С у його центрі (серцевині).

Ключові слова: напівфабрикати з тіста, виробництво заморожених пельменів та вареників, удосконалення.

В сучасних умовах посилення процесів глобалізації та загострення конкуренції в харчовій промисловості загалом, та у м'ясопереробній

зокрема виникає необхідність пошуку нових шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств, гарантування якості та безпечності продукції. На виробництві Хелсі Фуд постійно займаються над удосконаленням технології виробництва напівфабрикатів у тістовій оболонці та визначення раціональних параметрів технологічного процесу виробництва, за рахунок введення у рецептуру нових складових. Проаналізовано основні етапи виробництва напівфабрикатів у тістовій оболонці, удосконалено технологію з урахуванням комплексу досліджень безпечності та якості, визначено ризики та критичні контрольні точки, джерела їх виникнення та розроблено попереджувальні дії. Проведена оцінка амінокислотного складу борошна, та вміст білка, яке використовують для приготування тіста, та функціонально-технологічні показники якості м'ясної сировини, яку використовують для приготування фаршу.

Для визначення змін, що відбувалися на виробництві напівфабрикатів у тістовій оболонці з дослідними напівфабрикатами збагаченими рослинними компонентами, було проведено дослідження зміни їх фізикохімічних властивостей після їх заморожування, а потім дефростації. Результати досліджень показали, що у дослідному зразку при заморожуванні у камері шокової заморозки, при температурі -27°C - тісто розтріскується, таким чином, волога з м'ясної начинки, протягом зберігання поступово зменшується, таким чином напівфабрикати при варінні - розварюються. На основі результатів досліджень удосконалена технологія м'ясних напівфабрикатів функціонального призначення у тістовій оболонці, а для впровадження у виробництво розроблені технічні умови і технологічна інструкція «Напівфабрикати у тістовій оболонці з м'ясною начинкою заморожені .»

При виробництві тіста було змінено борошно вищого гатунку з вмістом білка 11,3 % на сильне борошно, з вмістом білка 12-14% . Високий

вміст білка , формує клейковину (глютен) , що є головним для створення якісного тіста. Тісто міцне – не рветься. Добре розкачується в тонкі шари. Допомогає утримувати форму виробу. Таке силне борошно забезпечує високу еластичність і пружність тіста, завдяки чому тісто не розривається під час варіння виробів , пельменей та вареників, та добре утримує начинку.

Також при виробництві тіста для напівфабрикатів додається ксантанова камедь (харчова добавка E415). Камедь додають у тісто для вироблення напівфабрикатів для покращення технологічних властивостей - тісто з ксантаном краще переносить цикли заморозки та дефростації, не тріскаючись при цьому, також тісто при розкатці у тонкий шар , залишається міцним та не розривається під час варіння , коли в середині кипить м'ясний сік начинки.

При виробництві тіста додається гуарова камедь (харчова добавка E412), яка передусім виявляється як стабілізатор та згущувач , щоб покращити фізичні властивості тіста. Тісто стає більш піддатливим , воно легше розкачується в тонкий шар і при цьому не рветься. Камедь ксантанова утримує вологу всередині тіста , запобігаючи утворенню великих кристалів льоду. Це захищає напівфабрикати від розтріскування під час зберігання в морозильній камері при температурі -18°C . Під час варіння вироби краще тримають форму , тісто залишається пружним і не стає «кіселем», зберігаючи при цьому високу якість готового виробу.

Для виготовлення м'ясного фаршу для напівфабрикатів використовується м'ясна сировина високої якості: свинина, яловичина, філе курки , філе індички, шпик. М'ясо очищують від жил та зайвого жиру, нарізають шматочками 5-8 см для м'ясорубки. М'ясо пропускають через м'ясорубку(вовчок) з дрібною решіткою, діаметром 2–3 мм для промислового виробництва. Додають крижану воду, для соковитості виробів, сушену цибулю, часник сушений та сіль , перець.

На промислових підприємствах у фарш для напівфабрикатів додають сушену цибулю, насамперед через технологічну зручність, економію та стабільність якості готового продукту. Сушена цибуля дозволяє подовжити термін зберігання продукції на 20–30%. Свіжа цибуля містить багато вологи та активних ферментів, які прискорюють псування м'яса, тоді як сушена — бактеріологічно стабільна. Якість свіжої цибулі сильно залежить від сезону (взимку вона може бути гіркою або підгнилою). Використання сушеного продукту гарантує однаковий смаковий профіль кожної партії продукту незалежно від пори року. Технологічна зручність сушеної цибулі, в тому , що вона займає значно менше місця на складі та не потребує спеціальних температурних умов, на відміну від свіжих овочів. Не потрібно витрачати ресурси на очищення, миття та подрібнення свіжої цибулі, що значно прискорює процес виробництва. Сушена цибуля (особливо мелена) діє як абсорбент. Вона вбирає зайву вологу з фаршу, що допомагає виробам краще тримати форму та забезпечує потрібну консистенцію. Сушена цибуля діє як абсорбент. Вона вбирає зайву вологу з фаршу, що допомагає виробам краще тримати форму та забезпечує потрібну консистенцію. Сушену цибулю дрібної фракції легше розподілити по великій масі фаршу рівномірно, уникаючи великих шматочків, які можуть не подобатися споживачам.

Перемішують фарш у фаршемісі. Фаршеміс дозволяє ідеально змішати різні види м'яса (наприклад, яловичину та свинину, індичку, курку), шпик, сіль та спеції . Під час вимішування м'ясні білки вивільняються і зв'язуються, завдяки чому фарш стає в'язким та еластичним. Це забезпечує продукту потрібну «кусаємість» та запобігає розвалюванню при нарізанні. Під час приготування температура фаршу не повинна перевищувати 10°C, тому воду та м'ясо краще тримати максимально охолодженими.

Далі по технологічному процесу визрівання фаршу. Визрівання

фаршу для пельменів триває в середньому від 30 хвилин до 1 години у холодильнику.

Сіль, спеції та цибуля рівномірно просочують м'ясо. М'ясу потрібен час, щоб повністю «увібрати» рідину, яку додавали фарш для соковитості, це зробить начинку ніжною, а не водянистою. Білок у м'ясі трохи змінює структуру під дією солі, завдяки чому фарш стає більш щільним і краще тримає форму всередині пельменя. Фарш стабілізують у камерах охолодження, в не перфорованих ящиках при температурі $-0 +4$ °С.

Таким чином, зміна борошна з більшим вмістом білка, та введення харчових добавок ксантанова камідь E415, та гуарова камідь E 412 в технологію приготування тіста, та додавання сухої цибулі в технологію приготування фаршів для напівфабрикатів «Пельмені заморожені з начинками з різних сортів м'яса», збільшує термін зберігання продукту, покращує якість напівфабрикатів, та смакові властивості «Пельменів заморожених з начинками з різних сортів м'яса» на виробництві Хелсі Фуд.

Список використаних джерел:

1. І.М. Скуріхін — "Хімічний склад харчових продуктів" (довідкові таблиці), "Все про їжу з точки зору хіміка".

МАЙКО Олена

викладач вищої категорії,

викладач-методист

ДТЕФК

м. Дніпро

ВПЛИВ АМАРАНТОВОГО БОРОШНА НА ЯКІСТЬ ТА ПОЖИВНУ ЦІННІСТЬ ПШЕНИЧНОГО ХЛІБА

Анотація: Тези присвячені питанням створення нових функціональних продуктів. Актуальність дослідження в тому, що сучасні тенденції харчування спрямовані на підвищення споживання продуктів з високою біологічною цінністю та функціональними властивостями. Традиційні хлібобулочні вироби, які переважно виготовляють з пшеничного борошна, не завжди забезпечують організм необхідною кількістю незамінних амінокислот, вітамінів і мінеральних речовин. І в цьому напрямку амарантове борошно є перспективною сировиною, оскільки воно містить високий рівень білка, зокрема лізину, харчові волокна, мікро-та макроелементи.

Використання амарантового борошна у випіканні хліба може сприяти підвищенню харчової цінності виробів, але водночас впливати на технологічні властивості тіста та якість готового хліба. Тому дослідження його впливу є актуальним для розробки нових рецептур функціональних продуктів харчування та вдосконалення технологій продукції ресторанного господарства.

Ключові слова: пшеничне борошно, амарант, амарантове борошно.

Коріння амаранту сягає глибоко в минуле, аж до 8 тисяч років тому, коли стародавні цивілізації Мезоамерики, такі як ацтеки та інки, вважали його “зерном богів”. Вони використовували насіння не тільки в їжу, але й у ритуалах, змішуючи з медом для створення фігурок богів, які потім споживали під час церемоній. Ця практика настільки дратувала іспанських конкістадорів у 16

столітті, що вони заборонили вирощування амаранту, намагаючись викоринити місцеві традиції.

Попри заборону, амарант вижив у віддалених регіонах і поволі повернувся в Європу через Іспанію, де спочатку слугував декоративною рослиною. У 20 столітті інтерес до нього відродився завдяки науковим дослідженням: у 1970-х роках NASA визнала амарант перспективним для космічних місій через його високу поживність. У 2025 році, амарант переживає відродження – виробництво в Україні зросло на 10% щорічно, як зазначають експерти, роблячи його нішевою, але прибутковою культурою.

Ця історія – наче подорож через час, де амарант переходить від символу опору до глобального суперфуду. У сучасній культурі він з'являється в книгах про здорове харчування і навіть у фільмах про стійкість природи, нагадуючи, як стародавні знання переплітаються з майбутнім [5].

Амарант — справжній біохімічний феномен. Він містить до 16–18% білка — це більше, ніж у пшениці, рисі чи кукурудзі. Цей білок за своїм складом близький до ідеального, адже містить всі дев'ять незамінних амінокислот включно з лізином, який майже відсутній у злаках (табл.1). У насінні амаранту до 7–8% жиру, переважно корисних ненасичених жирних кислот, зокрема сквалену — потужного антиоксиданту, який зазвичай міститься в печінці акули [5].

Вміст та амінокислотний склад білків насіння амаранту та зерна пшениці наведено на рис.1 [4]

Рис.1. Вміст та амінокислотний склад білків насіння амаранту та зерна пшениці

Як видно з діаграми (рис. 1), насіння амаранту в порівнянні із зерном пшениці містить більше білку і таких амінокислот як лізин, гістидин, аргенін, треонін, метіонін та фенілаланін, що дасть можливість зробити хліб більш корисним для організму

Насіння амаранту багате на такі вітаміни, як к рибофлавін, ніацин, токоферол і, на відміну від інших культур, містить аскорбінову кислоту. Насіння амаранту є цінним джерелом фосфору, заліза, магнію, кальцію: один грам насіння амаранту забезпечує 46% добової потреби організму людини в кальції. Значна частина мінеральних речовин амаранту (60% від загального вмісту) сконцентрована в оболонці насіння і зародках зернового матеріалу. Причому такі елементи, як залізо та мідь, концентруються в зародках, а кальцій, натрій та марганець — в оболонках насіння [4]

Вміст ліпідів в насінні амаранту становить 5,7—9,0%, що більше, ніж в інших зернових культурах. 76% ліпідів амаранту складають ненасичені жирні кислоти, головним чином ліноленова, олеїнова та пальмітинова.

Значна кількість поліфенолів в амаранті зумовлює його антибактеріальну, противірусну, антиоксидантну та протизапальну дію.

Ще однією цінністю амаранту є вміст у ньому легкозасвоюваних харчових волокон. Як відомо, харчові волокна — клітковина, пектин геміцелюлоза — сприяють зменшенню калорійності раціону, знижують негативну дію на обмінні процеси у людей, що споживають у надлишку жири і вуглеводи, допомагають регулювати моторну функцію кишечника. Харчові волокна абсорбують та виводять з організму людини різні хімічні, в тому числі й канцерогенні речовини. Харчова та біологічна цінність амаранту, у порівнянні з зернобобовими культурами традиційного складу, наведена в табл. 1 та табл. 2. [4]

Продуктами переробки насіння амаранту є амарантове борошно і амарантовий шрот, які можуть бути використані як білкові замітники у виробництві пшеничного хліба з підвищеною біологічною цінністю. Хімічний склад амарантового борошна у порівнянні з борошном пшеничним представлено у табл. 3 [4]

Таблиця 1. Хімічний склад та поживна цінність зернових культур (у перерахунку на суху речовину)

Показник, %	Амарант	Пшениця
Білок	15,54-23	13,00
Клітковина	5,21	2,90
Жир	7,31	1,70
Зола	3,61	1,50
Енергетична цінність (калорійність) ккал/100 г	439,90	354,00

Таблиця 2. Вміст мінеральних речовин і вітамінів у насінні амаранту

Мінеральні речовини	Вміст, мг/100 г	Вітаміни	Вміст, мг/100 г
Кальцій	215-650	Аскорбінова кислота	3,0-7,1
Мідь	1-4	а-токоферол	1,5-1,8
Залізо	21-104	Біотин	43*5142-44
Магній	300-340	Фолієва кислота	1,0-1,5
Марганець	3-5	Ніацин	0,02-0,03
Фосфор	540-600	Ретінол	0,19-0,22
Цинк	3-4	Рібофлавін	0,10-0,14
Калій	520-564	Тіамін	0,10-0,14
Натрій	22-26		

Таблиця 3. Хімічний склад борошна деяких зернових культур

Вид борошна	Енергетична цінність (калорійність) ккал/100 г	Вологість, %	Білок, %	Жир, %	Вуглеводи, %	Зольність, %
Амарантове борошно	426	10,9	15,8	7,5	60,1	2,4
Пшеничне борошно	333	12,0	11,5	1,3	71,0	1,7

Безглютенова природа борошна з амаранту робить його цінним продуктом для людей із целиакією або чутливістю до глютену — він легко засвоюється та не викликає алергічних реакцій [2].

Завдяки особливій структурі амарантовий білок легко засвоюється, тому рекомендований до включення у раціон дітей, підлітків і веганів. З боку кровоносної системи буде впливати на поліпшення стану судин, зниження рівня холестерину в крові, нормалізації артеріального тиску, допомога при недокрів'ї, варикозі, гіпертонії, стенокардії, серцевій недостатності. Що стосується травної системи, то використання амарантового білку сприятиме виведенню шлаків з кишківника, буде сприяти оздоровчому ефекту і зняття неприємних симптомів при виразках, цирозі, коліті, гастриті, запорах. Якщо розглядати вплив амарантового білку на ендокринну систему, то це буде імуностимулюючий, протизапальний і протипухлинний ефект, регуляція гормонального балансу та обміну речовин, профілактика цукрового діабету. Позитивний вплив буде і на нервову систему, а саме підвищенням концентрації уваги, поліпшення сну та настрою [3].

Протипоказання щодо амарантового борошна стосуються його вживання в сирому вигляді, що як наслідок може уповільнювати процеси засвоєння поживних речовин з їжі, і є протипоказанням для сиродіння. Через наявність у складі борошна щавлевої кислоти, варто виключити продукт з раціону при гострих і хронічних захворюваннях [3]

Враховуючи вище наведені дані було прийняте рішення щодо створення нової рецептури хліба пшеничного з метою розширення асортименту хлібобулочних виробів шляхом використання борошна з амаранту. Таке рішення було прийняте з метою створення нового функціонального продукту, поліпшення біологічної цінності, збагачення хліба пшеничного харчовими волокнами та використанням безглютенової сировини.

За основу, для створення нового функціонального продукту, було взято рецептуру хліба пшеничного, яку наведено в табл.4 [власні джерела]

Таблиця 4. Рецептура хліба пшеничного

Найменування інгредієнтів	Маса
Борошно пшеничне	600
Цукор	56
Сіль	7
Дріжджі	11
Вода	370

Заміну борошна пшеничного на борошно з амаранту, проводили в межах рекомендованих норм заміни, від 5% до 30% (табл.5)

Дослідження енергетичної та поживної цінності хліба пшеничного та хліба пшеничного із заміною частини борошна можна дослідити на рис.2.

Рис.2. Енергетична та поживна цінність досліджуваних зразків

Таблиця 5. Заміна борошна пшеничного на амарантове борошно

Вид борошна	Зразок			
	1	2	3	4
Борошно пшеничне	600	540	480	420
Амарантове борошно	0	60	120	180

Аналізуючи розрахункові дані, які наведено на рис.2, робимо висновок, що із збільшенням проценту заміни пшеничного борошна на амарантове борошно, показники вмісту білків, жирів та калорійності збільшуються, а кількість вуглеводів зменшується.

Оцінку якості хліба проводили за органолептичними показниками якості, а саме форми, забарвлення скоринки, стану поверхні, стану мякушки, пористості, аромату і смаку, розжовуваність та колір мякушки (табл.6) [1]

Таблиця 6 Порівняльна оцінка якості хліба (органолептичні) з борошна пшеничного та з додаванням борошна амаранту

Показники	Хліб з борошна пшеничного	Хліб із суміші борошна пшеничного та амаранту		
		10%	20 %	30%
Зовнішній вигляд	Правильна форма, колір скоринки темно-коричневий, без бічних впливів, тріщин та підривів			
М'якуш	Пропечений, без ознак непромісу			
Смак і запах	Притаманний хлібу пшеничному	Притаманний хлібу пшеничному	Притаманний хлібу пшеничному	Легкий горіховий аромат

Висновки: використання борошна амаранту в технології випікання хліба є доцільним та перспективним напрямом удосконалення рецептури хлібобулочних виробів для закладів ресторанного господарства. Часткова заміна пшеничного борошна амарантовим сприяє підвищенню харчової та біологічної цінності готового продукту за рахунок збільшення вмісту білку, відповідно незамінних амінокислот, харчових волокон, вітамінів і мінеральних речовин.

Також, під час органолептичної оцінки готових виробів було встановлено, що додавання амарантового борошна буде впливати на технологічні властивості тіста та якість хліба, а саме на його об'єм.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 7517:2024 Хліб із пшеничного борошна. Загальні технічні умови. [Чинний, 01.05.2025]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2025.
 2. Амарант: перспективна маржинальна нішева культура та стратегічний ресурс. URL: <https://superagronom.com/blog/1104-amarant-perspektivna-marjinalna-nisheva-kultura-ta-strategichniy-resurs>
 3. Амарантове жорнове борошно. URL: <https://zemledar.ua/amarantove-zhornove-boroshno>
 4. Гулак О.В., Поліщук Г.Є., Калініна Г.П., Янюк Т.І. Амарантове борошно-перспективна харчова добавка у виробництві морозива. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4c638547-2747-45db-9dac-26f9f4202d93/content>
- Що таке амарант: від стародавніх зерен до сучасного суперфуду. URL: <https://wem.ua/shho-take-amarant-vid-starodavnih-zeren-do-suchasnogo-superfudu/>

Сучасні тренди розвитку маркетингу, менеджменту та підприємництва в умовах новітніх глобальних викликів

КОСТЮЧЕНКО Ірина,
викладач вищої категорії
викладач-методист
ДТЕФК,
м. Дніпро

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ НОВІТНІХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація: У тезах розкрито сучасні тренди розвитку підприємництва в умовах новітніх глобальних викликів, зумовлених технологічними, економічними, соціальними та геополітичними трансформаціями. Акцентовано увагу на тому, що цифрові платформи, автоматизація та системний підхід істотно знижують бар'єри входу на ринок і створюють нові можливості для малого та середнього бізнесу. Наведено реальні приклади діяльності Amazon, ROZETKA, Grammarly, Stripe та «Нової пошти», які підтверджують, що успішність підприємницьких структур дедалі більше визначається їхньою адаптивністю, інноваційністю та здатністю ефективно реагувати на зовнішні виклики. Зроблено висновок, що сучасне підприємництво перетворюється на стратегічний ресурс економічного розвитку, який поєднує прибутковість, технологічну модернізацію та суспільну цінність.

Ключові слова: підприємництво, діджиталізація, глобальні виклики, інновації, бізнес-моделі.

Сучасний розвиток підприємництва відбувається в умовах глибокої трансформації світового господарства, зумовленої одночасною дією

технологічних, геополітичних, екологічних і соціальних чинників. Якщо у попередні десятиліття ключовими орієнтирами для бізнесу були зростання масштабів діяльності, зниження витрат і розширення ринків збуту, то нині в центрі уваги опиняються адаптивність, цифрова гнучкість, стійкість ланцюгів постачання, здатність працювати в умовах невизначеності та швидко переосмислювати бізнес-модель. У цьому контексті підприємництво вже не можна розглядати лише як механізм отримання прибутку; воно дедалі більше виступає інструментом антикризової мобілізації ресурсів, технологічного оновлення економіки та формування нових форматів взаємодії між виробником, споживачем і державою. За оцінками OECD, діджиталізація стала одним із базових чинників конкурентоспроможності малих і середніх підприємств, оскільки дозволяє їм оптимізувати операції, розширювати клієнтську базу, диверсифікувати канали доходу та підвищувати гнучкість у нестабільному середовищі. Водночас UNCTAD наголошує, що сучасна цифрова економіка має розвиватися не просто швидко, а інклюзивно та відповідально, адже зростання цифрової інфраструктури саме по собі породжує нові виклики для сталого розвитку.

Одним із найвиразніших трендів сучасного розвитку підприємництва є інтенсивна діджиталізація підприємницької діяльності, яка сьогодні охоплює практично всі ключові функціональні напрями ведення бізнесу. Якщо раніше цифрові інструменти переважно асоціювалися лише з електронною комерцією або онлайн-просуванням товарів і послуг, то нині їхнє значення є значно ширшим і глибшим. Діджиталізація включає управління запасами, автоматизацію складських процесів, електронний документообіг, маркетингову аналітику, комунікацію з клієнтами, фінансові операції, прогнозування попиту, роботу з логістикою та побудову системи управлінських рішень на основі даних. Саме тому вона перетворюється не просто на окремий інструмент підвищення ефективності, а на одну з базових умов забезпечення конкурентоспроможності

підприємства в умовах глобальної нестабільності, зростання конкуренції та швидкої зміни споживчих очікувань.

Особливе значення цифровізація має для малого і середнього бізнесу, оскільки саме цифрові платформи та сервіси дозволяють таким підприємствам суттєво знижувати бар'єри входу на ринок. У традиційній моделі господарювання для повноцінного виходу на широкий ринок підприємцю було необхідно вкладати значні ресурси у створення фізичної торговельної мережі, оренду приміщень, формування логістичної системи, маркетингове просування та забезпечення постійного контакту зі споживачем. У цифровій економіці значна частина цих функцій переноситься в онлайн-середовище, де підприємець отримує доступ до готових технічних рішень, каналів комунікації та інфраструктури продажу. Це означає, що навіть невелика компанія або локальний виробник можуть діяти на тому рівні, який раніше був доступний переважно великим корпораціям із суттєвими фінансовими та організаційними ресурсами.

Показовим прикладом такої трансформації є розвиток маркетплейсної моделі, яка сьогодні стала однією з найважливіших форм організації сучасного цифрового підприємництва. Маркетплейс фактично виступає інтегрованою бізнес-екосистемою, що надає підприємцю готову інфраструктуру для продажу товарів, логістики, реклами, аналітики та взаємодії з клієнтом. У межах такої моделі бізнесу підприємець може зосередитися безпосередньо на продукті, цінній політиці, якості обслуговування та розвитку асортименту, тоді як частина операційного навантаження перекладається на платформу. Саме це робить маркетплейси особливо привабливими для малого і середнього бізнесу, який прагне швидкого масштабування без надмірних початкових витрат.

В Україні цей процес особливо добре простежується на прикладі ROZETKA Маркетплейс, який прямо декларує доступ продавців до багатомільйонної аудиторії відвідувачів сайту та запрошує до співпраці виробників, імпортерів, дистриб'юторів і підприємців, орієнтованих на розширення продажів. У цьому

випадку цифрова платформа виступає не лише каналом збуту, а й середовищем економічного зростання для великої кількості суб'єктів господарювання. Завдяки такій моделі бізнес отримує можливість швидше виходити на ринок, тестувати попит, коригувати цінову політику, оперативно реагувати на зміну споживчих переваг та використовувати інструменти внутрішньої аналітики для прийняття рішень. Розглянутий підхід суттєво змінює саму логіку підприємницької діяльності, адже успіх дедалі менше залежить від масштабів фізичної присутності бізнесу й дедалі більше, що знаходить своє відображення в здатності інтегруватися у цифрові екосистеми, ефективно працювати з інформацією та вибудовувати оперативну взаємодію з клієнтом у режимі реального часу.

У глобальному масштабі аналогічна тенденція проявляється в діяльності Amazon, де понад 60% продажів забезпечують незалежні продавці, більшість із яких належать до сегмента малого і середнього бізнесу. Процес інтеграції е-комерції вже став не локальним, а загальносвітовим явищем. Фактично сучасний підприємець дедалі частіше розвиває власну справу не у відокремленому ринковому просторі, а в межах великої цифрової інфраструктури, яка формує правила конкуренції, стандарти якості обслуговування, механізми довіри та канали доступу до споживача. Таким чином, цифровізація підприємницької діяльності є не просто технологічним трендом, а фундаментальною трансформацією всієї моделі ведення бізнесу, за якої ключовими чинниками успіху стають швидкість адаптації, цифрова компетентність, гнучкість управління та здатність використовувати можливості сучасних платформ для стабільного розвитку й масштабування підприємницької діяльності [1].

Іншим важливим трендом виступає активне впровадження штучного інтелекту та автоматизації в управлінську й операційну діяльність підприємств. Новітні цифрові інструменти дають змогу автоматизувати повторювані завдання, аналізувати великі обсяги інформації, прогнозувати попит, персоналізувати пропозицію для споживача та підвищувати загальну продуктивність бізнесу.

Особливо значущою ця тенденція стала після стрімкого поширення генеративного штучного інтелекту, який дозволяє підприємствам оптимізувати створення текстового, візуального й аналітичного контенту, покращувати клієнтську підтримку та прискорювати внутрішні бізнес-процеси. Як приклад, доцільно розглянути компанію Grammarly, яка має українське коріння, побудувала успішну міжнародну бізнес-модель саме на використанні інтелектуальних алгоритмів для вдосконалення письмової комунікації. Іншим прикладом є фінтех-компанія Klarna, яка активно інтегрувала ШІ в систему взаємодії з клієнтами, автоматизувавши значну частину сервісних комунікацій. Це свідчить про те, що сучасне підприємництво дедалі більше переходить від економіки фізичних активів до економіки інтелектуальних рішень, де перевагу отримують ті суб'єкти господарювання, які здатні швидко освоювати нові технології та перетворювати їх на практичний інструмент створення вартості.

Не менш важливою тенденцією є зростання значення гнучкості та стійкості бізнес-моделей. Новітні глобальні виклики, серед яких пандемія COVID-19, повномасштабні воєнні конфлікти, інфляційні коливання, порушення міжнародних ланцюгів постачання та енергетичні кризи, продемонстрували, що надмірна орієнтація виключно на мінімізацію витрат робить бізнес надто вразливим. У сучасних умовах підприємства змушені не лише прагнути ефективності, а й закладати в свою модель запас міцності, можливості для швидкої перебудови та альтернативні сценарії функціонування. Саме тому в останні роки дедалі більше компаній диверсифікують постачальників, локалізують виробничі процеси, формують резервні запаси, цифровізують логістичні операції та переглядають принципи побудови партнерських мереж. Яскравим прикладом є діяльність «Нової пошти», яка в умовах війни та руйнування частини інфраструктури не лише зберегла операційну дієздатність, а й продовжила масштабування, оновлюючи логістичні маршрути, автоматизуючи сортувальні процеси та відкриваючи нові формати сервісу [2].

Ще одним суттєвим трендом є поширення платформеної та екосистемної моделі ведення бізнесу. Якщо традиційне підприємництво часто будувалося навколо окремого продукту або окремої послуги, то сучасні компанії дедалі частіше прагнуть формувати цілісне середовище взаємодії зі споживачем. У межах такої моделі бізнес не просто продає товар, а створює систему сервісів, цифрових інструментів, супутніх послуг і партнерських рішень, які формують довгострокову лояльність клієнта. Прикладом можуть слугувати великі технологічні компанії, які розвивають екосистеми на основі платіжних рішень, електронної комерції, доставки, підписних сервісів і хмарної інфраструктури. Однак подібна логіка поступово поширюється і на середній бізнес, який розуміє, що в умовах високої конкуренції важливо не лише продати, а й утримати клієнта через зручність, інтегрованість і сталість контакту. Унаслідок цього підприємництво дедалі більше переходить від ізольованої ринкової дії до мережевого формату, де вартість створюється через партнерства, цифрову інтеграцію та синергію різних видів діяльності.

У сучасних умовах також посилюється роль соціального підприємництва та бізнесу з вираженою суспільною місією. Глобальні виклики, пов'язані з бідністю, нерівністю, вимушеною міграцією, доступом до освіти, охорони здоров'я та відновленням постраждалих територій, актуалізували потребу в такій моделі бізнесу, яка поєднує економічну результативність із вирішенням суспільно значущих проблем. Соціальне підприємництво вже не сприймається як винятково благодійна активність. Навпаки, воно дедалі більше інтегрується в економіку як окремий тип підприємницької діяльності, що здатний залучати ресурси, створювати робочі місця та водночас мати помітний соціальний ефект. В українських реаліях це особливо актуально у зв'язку з викликами війни, коли значна кількість підприємницьких ініціатив орієнтується на підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, місцевих громад і відновлення соціальної інфраструктури. Така трансформація свідчить, що підприємництво дедалі більше

оцінюється не лише за фінансовим результатом, а й за здатністю створювати позитивний суспільний вплив [3].

Суттєво трансформується і фінансове середовище розвитку підприємництва. Розвиток фінтеху, цифрових банків, електронних платіжних систем, платформ та інструментів альтернативного фінансування створює нові можливості для запуску і масштабування бізнесу. Сучасний підприємець може залучати кошти не лише через класичні банківські кредити, а й через цифрові інвестиційні механізми, грантові програми, платформи колективного фінансування та партнерські моделі підтримки бізнесу. Такі зміни особливо важливі для малих підприємств і стартапів, які традиційно стикаються з дефіцитом стартового капіталу. Міжнародні фінтех-компанії на кшталт Stripe значно спростили глобальні розрахунки для цифрового бізнесу, що дало змогу багатьом підприємцям працювати з клієнтами в різних країнах практично з моменту запуску проєкту. Це означає, що сучасне підприємництво дедалі менше обмежується локальними фінансовими рамками та набуває глобального характеру навіть на ранніх етапах розвитку.

Таким чином, сучасні тренди розвитку підприємництва в умовах новітніх глобальних викликів свідчать про якісну зміну самої природи бізнесу. Підприємництво сьогодні розвивається як багатовимірна система, у якій поєднуються діджиталізація, технологічні інновації, стійкість до криз, екологічна відповідальність, соціальна орієнтованість, нові фінансові механізми та пріоритет людського капіталу. Реальні приклади діяльності Amazon, ROZETKA, Grammarly, Klarna, Patagonia, Stripe та «Нової пошти» підтверджують, що найбільш успішними стають ті підприємницькі структури, які не просто реагують на зовнішні виклики, а перетворюють їх на джерело оновлення та розвитку.

Список використаних джерел:

1. OECD. SME digitalisation for competitiveness: The 2025 OECD D4SME Survey [Електронний ресурс]. – Режим доступу: OECD website. – URL:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/04/sme-digitalisation-for-competitiveness_3116862a/197e3077-en.pdf

2. UNCTAD. Digital Economy Report 2024 [Електронний ресурс]. – URL: UN Trade and Development website. – Доступно з: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024>

3. Світова економіка та міжнародні економічні відносини: підручник; кол. авторів; за заг. ред. д. е. н. Фісуненко П. А. – Дніпро: Арт-Прес, 2023, – 400 с.

МАКАРОВА Ксенія

здобувачка освіти
спеціальність «Маркетинг»

науковий керівник

БАЮЛ Тамара

викладач вищої категорії

ДТЕФК

м.Дніпро

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ НА ПРИКЛАДІ АТ УНІВЕРСАЛ БАНК (MONOBANK)

Анотація: у тезах статті основна увага приділена Інтернет-банкінгу, який став невід’ємною складовою сучасної фінансової інфраструктури, оскільки дозволяє здійснювати широкий спектр операцій — від базових платежів і переказів до управління депозитами, кредитами та інвестиційними інструментами. Виникає необхідність дослідження теоретичних засад функціонування інтернет-банкінгу та аналізу його практичної реалізації на прикладі конкретної банківської установи. У контексті українського фінансового ринку показовим є досвід АТ «Універсал Банк», який поєднує традиційну банківську модель із сучасними цифровими рішеннями, зокрема через реалізацію проєкту monobank.

Ключові слова: Інтернет-банкінг, необанки (віртуальні банки), мобільний банкінг, банківські транзакції, конкурентні переваги, Open Banking.

З метою покращення якості обслуговування клієнтів банки одні з перших впроваджують новітні технології у свою діяльність. Для віддаленого обслуговування своїх клієнтів, вони створюють нові банківські продукти, пов'язані з використанням новітніх технологій, у такий спосіб підвищуючи свою конкурентоздатність на ринку банківських послуг. Нині у банків немає потреби у великій кількості відділень, адже досвід взаємодії з банком у повному обсязі може досягатися за рахунок розвинених систем дистанційного банківського обслуговування. Для клієнта це забезпечує доступність та гнучкість при співпраці з банком, так само і для банку такі відносини можуть бути вигідними через: зростання комісійних доходів; можливість запропонувати клієнту комплементарний банківський продукт; зниження витрат на забезпечення діяльності відділення, на утримання персоналу; підвищення ефективності діяльності тощо[1]. За даними досліджень з розвитку цифрового банкінгу в Україні, кількість активних користувачів онлайн-банкінгу в країні істотно зростає до 2025 року, а деякі провідні цифрові банки, такі як monobank, обслуговують близько 10 млн клієнтів у 2025 році, що підтверджує значне поширення цифрових фінансових послуг серед населення [1].

АТ «Універсал Банк» — це український комерційний банк із широким спектром фінансових послуг для фізичних та юридичних осіб, який працює на ринку з 1994 року та має універсальну банківську ліцензію. Банк надає традиційні роздрібні та корпоративні послуги, а також впроваджує сучасні цифрові інструменти обслуговування клієнтів, зокрема інтернет-банкінг і мобільні рішення. Серед цифрових ініціатив є проєкт monobank, який працює під ліцензією Universal Bank і представляє собою мобільний «банк у смартфоні» з розширеним функціоналом цифрових фінансів для споживачів. Інтерфейсні рішення інтернет-банкінгу Universal Bank орієнтовано на забезпечення зручності, швидкості та безпеки роботи користувачів зі своїми фінансами. Система побудована на принципі веб-інтерфейсу з персональним доступом через

логін і пароль, а також багатофакторною автентифікацією для підвищення рівня безпеки при вході та здійсненні транзакцій. Інтерфейс має адаптований дизайн, що дозволяє клієнту легко орієнтуватися в системі незалежно від рівня фінансової грамотності. Також передбачено персоналізацію робочого простору, де користувачі можуть налаштовувати вигляд панелей та розділів відповідно до власних потреб. Universal Bank також підтримує інтеграцію з мобільними каналами обслуговування. Найпомітнішим прикладом є додаток monobank — цифровий банк, який функціонує на базі Universal Bank і пропонує інтерфейс, оптимізований для смартфонів iOS та Android. Хоча Universal Bank в своїх публічних джерелах не виділяє окремі інвестиційні продукти на кшталт брокерських рахунків або управління цінними паперами, спектр його послуг містить розрахункові механізми для операцій, пов'язаних із розміщенням капіталу та фінансовим плануванням клієнтів. Банківські депозити, валютні операції, кредитні лінії та сучасні цифрові інструменти створюють передумови для подальшого розвитку інвестиційних пропозицій через партнерські сервіси [2]. Сучасні цифрові інструменти, зокрема інтернет- та мобільний банкінг, дозволяють клієнтам ефективно управляти своїми фінансами, а участь у проєкті monobank відкриває додаткові можливості для залучення нових сегментів користувачів і розвитку інвестиційних сервісів, дають можливість дистанційно управляти фінансами — переглядати залишки, робити перекази, оплачувати послуги. Кредитування охоплює продукти як для фізичних осіб, так і для юридичних осіб, що допомагають вирішувати фінансові питання від споживчих потреб до бізнес-операцій. Депозитні послуги дозволяють клієнтам розміщувати заощадження під відсотки на строкові або ощадні рахунки з можливістю онлайн-оформлення. Валютні операції та корпоративні сервіси розширюють спектр стандартних банківських послуг, включаючи обмін валюти, міжнародні платежі та обслуговування підприємств.

В умовах цифрової трансформації банківського сектору важливо не лише оцінювати поточний спектр послуг, але й аналізувати конкурентні переваги та слабкі сторони банківської системи на тлі ринкових змін, а також розглядати потенційні напрямки інноваційного розвитку — зокрема, впровадження концепції Open Banking. Саме поєднання традиційної банківської інфраструктури з цифровими продуктами дозволяє універсальному банку пропонувати конкурентні сервіси та одночасно виявляти слабкі місця, що потребують удосконалення.

Переваги системи в порівнянні з конкурентами – це:

1) сильна цифрова присутність та високий рівень клієнтської поведінки.

Проект monobank, що працює на базі Universal Bank, займає помітні позиції на ринку цифрових банківських сервісів і обслуговує мільйони активних клієнтів через мобільні додатки. Зокрема, він входить до трійки найбільших за обсягом депозитів та має високі рейтинги мобільних застосунків. Таке поєднання цифрової зручності з універсальним банківським сервісом дає конкурентну перевагу перед традиційними банками, що повільніше впроваджують цифрові сервіси;

2) зниження операційних витрат та підвищення доступності послуг. Цифрові канали (інтернет-банкінг, мобільні додатки) дозволяють скоротити операційні витрати як для банку, так і для клієнтів, що дає можливість пропонувати більш привабливі умови обслуговування порівняно з банками, які значною мірою залежать від фізичної інфраструктури;

3) розширення спектра послуг за допомогою FinTech-інтеграцій. Завдяки співпраці з FinTech-проектами, такими як monobank, Universal Bank здобуває доступ до нових клієнтів, зокрема молодого та технологічно

орієнтованого сегмента ринку. Це сприяє зростанню фінансової інклюзії та підвищенню конкуренції в секторі [3,4].

Але також є недоліки та обмеження - залежність від цифрової інфраструктури та ІТ-ризиків. Сильна цифровізація має і зворотний бік: серйозні збої в цифрових системах можуть призводити до тимчасової втрати доступу до послуг. Досвід monobank свідчить про значні системні збої через технічні проблеми, що негативно впливає на репутацію та викликає невдоволення користувачів.

Хоча Universal Bank має сильну позицію через monobank, на ринку присутні й інші цифрові гравці (наприклад, нео-банки на базі інших ліцензій, такі як SENSE SuperApp чи Revolut для українських користувачів). Їхня поява підсилює конкуренцію за інноваційний функціонал, що вимагає від банку постійних інвестицій у розвиток технологій.

У порівнянні з конкурентами Universal Bank має як значні переваги, так і серйозні виклики. Його цифрові сервіси, особливо через monobank, забезпечують потужну конкурентну позицію на ринку, сприяючи фінансовій інклюзії та залученню нових клієнтів. Однак технічні ризики, посилена конкуренція та часткова інфраструктурна залежність від традиційних систем вимагають подальшого розвитку та інновацій. Впровадження Open Banking як інноваційної моделі, що базується на відкритих API, є перспективним напрямом для подальшої трансформації банківських послуг в Україні. Реалізація цієї концепції може ще більше підсилити конкурентні позиції Universal Bank, сприяти появі нових продуктових пропозицій та підвищити якість обслуговування клієнтів у цифровому середовищі. Переваги цієї моделі включають підвищення прозорості фінансів, доступ до персоналізованих послуг, швидші платежі та інноваційні сервіси для клієнтів.

Концепція Open Banking стала однією з ключових світових фінансових інновацій, що полягає у використанні відкритих API для обміну фінансовими даними між банками та сторонніми сервісами з дозволу клієнта. Це створює нові бізнес-моделі, сприяє розвитку персоналізованих фінансових продуктів і підсилює конкуренцію на ринку фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Ларіонова К. Л., Дячук Д. І. Дистанційне банківське обслуговування: сутність та сучасний стан впровадження на банківському ринку України. Вісник Хмельницького національного університету. 2021, №6, Том 1. С. 280-287. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/01/en-2021-6t1-46.pdf>
2. Universal Bank — банк з широким спектром послуг фізичним і юридичним особам. URL: https://eba.com.ua/en/member/at-universal-bank/?utm_source=
3. Інформація про банківські продукти і депозити Універсал Банку. URL: https://www.universalbank.com.ua/your-deposits?utm_source=
4. Послуги інтернет-банкінгу Універсал Банку. URL: https://rates.fm/ua-uk/banks/onlajn-banking-vid-universal-banku/?utm_source=

СОРОКІНА Олександра

здобувачка освіти

спеціальність «Менеджмент на транспорті»

науковий керівник

БАЮЛ Тамара

викладач вищої категорії

ДТЕФК

м.Дніпро

ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ ТАРИ ТА СУЧАСНІ ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ПАКУВАННЯ

Анотація: у тезах особливу увагу приділено дослідженню ролі тари у сучасних транспортних процесах, її впливу на ефективність транспортування вантажів, а також зростанням екологічних проблем, пов'язаних із утилізацією пакувальних матеріалів. Умови цифровізації економіки, розвиток міжнародної торгівлі та підвищення вимог до якості обслуговування споживачів формують

нові підходи до використання тари, зокрема впровадження багаторазових рішень, екологічних матеріалів та інноваційних технологій у сфері пакування.

Ключові слова: Економічна сутність тари, функції тари при транспортуванні вантажів, проблеми утилізації тари, переробка і повторне використання тари.

У системі товарного постачання підприємств транспортна тара та пов'язана з нею упаковка становлять не лише допоміжні елементи матеріального потоку, а й важливі економічні ресурси, що істотно впливають на ефективність комерційної діяльності та конкурентоспроможність продукції на ринку. Термін «тара» історично походить від практичної потреби захищати товар від зовнішніх впливів, забезпечувати його збереження та зручність обробки при переміщенні між різними ланками транспортного процесу. Проте сучасне розуміння цього поняття значно ширше: упаковка розглядається як «координована система підготовки товарів для безпечного, ефективного і економічно вигідного переміщення по всьому ланцюгу поставок у спосіб, що максимізує цінність для споживача та прибуток компанії». [1]. Економічна ефективність бізнесу на ринку транспортних послуг значною мірою залежить від оптимального вибору та проектування тари. Неправильно підібрана тара може призвести до надмірних витрат через зайву вагу, неефективне використання простору у транспортних засобах, а також збільшення витрат на складування та утилізацію. У свою чергу, стандартизовані, компактні та адаптовані до умов транспортування пакувальні рішення дозволяють підвищити коефіцієнт заповнення вантажного простору, оптимізувати транспортні витрати та збільшити загальну пропускну здатність складських операцій. Зараз у практиці великих ритейлерів України широко застосовуються системи повторно використовуваної тари (reusable packaging), що передбачають багаторазове використання контейнерів або коробок у межах одного циклу поставок або в системах зворотної логістики. Такий підхід дозволяє значно скорочувати

витрати на закупівлю одноразової упаковки та зменшувати негативний вплив на екологію[2].

У сучасних умовах розвитку логістики, електронної комерції та глобалізації торгівлі значно зростає обсяг використання транспортної тари, що включає пакувальні матеріали, піддони, контейнери, ящики та інші засоби забезпечення перевезення продукції. Водночас активне використання транспортної тари супроводжується загостренням екологічних проблем, пов'язаних із її утилізацією, накопиченням відходів та негативним впливом на навколишнє середовище. Однією з ключових проблем є значне збільшення обсягів відходів пакувальних матеріалів. Транспортна тара, особливо одноразова, виготовляється переважно з пластику, картону, деревини та металу. При цьому значна частина таких матеріалів після одноразового використання стає відходами, які не завжди підлягають ефективній переробці. Найбільш проблематичними є полімерні матеріали, зокрема поліетилен і поліпропілен, які характеризуються тривалим періодом розкладання (від десятків до сотень років) і сприяють накопиченню пластикового забруднення [3]. Суттєвим екологічним викликом є також недостатній рівень сортування та переробки транспортної тари. У багатьох країнах, зокрема в Україні, система поводження з відходами пакування перебуває на стадії розвитку, що призводить до значної частки відходів, які потрапляють на полігони або несанкціоновані звалища. Це спричиняє забруднення ґрунтів, підземних вод та атмосферного повітря внаслідок розкладання або спалювання матеріалів. Стрімке зростання електронної комерції, що супроводжується збільшенням використання картонної та пластикової упаковки, також загострює екологічні проблеми. Наприклад, онлайн-магазини щоденно використовують тисячі коробок і пакувальних матеріалів для доставки товарів, значна частина яких після використання не переробляється. Це створює додаткове навантаження на систему поводження з відходами[4].

У сучасних умовах зростання обсягів виробництва та споживання особливого значення набуває формування ефективної системи переробки та

повторного використання тари. Така система є важливим елементом екологічної політики держав і спрямована на зменшення негативного впливу відходів на довкілля, раціональне використання ресурсів та впровадження принципів сталого розвитку і циркулярної економіки. Система переробки тари включає комплекс організаційних, економічних і технологічних заходів, що забезпечують збір, сортування, транспортування, обробку та повторне використання пакувальних матеріалів. У розвинених країнах ця система базується на принципі розширеної відповідальності виробника (Extended Producer Responsibility, EPR), відповідно до якого виробники несуть відповідальність за весь життєвий цикл упаковки, включаючи її утилізацію після використання [4].

У країнах Європейського Союзу система поводження з тарою є однією з найбільш ефективних у світі. Значна увага приділяється роздільному збору відходів, розвитку інфраструктури переробки та стимулюванню населення до повернення використаної тари. Одним із найпоширеніших механізмів є депозитна система (Deposit Return System, DRS), яка передбачає повернення споживачем тари (пластикових пляшок, скляних пляшок, алюмінієвих банок) за грошову компенсацію. Такий підхід дозволяє досягати рівня збору тари понад 80–90 % у багатьох країнах [4]. У країнах Азії, зокрема в Японії та Південній Кореї, система переробки тари характеризується високим рівнем технологічного розвитку та дисципліни населення щодо сортування відходів.

В Україні система переробки та повторного використання тари перебуває на етапі становлення. Незважаючи на прийняття законодавчих актів у сфері управління відходами, інфраструктура сортування та переробки ще недостатньо розвинена. Значна частина відходів тари потрапляє на полігони, що свідчить про низький рівень охоплення системою рециклінгу.

Окремим напрямом розвитку переробки тари є її повторне використання, що дозволяє значно зменшити витрати ресурсів і обсяги відходів. У світовій практиці широко застосовуються багаторазові піддони, пластикові контейнери, оборотна тара, які використовуються в логістичних ланцюгах багаторазово.

Наприклад, великі міжнародні компанії впроваджують системи повернення тари між постачальниками та дистриб'юторами, що дозволяє зменшити використання одноразових пакувальних матеріалів. В Україні також зростає інтерес до використання багаторазової тари, особливо в сегменті B2B. Підприємства дедалі частіше застосовують піддони, пластикові ящики та контейнери, що повертаються в обіг після використання. Проте розвиток цього напряму стримується недостатньою координацією між учасниками логістичних процесів і відсутністю розвиненої інфраструктури обігу тари [5].

У сучасних умовах глобальних екологічних викликів і стрімкого розвитку технологій особливого значення набуває впровадження інновацій у виробництво тари. Традиційні пакувальні матеріали дедалі частіше замінюються екологічними альтернативами, а також доповнюються цифровими рішеннями, що формують концепцію так званої «розумної» тари. Одним із ключових напрямів інновацій є використання біорозкладних та компостованих матеріалів. На відміну від традиційних полімерів, такі матеріали здатні розкладатися під впливом природних факторів без утворення токсичних речовин. До них належать біопластики, виготовлені на основі кукурудзяного крохмалю, целюлози, водоростей та інших відновлюваних ресурсів. Наприклад, полілактид (PLA) широко застосовується у виробництві упаковки для харчових продуктів, оскільки поєднує екологічність і достатні експлуатаційні характеристики [6]. Іншою важливою інновацією є створення матеріалів із вторинної сировини. Перероблений пластик, папір і метал дедалі активніше використовуються для виробництва нової тари, що дозволяє зменшити споживання первинних ресурсів і скоротити обсяги відходів. Зокрема, технології механічного та хімічного рециклінгу дозволяють отримувати матеріали, які за своїми властивостями наближаються до первинних. Це сприяє формуванню замкнених циклів виробництва в межах циркулярної економіки .

Окремим інноваційним напрямом є розвиток «розумної» тари (smart packaging), яка інтегрує цифрові технології для підвищення функціональності

упаковки. До таких технологій належать RFID-мітки, QR-коди, сенсори температури, вологості та механічного впливу. Вони дозволяють відстежувати стан продукції під час транспортування, контролювати умови зберігання та забезпечувати прозорість логістичних процесів. У фармацевтичній галузі «розумна» тара застосовується для контролю температурного режиму під час транспортування лікарських засобів, що є критично важливим для збереження їх ефективності [7].

Отже, тара є не лише засобом пакування продукції, а й стратегічним елементом сучасних логістичних систем, який впливає на економічні, екологічні та організаційні аспекти діяльності підприємств. Подальший розвиток системи використання тари має бути спрямований на впровадження принципів циркулярної економіки, підвищення рівня переробки відходів та використання інноваційних технологій, що забезпечить сталий розвиток економіки та зменшення негативного впливу на довкілля.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про технічні регулювання та оцінку відповідності»: https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=73568&utm_source=
2. Закон України № 2718-IX «Про матеріали і предмети, призначені для контакту з харчовими продуктами» (набуває чинності з 19 листопада 2025 р.): https://dp.dpss.gov.ua/news/bezpechne-pakuvannia-kharchovykh-produktiv-v-ukraini-bude-diiaty-novyi-zakon?utm_source=
3. Застосування стандартів і ГОСТів щодо пакування. URL: https://wellpacks.ua/blog/kakim-trebovaniyam-dolzhna-otvechat-upakovka?utm_source=
4. Проблеми утилізації пакувальних матеріалів в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. — Режим доступу: <https://nv.nltu.edu.ua>
5. Сучасні технології переробки та утилізації відходів упаковки // Науковий вісник НЛТУ України. — Режим доступу: <https://nv.nltu.edu.ua>
6. Інноваційні матеріали у виробництві упаковки та їх екологічні характеристики // Наукові праці НУХТ. — Режим доступу: <https://nuft.edu.ua>
7. Сучасні підходи до впровадження smart-packaging у логістиці // Вісник ХНУ ім. Каразіна. — Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua>

Право та правоохоронна діяльність: актуальні проблеми та перспективи розвитку

БАДАК Максим

Викладач правових дисциплін

Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж

Аспірант

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РОЗСУД ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У тезах досліджується специфіка реалізації адміністративної дискреції органами управління освітою в умовах правового режиму воєнного стану. Проаналізовано нормативно-правове підґрунтя розширення дискреційних повноважень суб'єктів владних повноважень. Виявлено тенденцію до посилення адміністративного контролю над безпековими аспектами освітнього процесу, що призводить до звуження автономії закладів освіти. Окреслено ризики неоднакової управлінської практики.

Ключові слова: адміністративний розсуд, дискреційні повноваження, воєнний стан, органи публічної адміністрації, право на освіту, безпекове середовище.

В умовах воєнного стану система освіти України функціонує в ситуації постійних безпекових ризиків, пошкодження освітньої інфраструктури, внутрішнього переміщення учасників освітнього процесу та необхідності оперативного прийняття управлінських рішень. За таких обставин нормативне регулювання не завжди здатне детально врегулювати всі управлінські ситуації, що виникають у сфері освіти. Це зумовлює підвищення ролі адміністративного розсуду органів управління освітою.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» наділяє військовій адміністрації та органи місцевого самоврядування повноваженнями, що виходять за межі їхньої мирної компетенції. [6]

Нормативне закріплення адміністративного розсуду міститься у Методології проведення антикорупційної експертизи. Зазначається, що це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта. [3]

В свою чергу, науковці визначають наступну дефініцію дискреційним повноваженням – це сукупність прав та обов'язків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом. [7]

Ключовим актом, що легітимізує широку дискрецію у сфері освіти, є Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 711 «Про початок навчального року під час дії воєнного стану в Україні». Цей документ фактично децентралізував прийняття рішень, встановивши, що форма організації освітнього процесу (очна, дистанційна чи змішана) визначається обласними та Київською міською військовими адміністраціями. [5]

Забезпечення державних гарантій щодо створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану у межах своєї компетенції здійснюють органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи

місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти. [4]

У період воєнного стану рішення щодо проведення навчання в очній, дистанційній або змішаній формі приймається з урахуванням безпекової ситуації в конкретному регіоні, наявності захисних споруд цивільного захисту, можливостей забезпечення безпечного перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти, а також рекомендацій військових адміністрацій та органів державної влади. Такий підхід передбачає використання адміністративного розсуду з метою забезпечення балансу між реалізацією права на освіту та необхідністю гарантування безпеки.

Разом з тим розширення сфери застосування адміністративного розсуду в умовах воєнного стану супроводжується певними ризиками. Зокрема, існує ймовірність неоднакової практики прийняття управлінських рішень у різних регіонах, що може призводити до нерівномірності реалізації права на освіту. Крім того, недостатня визначеність меж дискреційних повноважень може створювати передумови для їх неналежного використання. У зв'язку з цим важливого значення набуває забезпечення чітких правових орієнтирів реалізації адміністративного розсуду та дотримання принципів публічного адміністрування.

Таким чином, в умовах воєнного стану, законодавство прямо делегує органам публічної адміністрації повноваження приймати обов'язкові рішення щодо форм навчання, які б забезпечували баланс між безпечним середовищем для учасників освітнього процесу та правом на освіту. Зокрема її безперервність [2].

Встановлення формату освітнього процесу органам управління освітою демонструє перехід від делегованої автономії закладів освіти до прямого адміністративного контролю, де заклади освіти виконують лише підготовчо-виконавчі функції (підготовка до належного функціонування укриття,

проведення його інспектування тощо), а функція прийняття рішення концентрується в органі публічної адміністрації.

Отже, в умовах воєнного стану адміністративний розсуд органів управління освітою виступає важливим інструментом забезпечення безперервності освітнього процесу та адаптації системи освіти до надзвичайних умов функціонування. Водночас реалізація дискреційних повноважень повинна здійснюватися виключно в межах законності, із дотриманням принципів верховенства права, обґрунтованості та пропорційності, що сприятиме забезпеченню балансу між потребами публічного управління та гарантіями прав учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08.04.2025 у справі № 440/18188/23 (адміністративне провадження № К/990/50774/24). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126453522>.
3. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 01.01.2026.
5. Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 04.03.2026.
7. Резанов С. А. Адміністративний розсуд та його класифікація. Наукові записки. Серія: право. 2022. С. 245–248.
8. Шкурська І. С. Адміністративний розсуд у діяльності органів публічної адміністрації. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3/2021. С. 240–242. URL: https://lsej.org.ua/3_2021/63.pdf.

КУЗЯКОВА Юлія

Викладач правових дисциплін
Викладач вищої категорії, викладач-методист
ДТЕФК
Дніпро

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: в тезах досліджено особливості правового регулювання визнання фізичної особи безвісно відсутньою в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізовано норми цивільного законодавства, судову практику, а також проблеми, що виникають у зв'язку з масовими випадками зникнення осіб під час бойових дій. Запропоновано напрями вдосконалення законодавства.

Ключові слова: безвісно відсутня особа, воєнний стан, цивільне право, судова практика, зниклі безвісти, правовий статус.

Постановка проблеми

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила значне зростання кількості осіб, місцезнаходження яких невідоме. В умовах воєнного стану питання визнання особи безвісно відсутньою набуває особливої актуальності, оскільки це безпосередньо впливає на реалізацію майнових, сімейних та інших прав як самої особи, так і її родичів.

Складність ситуації полягає в тому, що традиційні правові механізми, передбачені цивільним законодавством, не завжди ефективно працюють в умовах війни, коли отримання інформації про особу є ускладненим або неможливим.

Питання визнання особи безвісно відсутньою досліджували багато вітчизняних науковців у галузі цивільного права. Однак більшість досліджень здійснювалися в умовах мирного часу. Сучасні реалії потребують переосмислення підходів з урахуванням воєнного стану, масового переміщення населення, окупації територій та ведення бойових дій. [6, ст.254]

Відповідно до положень Цивільного кодексу України, фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. [2, ст.356]

Юридичне значення такого визнання полягає у:

- можливості призначення управителя майном особи;
- захисті майнових інтересів членів сім'ї;
- створенні правової визначеності у цивільних правовідносинах.

Воєнний стан суттєво ускладнює процедуру встановлення факту відсутності особи. Серед ключових особливостей можна виділити:

1) Масовість зникнень: Внаслідок бойових дій, окупації, депортації та полону значна кількість осіб вважається зниклими безвісти.

2) Ускладнений доступ до інформації: Органи державної влади часто не мають змоги оперативно отримати дані з тимчасово окупованих територій.

3) Наявність спеціального законодавства: В Україні діє законодавство про осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, яке частково перетинається з цивільно-правовим інститутом безвісної відсутності.

4) Підвищене значення доказів: Суди змушені враховувати непрямі докази: свідчення очевидців, інформацію з військових частин, волонтерських організацій, міжнародних структур. [4, ст.250]

Судова практика в умовах воєнного стану демонструє певні тенденції:

- суди більш гнучко підходять до оцінки доказів;
- допускається використання електронних доказів;
- враховуються довідки від військових адміністрацій та правоохоронних органів;
- іноді скорочується формальний підхід до строків відсутності.

Водночас суди залишаються обмеженими нормами законодавства, що не завжди адаптовані до воєнних реалій.

Основними проблемами правозастосування є:

1. Тривалі строки визнання.

Річний строк є надто довгим для умов війни, коли сім'я потребує негайного вирішення майнових питань.

2. Колізія з інститутом зниклих безвісти.

Наявність окремого статусу «зниклий безвісти за особливих обставин» створює правову невизначеність щодо подальших дій родичів.

3. Недостатність доказової бази.

У багатьох випадках неможливо отримати офіційні документи про обставини зникнення.

4. Проблеми управління майном.

Відсутність чітких механізмів управління майном безвісно відсутніх осіб призводить до його знецінення або втрати.

З метою підвищення ефективності правового регулювання доцільно:

- скоротити строк для визнання особи безвісно відсутньою в умовах воєнного стану;
- гармонізувати законодавство щодо безвісно відсутніх осіб і осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;
- розширити перелік доказів, які можуть прийматися судом;
- впровадити спрощені судові процедури;
- удосконалити механізми управління майном таких осіб;
- забезпечити інтеграцію державних реєстрів для швидкого обміну інформацією.

Висновки

Визнання особи безвісно відсутньою в умовах воєнного стану є важливим інструментом захисту прав та інтересів громадян. Однак чинне законодавство не повністю відповідає викликам сучасності.

Необхідність адаптації правових норм до умов війни є очевидною. Вдосконалення процедур, скорочення строків та підвищення гнучкості судового розгляду дозволить забезпечити ефективний захист прав громадян та їхніх сімей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 38. Ст. 280.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Дзера О. В., Кузнєцова Н. С., Луць В. В. та ін. Цивільне право України : підручник : у 2 т. Київ : Юрінком Інтер, 2019. Т. 1. 976 с.
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільне право України : підручник. Одеса : Юридична література, 2020. 808 с.

СОКУР Михайло

здобувач освіти

спеціальності «Право»

Науковий керівник

БАДАК Максим

ДТЕФК

м. Дніпро

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Анотація: У тезах досліджуються особливості правового регулювання трудових відносин в Україні в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні зміни у сфері трудового законодавства, спрямовані на забезпечення функціонування економіки та захист прав працівників. Визначено специфіку обмеження окремих трудових гарантій та їх правове обґрунтування. Окреслено проблемні аспекти реалізації трудових прав у сучасних умовах.

Ключові слова: трудове право, воєнний стан, трудові відносини, працівник, роботодавець, правове регулювання.

В умовах воєнного стану трудові відносини в Україні зазнали суттєвих змін, що обумовлено необхідністю адаптації правової системи до надзвичайних обставин. Відповідно до статті 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина [1]. Необхідність забезпечення функціонування економіки, обороноздатності держави та захисту прав працівників зумовила прийняття спеціального законодавства, яке відступає від класичних гарантій трудового права.

Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який передбачає особливості регулювання праці на період дії воєнного стану [3].

Особливістю правового регулювання є допустимість тимчасового обмеження окремих трудових прав, зокрема права на працю, відпочинок, страйк, а також у певній мірі — права на належні та безпечні умови праці. Такі обмеження мають конституційно допустимий характер, оскільки запроваджуються з метою захисту національної безпеки, мають тимчасовий характер і повинні відповідати принципу пропорційності.

Зокрема, законодавством передбачено можливість зміни істотних умов праці без дотримання строку попередження, встановленого статтею 32 Кодексу законів про працю України [2]. Також допускається переведення працівника на іншу роботу без його згоди, якщо це необхідно для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій [3].

Окрему увагу слід приділити питанню робочого часу. Відповідно до статті 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», тривалість робочого тижня може бути збільшена до 60 годин [3], що є відступом від загального правила, встановленого статтею 50 КЗпП України (40 годин на тиждень) [2]. Такі заходи обґрунтовуються необхідністю забезпечення безперервної діяльності підприємств, установ та організацій, що мають стратегічне значення.

Також змін зазнали питання надання відпусток. Зокрема, роботодавець має право відмовити у наданні щорічної відпустки працівникам, залученим до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури [3]. Крім того, відповідно до статті 26 Закону України «Про відпустки», працівнику може бути надана відпустка без збереження заробітної плати за згодою сторін [4].

Окрему увагу слід приділити питанням оплати праці та гарантій для працівників. Законодавство встановлює обов'язок роботодавця вживати всіх можливих заходів для своєчасної виплати заробітної плати, водночас передбачаючи можливість відстрочення відповідальності у разі об'єктивної неможливості виконання цього обов'язку через бойові дії.

Разом з тим, попри розширення повноважень роботодавців, держава зберігає базові гарантії захисту трудових прав працівників. Зокрема, стаття 43 Конституції України гарантує кожному право на працю, а також належні, безпечні і здорові умови праці [1].

Водночас практика застосування цих норм свідчить про наявність певних проблем. Зокрема, виникають труднощі у забезпеченні балансу між інтересами роботодавців і працівників, а також у здійсненні належного контролю за дотриманням трудового законодавства.

Отже, правове регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану характеризується встановленням спеціального правового режиму, який передбачає тимчасове звуження змісту та обсягу трудових прав працівників із метою забезпечення публічних інтересів. Водночас такі обмеження мають бути чітко визначеними, обґрунтованими та тимчасовими, а після завершення воєнного стану має бути забезпечено повне відновлення трудових гарантій і прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1875- IV.

2. Кодекс законів про працю України : Закон від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 01.01.2026.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 04.12.2025.
4. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР : станом на 12.10.2025.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закону від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 04.03.2026.
6. Про оплату праці : Закон від 24.03.1995 № 108/95-ВР : станом на 24.08.2025.

Впровадження інноваційних технологій навчання і модернізація фахової передвищої освіти

БАЮЛ Тамара

викладач вищої категорії, методист,
голова ЦК Управління та адміністрування

ДТЕФК

м. Дніпро

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАПИСАННІ КУРСОВИХ РОБІТ

Анотація: у статті розглянуто основні аспекти застосування штучного інтелекту (ШІ) в процесі виконання курсових робіт, акцентуючи увагу на його перевагах та викликах. Визначено роль і місце викладача-керівника курсової роботи у використанні ШІ здобувачами освіти, окреслена сфера застосування ШІ у написанні робіт, необхідність використовувати його за принципом «для допомоги», а не «замість самостійного мислення, розуміння».

Ключові слова: пошуково-дослідницька робота здобувачів освіти, курсова робота, аналітична складова, пошук і систематизація масивів інформації, потенціал ШІ для узагальнення та систематизації даних, сфера та межі застосування ШІ.

Сучасний ринок праці вимагає від випускників Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу (ДТЕФК) вміння використовувати набуті теоретичні знання у нестандартних ситуаціях; здійснюється своєрідний перехід від суспільства, в якому віддають перевагу знанням, до суспільства, яке складається із життєво-компетентних громадян, а відтак, метою викладачів ЦК «Управління та адміністрування» ДТЕФК є підготовка глибоко мотивованих

спеціалістів з розвиненими професійними навичками; творчих особистостей, здатних аналізувати соціально-економічні зміни у суспільстві. Значне місце в досягненні цієї мети належить пошуково-дослідницькій роботі здобувачів освіти, яка поглинає та інтегрує знання, формує вміння використовувати їх на практиці, а також розв'язує реальні проблеми на основі фактів. Мова йде про виконання курсових робіт, які передбачені ОПП спеціальностей галузі «Управління та адміністрування».

Курсова робота має стати результатом загальнотеоретичної та спеціальної підготовки, продемонструвати вміння здобувача освіти застосовувати отримані знання та набуті компетенції для вирішення конкретного завдання за темою роботи. У всіх складових структури курсових робіт передбачається широке застосування аналізу наявних напрацювань з тематики робіт. Нашим здобувачам освіти необхідно ознайомитися з великою кількістю електронних та друкованих джерел, що потребує значних витрат часу та відповідних навичок, які в них часто не сформовані остаточно. Те саме стосується пропозицій авторів курсових робіт: необхідно ознайомитися з наявними напрацюваннями щодо тематики робіт, оцінити їхню завершеність та достовірність, а також врахувати їх у своїх роботах при формуванні пропозицій для вирішення поставленого завдання.

Отже, всі елементи курсових робіт з наших дисциплін передбачають аналітичну складову, для якої необхідно зібрати великий масив різноманітної інформації і проаналізувати її у певному контексті. Саме на цих етапах, узагальнення та аналізу, має проявитися здатність (компетенція) здобувачів щодо творчого використання отриманої інформації. І саме на них здобувачі не завжди її, з різних причин, проявляють.

Власний досвід, отриманий багаторічною практикою керівництва курсовими роботами показує, що аналіз наявних напрацювань у маркетингу, менеджменту, комерційній діяльності підміняється переказом наукових здобутків вчених або завуальованим їхнім реферуванням. Саме тому часто використовується інформація у курсових роботах є неповною, має несистемний

характер, подається без належного опрацювання та узагальнення, без відповідних посилань і нерідко видається як пропоноване здобувачем самостійне вирішення поставленого у курсовій роботі завдання, [5, с. 136-144].

Таке ставлення до отриманого масиву інформації зумовлене різними причинами.

Однією з них є невміння працювати з інформацією, порушення (свідоме або підсвідоме) принципу академічної доброчесності. Значні витрати часу на ознайомлення з наявними напрацюваннями з вибраної теми призводять до затягування часу написання курсової роботи, адже недостатньо просто знайти відповідні матеріали, наявні точки зору, позиції та розробки авторів. Необхідно узагальнити і певним чином систематизувати їх. І в пошуку інформації та даних за темою курсової корисним є використання штучного інтелекту, що потребує визначення умов його коректного та доброчесного застосування.

Потенціал систем штучного інтелекту дуже великий, вже зараз він використовується у багатьох сферах (медицина, фінанси, промисловість, торгівля, транспорт, освіта тощо), але в який спосіб штучний інтелект має використовуватися у написанні курсових робіт, які мають продемонструвати вміння здобувача узагальнювати та систематизувати різноманітні точки зору щодо конкретної теми, формулювати висновки та формувати відповідні судження, надавати оцінки та підтверджувати їхню достовірність? Як визначити способи його коректного використання при підготовці робіт?

Вирішальна роль у використанні штучного інтелекту у написанні курсових належить роз'яснюванню керівника. Адже можливості штучного інтелекту створюють у здобувачів оманливе враження легкості підготовки курсової роботи.

Перш за все, слід зазначити статус штучного інтелекту у написанні курсових робіт: він є інструментом збору та первинної систематизації необхідних для розкриття теми роботи матеріалів. Система ШІ може допомогти в обробці та аналізі великого обсягу даних, що збираються в рамках досліджень

різноманітного характеру, виявляти закономірності, знаходити та аналізувати велику кількість наукових публікацій в певній галузі досліджень, автоматично сканувати сайти, бази даних, підсумовувати вміст, виділяти ключові точки та допомагати у створенні огляду різноманітних джерел [2, с. 46-51].

Але на цьому використання штучного інтелекту у написанні курсової роботи має закінчуватися, а здобувач освіти - приступати до опрацювання отриманого масиву інформації з метою його упорядкування, узагальнення, оцінювання, обґрунтування доцільності, характеру, способів та меж використання. Отже, сфера застосування ШІ у написанні робіт охоплює:

- пошук позицій та думок авторів наукових праць за темою роботи (з обов'язковим посиланням на їхні джерела);
- пошук джерел, що містять позиції та думки вчених про напрями та способи вирішення поставленого завдання (з обов'язковим посиланням на відповідні джерела);
- формування переліку використаних джерел [3, с. 305].

Керівник курсової роботи, на нашу думку, має роз'яснити не лише про можливості штучного інтелекту, сферу його застосування, але й попередити здобувача про наявність методів та способів контролю виявлення академічної недобросовісності і перевірки ступеня самостійності її написання. Курсова робота, написана винятково з використанням штучного інтелекту, в якій відсутня самостійна робота її автора, значною мірою відрізняється за стилем подання її положень:

- результати, отримані у роботі з використанням ШІ, можуть не відповідати (частково або навіть повністю) об'єкту, предмету та меті роботи;
- може мати місце яскраве порушення логіки надання положень роботи (наприклад, в заключних розділах роботи аналізуються ті аспекти теми,

актуальність яких не доведена у теоретичному розділі, а пропозиції і висновки не пов'язані з результатами аналітичного розділу);

– стиль та мова викладу положень курсової роботи не відповідає знанням, навичкам та вікові здобувача.

Всі зазначені особливості має виявляти керівник роботи. Так само, ступінь самостійності написання курсової роботи досить нескладно виявити в процесі її захисту. Таким чином, використання штучного інтелекту при написанні курсових робіт має передбачати серйозну підготовчу роботу зі здобувачами, в ході якої керівники робіт мають розповісти не лише про можливості штучного інтелекту, сферу та межі його застосування, але й про можливості виявлення плагіату у роботі та перевірки ступеня самостійності її написання, адже дотримання норм академічної доброчесності при написанні курсових робіт ґрунтується на усвідомленні здобувачами не лише місця та ролі штучного інтелекту, а й особистої відповідальності за плагіат.

На мою думку, для того, щоб уникнути негативного впливу від поширення використання ШІ, необхідно використовувати його за принципом «для допомоги», а не «замість самостійного мислення, розуміння». Саме тоді його впровадження буде безпечним та формуватиме максимально позитивний ефект, [1, с. 28-33]. Викладачі ЦК «Управління та адміністрування» ДТЕФК намагаються ефективно використовувати інструменти штучного інтелекту та розвивати продуктивні стосунки зі здобувачами освіти. Штучний інтелект слід розглядати як доповнення до навчання молоді, покращуючи освітній досвід, а не замінюючи його.

Список використаних джерел:

1. Гончарова І. П. Використання штучного інтелекту в професійній діяльності педагога: можливості та виклики в умовах цифрового освітнього середовища. Професійна діяльність педагога в умовах цифрового освітнього середовища: матеріали міжрегіонального науково-практичного семінару (Біла Церква, 27 квітня 2023 р.). Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2023. С. 28–33

2. Зозуля І. В. Штучний інтелект як інструмент підтримки наукових досліджень. Викладання права в закладах вищої освіти: виклики війни та післявоєнного відновлення : матеріали Всеукр. наук.-педагог. підвищення кваліфікації 1 травня – 11 червня 2023 р. Одеса : ВД «Гельветика», 2023. С. 46–51

3. Лубко Д. В., Шаров С. В. Напрямки використання інтелектуальних систем в освітньому процесі. Українські студії в європейському контексті : зб. наук. пр. 2021. № 3. С. 305

4. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. Українські студії в європейському контексті. 2023. № 6. С. 136–144.

ЗЕЙНАЛОВА Женья,

викладач спеціальних дисциплін

НАЗАРЕНКО Ірина

викладач спеціальних дисциплін,

голова ЦК Філологічних дисциплін і діловодства

ДТЕФК,

м. Дніпро

ФАХОВІ КОНКУРСИ ЯК ФОРМА ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ

Анотація: У тезах розглядається досвід організації та проведення фахових конкурсів як ефективною форми практико-орієнтованого навчання у закладі фахової передвищої освіти. Проаналізовано етапи проведення конкурсів, їх змістове наповнення та освітній потенціал. Висвітлено особливості поєднання теоретичної підготовки з практичними завданнями, розвитком професійних та комунікативних компетентностей здобувачів освіти. Окреслено динаміку розвитку конкурсів у 2024–2025 роках та перспективи їх удосконалення у 2026 році.

Ключові слова: фахові конкурси, практико-орієнтоване навчання, здобувачі освіти, професійні компетентності, гейміфікація, інтерактивні технології.

Сучасна система освіти орієнтована на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного застосовувати знання на практиці, швидко адаптуватися до змін та ефективно діяти у професійному середовищі. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження практико-орієнтованих форм навчання, серед яких важливе місце посідають фахові конкурси.

Фаховий конкурс є однією з ефективних форм організації освітнього процесу, що передбачає змагальну діяльність здобувачів освіти з метою перевірки, узагальнення та практичного застосування набутих знань, умінь і навичок у межах обраної спеціальності.

На відміну від традиційних форм контролю знань, фаховий конкурс має комплексний характер, оскільки поєднує елементи навчальної, практичної, творчої та комунікативної діяльності. Його особливістю є створення умов, максимально наближених до реальних професійних ситуацій, що дозволяє здобувачам освіти проявити рівень сформованості як фахових, так і загальних компетентностей.

Фахові конкурси можуть включати різноманітні види завдань: тестові, практичні, ситуаційні, інтерактивні, творчі, а також елементи самопрезентації. Використання сучасних цифрових платформ і технологій дозволяє зробити такі заходи більш доступними, динамічними та ефективними.

Таким чином, фаховий конкурс виступає не лише засобом оцінювання результатів навчання, а й важливим інструментом мотивації здобувачів освіти, розвитку їх професійного мислення, самостійності та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Фахові конкурси сприяють не лише перевірці рівня знань здобувачів освіти, а й формуванню практичних навичок, розвитку критичного мислення, творчості, комунікативних умінь та мотивації до професійного зростання. Вони створюють умови, максимально наближені до реальної професійної діяльності, що дозволяє здобувачам освіти проявити себе у різних видах діяльності.

Перший досвід організації фахового конкурсу було реалізовано у 2024 році для здобувачів освіти спеціальності 029 (В13) «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Конкурс проводився повністю у дистанційному форматі та складався з п'яти послідовних етапів, що охоплювали різні аспекти професійної підготовки.

Особливістю проведення стало те, що конкурс тривав п'ять днів, протягом яких здобувачі освіти щоденно були залучені до виконання різноманітних завдань. Кожен етап передбачав нарахування балів, що дозволяло учасникам поступово формувати власний рейтинг та відстежувати результати своєї діяльності. Такий підхід забезпечував систематичну активність здобувачів освіти, підтримував їх мотивацію та сприяв формуванню відповідального ставлення до виконання завдань.

Варто зазначити, що подібний формат організації фахового конкурсу було застосовано вперше. Його впровадження дало можливість апробувати нові підходи до організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. За результатами проведення було отримано позитивний зворотний зв'язок від учасників, які відзначили зручність формату, чітку структуру етапів, можливість накопичення балів та високий рівень залученості до конкурсної діяльності.

Ефективність запропонованого підходу пояснюється поєднанням елементів гейміфікації, поетапного оцінювання та інтерактивної взаємодії. Це дозволило не лише здійснити контроль рівня знань, а й активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, сприяти розвитку їх самостійності, організованості та інтересу до професійної підготовки.

У 2025 році формат фахового конкурсу було суттєво вдосконалено та трансформовано у комплексний освітній захід «День діловода», що поєднав у собі конкурсні етапи, інтерактивні завдання та елементи неформальної освіти. Конкурс було проведено у змішаному форматі з активним використанням цифрових платформ, що забезпечило гнучкість організації та розширення можливостей участі здобувачів освіти.

Особливістю проведення стало розширення аудиторії учасників за рахунок залучення здобувачів освіти різних курсів, що сприяло формуванню міжгрупової взаємодії, обміну досвідом та розвитку командної роботи. Програма заходу включала різнопланові активності, спрямовані на формування як професійних, так і загальних компетентностей.

Змістове наповнення заходу передбачало проходження онлайн-курсу з ділового етикету, участь у вікторинах на інтерактивних платформах, виконання завдань з використанням чинних нормативних документів, зокрема державних стандартів оформлення документів, а також участь у мовних та професійно орієнтованих конкурсах. Такий підхід забезпечив міждисциплінарність навчання та сприяв комплексному розвитку здобувачів освіти.

Значну увагу було приділено розвитку комунікативних навичок та підготовці до майбутньої професійної діяльності. Зокрема, було змодельовано ситуації співбесіди при прийомі на роботу, що дозволило здобувачам освіти відпрацювати навички самопрезентації, аргументації та професійного спілкування.

Важливою складовою заходу стало поєднання освітньої та виховної діяльності. Участь у патріотичних ініціативах, творчих майстер-класах та психологічних квестах сприяла формуванню ціннісних орієнтацій, розвитку емоційного інтелекту та створенню позитивного освітнього середовища.

Таким чином, у 2025 році фаховий конкурс набув ознак комплексного освітнього простору, орієнтованого не лише на перевірку знань, а й на всебічний розвиток особистості здобувача освіти, що значно підвищило його ефективність та освітню цінність.

Узагальнюючи результати проведеної роботи, слід зазначити, що впровадження фахових конкурсів у освітній процес закладу фахової передвищої освіти демонструє їх високу ефективність як інструменту практико-орієнтованого навчання. Послідовна трансформація формату — від дистанційного багатоступеневого конкурсу до комплексного освітнього заходу

— підтверджує доцільність використання інноваційних підходів, спрямованих на активізацію навчальної діяльності здобувачів освіти.

Отриманий досвід засвідчує, що фахові конкурси не лише забезпечують якісний контроль знань, а й створюють умови для формування професійної ідентичності, розвитку ключових компетентностей, здатності до самостійного прийняття рішень та ефективної взаємодії у професійному середовищі. Вони виступають важливим засобом інтеграції теоретичної підготовки з практичною діяльністю, що є необхідною умовою підготовки сучасного конкурентоспроможного фахівця.

Перспективи подальшого розвитку даного напрямку пов'язані з удосконаленням форматів проведення фахових конкурсів, розширенням їх змістового наповнення, впровадженням нових цифрових інструментів та активним залученням здобувачів освіти до проєктної та дослідницької діяльності. Такий підхід сприятиме підвищенню якості освітнього процесу та забезпеченню його відповідності сучасним вимогам ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.04.2026).
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. — К. : А.С.К., 2004. — 192 с.
4. Биков В. Ю. Інноваційні технології навчання в сучасній освіті : монографія. — К. : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2015. — 224 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. — К. : Академвидав, 2012. — 352 с.
6. Равен Дж. Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація. — К. : К.І.С., 2002. — 396 с.

ЗОТІК Ольга
викладач економічних дисциплін
циклової комісії
«Управління та адміністрування»
викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ

Анотація. У тезах представлено практичний досвід використання цифрових інструментів у процесі викладання дисципліни «Фінансова грамотність» у закладі фахової передвищої освіти. Проаналізовано ефективність застосування онлайн-платформ, мобільних фінансових додатків, симуляторів та інтерактивних кейсів. Обґрунтовано вплив цифрових технологій на формування навичок бюджетування, управління ризиками та прийняття фінансових рішень.

Ключові слова: фінансова компетентність, цифрові технології, бюджетування, фінансові симулятори, гейміфікація, цифрова освіта.

Сучасна молодь активно користується цифровими сервісами - онлайн-банкінгом, мобільними додатками для платежів, інтернет-магазинами. Проте практичні навички управління власними фінансами часто залишаються недостатньо сформованими.

За результатами досліджень фінансової грамотності молоді, значна частина студентів не веде облік витрат, не формує резервного фонду та не оцінює ризики кредитування [4,с.15].

У процесі викладання дисципліни «Фінансова грамотність» у коледжі було впроваджено комплекс цифрових інструментів, спрямованих на розвиток практичних навичок.

Навчальний курс «Фінансова грамотність» структуровано в Google Classroom. Студенти отримують:

- інтерактивні завдання;
- відеоматеріали;
- фінансові кейси;
- автоматизоване тестування.

Це дозволило скоротити час перевірки робіт та підвищити об'єктивність оцінювання. За результатами семестру рівень виконання практичних завдань зріс на 18 % порівняно з традиційною формою роботи.

Під час вивчення теми «Фінансове планування» студенти працювали з мобільними додатками для обліку доходів і витрат (умовне моделювання).

Завдання передбачало:

- складання місячного бюджету;
- аналіз структури витрат;
- визначення частки заощаджень;
- формування фінансової цілі [2,с.33].

Через 4 тижні 72 % студентів відзначили, що вперше почали системно контролювати власні витрати.

На практичних заняттях застосовувалась симуляційна модель «Банки та банківські послуги», де студенти приймали рішення щодо:

- 1) вибору депозиту;
- 2) оформлення кредиту;
- 3) інвестування в умовах інфляції.

Після виконання вправ проводився аналіз помилок. Було встановлено, що 60 % студентів спочатку обирали кредит із найнижчим відсотком, не враховуючи комісії. Після розбору кейсу кількість помилкових рішень зменшилась удвічі.

Застосування фінансових квестів («Складання та ведення сімейного бюджету») сприяло підвищенню активності студентів [1,с.22].

У форматі гри вони:

- розподіляли бюджет в умовах зменшення доходів;

- приймали рішення щодо оптимізації витрат;
- формували резервний фонд.

Результати анкетування показали підвищення мотивації до вивчення дисципліни на 25 %.

Таблиця 1 - Ефективність використання цифрових інструментів у формуванні фінансових навичок

Інструмент	Формована навичка	Практичний результат
Онлайн-платформа	Самостійна робота	Зростання виконання завдань на 18 %
Мобільні додатки	Контроль витрат	72 % студентів почали вести облік
Фінансові симулятори	Оцінка ризиків	Зменшення помилок у фінансових рішеннях
Гейміфікація	Мотивація	Підвищення зацікавленості на 25 %

У процесі викладання дисципліни «Фінансова грамотність» використання інноваційних технологій (онлайн-калькуляторів, симуляторів бюджету, інвестиційних тренажерів, цифрових банківських сервісів, інтерактивних платформ) відкриває значні можливості для формування практичних навичок студентів. Водночас впровадження таких інструментів супроводжується низкою проблемних аспектів [5,с.41].

Перш за все, спостерігається різний рівень цифрової та фінансової грамотності студентів. Частина здобувачів освіти активно користується мобільними банкінгами, онлайн-платежами, фінансовими застосунками, тоді як інші мають мінімальний досвід роботи з цифровими фінансовими сервісами. Це ускладнює використання інвестиційних симуляторів, кредитних калькуляторів або платформ для моделювання сімейного бюджету без попереднього пояснення базових принципів.

Другим проблемним аспектом є технічні обмеження, зокрема відсутність стабільного доступу до Інтернету під час занять або обмежені можливості використання ліцензійного програмного забезпечення для фінансового моделювання. У результаті практичні завдання (наприклад, розрахунок

ефективної процентної ставки чи аналіз структури витрат домогосподарства) не завжди можуть виконуватися в інтерактивному форматі.

Суттєвою проблемою залишається необхідність методичного супроводу викладача. Використання цифрових інструментів у фінансовій грамотності має бути спрямоване не лише на демонстрацію сервісів, а на формування критичного мислення щодо фінансових рішень. Наприклад, робота з кредитним калькулятором повинна супроводжуватися аналізом реальної вартості кредиту, ризиків переплати та оцінкою фінансової спроможності позичальника.

Окрему увагу слід приділити ризику формального використання цифрових ресурсів. Якщо студенти лише механічно вводять дані в онлайн-калькулятор або проходять тест без подальшого обговорення результатів, це не забезпечує глибокого розуміння фінансових процесів. Інноваційні технології повинні поєднуватися з аналізом життєвих фінансових ситуацій, кейсами та обговоренням альтернативних рішень [6,с.33].

Висновки. Ефективне впровадження інноваційних технологій у викладанні фінансової грамотності потребує комплексного підходу: підвищення цифрової компетентності студентів, належного технічного забезпечення та методично обґрунтованого використання цифрових інструментів для розвитку практичних фінансових навичок.

Практичні результати впровадження підтверджують зростання рівня фінансової відповідальності студентів, покращення результатів навчання та підвищення мотивації.

Таким чином, цифрові інструменти виступають ефективним механізмом модернізації фахової передвищої освіти та формування фінансово грамотної молоді.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки. Київ, 2021.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII.

4. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансової грамотності до 2025 року. Київ, 2021.

5. Концепція розвитку цифрових компетентностей громадян України (розпорядження КМУ від 03.03.2021 № 167-р).

6. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку STEM-освіти в Україні. Київ, 2020.

КУЗЬМІНА Наталія

викладач вищої категорії, методист

ДТЕФК

м. Дніпро

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЩІЙ ОСВІТІ

Анотація: Тези присвячені питанням застосування традиційних методів викладання дисциплін та впровадження інноваційних методів в процес навчання. Інноваційні методи навчання у фаховій передвищій освіті спрямовані на формування практичних компетентностей, розвиток критичного мислення та підготовку здобувачів освіти до реальних професійних умов. Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасна освіта поступово переходить від традиційної лекційно-репродуктивної моделі до активного, студентоцентрованого навчання.

Ключові слова: проектне навчання, «перевернутий клас», гейміфікація навчання, персоналізоване навчання.

У сучасному світі, що швидко розвивається, освіта стикається з безпрецедентними викликами та можливостями. Технологічний прогрес, глобалізація та зміна ринку праці вимагають від систем освіти не лише передачі знань, а й розвитку навичок критичного мислення, творчості та адаптивності.

Традиційні методи викладання, які базуються на лекціях та пасивному сприйнятті інформації, вже не відповідають потребам сучасної молоді та ринку

праці. У цих умовах інноваційні методи викладання навчальних дисциплін у закладах фахової перед вищої освіти стають не просто бажаними, а необхідними. Інноваційні методи допомагають здобувачам не просто засвоювати інформацію, а й розуміти, як застосовувати отримані знання в реальному житті, працювати в команді, планувати свій час та розставляти пріоритети. [1, с. 65]

Якщо раніше головним завданням було передати здобувачам певний обсяг знань, то сьогодні на перший план виходить формування вміння самостійно здобувати ці знання, орієнтуватися в інформаційному просторі та використовувати їх для вирішення практичних завдань. Ця зміна вимагає переосмислення ролі як викладача, так і здобувача освіти.

Викладач перестає бути просто транслятором інформації. Його нова роль – це роль наставника, а не авторитарної фігури, яка контролює кожен крок здобувача. Такий підхід інтенсифікує процес засвоєння знань, розуміння та творчого мислення під час вирішення практичних завдань, оскільки здобувачі активно залучені до процесу конструювання знань разом з викладачем та одне одним. Замість того, щоб надавати готові знання, сучасний педагог створює освітнє середовище, в якому здобувачі можуть досліджувати, експериментувати та робити власні відкриття.

Здобувач, у свою чергу, перетворюється з пасивного слухача на активного учасника освітнього процесу. Він бере на себе відповідальність за власне навчання, вчиться ставити цілі, планувати свою діяльність та оцінювати результати. Інноваційні методи заохочують здобувачів до співпраці, комунікації та критичного аналізу інформації, що є ключовими навичками для успішної самореалізації в сучасному суспільстві. [2, с. 81]

Цей перехід від традиційної до інноваційної моделі освіти є вимогою часу. Він відображає глобальні тенденції та готує молодь до життя у світі, де здатність адаптуватися та постійно навчатися є запорукою успіху.

Арсенал інноваційних методів викладання в закладах фахової перед вищої освіти надзвичайно широкий і постійно поповнюється. Розглянемо

найпопулярніші та найефективніші з них, які вже довели свою дієвість у світовій та українській освітній практиці. [4, с. 69]

Проектне навчання – це метод, за якого здобувачі одержують знання та навички, працюючи протягом тривалого часу над дослідженням та вирішенням реалістичної, складної проблеми або питання. На відміну від традиційних завдань, проєкт не має на меті просто відтворити вивчений матеріал. Його результатом є створення конкретного продукту – це може бути презентація, відеоролик, веб-сайт, соціальна програма чи результати дослідження. Здобувачі бачать реальний зв'язок між навчальним матеріалом та його застосуванням у житті. Робота над проєктами сприяє розвитку критичного мислення, навичок вирішення проблем, комунікації, співпраці та управління часом.

"Перевернутий клас" – це модель змішаного навчання, яка кардинально змінює структуру навчального процесу. Основний принцип полягає в тому, що теоретичний матеріал (наприклад, відеолекції, статті, презентації) здобувачі засвоюють самостійно вдома, а час в аудиторії присвячується практичному застосуванню знань: виконанню завдань, обговоренням, роботі в групах та індивідуальним консультаціям з викладачем. Викладач має більше часу для індивідуальної роботи зі здобувачами, допомоги тим, хто її потребує, та організації складніших практичних завдань. Цей метод розвиває у здобувачів самодисципліну та вміння вчитися самостійно. Кожен здобувач може переглядати навчальні матеріали вдома стільки разів, скільки йому потрібно для повного розуміння. Водночас, впровадження цієї моделі вимагає значної підготовчої роботи від викладача та високого рівня самоорганізації від здобувачів, які можуть не завжди сумлінно виконувати домашні завдання.

Гейміфікація – це використання ігрових елементів та принципів у неігровому контексті, зокрема в навчанні, для підвищення залученості та мотивації. Це не означає перетворення заняття на гру, а радше інтеграцію таких елементів, як бали, рівні, таблиці лідерів, квести та сюжетні лінії. Ігрові елементи створюють відчуття виклику, прогресу, досягнення та радості, що

стимулює бажання вчитися не заради оцінки, а заради самого процесу. В ігровому форматі помилка сприймається не як провал, а як частина процесу навчання, що заохочує до нових спроб. Здобувачі одразу бачать результат своїх дій (наприклад, отримали бали за правильну відповідь), що допомагає коригувати навчання. Командні квести та змагання покращують комунікативні навички та вміння працювати в команді. Гейміфіковані системи, які поєднують бали, рівні та зворотний зв'язок у реальному часі, значно підвищують академічні результати здобувачів. [4, с. 76]

Персоналізоване навчання – це освітній підхід, який має на меті адаптувати процес навчання до індивідуальних потреб, інтересів, сильних сторін та темпу кожного окремого здобувача. Це відхід від уніфікованої моделі "один розмір для всіх", де всі здобувачі вивчають однаковий матеріал в однаковий час і в однаковий спосіб. Персоналізація – це не ізоляція здобувача з планшетом. Технології мають бути допоміжним інструментом, який підсилює, а не замінює живу взаємодію між здобувачами та з викладачем. Ефективна персоналізація створює доступне для всіх середовище, де кожен може розкрити свій потенціал.

Інноваційні способи викладання – це не просто модна тенденція, а нагальна вимога часу та ключова умова для побудови конкурентоспроможної освітньої системи. Такі методи, як проєктне навчання, "перевернутий клас", гейміфікація та персоналізація, у поєднанні з потужним потенціалом сучасних технологій, дозволяють зробити навчання захоплюючим, осмисленим та орієнтованим на потреби кожного учня. Перехід до інноваційної моделі освіти – це складний, але необхідний шлях, який дозволить виховати покоління українців, здатних критично мислити, творити, співпрацювати та будувати успішне майбутнє для себе і своєї країни. Важливо не протиставляти традиційні та інноваційні методи, а знаходити їх оптимальне поєднання, створюючи гнучке та ефективне освітнє середовище. [6, с. 10]

Список використаних джерел:

1. Аббас, Н. (2021). Принцип педагогіки партнерства. Програма модернізації та розвитку НВК на 2019-2024 рр. Директор школи. 1–2 (865–866), 64–117.
2. Аксьонова, Г., Борлак, Л. (2021). Педагогіка партнерства НУШ: тренінгові заняття. Методист, 1–2, 80–87.
3. Артюшина, М. В. (2011). Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності. (Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04). КНЕУ. Київ, 598.
4. Арцишевський, Р. А. (2015). Методологічні засади гуманістичної педагогіки. Український педагогічний журнал, 1, 69–76.
5. Бабаєв, В. М., Стадник, Г. В., & Момот, Т. В. (2019). Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. Комунальне господарство міст. Серія: Економічні науки, 2, 2–9.
6. Бабенко, А. Л. (2015). Сутність і зміст понять «інтеграція» та «інтеграційне заняття». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота, 37, 9–12.

ЧЕРНИШОВА Олена,
викладач вищої категорії, методист
ДТЕФК
м. Дніпро

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ
ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ»
ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННИЙ СПРАВА»**

Анотація: У статті обґрунтовано, що ефективність формування професійних компетентностей у сфері гостинності залежить від практико-орієнтованого навчання, наближеного до реальних управлінських і маркетингових завдань закладів. Запропоновано підходи до організації занять із використанням перевернутого навчання, кейс-методу, рольових симуляцій, гейміфікації та цифрових інструментів, зокрема інтерактивних онлайн-середовищ і навчальної аналітики. Визначено, що інноваційні технології

сприяють розвитку навичок аналізу, прийняття рішень та комунікації, а також підвищують мотивацію здобувачів освіти до професійного саморозвитку.

Ключові слова: інноваційні технології; компетентнісний підхід; менеджмент; маркетинг; готельно-ресторанний бізнес; кейс-метод; симуляції; гейміфікація; цифрові інструменти.

Готельно-ресторанна сфера функціонує в умовах конкурентного середовища та орієнтації на сервісну якість. Тому підготовка фахівців має забезпечувати не лише засвоєння теоретичних положень менеджменту й маркетингу, а й формування практичних умінь застосовувати їх у типових ситуаціях роботи закладу: планування ресурсів і змін, організація сервісних процесів, мотивація персоналу, робота зі скаргами, розробка маркетингових комунікацій, аналіз потреб клієнтів та оцінювання результативності маркетингових дій [2; 3; 4].

Дисципліна «Основи менеджменту і маркетингу» є базовою, однак традиційні методи викладання не завжди забезпечують достатній рівень залученості здобувачів освіти. Відповідно, актуальним є впровадження інноваційних технологій, що дозволяють інтегрувати теорію з практикою та використовувати цифрові інструменти для навчання.

Інноваційні технології в навчанні доцільно розглядати як сукупність педагогічних методів і цифрових рішень, які:

- підвищують мотивацію та активність здобувачів освіти;
- забезпечують практичне застосування знань;
- формують навички командної роботи та комунікації;
- сприяють розвитку цифрової грамотності;
- дозволяють здійснювати оперативний контроль і зворотний зв'язок [1; 5].

Для спеціальності «Готельно-ресторанний справа» особливо важливо, щоб навчальні завдання відображали реалії діяльності закладів: сервісні стандарти, взаємодію з гостями, конкурентні переваги та маркетингові рішення.

Розглянемо декілька практичних підходів до впровадження на заняттях.

Перевернуте навчання передбачає підготовку здобувачів освіти до теми самостійно (короткі матеріали, відео, опорні конспекти), а в аудиторії — виконання практичних вправ. Це дає змогу зосередити аудиторний час на розв'язанні кейсів і задач, що формують управлінське та маркетингове мислення.

Кейс-метод дозволяє моделювати управлінські та маркетингові проблеми.

Наприклад:

- управлінський кейс: «Падіння якості сервісу через збій у координації команд» → план коригувальних дій (менеджмент);
- маркетинговий кейс: «Зменшення бронювань після зміни комунікацій» → перегляд сегментації, позиціонування та промоакцій (маркетинг);
- комбінований кейс: «Негативні відгуки» → аналіз причин, управлінські рішення щодо сервісу та маркетингові кроки щодо відновлення довіри [1; 2; 3].

Рольові ігри сприяють формуванню практичних навичок взаємодії. Здобувачі виконують ролі адміністратора, менеджера, маркетолога, клієнта. Наприклад, тренування стандарту реагування на скарги та формування коректних управлінських рішень щодо сервісної якості.

Гейміфікацію можна застосовувати через накопичувальну систему балів за командні проекти: підготовку маркетингового плану на місяць, розробку чек-листа сервісу, створення контент-плану та презентацію результатів. Такий підхід робить навчання більш результативним та зрозумілим.

Цифрові інструменти доцільно застосовувати для:

- розміщення навчальних матеріалів і тестів (онлайн-середовища);
- групової роботи (інтерактивні дошки);
- опитувань і швидкого контролю;
- навчальної аналітики (візуалізація показників, аналіз відгуків та умовні метрики ефективності) [1; 5].

Оцінювання за інноваційних підходів має бути різнорівневим:

- поточні завдання (короткі тести, міні-вправи, опитування);

- практичні результати (проекти, кейси, симуляції);
- підсумкова презентація виконаних робіт (маркетинговий план або управлінський план покращення сервісу).

Такий формат забезпечує об'єктивність оцінювання та спрямовує здобувачів освіти на практичну діяльність.

Впровадження інноваційних технологій під час вивчення дисципліни «Основи менеджменту і маркетингу» у фаховій підготовці здобувачів освіти спеціальності «Готельно-ресторанний бізнес» є ефективним засобом підвищення якості навчання. Поєднання перевернутого навчання, кейс-методу, рольових симуляцій, гейміфікації та цифрових інструментів формує професійні компетентності майбутніх фахівців, розвиває вміння аналізувати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та застосовувати маркетингові підходи у сфері послуг.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2015. 352 с.
2. Друкер П. Ф. Практика менеджменту / пер. з англ. Київ: Видавництво, 2019. 416 с.
3. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. 14-те вид. / пер. з англ. Київ: Вільямс, 2019. 880 с.
4. Портер М. Е. Конкурентна стратегія: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / пер. з англ. Київ: Наш формат, 2020. 424 с.
5. Сисоєва С. О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. Київ: Освіта, 2014. 340 с.

ШВАЙКО Тетяна
викладач вищої категорії
ДТЕФК
м. Дніпро

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ: ПОЄДНАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ
ЗНАНЬ І ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК**

Анотація: У тезах розглядаються трансформації методики викладання історії в умовах інформаційно-насиченого суспільства, де ключовим завданням освіти стає формування критичного мислення та громадянської ідентичності здобувачів освіти. Обґрунтовано перехід від репродуктивної моделі навчання до компетентнісно орієнтованої, що передбачає активну суб'єкт-суб'єктну взаємодію, розвиток аналітичних умінь та самостійне осмислення історичних процесів.

Окрему увагу приділено системі оцінювання, яка розглядається як інтегрований елемент навчального процесу, що забезпечує прозорість, об'єктивність і розвиток рефлексії здобувачів освіти. Визначено критерії оцінювання, орієнтовані на аргументацію, критичний аналіз, співпрацю та творчий підхід.

Ключові слова: викладання історії, критичне мислення, історична компетентність, інтерактивне навчання, проблемне навчання, історичні джерела, візуальні джерела, цифрові технології в освіті, мультимедійне навчання, фасилітація, освітні інновації, оцінювання навчальних досягнень, громадянська ідентичність, доказове мислення, проєктна діяльність, інформаційна компетентність.

Сучасна освіта переживає період реформування та перегляду основних напрямків розвитку. Фактори, які впливають на формування освітнього процесу сьогодні – негативні - тривалий карантин, повномасштабна війна з росією і позитивні – інтеграція в європейську систему освіти змушують шукати нові форми і технології навчання або трансформувати класичні. Зрозуміло, що враховуючи всі ці фактори вивчення історії трансформується з репродуктивного накопичення фактів в інструмент формування критичного мислення та громадянської ідентичності.

Є ще два фактора, які спряють трансформації навчального процесу – це стрімкий технічний прогрес та тотальне панування інформаційного простору, які

викликали кризу традиційної освітньої моделі. В умовах, коли факти перетворилися на загальнодоступний товар, класична модель «лектор-слухач» остаточно втратила свою ефективність.

Третім фактором є конфлікт поколінь (X, Y проти Z) в освітньому середовищі зумовлений глибокими відмінностями у психофізіологічних механізмах сприйняття. Покоління Z – здобувачі освіти, або **Generation M (Multitasking)**, сформоване цифровим середовищем, вимагає перегляду дидактичних стандартів через специфіку когнітивних процесів та мотиваційної сфери. Викладач має усвідомлювати, що низька самостійність Z-покоління вимагає не авторитарного тиску, а створення системи «м'якого» зовнішнього керування, де цифрові платформи виступають каркасом для навчальної діяльності

Аналіз робіт провідних дослідників (О. Пометун, Г. Фреймана, К. Баханова), присвячених проблемі поєднання традиційної моделі передачі знань з сучасними вимогами з формування основних предметних компетенцій визначає сучасну модель заняття як простір **суб'єкт-суб'єктної взаємодії**. О. Пометун та Г. Фрейман обґрунтовують інтерактивний підхід як основу формування історичної компетентності. У свою чергу, К. Баханов акцентує увагу на інноваційних моделях та проблемному навчанні, де здобувач освіти не просто споживає контент, а «проживає» минуле через аналітичні дискусії та проєктну діяльність.

Враховуючи мій досвід для перетворення «готової інформації» на суб'єктивний досвід я вважаю за необхідне змістити акцент на практичні методи і поєднувати інтерактивні і проблемні технології навчання.

Інтерактивне проблемне навчання – це технологія, яка заснована на діалозі викладача та здобувача освіти, вона потребує не пасивної участі, а рівноправної активної співучасті всіх учасників освітнього процесу. Саме акцент на вирішення питань, обговоренні та визначенні актуальності проблем робить цю технологію актуальною з урахуванням профільного навчання в коледжі.

Інтерактивне-проблемне навчання базується на таких формах роботи як диспут, рольові ігри, «мозковий штурм». Ці види роботи неможливо провести без ґрунтовних навичках з аналізу історичних документів. Бо таким чином формуються не тільки ключові предметні компетенції, а й критичне мислення, що є метою історичної освіти.

Основними перевагами використання історичних документів порівняно з підручником я вважаю деавторитаризацію знання: здобувачі освіти працюють із «ацтентичним» матеріалом, що вчить їх не приймати готові висновки авторів підручників або викладача на віру, а формувати власні; розвиток доказового мислення: кожна теза, висловлена здобувачем освіти, потребує доказовості через текст документа, що привчає до інтелектуальної відповідальності; емоційна та смислова інтенсивність: автентичні джерела створюють ефект присутності, сприяючи глибшому розумінню мотивації історичних діячів.

Найпростішим методом додати емоційної та смислової інтенсивності заняття є використання презентацій. Мультимедійний супровід заняття дозволяє викладачеві зручно й ефективно візуалізувати статичну й динамічну інформацію, самостійно готувати завдання, підбирати навчальний матеріал, що відповідає змісту конкретної теми. Слід відзначити, що підготовані і методично продумані слайдові презентації – це найкращий вид унаочнення (карти, таблиці, схеми, фото, документи, завдання, шаблони виконання завдань та може швидко змінюватися за бажанням вчителя.

Аналіз історичних джерел – писемних, візуальних, етнографічних ще один з основних методів проблемного навчання. Серед різноманітності історичних джерел на мій погляд найбільш доступним і інформативним для сучасних підлітків є візуальні джерела.

Аналіз візуальних джерел – робота з документальними стрічками, плакатами, фотодокументами за допомогою яких формується ідентифікувати ключові меседжі, аналізувати емоційний вплив пропаганди та вирішувати проблемні питання за переглянутим матеріалом, створення цифрових

інфокарток, що допомагає закріплювати здатність до синтезу інформації та візуалізації складних історичних зв'язків.

Аналіз історичних документів можна проводити різними методами – наприклад метод «ПРЕС». Сутність цього методу полягає в особливій структурі аналізу історичного документу:

1. П — Позиція (Власна думка): *«Я вважаю, що...»*
2. Р — Обґрунтування (Причина): *«...тому, що...»*
3. Е — Приклад (Аргументи/Факти): *«...наприклад...»*
4. С — Слайд/Висновки (Узагальнення): *«Отже...» / «Таким чином...»*

Або проаналізувати джерело за наданим планом: орієнтовні питання для вивчення плакатів радянського періоду:

- Чи можна вважати радянські плакати ефективним інструментом впливу на свідомість людей?
- Чи можна сказати, що радянська пропаганда формувала у людей хибне уявлення про реальність?
- Чому влада вдавалася саме до візуальної пропаганди, а не лише до наказів чи законів?
- Чому важливо вміти розпізнавати ідеологічні меседжі у візуальних джерелах?
- Пригадайте інші приклади радянських плакатів, де використовували схожі образи чи кольори для впливу.
- Згадайте ситуації з історії або сучасності, коли візуальна реклама чи пропаганда впливала на поведінку людей.
- Отже, яку роль відігравала візуальна пропаганда в житті радянського суспільства?

- Отже, що допомагає людині не піддаватися маніпуляціям подібного типу?

Процес навчання з урахуванням змішаної форми організації освітнього процесу перетворює викладача на фасилітатора, який опікується не тільки наданням якісних знань, а й перетворенню здобувача освіти на суб'єкта процесу, активний учасника, зацікавленого в самому процесі отримання та закріплення знань.

В моєї практиці ця задача успішно реалізується за допомогою такої форми роботи, як розробка ментальної карти. Для закріплення нової теми здобувача освіти пропонується розробка конспекту у вигляді схеми. Але при цьому треба враховувати зацікавленість підлітків в оцінці роботи, тож обов'язковим етапом такої роботи є чіткі критерії оцінювання карти. Так ми переходимо від перевірки пам'яті до «м'якого оцінювання» компетенцій. Оцінювання має носити діагностичний характер, стимулюючи відповідальність автора.

Формуванню історичного мислення та основних компетентностей сприяє така форма інтерактивного навчання, як історичні есе та дискусії. Вони дозволяють на заключному етапі вивчення теми оцінити здатність діяти в умовах варіативності та багатозначності історичних оцінок, де важить не «єдино правильна» відповідь, а якість аргументації.

Написання історичного есе потребує особливої підготовки з боку викладача – потрібно сформулювати проблемне запитання, яке спонукає здобувачів освіти до роздумів, підготувати перелік додаткової літератури. Але саме тут ми маємо сучасну проблему у вигляді штучного інтелекту. Використання інструментів ШІ не тільки сприяє розвитку STEM технологій в освітньому процесі, а й змушує нагадати всім про академічну доброчесність. Тож, при наданні завдання з написання есе необхідно нагадати про санкції за зловживання використанням ШІ. На цьому етапі я застосовую елементи STEM навчання, а саме даю чіткі рекомендації в якому випадку, на якій стадії написання роботи доцільним буде використання штучного інтелекту. Наприклад, на тему «Міжнародні відносини в

міжвоєнний період». Проблемне запитання для формулювання мети есе – «Чи була Версальсько-Вашингтонська система спробою побудувати тривалий мир чи вона стала лише короткою перервою перед ще масштабнішою війною?», потім пропоную здобувачам освіти запитати у ChatGPT або Режим ШІ Google перелік літератури на цю тему, план написання есе. Також пропоную в режимі он-лайн написати есе, а здобувачі освіти мають уважно прочитати його, визначити моменти, які ШІ подав неправильно, відредагувати їх, переписати твір із урахуванням цих нюансів.

І при цьому необхідно попередити про необхідність дотримання академічної доброчесності та можливість перевірити творчу роботу на вміст ШІ.

Дуже важливим етапом формування предметних компетентностей є оцінювання досягнень здобувачів освіти. Оцінювання в інтерактивній моделі не є відокремленим актом у кінці заняття; це наскрізний процес, інтегрований у кожен елемент навчального процесу. Це забезпечує здобувачам освіти необхідні орієнтири, компенсуючи потребу в постійному керівництві.

Критерії оцінювання повинні бути прозорими, справедливими, зрозумілими для всіх учасників освітнього процесу (включаючи батьків).

Критеріями оцінювання участі здобувачів освіти в інтерактивних вправах повинні бути:

- Аргументація: здатність обґрунтовувати думку, спираючись на факти.
- Співпраця: готовність до конструктивної взаємодії в групі та допомоги іншим.
- Дотримання регламенту: вміння слухати опонента та дотримуватися правил дискусії.
- Критичний аналіз: якість відбору та перевірки використаних джерел.

На основі таких вимог розробляються критерії оцінювання конкретних видів робіт.

Сучасний викладач, поєднуючи традиційну структуру заняття з інтерактивними завданнями, створює умови для формування практичних компетентностей. Інформативний простір, який робить доступною будь-яку інформація нівелює роль викладача-лектора. Сьогодні авторитет викладача базується виключно на його можливості відповідати викликам сьогодення. Ця трансформація неможлива без прийняття викладачем концепції *lifelong learning* (навчання протягом життя), що забезпечує його професійну мобільність у світі, який постійно оновлюється.

Список використаних джерел:

1. Підручники та навчальні посібники
2. Дубінський В. А. *Методика викладання історії в школі*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2019. – 86 с.
3. Желіба О. В. *Методика викладання історії. Нові підходи*. Харків: Основа, 2018. – 93 с.
4. Галицька-Дідух Т. *Методика навчання історії: методичні рекомендації для студентів*. Івано-Франківськ, 2025.
5. Ілляшенко Ю. Ю. Теоретико-практичні аспекти методики викладання історії у вищій школі // *Професійно-прикладні дидактики*. 2025.
6. Пометун О. І. *Сучасний урок історії: інтерактивні технології навчання*.
7. Пометун О., Фрейман Г. *Методика навчання історії в школі*. Київ: Генеза.
8. Турченко Ф., Мороко В. *Методика викладання історії в загальноосвітній школі*. Київ: Освіта.
9. Шипілова І. В. *Методика використання історичних джерел у сучасних умовах розвитку історичних знань*. Івано-Франківськ, 2022.
10. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/63898/

ЯНГОЛЕНКО Маргарита,
викладач іноземної мови
магістр, спеціаліст другої категорії,
ДТЕФК
м. Дніпро

**ВАЖЛИВІСТЬ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ФАХОВОГО
КОЛЕДЖУ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ
СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**

Анотація: У сучасних умовах розвитку освіти проблема мотивації здобувачів освіти до вивчення іноземних мов набуває особливої актуальності. Часто викладачі стикаються з ситуаціями, коли здобувачі демонструють небажання вивчати англійську мову, аргументуючи це відсутністю практичної потреби у її використанні. Такий підхід свідчить про недостатнє усвідомлення значущості мовної компетентності в сучасному світі.

У статті розглянуто проблему мотивації підлітків до вивчення англійської мови в закладах фахової передвищої освіти. Проаналізовано основні причини зниження інтересу до предмета та окреслено ефективні педагогічні стратегії підвищення мотивації. Особливу увагу приділено практичній спрямованості навчання, використанню інтерактивних методів, сучасних технологій та створенню сприятливого освітнього середовища. Запропоновані підходи можуть бути використані викладачами для підвищення якості навчального процесу та формування позитивного ставлення здобувачів освіти до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: мотивація, англійська мова, навчальний процес, інтерактивні методи, освітнє середовище, персоналізація навчання.

Метою статті є визначення ефективних способів підвищення мотивації здобувачів освіти до вивчення англійської мови та узагальнення практичного досвіду їх застосування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблема мотивації навчальної діяльності розглядалася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідники підкреслюють важливість внутрішньої мотивації, індивідуального підходу та створення позитивного емоційного середовища як ключових чинників ефективного навчання.

Одним із ключових аспектів мотивації є встановлення зв'язку між навчальним матеріалом і реальним життям. *Використання автентичних матеріалів*, таких як фільми, музика чи відео англійською мовою, сприяє

усвідомленню практичної цінності знань. *Рольові ігри* та моделювання життєвих ситуацій допомагають здобувачам освіти застосовувати мову в умовах, наближених до реальних.

Важливим чинником є також *постановка досяжних цілей*. Чітко визначені завдання, наприклад вивчення певної кількості слів або підготовка короткого усного висловлювання, дозволяють здобувачам відчутти власний прогрес і підвищують їхню впевненість у своїх силах.

Значну роль відіграють *інтерактивні методи навчання*. Ігри, групові проєкти, дискусії активізують пізнавальну діяльність здобувачів, сприяють розвитку комунікативних навичок і формують позитивне ставлення до навчального процесу.

У сучасних умовах особливо актуальним є *використання інформаційно-комунікаційних технологій*. Мобільні додатки, онлайн-платформи та інтерактивні ресурси роблять процес навчання більш доступним і цікавим для підлітків, відповідаючи їхнім потребам і стилю життя.

Не менш важливим є *створення сприятливого психологічного клімату* у процесі навчання. Атмосфера підтримки, толерантності до помилок і взаємоповаги сприяє зниженню тривожності та підвищенню активності здобувачів.

Персоналізація навчання дозволяє враховувати індивідуальні інтереси здобувачав. Інтеграція тем, пов'язаних із хобі та захопленнями, робить навчання більш значущим і мотивуючим.

Система заохочень і визнання досягнень також позитивно впливає на мотивацію, особливо в підлітків. Похвала, символічні нагороди або відзначення успіхів стимулюють подальшу навчальну активність.

Важливу роль відіграють *приклади для наслідування*. Історії успіху людей, які досягли значних результатів завдяки знанню англійської мови,

допомагають здобувачам освіти усвідомити перспективи, які відкриває володіння мовою.

ВИСНОВКИ

Мотивація здобувачів освіти до вивчення англійської мови є складним і багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу. Використання практико-орієнтованих завдань, інтерактивних методів, сучасних технологій, а також створення сприятливого освітнього середовища сприяє підвищенню інтересу підлітків до навчання. Ефективна мотивація дозволяє не лише покращити результати навчання, але й сформувати стійке позитивне ставлення до вивчення іноземних мов.

Отже, ефективне формування мотивації до вивчення англійської мови можливе лише за умови системного, цілеспрямованого та індивідуалізованого підходу. Використання різноманітних методів і засобів навчання, поєднання традиційних і сучасних технологій, а також орієнтація на потреби здобувачів освіти сприяють не лише підвищенню рівня мовної компетентності, а й формуванню позитивного ставлення до навчання загалом. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні впливу цифрового освітнього середовища на формування внутрішньої мотивації здобувачів та розробці інноваційних методик викладання іноземних мов.

Список використаних джерел:

1. Ахмад І., Хмель В. Мотивація студентів технічних спеціальностей до вивчення англійської мови // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». — 2018. — № 69. — С. 233–235.
2. Бойко Л. М. Підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови при навчанні онлайн // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. — 2022.
3. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології. — М.: Народна освіта, 1998. — 256 с.
4. Фрасинюк Н. І., Свідер І. А. Сучасні мотиваційні стратегії у процесі вивчення англійської мови // Професійно-прикладні дидактики. — 2024.
5. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. — New York: Pearson Education, 2007. — 410 p.

Підтримка фізичного та ментального здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення

БОВТЬКО Кіра
здобувачка освіти
Науковий керівник
ДИРДА Валентина,
практичний психолог
ДТЕФК,
м. Дніпро

У ПАСТЦІ ДОФАМІНУ: ЯК ЦИФРОВА РЕАЛЬНІСТЬ КОНСТРУЮЄ НАШЕ «Я»

Анотація: У доповіді досліджується феномен *Nomo digitalis* та вплив віртуальної реальності на психіку сучасної людини. Представлено статистичні дані щодо рівня інтернет-залежності серед студентської молоді та проаналізовано наслідки тривалого перебування онлайн: від кліпового мислення до соціальної ізоляції.

Ключові слова: *Nomo digitalis*, цифрова ідентичність, інформаційна бульбашка, інтернет-залежність.

Сьогодні віртуальна реальність — це не просто доповнення до життя, а повноцінне середовище існування. Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення РФ в Україну, стала глобальним каталізатором, який «виштовхнув» людство в мережу, зробивши цифрову присутність обов'язковою. Згідно з даними дослідження компанії GlobalLogic, опублікованими у серпні 2022 року, за перші місяці повномасштабного вторгнення українська аудиторія соцмереж зросла, досягнувши 76,6% від усього населення України (станом на липень 2022 року). Ця стрімка цифровізація призвела до того, що професійна діяльність, соціальна комунікація та розвиток особистості перемістилися у віртуальний,

паралельний світ. Ми створюємо «електронних двійників», наділяючи їх рисами для підвищення соціального рейтингу. Проте чим більше людей заходить у цей простір, тим дедалі частіше ми плутаємо технічні інструменти з власною сутністю.

Ми є свідками радикальної антропологічної трансформації — переходу від *Homo sapiens* до *Homo digitalis*. Згідно з концепцією М. П. Требіна, це не просто технічна зміна, а виникнення нової форми суб'єкта, чия особистість і сприйняття світу детерміновані цифровим середовищем. Сучасна людина існує в умовах нерозривного зв'язку між онлайн- та офлайн-контекстами, де цифрові технології стають не інструментом, а системою координат буття. [1]

У межах цього переходу виділяють дві ключові групи:

- цифрові аборигени (*digital natives*): покоління, що сформувалося в умовах домінування гаджетів. Для них цифрова мова є «рідною», а багатозадачність та пріоритет графічного контенту над текстовим — природним станом.

- цифрові іммігранти (*digital immigrants*): старше покоління, яке змушене адаптуватися до цифрової дійсності, часто зберігаючи звички до послідовного, глибокого аналізу та відчуваючи певний когнітивний дискомфорт.

Центральним елементом цієї епохи є цифрова ідентичність — гібридне утворення, що поєднує «Я-віртуальне» (цифровий профіль, слід у мережі) та «Я-реальне» (біопсихосоціальна сутність). Будь-яка спроба розділити ці сфери сьогодні призводить до соціальної дезадаптації.

Цифрове середовище активно втручається у структуру нашого «Я», використовуючи складні психологічні механізми. Спробуємо описати те, як цифрові технології непомітно змінюють наше мислення та поведінку.

1. Коли ви чуєте брехню з кожного праски, ви починаєте вірити, що це правда. Знання — це влада. Той, хто контролює те, що ви вважаєте «правдою», контролює вас. Якщо алгоритми соцмереж тисячу разів покажуть вам одну й ту саму вигадану новину, ваш мозок сприйме її як факт. Наприклад, ми дивимося на ідеальне фото з подорожі в Instagram і віримо, що життя має виглядати саме

так. У результаті ми перестаємо розуміти, де наші справжні бажання, а де — нав'язана картинка.

2. Соцмережі показують вам тільки те, що вам подобається, перетворюючи вас на людину, яка не знає іншої точки зору. Алгоритми «підсолоджують» вашу стрічку. Якщо ви любите котів і певну політичну партію, ви бачитимете тільки їх. Ви опиняєтесь у пастці власних уподобань. Людина стає «одновимірною». Ми втрачаємо здатність критично мислити та вести діалог з тими, хто думає інакше. Наш світ звужується до маленького екрана з комфортними, але обмеженими новинами.

3. Ми перетворюємо своє життя на шоу, щоб отримати сердечко під фото, і стаємо нещасними, якщо їх мало. Ми всі — актори. Соцмережі стали сценою, де ми граємо роль «успішної людини». Ми не просто їмо сніданок, ми «виконуємо роль» людини, яка естетично снідає. Виникає внутрішній розкол. Є реальна людина (яка може бути втомленою, без макіяжу чи сумною) і є «цифрова маска». Оскільки маска збирає лайки, а реальне «Я» — ні, ми починаємо тривожитись і втрачати зв'язок із собою справжнім.

Для успішної навігації в цифрову епоху ми маємо чітко розрізнити три категорії, які часто (і помилково) вживаються як синоніми.

Категорія	Визначення	Правова/Онтологічна природа	Ключовий приклад
Цифрова людина	Біологічна істота, чий можливості розширені технологіями (кіборгізація, біоінженерія).	Суб'єкт права. Не втрачає статусу фізичної особи. Технології лише розширюють/відновлюють біологічні функції.	Стівен Гокінг, який використовував нейроінтерфейси, залишаючись повноцінним суб'єктом права.
Цифрова (електронна) особа	Високорозвинений ШІ або роботи, здатні до самостійних рішень.	Квазі-юридична особа (<i>Persona Ficta</i>). Володіє «кіберздатністю» — здатністю самостійно діяти в ІТ-сфері (укладати контракти).	Роботи зі ШІ, які можуть бути визнані «еквівалентами фізичної особи» у певних правочинах.
Цифрова особистість	Віртуальний відбиток людини: набір даних, аватар, історія дій та цифрові активи.	Об'єкт права. Сукупність інформації (цифровий слід), що формує ідентичність у мережі.	Ваш профіль у Instagram, історія браузера, електронні листи та соціальні зв'язки.

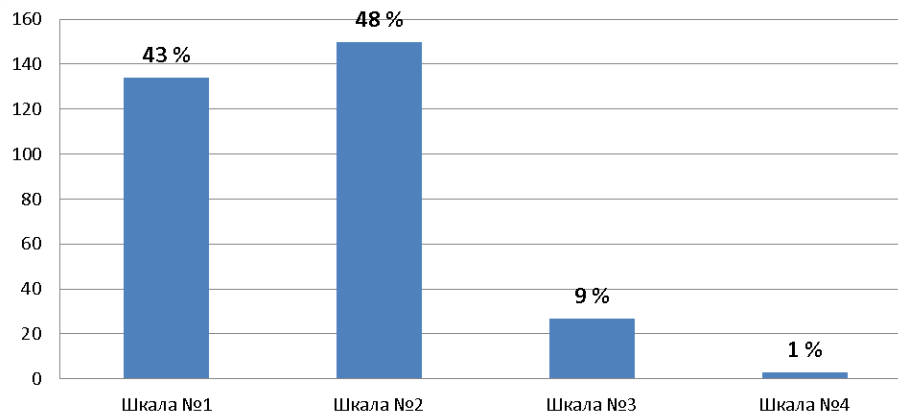
Цифрова реальність створює парадокс: вона одночасно надає безмежні можливості для самопрезентації, але й сприяє соціальній ізоляції та поляризації через замкненість у власних «інформаційних бульбашках».

Цифрова епоха вимагає від нас чогось більшого, ніж просто технічна грамотність. Ми — складні гібриди, що існують на межі фізичного та віртуального. Це накладає на нас певну відповідальність: ми маємо не лише користуватися технологіями, а й усвідомлювати, як вони конструюють нашу особистість.

Для оцінки цифрового стану, визначення наявності й тяжкості інтернет-залежності, ми провели дослідження використовуючи інструментарій «Тест на інтернет-залежність (Кімберлі Янг, адаптація В.А.Бурової)». Тест виявляє неконтрольоване користування інтернетом та оцінює симптоми залежності.

У дослідження взяли участь 314 здобувачів освіти нашого коледжу, віком від 15 до 20 років.

Зведений графік за результатами діагностики:

За результатами діагностики:

Показник нормального використання інтернету (0-30 балів) мають 43% респондентів.

Легкий ступінь інтернет-залежності (31-49 балів) мають 48 % .

Помірний ступінь інтернет-залежності (50-79 балів) показали 9 %.

Надмірне користування інтернетом (80-100 балів) виявлено в 1 % .

Ці цифри відображають доволі тривожну тенденцію. Хоча більшість респондентів (48%) перебувають на «легкому ступені», важливо розуміти, що в психології залежностей це часто називають «сірою зоною». Це стан, коли контроль ще зберігається, але механізми психологічного захисту вже починають підточуватися.

Легкий ступінь — це фундамент для помірного та важкого. Без свідомих обмежень мозок адаптується до високих доз «дешевого дофаміну» (лайки, нескінченний скролінг). З часом 48% «легких» користувачів можуть поповнити групу тих 10%, хто вже має серйозні проблеми. Це призведе до повної втрати контролю над часом.

Цифрове середовище провокує: зростання рівня самотності та соціальної ізоляції; підвищену тривожність через постійне порівняння з ідеалізованими цифровими образами та розвиток депресивних станів через дефіцит реального емоційного зв'язку; порушення сну, коли світло екранів пригнічує мелатонін. Хронічне недосипання веде до емоційної нестабільності та зниження імунітету;

постійне нахилання голови до гаджета спричиняє затискачі м'язів шиї, що порушує кровообіг мозку та викликає головні болі.

Спостерігається формування кліпового мислення, що характеризується фрагментарністю сприйняття. [2]Втрачається здатність читати довгі тексти або концентруватися на одному завданні понад 10-15 хвилин. Замість розв'язання задач мозок автоматично шукає готову відповідь у мережі, що призводить до атрофії навичок критичного аналізу.

Мозок ніколи не відпочиває, перебуваючи в режимі постійної обробки інформаційного шуму, що призводить до синдрому вигорання.

Аналіз сучасного інформаційного простору та результати діагностики здобувачів освіти свідчать про те, що людство остаточно перейшло до стадії *Homo digitalis*, де віртуальне середовище є не просто додатком, а основною системою координат буття. Проте цей перехід супроводжується серйозними антропологічними та психологічними ризиками.

Розрив між «Я-віртуальним» та «Я-реальним» створює внутрішню напругу, де гонитва за соціальним рейтингом (лайками) підміняє справжню самооцінку, призводячи до тривожності та депресивних станів.

У світі, де алгоритми формують «інформаційні бульбашки», а фейки претендують на статус істини, головним завданням сучасної людини стає збереження критичного мислення.

Підсумовуючи, можна стверджувати: цифрова грамотність сьогодні — це не лише вміння користуватися програмами, а передусім здатність зберігати свою біопсихосоціальну автентичність. Ми маємо навчитися використовувати цифрові інструменти для розширення власних можливостей, не дозволяючи їм замінити нашу людську сутність. Пріоритетом освітнього процесу має стати розвиток медіаграмотності та психологічної стійкості студентів як головних запобіжників у цифровій експансії.

Список використаних джерел:

1. Людина в цифровому суспільстві: сучасні тренди : монографія / [Т. С. Гиріна, М. А. Козловець, С. В. Куцепал та ін.] ; Аналіт. Центр сучас. гуманітаристики. – Харків : Право, 2025. – 234 с.
2. Соболева С. М. Кліпове мислення як соціальнопсихологічний феномен та його роль у навчально-пізнавальній діяльності студентів // Теорія і практика сучасної психології. № 3. Т. 2. 2019. С. 86–90.

БОНДАРЕНКО Ксенія

здобувачка освіти 2 курсу

ВСП «Політехнічний фаховий коледж КНУ»

Науковий керівник

СВЯТЕЦЬКИЙ Владислав

м. Кривий Ріг

**АКТИВНИЙ ВІДПОЧИНОК СТУДЕНТІВ: РУХ, ЩО НАДИХАЄ НА
УСПІХ**

Анотація

У статті розглянуто значення активного відпочинку в житті студентської молоді. Проаналізовано вплив рухової активності на фізичне здоров'я,

психоемоційний стан і навчальну успішність студентів. Визначено основні форми активного відпочинку та їх роль у формуванні здорового способу життя.

Ключові слова: активний відпочинок, студенти, рухова активність, здоров'я, успішність, фізична культура.

Вступ

Сучасне студентське життя характеризується високим рівнем інтелектуального навантаження, що часто супроводжується зниженням рухової активності та погіршенням загального стану здоров'я молоді [3]. Зростання обсягів навчальної інформації, тривале перебування за комп'ютером, недостатня кількість часу для фізичної активності та порушення режиму дня негативно впливають на фізичний і психоемоційний стан студентів. У результаті цього спостерігається підвищення рівня втоми, зниження працездатності та погіршення концентрації уваги.

Особливої актуальності набуває проблема гіподинамії, яка є однією з характерних ознак способу життя сучасної молоді. Недостатня рухова активність призводить до порушень у роботі серцево-судинної системи, зниження імунітету та загального тону організму [5]. Водночас психоемоційні перевантаження, пов'язані з навчальним процесом, можуть спричиняти стрес, тривожність і навіть емоційне вигорання.

У таких умовах особливого значення набуває організація ефективного відпочинку, який має не лише відновлювати сили, а й сприяти всебічному розвитку особистості. Активний відпочинок виступає важливим чинником підтримання фізичного і психічного здоров'я, а також підвищення навчальної продуктивності студентів [1]. Його перевага полягає в поєднанні відновлювальної функції з розвитком фізичних якостей і формуванням здорового способу життя.

Крім того, активний відпочинок відіграє важливу роль у соціалізації студентської молоді, сприяє формуванню комунікативних навичок, розвитку відповідальності та дисципліни. Участь у колективних формах рухової

активності допомагає студентам адаптуватися до нових умов навчання та формує позитивне ставлення до фізичної культури [2].

Таким чином, проблема активного відпочинку студентів є актуальною та потребує ґрунтовного наукового осмислення, оскільки саме рухова активність виступає важливим ресурсом збереження здоров'я, підвищення якості життя та досягнення успіху в навчальній і професійній діяльності.

Мета статті

Метою дослідження є обґрунтування ролі активного відпочинку у формуванні здорового способу життя студентів та визначення його впливу на успішність і психофізичний стан.

Основна частина

Активний відпочинок є невід'ємною складовою гармонійного розвитку особистості. Він включає різноманітні види діяльності, пов'язані з руховою активністю: заняття спортом, фітнес, прогулянки, туризм, танці та інші форми фізичної активності [2]. На відміну від пасивного відпочинку, який не забезпечує повноцінного відновлення організму, активний відпочинок сприяє підвищенню життєвого тону.

Регулярна фізична активність позитивно впливає на функціонування серцево-судинної та дихальної систем, зміцнює імунітет і підвищує витривалість [5]. Водночас рухова активність стимулює роботу головного мозку, покращує пам'ять, концентрацію уваги та когнітивні здібності, що є важливим для навчальної діяльності студентів [4].

Психоемоційний стан студентів також значною мірою залежить від рівня їх фізичної активності. Активний відпочинок сприяє зниженню рівня стресу, покращенню настрою та підвищенню загального рівня задоволеності життям [1]. У процесі рухової діяльності виробляються ендорфіни, що позитивно впливають на емоційний стан людини.

Не менш важливою є соціальна складова активного відпочинку. Участь у спортивних заходах і командних іграх сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню відповідальності, дисципліни та вміння працювати в колективі [2].

Важливу роль у формуванні культури активного відпочинку відіграють заклади вищої освіти. Вони повинні забезпечувати відповідну матеріально-технічну базу, створювати умови для занять фізичною культурою та популяризувати здоровий спосіб життя серед студентів [3].

Висновки

Отже, активний відпочинок є важливим чинником забезпечення фізичного здоров'я, психоемоційного благополуччя та успішності студентів. Його впровадження у повсякденне життя студентської молоді сприяє формуванню здорових звичок, підвищенню працездатності та гармонійному розвитку особистості. У сучасних умовах активний відпочинок виступає не лише засобом відновлення сил, а й важливим ресурсом досягнення життєвого успіху.

Список використаних джерел

1. Булатова М. М. Фізична культура і здоров'я людини. – Київ: Наукова думка, 2018.
2. Грибан Г. П. Основи фізичного виховання студентів. – Житомир: Рута, 2019.
3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. – Київ: Олімпійська література, 2017.
4. Dishman R. K., Heath G. W., Lee I. M. Physical Activity Epidemiology. – Human Kinetics, 2019.
5. World Health Organization. Global recommendations on physical activity for health. – Geneva: WHO, 2020.

ГАЙОВА Олена

викладач вищої категорії, викладач-методист

МОТАЙОВ Михайло

викладач вищої категорії, викладач-методист,

СЕВАСТЬЯНОВ Олексій

викладач першої категорії

ДТЕФК

м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація: У роботі здійснено комплексний аналіз теоретико-практичних засад трансформації ставлення студентської молоді до власного здоров'я в екстремальних умовах воєнного стану в Україні. Досліджено еволюцію ціннісних орієнтацій: від пасивного виконання зовнішніх медико-педагогічних інструкцій до усвідомленого формування індивідуальної стратегії самозбереження. Обґрунтовано роль сучасного закладу фахової перед вищої освіти (ЗФПО) як активного модератора здоров'язбережувальної поведінки, що безпосередньо корелює з якістю підготовки фахівців, здатних до продуктивної діяльності в умовах невизначеності та подальшого повоєнного відновлення країни.

Ключові слова: культура самозбереження, відповідальне ставлення до здоров'я, життєстійкість (resilience), студентська молодь, вища освіта, психосоматика, воєнний стан.

Актуальність теми та постановка проблеми. Сучасне українське студентство перебуває в епіцентрі багатофакторної кризи. Академічний тиск, зумовлений високими вимогами до фахової підготовки, накладається на екзистенційні виклики війни. Хронічна депривація сну через нічні обстріли, обмеженість безпечного простору для повноцінної рухової активності, соціальна

ізоляція в умовах дистанційного навчання та постійна загроза життю формують специфічне «поле стресу».

У таких умовах традиційне фізичне виховання, що базується на контрольних нормативах та стандартизованих програмах, часто сприймається молоддю як додатковий обтяжливий чинник, а не як інструмент підтримки. Актуальність теми зумовлена необхідністю переходу до нової парадигми — формування *культури самозбереження* [5]. Це комплексна внутрішня установка особистості на підтримку власного фізичного, психічного та соціального гомеостазу. Відповідальне ставлення до здоров'я за цих обставин трансформується з факультативної навички в базовий елемент життестійкості (*resilience*), що дозволяє не лише вижити, а й зберегти когнітивний ресурс для навчання та професійного зростання.

Концептуальне підґрунтя формування культури здоров'я в українській педагогіці закладено в працях В. Горашука (аксіологічна модель), С. Страшка (система здоров'язбережувальної освіти) та О. Вакуленка (соціально-педагогічні аспекти) [1,2]. Сучасний науковий дискурс (зокрема дослідження Г. Коломoeць та фахівців НУФVСУ 2022–2024 рр.) зосереджений на понятті «здоров'язбережувальна компетентність». Вона трактується як здатність студента самостійно ідентифікувати критичні стани свого організму та обирати релевантні методи відновлення [3].

На міжнародному рівні ми спостерігаємо успішну інтеграцію концепцій *Wellness* (цілісний підхід до добробуту) та *Mindfulness* (практики усвідомленості), які в українському контексті набувають особливого значення як методи профілактики ПТСР та втоми від співчуття. Теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що для представників «покоління Z» здоров'я асоціюється з високою продуктивністю та соціальною конкурентністю («*healthy as a tool for success*»), що створює нові можливості для педагогічного впливу через призму особистої вигоди та ефективності [6].

Специфічні виклики воєнного часу:

- Ерозія цінності майбутнього («Феномен фаталізму»): в умовах щоденного ризику молодь часто демонструє деструктивну поведінку або ігнорування базових потреб (харчування, відпочинок), вважаючи довгострокове планування здоров'я неактуальним;
- Соматизація стресу та гіподинамія: тривала нерухомість під час онлайн-лекцій або перебування в укриттях призводить до стагнації кровообігу, що на фоні викиду адреналіну та кортизолу провокує м'язові затиски, панічні атаки та порушення роботи серцево-судинної системи.
- Цифрова перевтома: Неперервний моніторинг новинних стрічок та академічна робота перед екраном створюють колосальне навантаження на ЦНС, нівелюючи природні механізми гальмування та релаксації.

Механізми та стратегії формування відповідальної поведінки:

- Реконцептуалізація ролі викладача: Перехід від авторитарного контролю до «wellness-менторства». Викладач фізичної культури має навчати студентів методам самоконтролю (варіабельність серцевого ритму, моніторинг фаз сну) та вмінню адаптувати фізичне навантаження до поточного рівня психоемоційного виснаження[4].
- Інтегроване «навчання через здоров'я»: Впровадження в освітні програми модулів із тактичної медицини, нутриціології в умовах дефіциту ресурсів та психологічної самопомоги. Культура самозбереження має стати наскрізною темою всіх гуманітарних дисциплін.
- Технологічна екосистема здоров'я: Розробка та підтримка університетських мобільних застосунків, які інтегрують короткі відео інструкції з «руханок в укритті», дихальних вправ для зняття тривоги та трекерів водно-сольового балансу. Гейміфікація цих процесів (змагання між групами/факультетами за кількість кроків) дозволяє компенсувати дефіцит живої соціалізації.

- Ергономіка та гігієна в нових реаліях: Просвітницька робота щодо організації «навчального місця вдома», важливості дотримання циркадних ритмів (навіть за умов відсутності електроенергії) та технік «цифрового детоксу» як обов'язкових елементів особистої гігієни сучасної людини.

Висновки та практичні рекомендації. Формування культури самозбереження студентів в умовах війни — це не просто освітній тренд, а питання фізичного збереження нації. Головним критерієм успіху цієї діяльності є перетворення здоров'я з «об'єкта педагогічного впливу» на «суб'єктивну цінність самого студента». Усвідомлений вибір на користь 10-хвилинної медитації чи розминки замість деструктивного думскролінгу свідчить про високий рівень культури самозбереження. Сформована внутрішня суб'єктність та відповідальність за свій біологічний ресурс стануть запорукою того, що майбутні фахівці зможуть ефективно реалізувати свій потенціал у відбудові України, залишаючись стійкими до будь-яких зовнішніх криз.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. В. Здоровий спосіб життя як чинник соціалізації студентської молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 20 с.
2. Горащук В. П. Формування культури здоров'я студентів : теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 276 с.
3. Коломоець Г. А. Організаційно-педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності студентів в умовах воєнного стану. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2023. № 2. С. 15–21.
4. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є., Кривчикова О. Д. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Київ : НУФВСУ, «Олімпійська література», 2021. 448 с.
5. Страшко С. В. Соціально-педагогічні засади формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді. Київ : Освіта, 2015. 320 с.
6. World Health Organization. WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva: WHO, 2020. 506 p.

ГАЙОВА Олена

викладач вищої категорії, викладач-методист

РЕБІЗАНТ Марина

викладач другої категорії

ДТЕФК

м. Дніпро

РОЛЬ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті досліджено механізми впливу засобів фізичної культури на формування психологічної стійкості (резильєнтності) студентської молоді. Проаналізовано біохімічні процеси, що відбуваються в організмі під впливом фізичних навантажень, та їх роль у нівелюванні наслідків хронічного стресу. Визначено роль спортивної діяльності у розвитку вольових якостей та почуття самоконтролю. Наведено практичні рекомендації щодо вибору форм фізичної активності для стабілізації емоційного стану та запропоновано детальну методіку адаптації освітнього процесу з фізичного виховання до сучасних викликів.

Ключові слова: *фізична культура, резильєнтність, ментальне здоров'я, стресостійкість, студенти, воєнний стан, адаптація, саморегуляція.*

Актуальність теми. Сучасна соціокультурна та безпекова ситуація в Україні висуває нові вимоги до змісту вищої освіти. Постійна загроза життю, соціальна ізоляція, спричинена дистанційним навчанням, та невизначеність майбутнього негативно позначаються на психоемоційному стані учасників освітнього процесу. Психологічна стійкість (резильєнтність) — здатність людини успішно адаптуватися до важких умов та відновлюватися після стресів — стає ключовою компетенцією успішного фахівця. У цьому контексті фізична культура трансформується з дисципліни, спрямованої на розвиток м'язової сили, у стратегічний інструмент підтримки ментального здоров'я. Актуальність

дослідження зумовлена необхідністю переосмислення засобів фізичного виховання як дієвого методу психофізичної реабілітації та стабілізації внутрішнього ресурсу особистості [3; 5].

Біохімічний аспект: фізичні вправи як природний механізм подолання стресу. Одним із найважливіших механізмів впливу фізичної культури на ментальне здоров'я є комплексна регуляція гормонального фону та активність нейропластичності. В умовах тривалого стресу організм людини перебуває в стані хронічної симпатичної активації — так званого «адреналінового виснаження». Це супроводжується стабільно високим рівнем кортизолу, який за тривалої експозиції руйнує нейронні зв'язки в гіпокампі — ділянці мозку, відповідальній за пам'ять та емоційний контроль [1; 6].

Регулярна фізична активність виступає як потужний біологічний регулятор. Під час м'язової роботи відбувається «метаболічна утилізація» надлишку кортизолу. Крім того, фізичне навантаження ініціює вивільнення нейромедіаторів «швидкого реагування»:

- Ендорфіни та ендоканабіноїди: забезпечують ефект «ейфорії бігуна», знижують больову чутливість та створюють короткостроковий ефект психологічного полегшення.
- Серотонін та дофамін: стабілізують настрій та відновлюють систему винагороди мозку, яка часто пригнічується при депресивних станах.

Особливе значення має синтез білка BDNF (нейротрофічного фактора мозку). Дослідження показують, що фізичні вправи аеробного спрямованості буквально «ремонтують» мозок, стимулюючи нейрогенез. Для студента в умовах війни це означає здатність швидше переключатися з тривожних думок на когнітивні завдання, що є біологічним фундаментом резильєнтності. Таким чином, фізична культура забезпечує превентивний захист нервової системи від дегенеративних змін, спричинених травматичним стресом [6].

Формування вольових якостей та почуття самоконтролю через спорт.

Психологічна стійкість тісно пов'язана з концепцією Locus of Control (локус контролю). В умовах війни людина часто відчуває «вивчену безпорадність» через неможливість впливати на зовнішні безпекові фактори. Спортивна діяльність дозволяє повернути відчуття суб'єктності та агентності. Кожне тренування — це структурований простір, де діють зрозумілі правила, а результат прямо залежить від зусиль особистості.

Фізичне виховання формує специфічні вольові якості:

- Стійкість до дискомфорту: здатність продовжувати рух попри втому вчить психіку не здаватися перед емоційними труднощами. Цей механізм називається «когнітивним перенесенням»: навичка долати фізичний бар'єр трансформується у здатність витримувати життєві виклики [2].
- Управління увагою: виконання складних координаційних вправ вимагає повної концентрації «тут і зараз», що є природною формою практики Mindfulness (усвідомленості), яка відволікає від нав'язливих тривожних прогнозів.
- Відповідальність за власний ресурс: Регулярність занять формує усвідомлення того, що стан організму є керованою величиною. Дослідження [4] підтверджують, що студенти-спортсмени на 30-40% рідше піддаються панічним атакам, оскільки краще інтерпретують сигнали власного тіла (наприклад, прискорене серцебиття сприймається як фізична ознака навантаження, а не як симптом катастрофи).

Рекомендовані форми фізичної активності для стабілізації емоційного стану.

Вибір виду фізичної активності має орієнтуватися на поточний психофізичний стан індивіда:

1. Циклічні вправи (біг, плавання, скандинавська ходьба): ритмічне повторення заспокоює ЦНС та нормалізує серцевий ритм.

2. Командні ігри: відновлюють соціальні зв'язки та активізують емпатію через спільну рухову діяльність [5].
3. Методики Mind-Body (йога, пілатес): свідоме розслаблення м'язових затисків посилає сигнал мозку про безпеку.

Методичні рекомендації щодо модернізації занять з фізичного виховання в умовах кризи.

Для того, щоб фізичне виховання дійсно сприяло зміцненню ментального здоров'я, необхідно впроваджувати наступні методичні підходи:

1) Адаптивне планування навантаження

Викладач має відмовитися від жорстких довгострокових графіків. У дні після нічних обстрілів або тривалих повітряних тривог інтенсивність занять повинна бути знижена на 50-70%. Замість силових вправ рекомендується використовувати релаксаційні та координаційні блоки. Резильєнтність не формується через виснаження; вона потребує балансу між зусиллям та відновленням.

2) Навчання технікам експрес-саморегуляції. Кожне заняття має містити «компонент психологічної безпеки»:

- Дихальні алгоритми: Використання технік «дихання по квадрату» (4-4-4-4) або «дихання 4-7-8» на початку заняття для синхронізації групи та наприкінці — для активації парасимпатичної нервової системи. Це дає студенту практичний інструмент самопомоги в укритті.
- М'язова релаксація за Джекобсоном: Навчання студентів по черзі напружувати та розслабляти групи м'язів для ідентифікації та усунення «затисків стресу» в тілі.

3) Психологічна гігієна комунікації

Викладач виступає у ролі «wellness-коуча». Важливо змінити акцент із порівняння студентів між собою на відстеження особистого прогресу та самопочуття. Заняття має бути зоною, де відсутня жорстка оцінка, а

заохочується сама участь («рух як терапія»). Це створює середовище психологічного комфорту, що є базовою умовою для відновлення ментального ресурсу [4].

Висновки. Фізична культура в умовах сьогодення є фундаментальним компонентом формування резильєнтності учасників освітнього процесу. Вона забезпечує захист нейронних структур від деструктивного впливу стресу, повертає особистості відчуття контролю через вольові зусилля та створює умови для соціальної підтримки. Реалізація запропонованих методичних рекомендацій дозволить перетворити фізичне виховання на дієву систему психофізичної стабілізації молоді.

Список використаних джерел:

1. Благій О. Л. Вплив рухової активності на психоемоційний стан людини в екстремальних умовах. *Спортивна медицина і реабілітація*. 2022. № 1. С. 45–52.
2. Дубогай О. Д. Навчання в русі: Здоров'язбережувальні технології в освіті. Київ : Шкільний світ, 2015. 128 с.
3. Коломоець Г. А. Фізична культура як чинник ментального здоров'я молоді під час війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 3 (161). С. 88–93.
4. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Київ : Олімпійська література, 2021. 448 с.
5. Лоза Т. О. Психофізична рекреація студентів в умовах дистанційного навчання. *Фізичне виховання та спорт*. 2023. № 4. С. 12–19.
6. Ratey John J. Spark: The Revolutionary New Science of Exercise and the Brain. New York: Little, Brown and Company, 2008. 304 p.

ГАЛЕНКОВ ДЕНИС

Асистент вчителя
Терешківський ліцей
Терешківської сільської ради
Полтавського району
Полтавської області

РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТОСТІ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГЕННЯ

Анотація: Проведено теоретичний аналіз проблеми формування стресостійкості у дітей в умовах воєнного стану. Розглянуто основні психолого-педагогічні підходи щодо розвитку резильєнтності у дітей шкільного віку. Проаналізована роль освітнього середовища та значення соціальної підтримки з боку дорослих. Визначено чинники, які впливають на здатність подолання травматичних подій. Зазначені ефективні шляхи та способи розвитку психологічної стійкості у дітей.

Ключові слова: резильєнтність, психологічна стійкість, психоемоційний стан, адаптація, емоційна регуляція, емоційний інтелект, освітнє середовище.

Повномасштабна війна в Україні спричинила значні психологічні виклики для населення. Війна - потужний стресовий фактор, який суттєво впливає на психіку дитини та може порушувати її емоційний, когнітивний та соціальний розвиток. У таких умовах особливої уваги набуває формування психологічної резильєнтності, як ресурсу подолання травматичного досвіду та збереження психічного здоров'я.

Психологічна резильєнтність – це здатність протистояти стресу, адаптуватися до змін та відновлюватися після травматичних подій.

Професор американського Інституту Розвитку Дитини, Енн С. Мастен, визначає резильєнтність, як «звичайну магію» (original magic), нормальний, природний процес, що забезпечує здатність людини успішно функціонувати

попри будь-які несприятливі обставини. Вона стверджує, що стійкість не є винятковою рисою, а формується у більшості дітей при взаємодії соціального середовища та індивідуальних якостей [6].

Оскільки, рівень стійкості пов'язаний з такими психологічними характеристиками, як: емоційний інтелект, самооцінка, впевненість у собі, здатність до саморегуляції, то важливо зазначити, що резильєнтність можна цілеспрямовано розвивати. Щодо умов сьогодення, то здатність долати виклики та пристосовуватися до складних умов конче необхідно українцям, самим підвищуючи свою життєстійкість [5].

Розглянемо резильєнтність у 3х площинах:

- індивідуальні особливості, які являють собою відносно сталий набір якостей з народження;
- реакція на травматичний досвід, які сформовані на вплив стресу, травмуючи подій у житті;
- адаптаційно-захисний механізм, який дозволяє адаптуватися після психотравми.

Український психолог Максименко С.Д. підкреслює, що розвиток особистості відбувається через подолання труднощів, і навіть такий травматичний фактор, як війна, водночас є потенційно формуючим досвідом. Багато досліджень підтверджують, що рівень стійкості у дітей значно підвищуються за певних умов [3].

Тож, визначено методи та засоби розвитку резильєнтності дітей шкільного віку:

1. Психолого-педагогічна підтримка.

Однією із непростих задач для дітей є розвиток знатності знаходження сенсів того, що з ними відбувається зараз, і мету, яка виходить за межі травмуючої ситуації. Задача на цьому етапі навчити дитину ставити та досягати маленьких цілей, крок за кроком рухатися до мети. Постановлення мінімальних

реалізацій впливає на розвиток впевненості в собі, на спроможність мати вплив та контроль дитини над ситуацією. Підтримка допоможе усвідомити цілі, будувати плани на майбутнє, повернути здатність мріяти та подолати тривожність.

Практичними підходами для досягнення методу є турбота про власне тіло, арт-терапевтичні практики, спілкування з внутрішнім «Я», розпізнавання емоцій, догляд за домашнім улюбленцем, турбота про рослини [5].

2. Безпечне середовище.

Для розвитку стресостійкості дитини вкрай важливо, забезпечити позитивний мікроклімат в родині, а також обрати конструктивний стиль виховання. У стабільних, довірливих та щирих відносинах у сім'ї, дитина почувається безпечно, оскільки розуміє, що може бути почута дорослими. Батькам необхідно забезпечити емоційну підтримку, моделювання адекватних способів реагування та стрес, допомогу в осмисленні пережитого досвіду для розвитку стійкості до стресу у дитини.

Ще одним соціальним ресурсом дітей шкільного віку є освітнє середовище: вчитель, вихователь, помічник вчителя, психолог, тренер, тобто всі дорослі до яких діти можуть звернутися за підтримкою, порадою чи вирішенням різноманітних ситуацій. Створення гармонійної та довірливої атмосфери позитивно вплинуть на розвиток на підтримку резильєнтності дитини.

До безпечного середовища також можна віднести друзів, знайомих, приятелів дитини, з якою вона комунікує постійно, або час від часу. Комунікабельність характеризується здатністю налагоджувати і підтримувати контакт, встановлювати дружні стосунки, взаємодіяти з однолітками, регулювати конфлікти, керувати власними емоціями.

Створення безпечного середовища також полягає у стабільному режимі дня, приємному та комфортному оточенні для дитини, обмеження негативного інформаційного впливу, якісним проведенням вільного часу [2].

3. Позитивне виховання.

Одним із методів подолання труднощів психологи вважають почуття гумору. Це важливий механізм психологічного захисту та адаптації до стресу. Воно може стати помічником для дитини, оскільки знижує емоційне напруження, віддаляє від травматичних переживань, переосмислює та навіть підтримує соціальні зв'язки.

Позитивне виховання ґрунтується на підтримці, прийнятті дитини слабких та розвитку сильних сторін. Поєднання підтримуючого стилю виховання з гумором, створює сприятливе середовище для розвитку резильєнтності у дитини, але важливим фактом, є те, щоб гумор був сприятливим, доброзичливим, а не навпаки.

У розвитку оптимізму та почуття гумору допоможуть створення творчих проєктів, ігри - тренінги, техніки позитивного мислення [1].

Психологічна стійкість є динамічним процесом, що формується у процесі дитини з оточенням. В умовах війни її розвиток стає критично важливим для збереження психічного здоров'я та повноцінного розвитку дитини. Ефективність розвитку резильєнтності залежить від узгодженої взаємодії дорослих: батьків, педагогів, фахівців психологічної допомоги. В поєднанні з безпечним середовищем та адаптивними навичками, дітям шкільного віку буде легше впоратися з викликами сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Бех.І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку. – Київ: Академвидав, 2012.
2. Козлюк О.А., Руденко Н.М. Особливості розвитку тривожності у системі дитячо-батьківських взаємин. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць. Каменець – Подільський, 2017.
3. Максименко С.Д. Психологія особистості. – Київ: Центр навчальної літератури, 2008.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.
5. Хараджи М.В., Борисенко Ю.С. Дослідження тривожності в дітей в період воєнного стану. Ментальне здоров'я. 2025.
6. Masten.A.S. Ordinary Magic^ Resikience in Development. – New York: Guilford Press, 2014.

ГАЛЕНКОВА Юлія
асистент вчителя
Терешківський ліцей
Терешківської сільської ради
Полтавського району
Полтавської області

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У тезах розглядається проблема психологічної безпеки, як базової умови ефективного інклюзивного навчання в умовах воєнного стану. Проаналізовано сутність поняття психологічної безпеки та її значення для гармонійного розвитку дитини з особливими потребами у сьогоденні. Висвітлено вплив стресогенних факторів на психоемоційний стан дітей, їх здатність до навчання та соціалізації. Обґрунтовано роль безпечного освітнього середовища, зниження тривожності та розвитку мотивації. Зроблені висновки про необхідність комплексного підходу до забезпечення психологічної безпеки, як ключового чинника збереження психологічного здоров'я та успішної адаптації дітей в освітньому процесі.

Ключові слова: психологічна безпека, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами (ООП), психічне здоров'я, емоційна стабільність, адаптація, освітнє середовище.

Психологічна безпека учасників освітнього процесу набуває критичного значення в умовах сьогодення, а саме воєнного стану в Україні. Насамперед, це стосується дітей з особливими освітніми потребами, які мають підвищену вразливість до стресогенних факторів. Психологічна безпека розглядається, як стан захищеності дитини від психологічного насилля, емоційного дискомфорту, тривалого стресу, вона забезпечує можливість гармонійного розвитку та

навчання. Щодо інклюзивності, то вона є фундаментом для формування довіри, позитивної самооцінки та соціальної взаємодії.

Поняття психологічної безпеки напряму пов'язана з базовими потребами особистості. Відповідно до відомої ієрархії потреб Абрахам Маслоу, вона складається з 5 рівнів: фізіологічні потреби, безпека, любов/приналежність, повага та самоактуалізація. Запропонована теорія знайшла широке застосування у різних галузях. Заслужено можна сказати, що «піраміда Маслоу» не актуальна в психології в умовах воєнного стану, але внесла вагомий внесок у розвиток позитивної психології [1].

Лорман Т., Харві О, у своїх працях розглядають психологічну безпеку у психолого-педагогічному контексті. Стверджують, що психологічна безпека – це освітнє середовище без дискримінації, емоційного тиску, де надається підтримка, прийняття та повага до індивідуальних особливостей кожної дитини [3].

На жаль, в умовах сьогодення діти стикаються з низкою психотравмуючих факторів: відчуття фізичної небезпеки, втрата стабільності, розлука з близькими, зміна місця проживання, інформаційне перевантаження. У дітей з особливими освітніми потребами це може викликати хронічний стрес і проявлятися у вигляді:

- підвищеної тривожності,
- емоційної нестабільності,
- регресі поведінки,
- порушення концентрації увагу,
- знищення навчальної мотивації,
- труднощів засвоєння матеріалу,
- проблемами комунікації з оточуючими [2].

Такі реакції виконують захисну функцію, допомагаючи дитині впоратися з внутрішньою напругою. Однак їх тривалий прояв може негативно впливати на розвиток особистості.

Як зазначено вище, для формування психологічної безпеки в інклюзивному навчанні, спеціально організоване середовище грає важливу роль у пізнавальному, афективному та психоемоційному розвитку дитини. Тож, відновлення відчуття безпеки включає роботу, як з дитиною, так із її оточенням. Основними дійовими особами є: дитина, батьки, педагоги, шкільні психологи. Комплексний підхід застосовується таких рівнях:

1. Освітнього середовища:
 - створення атмосфери прийняття та недискримінації;
 - чітка організація навчального процесу;
 - передбачуваність, стабільність і послідовність.
2. Педагогічної взаємодії:
 - підтримуюча комунікація;
 - уникнення критики та стигматизації;
 - розвиток емпатії у колективі;
3. Психологічної підтримки:
 - індивідуальні на групові консультації;
 - застосування технік емоційної стабільності;
 - профілактика тривожності і стресових станів.
4. Родини:
 - залучення батьків до освітнього процесу;
 - формування єдиного підходу «школа- сім'я» [4].

Застосування комплексного підходу при роботі з дітьми з особливими потребами передбачає досягнення не тільки психологічної безпеки, а й психологічної захищеності, емоційної безпеки, психологічного благополуччя, атмосферу довіри з оточуючими, психологічний комфорт.

Така концепція роботи із здобувачами освіти з ООП має доказові підґрунтя та сприяє адаптації, досягнення психофізіологічної рівноваги, сприяє емоційної

стійкості, саморегуляції, зниження тривожності, оптимальної взаємодії дитини в умовах воєнного стану [5].

Значення «психологічна безпека» – є базовою умовою ефективності будь-якого навчання, тим наче інклюзивного.

Список використаних джерел:

1. Абрахам Маслоу А. Мотивація і особистість. К.: Мотивації і особистість, 2004.
2. Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України. Методичні рекомендації щодо інклюзивного навчання. URL: <https://ispukr.org.ua/articles/21/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%86%D0%A0%D0%A6.pdf>
3. Лорман, Т., Дешпер, Дж., & Харві, Д. Інклюзивна освіта: Підтримка розмаїття у класі (2-ге вид.). Київ: СПД-ФО Парашин І. 2010.
4. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text>
5. Підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання. Вісник науково-дослідницької лабораторії інклюзивної освіти / Упорядники: Юхимець І. В., Савчук Л.О. Рівне : РОШПО, 2012.

КОЧИНА Тамара,
практичний психолог
ВСП «Марганецький фаховий коледж НТУ «ДП»,
магістр ПВШ,
м. Марганець

ВПЛИВ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: тези присвячені аналізу психологічних наслідків дистанційного навчання для студентів і педагогів, особливо в умовах прифронтових територій, а також систематизації ефективних шляхів мінімізації негативних впливів. Актуальність теми полягає в тому, що перехід до дистанційного навчання у закладах фахової передвищої освіти став вимушеним кроком спочатку в умовах пандемії COVID-19, а згодом — у зв'язку з воєнним станом в Україні. Цифрові технології забезпечили безперервність освітнього процесу, проте водночас

спричинили низку нових викликів, пов'язаних із психічним здоров'ям учасників освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційне навчання, прифронтові міста, війна, психічне здоров'я, стрес, тривожність, соціальна ізоляція, мотивація, вигорання.

Війна, що триває в Україні з 2014 року, а особливо її повномасштабна фаза з 2022 року, докорінно трансформувала систему освіти. Дистанційне навчання стало не лише освітнім інструментом, а й засобом збереження життя. Особливо гостро ці зміни відчуються у прифронтових містах, де освітній процес відбувається в умовах постійної небезпеки, обстрілів, руйнування інфраструктури та соціальної дестабілізації. Сьогодні цифровий простір перестав бути лише технологічним рішенням — він перетворився на своєрідну форму інтелектуального спротиву. Світло монітора в укритті часто стає символом стабільності та надії.

У прифронтових містах, таких як Марганець та громада навколо нього, освітній процес відбувається не просто в цифровому середовищі, він відбувається під звуки сирен, у перервах між обстрілами, у підвалах та коридорах де студенти кладуть гаджети поруч із матрацами «між двох стін». Тут навчання — це не лише здобуття знань, а й акт внутрішнього спротиву, бо життя триває під обстрілами.

Дистанційна освіта забезпечила безперервність навчання — і це її беззаперечна перевага. Водночас вона створила нове психоемоційне середовище, яке не є нейтральним для психіки.

Сім'ї прокидаються не від дзвінка будильника, а від гуркоту вибухів. Містяни навчилися розрізняти звуки: де віддалений артилерійський залп, а де ближче — небезпека, що змушує бігти до укриття. Попри це, педагоги щодня збирають сили, щоб підтримати своїх студентів. З укриття чи просто з власного помешкання, вони пояснюють формули, читають вірші, а психологи

намагаються зняти тривогу. Студенти продовжують навчання онлайн, або коли є зв'язок. Кожен складений іспит — доказ того, що життя триває.

Цей опис не є окремою історією, а є ілюстрацією до наукового аналізу: він показує, як освітній процес у прифронтових громадах стає частиною психологічної боротьби за нормальність.

Постійна взаємодія з цифровими платформами, відеоконференціями та потоками інформації призводить до когнітивного перевантаження. У науковій літературі це явище описується через поняття - когнітивне навантаження / втома від відеоконференцій (або: «втома від Zoom» у неформальному контексті).

У Марганецькій громаді це має особливий вимір: студенти слухають лекції не лише під час тривалих онлайн-сесій, а ще й у стані постійної тривоги. Їхня увага роздвоєна між екраном і сиреною, між навчальним матеріалом і думкою про власну безпеку та безпеку рідних. А ще онлайн-формат обмежує спонтанне спілкування. Для студентів першого курсу це критично: вони ще не встигли сформувати соціальні зв'язки. У прифронтових громадах ізоляція посилюється тим, що навіть зустрічі офлайн небезпечні. Спостереження показують, що відсутність живої взаємодії сприяє: зростанню відчуття самотності; зниженню залученості до навчання; ускладненню адаптації до освітнього середовища. Частина студентів втрачає мотивацію через відсутність структури та постійні перерви на тривоги. Інші ж демонструють зростання автономності: вони сприймають навчання як спосіб утримати контроль над життям. Психологічні наслідки такого життя та навчання для студентів містяться між виснаженням і адаптацією через: підвищену тривожність; порушення сну; труднощі з концентрацією уваги; емоційну лабільність. Прокрастинація часто виступає не як лінощі, а як реакція уникнення.

Викладачі ж опинилися у ситуації подвійного навантаження: освоєння цифрових інструментів та виконання ролі психологічної підтримки для студентів. У прифронтовому місті це доповнюється ще одним фактором — необхідністю працювати під обстрілами.

Тут вигорання зумовлене не лише онлайн-форматом, а сукупністю факторів: війна, невизначеність, емоційна перевтома. У психології такий стан описується як вплив подвійного стресора — поєднання хронічного (війна) та ситуативного (навчального) стресу.

У викладачів коледжу це проявляється через підвищення рівня тривожності; виснаження ресурсів уваги; зниження здатності до планування і саморегуляції. Навчання під обстрілами в онлайн форматі спричиняє розмитість меж між професійним і особистим життям, відчуття постійної включеності в професійну діяльність, що тягне за собою емоційне виснаження та вимагає значних психологічних зусиль навіть для виконання базових завдань. Попри те приклади, з досвіду роботи, показують, що за наявності якісної онлайн-комунікації та підтримки викладачів рівень соціальної інтеграції може частково компенсуватися.

Зіткнувшись з викликами тривалого онлайн навчання в умовах війни педагогічний колектив поставив перед собою завдання підтримки психічного здоров'я як студентів так і педагогів. На практиці встановили, що для студентів працюють: гнучкі дедлайни; поєднання синхронного й асинхронного навчання; доступ до записів занять; розвиток навичок саморегуляції. А для викладачів ефективною є професійна підтримка і супервізія; оптимізація навантаження та формування цифрової гігієни. Педагоги організують професійні і неформальні зустрічі навіть у кризових умовах, щоб зберегти внутрішню силу.

Онлайн-навчання в умовах війни не є ані виключно проблемою, ані універсальним рішенням. Воно виступає середовищем, яке може підсилювати стрес і виснаження або ж сприяти розвитку адаптивності й стійкості.

Наш спільний досвід свідчить, що ефективність дистанційного навчання залежить від організації процесу і найбільш результативними є: гнучкі моделі навчання; доступ до матеріалів у будь-який час; технічна підтримка студентів; професійна підтримка педагогів; врахування індивідуальних обставин життєдіяльності учасників освітнього процесу.

Важливо підкреслити, що цей приклад, як і приклади навчання в інших прифронтових містах мають ілюстративний характер і потребують подальшого емпіричного дослідження. А кожна лекція під обстрілами — це не лише освітній процес, а й акт довіри до майбутнього. І, можливо, саме в цьому — головний психологічний сенс онлайн-освіти сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Гармаш Н. В. Цифрове перевантаження як психологічна проблема сучасності // Психологічний журнал. 2020. № 3. С. 45–52.
2. Міхєєв О. М., Коваленко І. С., Пархоменко Л. В. Соціальна ізоляція студентів в умовах дистанційного навчання // Освіта та розвиток особистості. 2021. № 2. С. 78–84.
3. Стрілець-Бабенко О. В., Кушнір В. М. Мотивація студентів в умовах дистанційного навчання // Вища освіта України. 2021. № 4. С. 112–118.
4. Березяк О. В., Накорчевська Н. В., Васильєва О. М. Психоемоційний стан студентів в умовах дистанційного навчання // Науковий вісник. 2022. № 1. С. 23–29.

КУРНОСОВА Віра
викладач ДТФЕК,
м. Дніпро

**АКАДЕМІЧНА ПРОКРАСТИНАЦІЯ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ:
ПРИЧИНИ, МЕХАНІЗМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ
ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анотація. У статті досліджується феномен академічної прокрастинації серед здобувачів фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання та хронічного стресу, зумовленого воєнним станом. Проаналізовано ключові причини та психологічні механізми зволікання, зокрема реакцію «завмирання», дефіцит саморегуляції, цифровий ескапізм та страх невдачі. Запропоновано комплекс адаптивних педагогічних стратегій і технік самоменеджменту (мікронавчання, метод мікрокроків, зворотне планування, аудит енергії), спрямованих на профілактику прокрастинації, зниження рівня тривожності,

підтримку мотивації та формування безпечного підтримуючого освітнього середовища.

Ключові слова: академічна прокрастинація, фахова передвища освіта, хронічний стрес, дистанційне навчання, саморегуляція, самоменеджмент, педагогічні стратегії.

Останніми роками проблема систематичного відкладання навчальних завдань набула критичних масштабів. Сучасний освітній процес відбувається на тлі безпрецедентних викликів: дистанційне та змішане навчання, постійне інформаційне навантаження і, що найважливіше, життя в стані хронічного стресу, зумовленого воєнним станом. Викладачі все частіше зіштовхуються з явищем тотального зволікання здобувачів освіти, яке вже не можна пояснити простою «лінню» чи неорганізованістю. Для здобувачів фахової передвищої освіти цей феномен є особливо деструктивним. Він не лише гальмує процес засвоєння професійних знань, а й б'є по психологічному стану молоді, формуючи стійке почуття провини, професійної невпевненості та підвищеної тривожності.

У класичній науковій літературі прокрастинація традиційно розглядається як навмисне відкладання початку або завершення завдань (П. Рингенбах, А. Елліс, Ф. Сіруа). Однак сьогодні, спираючись на щоденний досвід роботи зі здобувачами Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу, стає очевидним, що класичні причини цього явища суттєво трансформувалися під впливом зовнішніх обставин. Проблема перестала бути виключно питанням тайм-менеджменту і перейшла у площину емоційної саморегуляції та психологічного виживання.

Насамперед необхідно усвідомити зміну природи студентської прокрастинації. У нейробіології існує три базові реакції на небезпеку та стрес: бий, біжи або замри. В умовах постійних повітряних тривог, нестабільності та фонові тривоги за майбутнє, психіка багатьох здобувачів обирає саме стратегію «завмирання». Зіткнувшись із навчальним завданням, яке вимагає когнітивних

зусиль, виснажений мозок сприймає його як додаткове джерело стресу і блокує діяльність.

Зволікання стає своєрідним захисним механізмом. У короткостроковій перспективі воно приносить ілюзію полегшення (уникнення напруги), але в довгостроковій – лише посилює тривожність через наближення дедлайнів та накопичення боргів. Здобувач опиняється в замкненому колі: стрес заважає вчитися, а невивчене генерує новий стрес.

Другим вагомим фактором є особливості сучасного формату навчання. Дистанційні платформи («Google Classroom», «На урок», «Всеосвіта» тощо) створили парадоксальну ситуацію. З одного боку, всі матеріали доступні 24/7. З іншого – ця безперервна доступність формує у здобувачів хибне відчуття «я встигну це зробити пізніше». Відсутність жорсткого зовнішнього контролю, який притаманний традиційній аудиторній роботі, та розмиті часові рамки оголюють дефіцит навичок самоорганізації.

До цього додається феномен цифрового ескапізму (втечі від реальності) та «думскролінгу» – постійного гортання стрічки новин. Соціальні мережі та месенджери дають швидкий дофамін, тоді як опрацювання фахової літератури чи виконання розрахункової роботи вимагає тривалої концентрації. У цій конкуренції за увагу навчальні завдання часто програють.

Аналіз власної педагогічної практики дозволяє умовно виділити кілька типових патернів поведінки серед здобувачів освіти, схильних до зволікання:

Страх невдачі. Як не парадоксально, але найчастіше завдання не виконуються вчасно через страх зробити їх недостатньо ідеально. Знижена на тлі загального стресу самооцінка змушує здобувача уникати діяльності взагалі, аби не стикатися з можливою критикою викладача. Вони чекають «ідеального моменту» або «достатнього натхнення», які ніколи не настають.

Дефіцит саморегуляції. Це здобувачі, які губляться перед великим обсягом роботи. Вони дивляться на курс у цілому, відчують паніку від кількості завдань і не можуть виокремити перший, найменший крок для початку роботи.

Кризові працівники. Здобувачі, які переконали себе, що «найкраще працюють під тиском». Вони штучно створюють ситуацію браку часу, щоб викид адреналіну в останню ніч перед здачею змусив їхній мозок сфокусуватися. Ця стратегія швидко призводить до емоційного та фізичного вигорання.

Втрата сенсу. Коли навчальний матеріал здається відірваним від реальності, а завдання не мають для здобувача чіткої практичної значущості, внутрішній інтерес стрімко падає. Умови війни загострили екзистенційні питання: «Нащо мені це вчити зараз?». Якщо викладач не дає відповіді на це питання, виникає прокрастинація.

Зважаючи на вищезазначене, очевидно, що проста вимога «здавати роботи вчасно» або погрози низькими балами сьогодні неефективні. Подолання академічної прокрастинації вимагає зміни самого підходу до організації освітнього процесу та переходу від стратегії покарання до стратегії підтримки та супроводу.

Основними напрямками педагогічного впливу мають стати:

Архітектура навчального курсу: мікронавчання та дроблення завдань. Великі проєкти, курсові чи самостійні роботи необхідно розбивати на менші, логічно завершені етапи. Замість одного дедлайну наприкінці місяця – кілька проміжних, «м'яких» дедлайнів щотижня. Наприклад, спершу здати план, потім огляд літератури, потім практичну частину. Це кардинально знижує когнітивне навантаження та тривожність перед об'ємною роботою. Маленькі перемоги (вчасно зданий етап) стимулюють вироблення дофаміну і мотивують рухатися далі.

Прозорість очікувань та критеріїв. Здобувачі часто відкладають роботу, бо банально не розуміють, з чого почати і що саме від них вимагається. Надання чітких чек-листів, алгоритмів виконання, шаблонів оформлення та рубрик оцінювання знімає стан невизначеності. Здобувач має бачити фінальний результат ще до початку роботи.

Інтеграція навичок самоменеджменту у фахові дисципліни. Викладачам варто не лише транслювати матеріал, а й пропонувати інструменти для його засвоєння. Доцільно виділяти 5-10 хвилин заняття на спільне планування: як саме краще опрацювати цю тему вдома, скільки часу це об'єктивно займе, які техніки можна використати.

Практика показує, що для подолання когнітивного бар'єра перед виконанням домашніх завдань викладач може пропонувати студентам наступні адаптивні техніки тайм-менеджменту:

Адаптивний метод «Помодоро» (Таймери сфокусованої роботи). Класичний варіант передбачає 25 хвилин роботи та 5 хвилин відпочинку. Однак для студентів у стані фонового стресу та розсіяної уваги 25 хвилин можуть здаватися нездоланими. Викладач може порадити мікроінтервали: 15 хвилин роботи / 5 хвилин відпочинку. Головне правило – під час робочого інтервалу телефон переводиться в режим польоту.

Правило «П'яти хвилин» (або Метод мікрокроків). Ця техніка ідеально працює для студентів, які знаходяться у стані емоційного «завмирання». Викладач пропонує установку: «Домовтеся із собою, що ви будете робити це завдання лише 5 хвилин. Просто відкрийте файл, напишіть титульну сторінку або прочитайте перший абзац. Якщо після цього захочете кинути – кидайте». У 80% випадків мозок долає страх чистого аркуша, і студент продовжує роботу, оскільки найважче – це саме почати.

Зворотне планування. Студенти часто не вміють оцінювати обсяг часу на великі завдання (наприклад, курсову чи розрахунково-графічну роботу). Під час заняття викладач разом з аудиторією бере кінцевий дедлайн і планує кроки у зворотному порядку: «Якщо роботу треба здати 20-го числа, то 18-го вона має бути оформлена, отже 15-го мають бути завершені розрахунки, а значить почати збір даних треба не пізніше 5-го». Це руйнує ілюзію, що «часу ще багато».

Аудит енергії. У сучасних реаліях важливо вчити студентів керувати не лише часом, а й власною енергією (особливо зважаючи на перебої зі світлом чи

нічні тривоги). Викладач може поради́ти розділити завдання на «високоресурсні» (вивчення нової теми, складні розрахунки – робити тоді, коли є світло, тиша і ясна голова) та «низькоресурсні» (оформлення списку літератури, конспектування, механічне креслення – можна робити під час тривоги або у стані втоми).

Чітке визначення завдань. Глобальні формулювання в щоденнику типу «зробити економіку» або «вивчити транспортні системи» лякають мозок і проважують прокрастинацію. Викладач має навчити студентів формулювати завдання як конкретну фізичну дію: «прочитати сторінки 12-15», «виписати 5 формул у зошит», «створити таблицю в Excel». Чим конкретніша дія, тим менший опір психіки.

Важливо нормалізувати труднощі: пояснити здобувачам, що втома і бажання відкласти справи – це нормальна реакція психіки на стрес, але з цим можна і треба працювати. Зворотний зв'язок на виконанні роботи має бути формувальним (вказувати на точки росту), а не лише констатувальним (просто виставлення оцінки). Емоційна підтримка і розуміння того, що помилка – це частина навчального процесу, а не катастрофа, суттєво знижують страх невдачі.

Кожне завдання повинно мати зрозумілу мету. Варто постійно наголошувати на зв'язку теоретичного матеріалу з реальними викликами професії, з якою здобувачі стикнуться після випуску з коледжу. Розуміння «навіщо я це роблю» є найсильнішим антидотом проти демотивації.

Підсумовуючи, варто зазначити, що феномен академічної прокрастинації серед здобувачів фахової передвищої освіти – це не прояв студентської ліні, а складний симптом, що сигналізує про виснаження психічних ресурсів, дефіцит навичок самоорганізації та наслідки тривалого перебування у стресовому середовищі.

Подолання цієї проблеми має стати одним із пріоритетів педагогічного супроводу в сучасних закладах освіти. Це вимагає від викладачів гнучкості, емпатії та впровадження нових, адаптивних методів організації навчального

процесу. Тільки через комплексний підхід, який враховує емоційний стан здобувачів та допомагає їм крок за кроком розбудувати навички власного самоменеджменту, ми зможемо повернути їм контроль над навчанням, знизити рівень стресу та підготувати впевнених, відповідальних і конкурентоспроможних фахівців.

Список використаних джерел:

1. Варваричева Т. І. Феномен прокрастинації: проблеми і перспективи дослідження. *Питання психології*. 2010. № 3. С. 121–131.
2. Михайлова О. В. Психологічні особливості академічної прокрастинації у студентів в умовах дистанційного навчання. *Науковий вісник. Серія: Психологія*. 2021. Вип. 24. С. 45–52.

Історія, культура та філософія в науковому вимірі: стан та перспективи

ГОНЧАР Оксана

Викладач суспільно-гуманітарних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії

Дніпровського фахового коледжу
енергетичних та інформаційних технологій
м. Дніпро, Україна

БОГОВІК Олег

здобувач освіти Дніпровського фахового
коледжу енергетичних та інформаційних
технологій, II курсу, групи КСМ-24
м. Дніпро, Україна

РОЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ У ПРОЦЕСАХ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Анотація: Тези присвячені аналізу енергетичного сектору як фундаментального чинника зміцнення української державності. У роботі розглядається еволюція енергетичної незалежності від моменту проголошення суверенітету до сучасних викликів повномасштабної війни. Досліджено роль інтеграції української енергосистеми до європейської мережі ENTSO-E як акту геополітичного самовизначення. Визначається вплив децентралізації енергетики на розвиток місцевого самоврядування та національну стійкість. Обґрунтовано, що енергетична безпека є невід'ємною складовою державного суверенітету та суб'єктності України на міжнародній арені.

Ключові слова: державне будівництво, енергетична незалежність, суверенітет, ENTSO-E, енергетична безпека, децентралізація, енергетична дипломатія.

Процес українського державотворення на сучасному етапі нерозривно пов'язаний із питанням енергетичної безпеки. Енергетика в Україні тривалий

час виконувала роль не лише економічної галузі, а й головного важеля зовнішнього політичного тиску. Саме тому трансформація енергетичного сектору є лакмусовим папірцем реального суверенітету держави. Проблема енергетичної вразливості супроводжувала Україну з перших років незалежності, оскільки успадкована від СРСР структура паливно-енергетичного комплексу була частиною єдиного імперського механізму, покликаного утримувати колишні республіки у сфері впливу метрополії [4, с. 112].

Історичний ретроспектив дозволяє стверджувати, що енергетична залежність від пострадянської системи постачання ресурсів була одним із головних гальмівних чинників розвитку українських державних інституцій. Тривалий час Україна перебувала в стані «обмеженого суверенітету», оскільки політичні рішення часто диктувалися ціною на енергоносії. Як зазначає О. Суходоля, державна політика у сфері енергетики є відображенням здатності нації захищати свої національні інтереси та забезпечувати сталий розвиток суспільства [3, с. 45]. Лише після 2014 року почався реальний перехід до диверсифікації джерел енергопостачання, що стало актом політичного самоствердження.

Ключовим етапом державотворення у техніко-енергетичному вимірі стала синхронізація об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України з європейською мережею ENTSO-E. Це рішення, прийняте в екстремальних умовах березня 2022 року, де-факто завершило процес «енергетичної деколонізації». Від'єднання від енергосистем РФ та Білорусі стало остаточним розривом із радянським спадком. Це не просто технічна зміна частоти струму, а цивілізаційний вибір, який дозволив Україні стати частиною єдиного європейського економічного та безпекового простору. Енергетична мережа стала першим реальним мостом, що з'єднав Україну з ЄС ще до офіційного вступу до союзу [2, с. 18].

Нинішня роль енергетики у державотворенні проявляється через декілька стратегічних аспектів. По-перше, це інституційна стійкість держави. Здатність

уряду та енергетичних компаній підтримувати цілісність системи під час масованих ракетних атак довела ефективність державного апарату в кризових умовах. По-друге, це розвиток децентралізованої моделі управління. Впровадження розподіленої генерації, зокрема сонячних та вітрових станцій на рівні територіальних громад, змінює саму філософію держави. Громада, яка має власну генерацію, стає більш автономною та відповідальною, що зміцнює фундамент демократичного устрою.

Окремо слід виділити роль енергетичної дипломатії. Україна перестала бути просто транзитером російського газу і почала перетворюватися на активного гравця європейського ринку. Використання українських підземних сховищ газу європейськими компаніями та потенціал України у виробництві «зеленого» водню роблять нашу державу незамінним елементом майбутньої енергетичної карти Європи. Це значно підвищує міжнародну суб'єктність України та її вплив на формування загальноєвропейських безпекових рішень.

Зміна пріоритетів енергозабезпечення у державотворчих процесах пройшла довгий шлях: від тотальної залежності та політичного шантажу в 90-х роках через болісну диверсифікацію після 2014 року до повної інтеграції з європейським ринком сьогодні. Кожен із цих етапів супроводжувався зміцненням державних інституцій та формуванням нової політичної еліти, здатної приймати стратегічні рішення незалежно від зовнішніх центрів впливу.

У сучасних умовах енергетика також виступає фактором національної ідентичності. Героїзм енергетиків, які відновлюють мережі під обстрілами, та свідома відмова населення від надмірного споживання в пікові години стали частиною нового суспільного договору. Це свідчить про високий рівень громадянської свідомості та зрілості українського суспільства, що є ключовою передумовою успішного державотворення.

Отже, енергетика є тим фундаментом, на якому будується сучасна українська держава. Перехід від моделі енергозалежного об'єкта до моделі енергонезалежного суб'єкта є головним змістом нинішнього етапу

державотворення. Подальший розвиток галузі через «зелений перехід», декарбонізацію та децентралізацію не лише посилюватиме демократичні інститути, а й гарантуватиме невідворотність європейського поступу України як сильної та самодостатньої держави.

Список використаних джерел

1. Енергетична стратегія України на період до 2050 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2026).
2. Коваль Н. В. Енергетична дипломатія України в контексті європейської інтеграції. Зовнішня політика і дипломатія. 2022. № 4. С. 15–24.
3. Суходоля О. М. Енергетична безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 2021. 380 с.
4. Хара С. Енергетика як інструмент геополітики: досвід України. Стратегічні пріоритети. 2020. Вип. 2. С. 108–115.
5. Ukraine's energy sector in the war : report of the International Energy Agency (IEA). 2023. URL: <https://www.iea.org> (дата звернення: 05.04.2026).

ГОНЧАР Оксана

Викладач суспільно-гуманітарних
дисциплін, спеціаліст вищої категорії
Дніпровського фахового коледжу
енергетичних та інформаційних технологій

ГАРЬКАВИЙ Тимофій

здобувач освіти Дніпровського фахового
коледжу енергетичних та інформаційних
технологій, II курсу, групи Е-24
м. Дніпро, Україна

ІСТОРІЯ В НАУКОВОМУ ВИМІРІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація: У тезах розглядається сучасний стан історичної науки в умовах глобалізаційних та суспільно-політичних змін, що зумовлює актуальність дослідження. Визначено роль історії як важливого чинника

формування національної свідомості, збереження культурної спадщини та розвитку критичного мислення. Проаналізовано основні виклики історичної науки, зокрема проблему фальсифікації історичних фактів та вплив інформаційного середовища. Окреслено перспективи розвитку історичних досліджень в Україні.

Ключові слова: історія, історична наука, національна пам'ять, культурна спадщина, цифровізація, історичні дослідження.

Історія є однією з фундаментальних гуманітарних наук, яка відіграє важливу роль у формуванні світогляду людини та суспільства. Вона дозволяє не лише досліджувати події минулого, але й краще розуміти сучасні процеси, що відбуваються в Україні та світі [5]. Завдяки історії формується уявлення про розвиток держави, культури та суспільних відносин.

У сучасному світі значення історичної науки значно зростає. Це пов'язано з розвитком інформаційного суспільства, де кожна людина має доступ до великої кількості інформації. Однак не вся інформація є достовірною, що створює потребу в критичному осмисленні історичних фактів [4]. Саме історія як наука допомагає відокремити правдиву інформацію від маніпуляцій і фальсифікацій.

Сучасна історична наука виходить за межі традиційного вивчення подій і дат. Вона стає міждисциплінарною, поєднуючи знання з різних галузей, таких як соціологія, культурологія, антропологія та інформаційні технології [3]. Це дозволяє більш глибоко та детально досліджувати, вивчати, аналізувати історичні факти, процеси, явища та розглядати їх з різних точок зору.

Одним із важливих напрямів розвитку історії є вивчення повсякденного життя людей. Сучасні дослідники звертають увагу не лише на політичні події, але й на життя звичайних людей, їхні традиції, звички та спосіб мислення [6]. Це робить історію більш зрозумілою, доступною та близькою до сучасного суспільства.

Значний вплив на розвиток історичної науки має цифровізація. Використання сучасних технологій дозволяє створювати електронні архіви, бази даних, цифрові бібліотеки та інтерактивні карти [3]. Це значно полегшує, спрощує доступ до історичних джерел (документів) і сприяє розвитку досліджень.

Особливе значення історія має для формування національної пам'яті. Для України це питання є надзвичайно актуальним, оскільки історична пам'ять впливає на формування національної ідентичності та громадянської свідомості [2]. Володіння інформацією з історії допомагає людям усвідомлювати своє місце в суспільстві.

В умовах сучасних подій історія виконує важливу функцію у протидії інформаційним впливам. Історичні факти можуть використовуватися для маніпуляції суспільною думкою, тому важливо формувати критичне мислення [4].

Разом із тим історична наука стикається з рядом проблем. Однією з найбільш актуальних є фальсифікація історії. Викривлення історичних подій може призводити до неправильного розуміння минулого та впливати на сучасні процеси [4].

Ще однією проблемою є велика кількість інформації. Це ускладнює відбір достовірних джерел та вимагає високого рівня аналітичних навичок [3].

Важливим аспектом розвитку сучасної історичної науки є зростання інтересу до локальної історії та історії регіонів. Дослідження історії окремих міст і областей дозволяє глибше зрозуміти загальнонаціональні процеси та їх особливості [1].

Також історія відіграє важливу роль у формуванні громадянської позиції студентської молоді. Особливо на сучасному етапі, враховуючи події, які зараз відбуваються в Україні та світі. Вивчення історії сприяє розвитку критичного та логічного мислення, аналізу подій та формуванню відповідального ставлення до майбутнього країни.

Не менш важливим є питання збереження історико-культурної спадщини. Історичні пам'ятки, архіви та музеї є важливими джерелами знань про минуле, тому їх збереження є одним із головних завдань сучасної науки [2].

Важливим напрямом розвитку є популяризація історії серед молоді. Сучасні технології дозволяють зробити історію більш доступною через соціальні мережі, відео та освітні платформи [3].

Визначну роль відіграє також сучасна освіта. Саме в освітніх закладах закладається інтерес до історії та формуються базові знання.

Перспективи розвитку історичної науки в Україні пов'язані з розвитком національних досліджень, цифровізацією та міжнародною співпрацею [3].

Отже, історія в сучасному науковому вимірі є важливою складовою розвитку суспільства. Вона допомагає зрозуміти минуле, формує національну свідомість та сприяє розвитку критичного мислення.

У непростих сучасних умовах значення історичної науки зростає, оскільки вона виконує не лише пізнавальну, а й важливу суспільну функцію — протидію інформаційним впливам і збереження історичної правди.

Перспективи розвитку історичної науки пов'язані з цифровізацією, розвитком національних досліджень та популяризацією історичних знань серед молоді. Це сприятиме підвищенню інтересу до історії та її значення в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні: сучасний стан і перспективи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 350 с.
2. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: Портал, 2021. 432 с.
3. Інститут історії України НАН України. Цифрові ресурси історичної науки: сучасні тенденції. Київ, 2022
4. Касьянов Г. Past Continuous: історична політика 1980–2020-х років. Київ: Laurus, 2022. 512 с.
5. Смолій В. А. Україна в історичному просторі XXI століття. Київ: НАН України, 2020. 304 с.
6. Яковенко Н. У пошуках Нового неба. Київ: Критика, 2021. 416 с.

ГОНЧАР Оксана

Викладач суспільно-гуманітарних
дисциплін, спеціаліст вищої категорії
Дніпровського фахового коледжу
енергетичних та інформаційних технологій

ПИРОГОВ Максим

ЛІННИК Варвара
здобувачі освіти Дніпровського фахового
коледжу енергетичних та інформаційних
технологій, II курсу, групи Е-24
м. Дніпро, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ФРОНТ 2022–2025 РР.: НОВА СТОРІНКА В ІСТОРІЇ ПРИДНІПРОВСЬКОЇ ТЕС

Анотація: У тезах досліджується роль Придніпровської ТЕС в умовах повномасштабної війни 2022–2025 рр. Особлива увага приділяється викликам, пов'язаним із пошкодженням енергетичної інфраструктури, нестабільністю постачання електроенергії та необхідністю оперативного реагування на кризові ситуації.

Ключові слова: енергетичний фронт, теплоелектростанція, енергетична безпека, Придніпровська ТЕС, інфраструктура.

У сучасних умовах енергетика відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки вона забезпечує безперервність усіх необхідних процесів у суспільстві. З початку 2022 року енергетичний сектор України опинився під значним тиском через постійні атаки на інфраструктуру, що суттєво ускладнило його роботу [1].

Придніпровська ТЕС стала одним із ключових об'єктів, що хочуть знищити росіяни, тому що ТЕС забезпечує стабільність енергопостачання в регіоні навіть у періоди блек-аутів і під час масованих обстрілів. Незважаючи на численні та значні пошкодження, станція продовжувала працювати, що свідчить про високий рівень організації роботи та професіоналізму персоналу

[2].

Однією з основних проблем стала нестабільність виробництва і постачання електроенергії, яка виникала через регулярні масовані обстріли інших ТЕС, пошкодження обладнання та енергомереж. Через це працівники станції виїжджали після закінчення обстрілу щоб оцінити наслідки пошкоджень, зрозуміти що потрібно полатити, що відправити на металобрухт, щоб провести аварійно-відновлювальні роботи та залучити додаткові ресурси, для того щоб підтримати стабільність енергосистеми [3].

Працівники ТЕС були змушені працювати в надзвичайних умовах підвищеного ризику для їхнього життя та здоров'я, що вимагало не лише практичних та теоретичних знань та умінь, але й високого рівня відповідальності та здатності приймати оперативні та якісні рішення. Вони активно розбирали завали, впроваджували сучасні генератори енергії, встановлювали нові трансформатори, ліквідовували наслідки обстрілів, оптимізували виробничі процеси для підвищення ефективності та стабільності роботи Придніпровської ТЕС.

Важливим аспектом стало забезпечення безперервності роботи станції, шляхом використання резервних систем та альтернативних рішень, що дозволяло мінімізувати негативні наслідки пошкоджень.

Завдяки цьому вдалося підтримувати стабільне енергопостачання навіть у критичних ситуаціях.

Слід зазначити, що функціонування теплоелектростанції має значний вплив на економіку регіону та країни, оскільки без електроенергії неможлива ефективна робота галузей промисловості, транспортної системи та соціальної інфраструктури. Таким чином, стабільність енергетичних об'єктів є запорукою економіки, а отже і держави.

Діяльність Придніпровської ТЕС у період воєнного стану демонструє складні процеси адаптації енергетики до умов війни, що супроводжуються постійним викликами, але водночас демонструють здатність енергетичної

системи та працівників станції до відновлення та стабільного функціонування навіть у таких складних умовах.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що Придніпровська ТЕС стала символом стійкості та адаптивності енергетичного сектору України. Її діяльність в умовах війни підтверджує важливість енергетики.

Список використаних джерел

1. Delo.ua. Енергетика України. URL: [https://delo.ua]
2. NV.ua. Стан енергетики. URL: [https://nv.ua]
3. Obozrevatel. Енергетична інфраструктура. URL: [https://www.obozrevatel.com]

КУЧЕР Артем

студент II курсу

Науковий керівник:

ТКАЧ Оксана

викладач-методист

ВСП «Нікопольський фаховий коледж УДУНТ»

м. Нікополь

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ У ПІДРОСІЙСЬКІЙ УКРАЇНІ В КІНЦІ XIX СТОЛІТТЯ

Анотація: Тези присвячені становищу українців, який виник під впливом модернізаційних змін, що відбувалися в підросійській Україні у XIX ст. та сприяли новим суспільним процесам в галузі освіти та соціально-економічній сфері; мали вплив на рух жіночого активізму та на зростання обстоювання жінками свого права на освіту і професійну діяльність.

Ключові слова: модернізаційні зміни, освітня реформа, жіночий активізм, інтелігенція, трансформації, громадянські права, свідомі українці.

XIX століття ознаменувалося суттєвими економічними та політичними змінами у світі. Ці зміни спричинені завершенням промислової революції,

переходом до індустріалізації, процесами урбанізації та розвитком нових економічних відносин. Не оминув цей процес і території України, оскільки політичні та соціальні зміни у житті європейців збуджували увагу обмежених у громадянських правах і культурних можливостях українців.

Ці зміни називають модернізаційними процесами, що означає оновлення, удосконалення та осучаснення до нового вигляду, перетворення згідно із сучасними вимогами економіки, техніки та технологій, зокрема виробництва. Синонімом терміну та явища «модернізація» цього періоду вважається поняття «капіталізація», адже саме за капіталістичних відносин відбуваються індустріальна, промислова або технологічна трансформація у державі, яка неминуче призводить до соціальної, культурної, політичної та інших проявів «гуманітарної революції» у суспільстві.

Як свідчать різні дослідники (Т. Орлова, О. Картунов, О. Данильян, В. Головка), у цей період Росія зазнала перетворень, які сприяли переходу країни до нового способу ведення економіки та управління державою шляхом реформ. Таким чином, в їх основу було покладено капіталістичний спосіб товарного виробництва. Як відомо, будь-яка країна стикається з одним із трьох видів модернізації, в залежності від суспільно-політичної ситуації та глибини економічної кризи в цій країні.

I тип – «піонерська або випереджаюча модернізація»: характерна для країн-лідерів світового технічного та економічного прогресу, представляє собою постійну боротьбу за ринки збуту в усьому світі [5, с. 115].

II тип – «вчасна або органічна модернізація»: властива країнам так званого «другого ешелону» світового економічного прогресу і вважається «результатом природного розвитку капіталу», оскільки відбувається одночасно в багатьох країнах [6, с. 82].

III тип – «наздоганяюча або запізніла модернізація», яка теж базується на засвоєнні передових технологій та економічних механізмів, але проявляється як

відгук влади на загрозу втратити свої владні позиції в середині держави та на міжнародному рівні [5, с. 118].

Не важко здогадатися, що у другій половині XIX ст. для Російської імперії була властива саме модернізація третього типу. На це вказують характерні риси: прагнення держави зберегти свою владу та контроль над всіма процесами, що відбуваються в країні; на тлі прийнятих реформ укріпити статус представників правлячого класу та впливовість чиновників; гальмування вже існуючих або взагалі відсутність демократичних засад тощо.

Такі громадянські права та соціально-культурні можливості, які мали деякі народи Європи, українцям Наддніпрянщини були не доступними. До революції 1905 року в царській Росії не існувало навіть Конституції. Однак, друга половина XIX ст. в Російській імперії була насичена прийняттям низки реформ, що стало можливим внаслідок провальної кампанії Росії під час Кримської війни (1853-1856 рр.) та невдоволення селян своїм економічним та соціальним становищем.

Модернізаційні процеси не ставали поштовхом для українського національно-визвольного руху в Наддніпрянщині. Такий парадокс пояснюється тим, що українці проживали переважно на селі та брали дуже помірну участь у промисловому розвитку країни. До того ж, давалися взнаки наслідки земельної реформи 1861 року, яка звільнила селян від кріпацтва, але не захищала їх інтереси і не сприяла їхньому економічному розвитку. Відтак, у модернізації української частини Російської імперії здебільшого брали участь представники інших національностей: росіяни, поляки, євреї тощо.

В. Головка наголошує на специфіці регіону: «Модернізаційні процеси в Україні мали асинхронний характер, поєднуючи передові промислові анклавні з архаїчним селом» [1, с. 142]. В південних регіонах аграрний сектор стрімко розвивався за рахунок щорічного напливу мешканців Центральної, Лівобережної та Правобережної України. Це пояснює, чому українці проживали переважно на селі та брали помірну участь у промисловості. Проте внутрішня

міграція сприяла об'єднанню земель в «єдиний національно-господарський організм».

В умовах пореформених перетворень починає народжуватися нова категорія свідомих українців – національна інтелігенція. Вона поповнюється за рахунок середнього класу суспільства. В Наддніпрянщині – переважно з числа купецтва, міщанства, дрібнопомісного спадкового та жалуваного дворянства, сімей колишніх козаків та військових. Українська інтелігенція складалася також з представників творчої та інтелектуальної еліти, до складу яких (як й інших верств) входили і жінки різного віку, освіти і стану. Здебільшого, це були дружини, доньки, інші родичі прогресивних чоловіків, які переймалися долею свого народу, дотримувалися демократичних ідей розвитку суспільства, просували національні інтереси українців. Активні українки Наддніпрянщини «шукали» співпраці з русинками Галичини, Закарпаття та Буковини з метою об'єднання спільних зусиль в обстоюванні своїх громадянських прав та політичних інтересів на умовах рівності з чоловіками. Серед чоловіків були й такі, що багато в чому підтримували прогресивно налаштоване українське жіноцтво.

Народження модерної української нації, як ще один наслідок модернізації, вносив корективи у погляди свідомих українок на своє існування, своє місце в родині та суспільстві. Стара система патріархальних цінностей поступово руйнувалася або набувала трансформації. Ідеї жіночої емансипації суттєво вплинули на прагнення українок до рівноправних з чоловіками можливостей саморозвитку та самореалізації за межами родини та хатнього господарства, щоб позбутися економічної залежності від чоловіка у шлюбних відносинах.

О. Данильян зауважує, що соціальна динаміка того часу сприяла емансипації: «Трансформація системи освіти та міського способу життя відкрила простір для жіночого активізму» [2, с. 156]. Хоча освітня реформа 1864 р. збільшила кількість шкіл, вона «не дала дозволу жінкам на здобуття

вищої освіти». Це стало перепорою для професійної реалізації, проте «свідомі жінки-українки» почали активно боротися за свої права.

Проведена в царській Росії освітня реформа 1864 р. збільшила кількість початкових шкіл, упорядкувала систему середньої освіти, демократизувала на певний час процес управління університетами, але збільшила плату за навчання в гімназіях і не дала дозволу жінкам на здобуття вищої освіти. Це було суттєвою перепорою для жінок на шляху до свого розвитку та можливості отримати професію для подальшої роботи, а відтак, й економічної незалежності від чоловіків.

Нижче наведено динаміку розвитку початкової освіти в українських губерніях, що стала наслідком модернізаційних процесів (за даними Т. Орлової та В. Головка):

Таблиця 1. Розвиток початкової освіти в підросійській Україні (друга половина XIX ст.) [4, с.184-187].

Показник	1860-ті роки	Кінець XIX ст.
Кількість початкових шкіл	~1 200	~14 000
Кількість учнів (тис. осіб)	~40	~950
Рівень письменності чоловіків	~15%	~30%
Рівень письменності жінок	~4%	~12%

Підґрунтям для жіночого активізму серед українок Російської імперії стає зростаючий темп модернізації в промислових регіонах, активний розвиток міст та збільшення кількості емансиповано налаштованих молодих людей обох статей. Ці об'єктивні обставини створювали передумови для подальшої трансформації системи освіти, допуску жінок до вищої освіти, до можливості

отримати ними певну професію і стати менш залежною від чоловіків і життєвих обставин.

Список використаних джерел:

1. Головка В. В. Модернізація України: теорія і практика : монографія. Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. 450 с.
2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Чайка В. М. Соціологія : підручник. Харків: Право, 2021. 384 с.
3. Картунов О. В. Вступ до етнополітології : навчальний посібник. Київ : ІЕП, 2006. 300 с.
4. Народна освіта. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.* Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7 : Мл–О. С. 183-187.
5. Орлова Т. В. Історія сучасного світу : навчальний посібник. Київ : Знання, 2013. 551 с.
6. Орлова Т. В. Сучасна світова цивілізація : навчальний посібник. Київ : Вік-Принт, 2015. 544 с.

МАЛИГА Надія
викладач вищої категорії
КЗ «ДФМХКК» ДОР
м. Дніпро

**ЧОРНОБИЛЬ – НЕВИВЧЕНІ УРОКИ: ВІД ТЕХНОГЕННОЇ
КАТАСТРОФИ 1986-ГО ДО ЯДЕРНОГО ТЕРОРИЗМУ СУЧАСНОСТІ**

Анотація: у роботі розглядаються наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції у контексті сучасних глобальних викликів безпеці. Проаналізовано події катастрофи як однієї з наймасштабніших техногенних катастроф ХХ століття та визначено її довготривалі екологічні, соціальні й політичні наслідки. Особливу увагу приділено проблемі недостатнього засвоєння уроків катастрофи, що проявляється у сучасних ризиках ядерної безпеки.

Ключові слова: Чорнобиль, техногенна катастрофа, «Рудий ліс», аварія, мирний атом.

Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року стала однією з ключових подій, що змінили уявлення людства про атомну енергетику. Її наслідки вийшли далеко за межі екологічної трагедії: вони оголили глибинні проблеми суспільно-політичної системи того часу.

Сьогодні, майже через сорок років, доводиться визнати: значна частина уроків Чорнобиля так і не була засвоєна. Ба більше, сучасні події, пов'язані з російською агресією, окупацією Чорнобильської зони та ситуацією навколо Запорізької АЕС, актуалізують питання ядерної безпеки в новому вимірі. Воно вже не обмежується технічними аспектами, а дедалі більше набуває ознак глобальної загрози, яку можна окреслити як ядерний тероризм.

Дослідження процесу будівництва Чорнобильської АЕС, яке розпочалося у 1971 році, дозволяє стверджувати, що аварія не була випадковим збігом обставин. Радше йдеться про закономірний результат системних порушень і недбалості [4, С. 36].

Зокрема, розсекречені архівні матеріали свідчать, що вже наприкінці 1970 х років на об'єкті фіксувалися серйозні технічні відхилення: порушення технологічних норм, проблеми з гідроізоляцією, недоліки в конструкціях [1, С. 175].

Додатковим фактором ризику стала специфіка радянської економічної моделі, орієнтованої на виконання планів будь-якою ціною. Це призводило до використання неякісних матеріалів і обладнання. За окремими даними, значна частина комплектуючих мала виробничі дефекти. У такому контексті четвертий енергоблок фактично ще на етапі будівництва перетворився на потенційно небезпечний об'єкт [6, С. 241].

Таким чином, трагедія 1986 року була не лише техногенною аварією, а й наслідком системи, у якій ідеологічні пріоритети переважали над вимогами безпеки.

Події ночі 26 квітня стали переломним моментом не лише для самої станції, а й для всієї системи управління. Вибух реактора оголив одну з

найбільш небезпечних рис тогочасної влади – схильність до замовчування критично важливої інформації.

У той час як пожежники та персонал станції без належного захисту намагалися локалізувати наслідки аварії, керівництво держави зтягувало з визнанням реального масштабу трагедії.

Особливо трагічним виглядає той факт, що населення не було своєчасно поінформоване про небезпеку. Проведення масових заходів у перші дні після аварії в умовах радіоактивного забруднення стало свідченням глибокої зневаги до людського життя [4, С. 351].

Евакуація м. Прип'яті, розпочата із запізненням, а також подальше відселення мешканців із зони відчуження продемонстрували неспроможність системи оперативно реагувати на кризові ситуації.

Події 2022 року знову привернули увагу світу до Чорнобиля, але вже в зовсім іншому контексті. Захоплення території ЧАЕС російськими військами стало безпрецедентним випадком у сучасній історії.

Протягом кількох тижнів персонал станції працював у надзвичайно складних умовах, фактично під примусом. Додаткову загрозу створювали дії військових, які не враховували специфіку радіаційно небезпечної території.

Зокрема, переміщення техніки через так званий «Рудий ліс» спричинило підняття радіоактивного пилу. Окремі свідчення вказують і на низький рівень обізнаності військових щодо наслідків аварії 1986 року [3].

Не менш небезпечною стала ситуація із знеструмленням об'єкта, що поставило під ризик стабільність систем зберігання відпрацьованого ядерного палива. Таким чином, світ знову опинився перед потенційною загрозою техногенної катастрофи.

Особливе занепокоєння викликає ситуація навколо Запорізької АЕС – найбільшої атомної електростанції Європи. Вперше ядерний об'єкт такого масштабу опинився у зоні активного військового протистояння.

Факти використання території станції у військових цілях створюють принципово нові ризики для глобальної безпеки. У цьому контексті особливої уваги потребує роль міжнародних організацій, зокрема Міжнародного агентства з атомної енергії [2].

Попри присутність моніторингових місій, можливості впливу цієї інституції залишаються обмеженими. Обмежений доступ до окремих об'єктів ускладнює повноцінний контроль ситуації.

Ситуація навколо Чорнобиля та Запорізької АЕС ще раз засвідчує обмеженість реакції міжнародних інституцій. Міжнародне агентство з атомної енергії неодноразово висловлювало стурбованість, але його можливості втрутитися чи забезпечити примусову безпеку обмежені бюрократичними механізмами та політичним тиском [5].

Світова спільнота, попри численні заяви та резолюції, фактично демонструє безініціативність у критичних ситуаціях, дозволяючи державам-агресорам використовувати ядерні об'єкти як військові бази або інструменти шантажу. Така млява, безхребетна позиція створює небезпечний прецедент: відсутність рішучих дій може перетворити потенційні ядерні аварії на глобальні катастрофи [3].

Для студентів і суспільства це нагадування про те, що критичне мислення, здатність аналізувати міжнародні події та оцінювати ризики – не менш важливі, ніж знання фізики атома чи технологій безпеки. Без активної позиції спільноти навіть надійні технічні системи залишаються уразливими.

Це свідчить про необхідність перегляду підходів до міжнародного регулювання у сфері ядерної безпеки, зокрема щодо забезпечення недоторканності атомних об'єктів у період збройних конфліктів.

Окремої уваги заслуговує питання збереження історичної пам'яті та відкритого суспільного діалогу про техногенні катастрофи. Досвід Чорнобиля має не лише вивчатися, а й осмислюватися у широкому освітньому та громадському контексті [5].

Водночас у сучасній росії спостерігається тенденція до витіснення або спрощення цієї теми, що призводить до втрати критичного розуміння її наслідків. Показовим є факт, що під час окупації Чорнобильської зони у 2022 році частина російських військових, не усвідомлюючи рівня радіаційної небезпеки, облаштувала окопи на території «Рудого лісу» – однієї з найбільш забруднених ділянок. Така поведінка є не лише наслідком браку інформації, а й свідченням системної проблеми – відсутності належної просвітницької роботи та критичного переосмислення минулого [2].

Формування культури пам'яті та відповідального ставлення до знань про подібні катастрофи є важливим завданням як для освіти, так і для суспільства загалом.

Для сучасного викладача Чорнобиль – це не лише історичний факт, а потужний навчальний кейс. Він демонструє, до яких наслідків можуть призвести безвідповідальність, брак знань і відсутність критичного мислення.

Події останніх років ще раз підкреслюють: питання екологічної безпеки тісно пов'язані з політичними процесами та рівнем розвитку суспільства.

Саме тому одним із ключових завдань освіти є формування у студентів здатності аналізувати інформацію, робити відповідальні висновки та усвідомлювати значення безпеки у глобальному контексті.

Чорнобиль сьогодні – це не лише символ трагедії минулого, а й нагадування про відповідальність сучасності. Мирний атом залишається безпечним лише за умов дотримання наукових принципів, відкритості та міжнародної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Алексієвич С.О. Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього / пер. з рос. О. Зав'язкін. Київ : Комора, 2016. 288 с.
2. Заява ЄС щодо ядерної безпеки та захисту в Україні на засіданні Ради керуючих МАГАТЕ (березень 2026 р.). *Delegation of the European Union to the International Organisations in Vienna*. URL: <https://lnk.ua/f8uPXmh0M>

3. Після окупації ЧАЕС наукові дослідження проводяться лише на 50% території.
Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://lnk.ua/tE8ezHDzE>
4. Плохій С.М. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи / пер. з англ. В. Мазоре.
Харків : Фоліо, 2019. 400 с.
5. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення
внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 № 791а-ХІІ. *Відомості
Верховної Ради УРСР.* 1991. № 16. Ст. 198 (зі змінами).
6. Чорнобильське досє КГБ. Від будівництва до аварії : зб. док. / упоряд.: О.
Бажан, В. Бірчак, Г. Боряк. Київ : Гамазин, 2019. 688 с.

МАРКЕВИЧ Поліна,
здобувач освіти І курсу гр. ТТ 2025 1/9
Науковий керівник:
УЧАЄВА Олена
ВСП «Марганецький фаховий коледж
НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
м.Марганець

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ МІСТА МАРГАНЕЦЬ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Анотація: У роботі розглянуто історичні пам'ятки міста Марганець як важливу частину локальної пам'яті та культурної спадщини. Проаналізовано меморіальні об'єкти, архітектурні та промислові споруди, а також діяльність Марганецького міського історико-краєзнавчого музею. Окрему увагу приділено ролі місцевих краєзнавців у збереженні й популяризації історичного минулого міста. Підкреслено, що пам'ятки Марганця мають не лише історичну, а й суспільну цінність, оскільки підтримують зв'язок поколінь і формують культурну ідентичність громади.

Ключові слова: Марганець, історичні пам'ятки, культурна спадщина, локальна пам'ять, музей, краєзнавство, історія міста.

Історія міста зберігається не лише в документах і спогадах, а й у пам'ятках, що формують його культурний простір. Саме вони дають змогу побачити, як розвивався населений пункт, які події впливали на його життя і як поступово складалася історична пам'ять громади. Для Марганця ця тема особливо важлива, адже місто поєднує промислове минуле, воєнну пам'ять і культурну спадщину.

Актуальність дослідження полягає в тому, що історичні пам'ятки Марганця дозволяють глибше зрозуміти локальну історію та співвіднести її із загальноукраїнськими процесами. У міському просторі тут відбилися події війни, індустріального розвитку, післявоєнної відбудови та культурного становлення громади. Саме тому пам'ятки міста є не лише матеріальними об'єктами, а й носіями колективної пам'яті.

Метою роботи є коротка характеристика основних історичних пам'яток Марганця та визначення їхнього значення для збереження локальної пам'яті. Для цього варто звернути увагу на меморіальні, архітектурні, промислові та музейні об'єкти, а також на роль місцевих дослідників у вивченні історії міста.

Одну з найважливіших груп пам'яток Марганця становлять меморіальні об'єкти, пов'язані передусім із подіями Другої світової війни. До них належать братські могили воїнів, підпільників, партизанів і мирних жителів, які загинули в роки окупації та визволення міста. Такі місця нагадують про драматичні сторінки минулого та надають локальній історії людського виміру. Особливе значення мають поховання, пов'язані з боями за визволення Марганця в лютому 1944 року.

Меморіальні пам'ятки виконують не лише функцію вшанування загиблих. Вони допомагають зберігати історичну правду про події війни, боротьбу за місто, підпільний рух і долю цивільного населення. Через ці об'єкти минуле сприймається не як абстрактний набір дат, а як частина історії конкретної громади. Для мешканців Марганця це важливі місця пам'яті, які підтримують зв'язок поколінь і нагадують про ціну миру.

Поряд із меморіальними пам'ятками значне місце в історичній спадщині міста займають архітектурні та промислові споруди. Марганець відомий як індустріальне місто, тому такі об'єкти відображають його економічний розвиток, формування інфраструктури та побут містян. До них належать електромеханічні майстерні Південно-Руського Дніпровського металургійного товариства 1907–1913 років, комплекс житлових будинків залізничників початку XX століття, садиба з брамою кінця XIX століття.

Цінність цих споруд полягає в тому, що вони показують Марганець не лише як місце пам'яті про війну, а і як місто праці, технічного розвитку та урбаністичних змін. Якщо меморіальні об'єкти фіксують трагічні події, то архітектурні та промислові споруди відображають тривалий процес становлення міського середовища. Через них можна простежити особливості забудови, розвиток виробництва, транспорту та повсякденного життя.

Окремої уваги заслуговує Палац культури першої половини 1950-х років. Його значення виходить за межі архітектурної цінності, оскільки ця споруда відображає повоєнний етап розвитку міста. Її поява свідчить про відновлення культурного життя після воєнних потрясінь. У цьому сенсі Палац культури можна вважати символом переходу від трагічного воєнного досвіду до мирного облаштування міського простору.

Важливим осередком збереження локальної пам'яті є Марганецький міський історико-краєзнавчий музей. Він відіграє ключову роль у збиранні, збереженні та популяризації матеріалів, пов'язаних з історією міста. Музей розташований на вулиці Єдності, 76, а його фонд налічує близько 6000 одиниць зберігання. У колекції представлені матеріали з історії, археології, етнографії, природи краю та початку видобутку руди в Марганці.

Значення музею не обмежується зберіганням експонатів. Він виконує науково-просвітницьку функцію, оскільки саме тут окремі речі, документи й знахідки поєднуються в цілісну картину минулого. Для школярів, студентів, дослідників і жителів міста музей є місцем, де історія Марганця постає як

єдиний історичний процес, а не як набір розрізнених фактів.

Показовою є й історія самого музею. Його було засновано 1969 року на громадських засадах, з 1971 року він мав статус народного, а після перерви в 1999–2006 роках відновив роботу у підпорядкуванні міського відділу культури. Це свідчить про стійкий інтерес громади до збереження власного минулого та розуміння важливості місцевої історії.

Помітну роль у дослідженні історичних пам'яток Марганця відіграють місцеві краєзнавці, музейники та дослідники. Саме завдяки їхній роботі пам'ятки не залишаються окремими об'єктами, а включаються в ширший історичний контекст. Їхня діяльність охоплює опис пам'яток, підготовку довідкових матеріалів, поповнення музейних фондів і популяризацію історії міста.

Важливим результатом цієї роботи стало видання «Пам'ятки історії та культури міста Марганець», у якому поєднано історичний та археологічний нариси, а також матеріали про об'єкти культурної спадщини. Це дослідження допомагає представити Марганець не лише як промисловий центр, а як місто з багатозоровою історією та власним культурним середовищем.

Окремо варто згадати Івана Барнаша — художника, краєзнавця і гірничого маркшейдера, який своєю діяльністю сприяв популяризації історії та природного середовища Марганця. Такі постаті доводять, що збереження історичної пам'яті залежить не лише від офіційних установ, а й від особистої ініціативи небайдужих людей.

Отже, історичні пам'ятки Марганця є важливою частиною культурної спадщини міста та основою його локальної пам'яті. Вони охоплюють різні сторінки минулого: воєнні події, промисловий розвиток, архітектурне формування міського простору та повоєнне культурне відродження. Саме через ці об'єкти історія міста постає як багатогранний процес, у якому поєднуються героїчні, трагічні та повсякденні аспекти життя громади.

Проведений розгляд показує, що особливе значення мають меморіальні

пам'ятки, пов'язані з Другою світовою війною, архітектурні та промислові споруди, а також діяльність музею та місцевих краєзнавців. Усе це разом формує історичну свідомість громади, підтримує зв'язок поколінь і сприяє збереженню культурної ідентичності Марганця.

Список використаних джерел

1. Грибовський В. В. Історичний нарис міста Марганець // Пам'ятки історії та культури міста Марганець. Дніпро: Журфонд, 2018.
2. Марганецький міський історико-краєзнавчий музей. Енциклопедія Сучасної України.
3. Марганецький міський краєзнавчий музей Марганецької міської ради.
4. Відомості про пам'ятки історії та культури міста Марганець.
5. Публікації про Івана Барнаша як художника і краєзнавця Марганця.

МІРОШНИЧЕНКО Оксана
викладач вищої категорії,
викладач-методист,
доктор філософії з історії та археології
м. Дніпро

РЕЛІГІЙНЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Анотація: тези присвячені релігійному відродженню в контексті національно-політичного життя України. Воно досягло своїх головних завдань по реалізації права громадян на свободу совісті та відновлення діяльності заборонених церков. Проте такий релігійний плюралізм показав інші проблеми, зокрема, розбрат у середині християнських конфесій і відсутність єдності серед православних громад.

Ключові слова: релігія, релігійний чинник, церква, релігійний плюралізм.

З початком перебудови в СРСР з'явилися можливості для відновлення церковного життя в Україні. Цей процес супроводжувався зростанням інтересу

населення до релігії та вікових церковних традицій. У 1991 р. прийнятий Верховною Радою України Закон «Про свободу совісті і релігійні організації» законодавчо закріпив демократичні принципи релігійного життя та поліконфесійність українського суспільства [2]. У відповідності із Законом задекларовано право на свободу віросповідання та рівноправність громадян незалежно від їхнього ставлення до релігії. Проголошено відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, яка не має права втручатися в здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій та фінансувати будь-яку з них. Принципова новація сучасної української моделі державноцерковних відносин полягає в тому, що держава і церква визначаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє в сфері своєї компетенції, взаємно підтримуючи один одного. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації в Україні є рівними перед законом [1, с. 229]. Тож православ'я, попри провідні позиції в релігійному житті, не може бути державною релігією чи ідеологією в поліконфесійній державі. У Законі зазначено також, що державна освіта відокремлена від церкви і має світський характер. Разом із цим Парламентська Асамблея Ради Європи рекомендує для країн-членів Ради Європи включити до базових освітніх програм об'єктивну всебічну інформацію про головні релігії світу та про права людини, елементи порівняльного релігієзнавства. Інформація про різні релігійні утворення, їхні особливості й реальну діяльність повинна бути доступна широкому загалу. Це досить актуально для України, яка була й залишається поліконфесійною країною. Проголошення державної незалежності, демократизація суспільного життя, процеси національного відродження зумовили не лише суспільно-політичні зміни, а й якісно нову ситуацію в духовному житті народу [1, с. 230]. Спостерігається зростання впливу релігії як соціокультурного феномена в українському суспільстві. Розпочався складний процес переорієнтації свідомості мільйонів людей на ті світоглядні й морально-етичні цінності, котрі раніше відкидалися офіційною ідеологією. Адже церковні

організації залишаються найбільш стійкими інститутами суспільства, зберігаючи притаманні їм духовні і культурні цінності. Релігія, фактично переживаючи процес свого відродження, мобілізувала резерви впливу на населення. Однак розширення мережі церковних об'єднань не можна ототожнювати з відродженням релігійної духовності, яка на сьогоднішній день ще не досягла бажаного рівня. Більш доречною є констатація зовнішньої релігійності значної частини людей, яких однозначно приваблює церковна атрибутика [3]. Сучасна релігійна ситуація в Україні має свою певну специфіку. Насамперед відбувається зростання чисельності різноконфесійних релігійних організацій, які не завжди відзначаються толерантністю при вирішенні деяких конфліктних ситуацій, пов'язаних здебільшого з матеріальними проблемами. Незважаючи на демократичність державного законодавства, релігійна політика в Україні не завжди відповідає існуючим правовим нормам. При реалізації Закону «Про свободу совісті і релігійні організації» виявився недостатній рівень політичної культури деяких служителів культу, керівників місцевих органів влади, що демонстрували свою нетерпимість до віруючих інших церков, прагнення до монополії в певних регіонах [2]. Адже не секрет, що релігійна духовність українців є неоднорідною як у конфесійному, так і в регіональному аспектах. Більш чіткі позиції населення щодо релігійності спостерігаються на західноукраїнських землях, чого не можна сказати про інші регіони України.

У цілому релігійні організації ще не пройшли шлях становлення церковної інституалізації. Утвердження релігійного плюралізму в державі можливо лише за умови встановлення реальних принципів віротерпимості, толерантності щодо інших поглядів, ідей чи переконань. Лише успішне завершення цього непростого процесу дасть можливість відновити історичну роль церкви в Українській державі.

Список використаних джерел:

1. Діанова Н.М. Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті». Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 252 с.
2. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
3. Косів М. Релігійне відродження в Україні як один із факторів розбудови української незалежної держави URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/relihijne-vidrozhennya-v-ukrajini-yak-odyn-iz-faktoriv-rozbudovy-ukrajinskoji-nezalezhoji-derzhavy/>

ОСТРОПОЛЬСЬКА Марина,
викладач суспільно-гуманітарних дисциплін
ВСП «ТФК ДДАЕУ»,
спеціаліст вищої категорії, кандидат історичних наук
м. Дніпро

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація: тези присвячені філософському аналізу цінностей сучасного суспільства в умовах глобальних соціокультурних трансформацій. У роботі розглядаються моральні, культурні та соціальні орієнтири, які формують світогляд сучасної людини. Особлива увага приділяється впливу глобалізації, цифровізації та соціальних криз на трансформацію системи цінностей. Аналізуються основні виклики, що постають перед сучасним суспільством у процесі переосмислення традиційних моральних принципів. Визначаються перспективи розвитку гуманістичних і культурних цінностей у контексті сучасного філософського дискурсу.

Ключові слова: філософія, цінності, сучасне суспільство, гуманізм, культура, соціальні трансформації.

Сучасний світ характеризується глибокими соціальними, культурними та технологічними трансформаціями, які суттєво впливають на систему цінностей

людини. Умови глобалізації, розвиток цифрових технологій та швидкі зміни суспільних процесів формують нові виклики для сучасної людини, зокрема для молодого покоління. У цьому контексті особливої актуальності набуває філософський аналіз цінностей як основи формування світогляду, критичного мислення та моральної відповідальності особистості.

Для студентської молоді проблема цінностей має особливе значення, оскільки саме в період навчання відбувається формування світоглядних орієнтирів, моральних принципів та громадянської позиції. Філософія відіграє важливу роль у цьому процесі, адже вона сприяє розвитку здатності до рефлексії, осмислення соціальних процесів та усвідомлення відповідальності за власний вибір. Саме тому філософський аналіз цінностей сучасного суспільства є важливим інструментом формування зрілої та відповідальної особистості.

Проблема цінностей займає важливе місце у філософській традиції. Ще античний філософ Аристотель розглядав цінності через поняття доброчесності та щастя. У праці «Нікомахова етика» він підкреслював, що метою людського життя є досягнення евдемонії – гармонійного та доброчесного життя, яке можливе через розвиток моральних чеснот [1, с. 52]. Ідеї Аристотеля стали основою етичної традиції, яка наголошує на важливості морального вибору та відповідальності людини.

Проблема моральних цінностей отримала подальший розвиток у працях Іммануїла Канта, який наголошував на особливому значенні морального закону. Філософ зазначав, що людина повинна діяти відповідно до категоричного імперативу, тобто керуватися принципами, які можуть стати універсальним законом для всіх людей [2, с. 45]. На думку Канта, саме моральна відповідальність та повага до гідності іншої людини є фундаментом справедливого суспільства.

Українська філософська традиція також приділяла значну увагу проблемі духовних цінностей. Григорій Сковорода підкреслював, що справжнє щастя людини полягає у внутрішній гармонії та пізнанні власної природи. Його

відомий принцип «Пізнай себе» відображає ідею духовного самопізнання як основи формування моральних орієнтирів людини [3, с. 73].

У сучасному світі система цінностей зазнає значних змін під впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація сприяє інтеграції різних культур, поширенню нових ідей та формуванню глобального культурного простору. Водночас вона створює нові виклики, пов'язані з ризиком втрати національної ідентичності та традиційних культурних цінностей. У цьому контексті важливим є пошук балансу між збереженням культурної спадщини та адаптацією до нових соціальних умов.

Суттєвий вплив на формування сучасних цінностей має розвиток інформаційного суспільства. Новітні технології, соціальні мережі та цифрові комунікації змінюють характер соціальної взаємодії та формують нові моделі поведінки людини. Як зазначав Фрідріх Ніцше, кожна історична епоха створює власну систему цінностей, що відображає її культурні та соціальні особливості [4, с. 56]. Мислитель підкреслював, що цінності не є незмінними, вони формуються у процесі історичного розвитку суспільства та змінюються разом із культурними трансформаціями. Недаремно Ніцше писав, що «людина повинна постійно переоцінювати цінності, щоб відкривати нові смисли свого існування» [4, с. 58]. Саме тому сучасне суспільство потребує постійного філософського осмислення моральних принципів і духовних орієнтирів у контексті нових соціальних реалій.

Особливої актуальності проблема цінностей набула у XX столітті. Віктор Франкл, засновник логотерапії, підкреслював, що головною рушійною силою людського життя є прагнення до сенсу. У праці «Людина в пошуках справжнього сенсу» він зазначав, що навіть у найскладніших обставинах людина здатна зберігати внутрішню свободу, якщо усвідомлює цінність власного життя та відповідальність за власний вибір [5, с. 88]. Ці ідеї підкреслюють значення духовних цінностей та моральної стійкості людини.

Проблему співвідношення матеріальних і духовних цінностей розглядав також Еріх Фромм. У праці «Мати чи бути» він зазначав, що сучасне суспільство часто орієнтується на матеріальні блага, що призводить до втрати справжніх духовних орієнтирів. Філософ підкреслював необхідність формування гуманістичних цінностей, заснованих на любові, творчості та відповідальності людини [6, с. 91].

У сучасному суспільстві особливого значення набувають такі цінності, як свобода, гідність, толерантність та соціальна відповідальність. Вони виступають основою демократичного суспільства та сприяють формуванню гармонійних соціальних відносин. Разом із тим сучасні глобальні виклики, зокрема соціальні конфлікти, економічна нестабільність та екологічні проблеми, вимагають формування нових підходів до розуміння ролі людини у світі.

Особливо яскраво значення цих цінностей проявляється в умовах сучасних історичних подій. Так, повномасштабна війна в Україні стала серйозним випробуванням для суспільства та водночас засвідчила важливість таких моральних принципів, як свобода, людська гідність, солідарність і відповідальність. У цих умовах цінності перестають бути лише абстрактними філософськими поняттями і набувають реального змісту, визначаючи поведінку людей, їхню здатність до взаємної підтримки та захисту гуманістичних ідеалів. Саме тому філософське осмислення цінностей у сучасному світі набуває особливої актуальності, адже воно допомагає зрозуміти моральні основи суспільної стійкості та духовної єдності людей. Як зазначав австрійський філософ і психолог Віктор Франкл, «у людини можна відібрати все, крім одного — останньої людської свободи: обирати власне ставлення до будь-яких обставин» [5, с. 92].

Отже, філософське осмислення цінностей у сучасному світі набуває особливої актуальності, адже воно допомагає зрозуміти моральні основи суспільної стійкості та духовної єдності людей.

Перспективи розвитку цінностей сучасного суспільства пов'язані з формуванням нової системи моральних орієнтирів, яка поєднуватиме гуманістичні ідеали, культурні традиції та інноваційні соціальні практики. У цьому процесі важливу роль відіграє філософія, яка допомагає осмислити соціальні зміни та визначити напрямки подальшого розвитку суспільства.

Таким чином, філософський аналіз цінностей сучасного суспільства дозволяє глибше усвідомити процеси трансформації соціальних норм, моральних орієнтирів та культурних ідеалів. У сучасному світі цінності виступають важливим фактором формування світогляду людини, визначають її життєві пріоритети та впливають на розвиток суспільства загалом.

Особливого значення ця проблема набуває у сфері освіти, зокрема у процесі формування світогляду студентської молоді. Саме філософське осмислення цінностей сприяє розвитку критичного мислення, здатності до саморефлексії та усвідомлення відповідальності за власні рішення. Для студентів коледжу вивчення філософії стає важливим етапом формування духовної культури, моральної зрілості та громадянської позиції.

У цьому контексті філософія виступає не лише теоретичною дисципліною, але й важливим інструментом формування ціннісних орієнтирів сучасної молоді. Усвідомлення значення гуманістичних і духовних цінностей сприяє вихованню відповідальної особистості, здатної до критичного осмислення сучасних соціальних процесів та активної участі у розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Нікомахова етика. – Київ: Основи, 2002.
2. Кант І. Основи метафізики моралі. – Київ: Юніверс, 2004.
3. Сковорода Г. Повне зібрання творів. – Київ: Наукова думка, 1973.
4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. – Київ: Основи, 2001.
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. – Київ: Дух і літера, 2016.
6. Фромм Е. Мати чи бути. – Київ: Основи, 2010.

**ТЕРЕШЕНКО Віолетта,
ПРОНІН Владислав,**
Здобувачі освіти I курсу гр. ТТ 2025 1/9
Науковий керівник:
УЧАЄВА Олена
ВСП «Марганецький фаховий коледж
НТУ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
м.Марганець

КУРГАН ЧОРТОМЛИК ЯК ВИЗНАЧНА АРХЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА СКІФСЬКОЇ ДОБИ

Анотація: У роботі розглянуто курган Чортотлик як одну з найважливіших археологічних пам'яток скіфської доби на території України. Висвітлено його розташування, масштаб, внутрішню будову, історію археологічного вивчення та значення для дослідження Скіфії. Окрему увагу приділено поховальному обряду, статусу похованої особи та комплексу знахідок, серед яких особливе місце посідає срібна амфора з рельєфними сценами зі скіфського життя. Підкреслено наукову, культурну та історичну цінність пам'ятки як джерела до вивчення матеріальної культури, мистецтва й світоглядних уявлень скіфів.

Ключові слова: курган Чортотлик, скіфська доба, археологічна пам'ятка, Скіфія, поховальний обряд, скіфська знать, срібна амфора, археологічні знахідки, культурна спадщина України.

Курган Чортотлик належить до найвідоміших археологічних пам'яток скіфської доби в Україні. Він розташований поблизу Марганця у степовій зоні Придніпров'я та вважається одним із найбільших поховань скіфського часу. Пам'ятка має виняткове значення для вивчення історії Скіфії, соціального устрою скіфського суспільства, поховальних обрядів, а також розвитку ремесел і мистецтва.

Актуальність теми визначається тим, що курган Чортотлик є не лише

цінним археологічним об'єктом, а й важливим джерелом знань про духовний світ, ритуальні практики та матеріальну культуру скіфів. Особливе місце серед виявлених предметів посідає срібна амфора, яка стала однією з найвідоміших знахідок усього скіфського археологічного комплексу.

Метою цієї роботи є дослідження кургану Чортомлик як визначної археологічної пам'ятки скіфської доби та з'ясування його історичного, наукового і культурного значення.

Скіфи були іраномовним кочовим народом, який у VII–III століттях до нашої ери населяв території Північного Причорномор'я. Основою їхнього господарства було скотарство, однак значну роль відігравали також торгівля, ремесло та військова справа. Скіфське суспільство мало складну соціальну структуру, у якій важливе місце посідала військова знать. Саме представників цієї верхівки ховали у великих курганах, які виконували не лише поховальну, а й символічну функцію. Такі насипи мали підкреслювати високий статус померлого та велич скіфської знаті.

У науковій літературі Чортомлик вважають одним із найвидатніших царських курганів IV століття до нашої ери. До початку археологічних розкопок його висота сягала близько 20 метрів, а діаметр перевищував 300 метрів. Під земляним насипом знаходилася складна система поховальних споруд, що вже саме по собі свідчить про значний статус похованої особи.

Археологічні дослідження кургану були проведені у 1862–1863 роках археологом Іваном Забеліним. Ці розкопки стали одними з найпомітніших археологічних досліджень XIX століття у степах Північного Причорномор'я. Робота була складною через величезні розміри насипу та значну глибину поховальних камер. Попри це, дослідникам вдалося відкрити центральну поховальну камеру та кілька додаткових поховань.

У процесі дослідження було встановлено, що курган мав складну внутрішню будову. Підземний комплекс включав камери, ніші, коридори та відгалуження. Така структура свідчить про ретельно продуману організацію

поховального обряду. Вона також вказує на високий рівень розвитку уявлень про поховання та супровід померлого у потойбічний світ.

Водночас археологи з'ясували, що курган був пограбований ще в давнину. Проте грабіжники не дісталися до всіх частин поховального комплексу, тому деякі приховані ділянки залишилися недоторканими. Саме це дозволило виявити низку надзвичайно цінних знахідок. Окремо було зафіксовано поховання коней, що було характерною рисою скіфських поховань знаті. Така традиція відображала уявлення скіфів про продовження соціального статусу людини після смерті.

Крім Івана Забеліна, великий внесок у вивчення Чортомлика зробили А. Ю. Алексеев, В. Ю. Мурзін, Р. Ролле та С. В. Полін. Їхні праці дали змогу узагальнити результати попередніх розкопок, проаналізувати будову кургану, особливості поховального обряду та склад археологічних знахідок. Сучасні дослідження дозволяють точніше визначити місце Чортомлика серед інших великих курганів Скіфії та глибше оцінити його значення.

Внутрішня конструкція Чортомлика є однією з його найважливіших особливостей. Центральна могильна яма поєднувалася з підземними камерами і бічними нішами, де були розміщені поховання та інвентар. Така система не лише ускладнювала доступ до поховання, а й створювала можливість для кращого збереження окремих речей. Навіть після пограбування частина прихованих ділянок залишилася недоторканою.

Поховальний комплекс свідчить про розвинений ритуал супроводу померлого. Разом із представником знаті ховали осіб із найближчого оточення, а також коней. Це підтверджує, що поховання належало людині надзвичайно високого соціального статусу. Чортомлик є яскравим прикладом того, як скіфи поєднували уявлення про владу, сакральність і потойбічне життя.

Археологічні знахідки з кургану Чортомлик мають виняткову цінність для вивчення скіфської культури. Вони дають можливість досліджувати військову справу, ремісниче виробництво, ритуальні практики та побут

скіфської верхівки. Найвідомішою знахідкою є срібна амфора з рельєфними сценами зі скіфського життя. Вона має не лише художню, а й історичну цінність, адже дає уявлення про одяг, заняття та повсякденне життя скіфів. Саме ця амфора традиційно вважається головною знахідкою Чортomlaка.

Окрім амфори, у кургані було знайдено предмети озброєння, елементи кінської зброї, посуд, бронзові вироби та інші речі поховального інвентарю. У джерелах також згадуються окремі золоті пластини, накладки та прикраси, однак у науковому викладі основний акцент зазвичай робиться саме на срібній амфорі та комплексі предметів, пов'язаних із похованням.

Найвідоміші знахідки з кургану Чортomlaк нині зберігаються в Ермітажі в Санкт-Петербурзі. У сучасних умовах цей факт набуває особливо болісного звучання, оскільки йдеться про пам'ятки, знайдені на українській землі та безпосередньо пов'язані з історією українських територій. Це ще раз підкреслює важливість охорони, повернення та популяризації культурної спадщини України.

Значення Чортomlaка для історичної науки є надзвичайно великим. Курган дає можливість вивчати соціальну структуру скіфського суспільства, місце знаті, уявлення про престиж і сакральність влади. Крім того, матеріали з кургану демонструють високий рівень розвитку скіфського мистецтва та ремесел. Знайдені речі засвідчують майстерність давніх зброярів, ювелірів і ремісників, а також свідчать про широкі культурні контакти скіфського світу.

Чортomlaк є важливим елементом історичної пам'яті. Він належить до тих пам'яток, які формують уявлення про давню історію українських земель та їхнє місце в історії степової Європи. Матеріали цього кургану допомагають краще зрозуміти не лише минуле Скіфії, а й роль українських територій як одного з центрів давніх цивілізаційних процесів.

Висновки

Отже, курган Чортomlaк є однією з найвидатніших археологічних пам'яток скіфської доби на території України. Його значення визначається

масштабами, складною внутрішньою будовою, багатством поховального комплексу та унікальністю археологічних знахідок.

Дослідження показують, що Чортомлик був похованням представника вищої скіфської знаті. Матеріали з кургану дозволяють глибше зрозуміти поховальний обряд, світоглядні уявлення та матеріальну культуру скіфів. Особливу цінність мають срібна амфора, предмети озброєння, кінської зброї та інший інвентар.

Таким чином, Чортомлик є не лише визначним археологічним об'єктом, а й важливою складовою культурної спадщини України. Пам'ятка потребує подальшого вивчення, охорони та популяризації.

Список використаної літератури:

1. Алексеев А. Ю., Мурзин В. Ю., Ролле Р. Чортомлик. Скифский царский курган IV в. до н. э. Київ, 1991.
2. Полін С. В. Про пограбування скіфських курганів у районі Чортомлика // Археологія. 2003. № 2.
3. Чортомлик, курган // Енциклопедія історії України. Інститут історії України НАН України.
4. Чортомлик, курган // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10.
5. Скіфи // Енциклопедія історії України / Інститут історії України НАН України.

ШАБЕЛЬНИКОВА Ірина
доцентка кафедри історії України
ДНУ ім. Олесь Гончара
кандидат історичних наук
м. Дніпро

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ ПУБЛІЧНОЇ АРХЕОЛОГІЇ: АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ТА ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ

Анотація: Тези присвячені аналізу концептуальних засад публічної археології як самостійної субдисципліни крізь призму теоретичного доробку провідних англо-американських дослідників. Актуальність дослідження

зумовлена необхідністю переосмислення взаємодії археологічної науки із соціумом та переходу від застарілих методів управління культурними ресурсами до сучасних партисипативних моделей діалогу. У проведеному дослідженні визначено еволюцію галузі від 1970-х років до сьогодні, що дозволило класифікувати ключові підходи до археологічної освіти, медіарепрезентації та політики щодо минулого. Шляхом критичного аналізу концепцій Ч. Р. Мак-Гімзі, Н. Меррімана та інших науковців обґрунтовано важливість зміщення акцентів із «моделі дефіциту» знань на модель «множинних перспектив». Висновки підкреслюють стратегічне значення публічної археології для розробки сучасних освітніх програм та формування дієвих механізмів залучення громадськості до збереження й популяризації археологічної спадщини України.

Ключові слова: публічна археологія, управління культурними ресурсами, громадскість, громадська археологія, аматорська археологія.

Взаємодія археологічної науки та суспільства на сучасному етапі переживає період трансформації. Традиційна модель, де археологія функціонувала як закрита академічна корпорація, більше не відповідає запитам часу. Громадскість сьогодні «створює себе сама», споживаючи інформацію з масмедіа, кінематографа та соціальних мереж, що часто призводить до дисонансу між науковою реальністю та її суспільною інтерпретацією. Вивчення цього феномену в межах «публічної археології» дозволяє не лише зрозуміти механізми рецепції минулого, а й критично осмислити міфи та стереотипи, що супроводжують професію.

Для українського наукового дискурсу цей напрям є відносно новим і малодослідженим, що зумовлює необхідність звернення до досвіду американської та британської шкіл, де публічна археологія вже оформилася як самостійна субдисципліна. Метою цієї доповіді є комплексний аналіз

концептуальних засад публічної археології, визначення її предметного поля та етичних орієнтирів.

Поняття «публічна археологія» пройшло шлях від технічного терміна до філософської категорії. Вперше воно було запроваджене американським антропологом Ч. Р. Мак-Гімзі у 1972 році. Його підхід мав прагматичний характер: археологи розглядалися як менеджери спадщини, що діють від імені держави та громади для захисту пам'яток від руйнування внаслідок інфраструктурної забудови. На цьому етапі публічна археологія фактично ототожнювалася з управлінням культурними ресурсами (CRM) [3, с. 5].

Суттєве розширення дефініції відбулося на межі XX–XXI століть. Т. Шадла-Голл (1999) запропонував інклюзивне визначення, окресливши публічну археологію як будь-яку діяльність, що взаємодіє або потенційно може взаємодіяти з громадськістю [7, с. 148]. Н. Ашерсон (2000) пішов далі, стверджуючи, що субдисципліна охоплює «нові території» на периферії матеріальної культури: політику щодо минулого, ринок антикваріату, медіарепрезентацію та культурний туризм [1, с. 1]. Він влучно зауважив, що публічна археологія – це передусім сфера професійної етики, де наука виходить у реальний світ економічних та політичних конфліктів.

Для систематизації значного масиву практик Г. Мошенка запропонував ґрунтовну типологію, яка дозволяє чітко окреслити межі дисципліни через сім ключових категорій:

- *Громадська археологія (Community archaeology)*: проєкти, де місцеві спільноти є не просто спостерігачами, а активними учасниками досліджень під керівництвом фахівців.
- *Аматорська археологія*: діяльність краєзнавчих товариств, яка, попри тиск професіоналізації, залишається первинною формою зацікавленості минулим.

- *Археологія державного сектору*: розглядає публічність через підзвітність державних органів суспільству у питаннях збереження спільного ресурсу спадщини.
- *Археологічна освіта*: перехід від простої трансляції фактів (модель дефіциту) до діалогічного навчання, де археологія сприймається як інструмент розвитку критичного мислення.
- *Відкрита археологія*: візуальна доступність розкопок для туристів і медіа, що забезпечує демократичність науки.
- *Популярна археологія (медіаархеологія)*: трансляція знань через масову культуру. Хоча цей рівень часто є поверхневим, саме він забезпечує політичну та фінансову підтримку галузі.
- *Академічно публічна археологія*: теоретична рефлексія та етична критика дисципліни, вивчення її впливу на національну ідентичність [5, с. 6 – 10].

Центральним питанням сучасної дискусії (Н. Мерріман [4], А. Мацуда [2], Р. Варгіз [8]) є визначення змісту поняття «публіка». Дослідники розмежовують «публіку» як державні інституції (бюрократичне управління) та «публіку» як активну спільноту людей. Публічна археологія трактується як безперервний процес «переговорів» про минуле, де суспільство не є пасивним споживачем інформації, а активно інтерпретує, адаптує або відкидає наукові дані залежно від власних соціальних обставин.

А. Мацуда, спираючись на ідеї Ю. Габермаса, пропонує впровадження «партисипативної моделі». Її мета – створення демократичної публічної сфери, де нефахівці стають повноправними суб'єктами дискурсу. Це дозволяє змінити вектор з «контролю над спадщиною» на «спільну відповідальність» [2, с. 69]. У такому контексті археолог постає як публічний інтелектуал та агент соціальних змін, що працює на межі академічного та громадського світів.

Сучасний етап розвитку субдисципліни (Г. Вільямс [9], К. Падні [6]) акцентує увагу на інструментальній ролі археології. Археологічні проекти все

частіше використовуються для розв'язання соціальних проблем: від реабілітації ветеранів до зміцнення згуртованості локальних громад. Проте така «інструменталізація» несе й певні ризики, зокрема загрозу маргіналізації тем, які не мають миттєвого соціального чи політичного запиту [6, с. 111].

Тому ключовим викликом залишається дотримання етичного балансу. Потрібно гарантувати, що фундаментальна наукова місія не буде викривлена на доду популярним або ідеологічним замовленням. Публічна археологія має розробляти методології для роботи з людьми «такими, якими вони є», не очікуючи від них підлаштування під суворі академічні стандарти, але водночас виховуючи повагу до наукової істини.

Висновки. Публічна археологія сьогодні – це не просто популяризація розкопок, а складна система взаємодії, що інтегрує ресурси соціології, політології та теорії комунікацій. Вона виступає сполучною ланкою, яка трансформує археологію з інструменту державного контролю на простір відкритого діалогу.

Для української науки імплементація англо-американських моделей публічної археології є критично важливою з кількох причин:

- *Боротьба з деструктивними стереотипами:* створення альтернативи образу «археолога-авантюриста» через медійну присутність реальних науковців.
- *Протидія «чорній археології»:* формування у громадськості розуміння археологічної пам'ятки не як джерела наживи, а як непоправного історичного ресурсу.
- *Демократизація управління спадщиною:* залучення місцевих громад до охорони пам'яток через спільні проєкти та відкритість досліджень.

Перспективним вектором подальших розвідок є вивчення того, як цифрові технології та глобалізаційні процеси змінюють способи споживання знань про минуле. Публічна археологія, заснована на принципах партнерства та етичної

відповідальності, здатна зробити реальний внесок у розвиток громадянського суспільства, перетворюючи археологічну спадщину на фундамент колективної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. Ascherson N. Editorial / N. Ascherson // *Public Archaeology*. 2000. – № 1 (1): 1–4. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/pua.2000.1.1.1> (дата звернення: 12.01.2026).
2. Matsuda A. The Concept of ‘the Public’ and the Aims of Public Archaeology / A. Matsuda. 2004. – P. 66 – 76 URL: https://www.researchgate.net/publication/307759674_The_Concept_of_'the_Public'_and_the_Aims_of_Public_Archaeology (дата звернення: 09.01.2026).
3. McGimsey C. R. *Public archaeology*. – New York ; London : Seminar Press, 1972. – 280 p. – URL: <https://doi.org/10.1017/S0003598X00034864> (дата звернення: 12.01.2026).
4. Merriman N. Introduction: Diversity and Dissonance in Public Archaeology / N. Merriman // *In Public Archaeology*, edited by Nick Merriman. London: Routledge: Taylor and Francis Group. – 2004. – P. 1–17. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134513420_A25026810/preview-9781134513420_A25026810.pdf (дата звернення: 16.01.2026).
5. Moshenska G. Introduction: public archaeology as practice and scholarship where archaeology meets the world // *Key Concepts in Public Archaeology*. Edited by Gabriel Moshenska. UCL Press. 2017. P. 1 – 13.
6. Pudney C. Instrumentalised Public Archaeology: Cease and Desist / C. Pudney // *Public Archaeology Arts of Engagement* – 2019. – P. 109–125. – URL: https://www.researchgate.net/publication/342178184_Public_Archaeology_Arts_of_Engagement (дата звернення: 09.12.2025).
7. Schadla-Hall T. Editorial: Public Archaeology // *European Journal of Archaeology*. – 1999. – Vol. 2, no. 2. – P. 147–158. – URL: <https://doi.org/10.1179/eja.1999.2.2.147> (дата звернення: 17.01.2026).
8. Varghese R. A. Archaeology and Its Public(s): Thinking Through the Archaeology – Public Relationship // *Journal of Multidisciplinary Studies in Archaeology*. – 2017. – Vol. 5. – P. 56–68. – URL: <https://www.academia.edu/36038405/> (дата звернення: 05.01.2026).
9. Williams H. Introduction: Public Archaeologies as Arts of Engagement / H. Williams // *Public Archaeology Arts of Engagement* – 2019. – P. 1–13. – URL: https://www.researchgate.net/publication/342178184_Public_Archaeology_Arts_of_Engagement (дата звернення: 09.12.2025).

ШАБЕЛЬНИКОВА Ірина
доцентка кафедри історії України
ДНУ ім. Олесея Гончара
кандидат історичних наук
м. Дніпро
ГАЙДАЙ Софія
учениця 10 класу
Дніпровського ліцею №137
Дніпровської міської ради
м. Дніпро

ПУБЛІЧНА АРХЕОЛОГІЯ: ОБРАЗ АРХЕОЛОГА В АНГЛО- АМЕРИКАНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ 1980-Х – 2020-Х РР.

Анотація: Тези присвячені аналізу репрезентації образу археолога в англо-американському кінематографі 1980-х – 2020-х рр. крізь призму публічної археології. Актуальність дослідження зумовлена глибоким дисонансом між науковою методологією археології та її романтизованим спотворенням у масовій культурі, де професія асоціюється виключно з авантюризмом і пошуком містичних артефактів. У проведеному дослідженні визначено, що такі кінематографічні наративи формують у суспільстві хибне уявлення про кропітку працю науковців, що безпосередньо впливає на рівень публічної підтримки та залучення молоді до фаху. Шляхом зіставлення еволюції кінообразу від «авантюриста» до «науковця» з результатами анкетування молоді м. Дніпра виявлено стійкість медійних стереотипів у сучасній свідомості. Висновки підкреслюють необхідність критичного осмислення цих міфів для формування об'єктивного погляду на археологію як на фундаментальну науку, відповідальну за збереження та популяризацію культурної спадщини.

Ключові слова: публічна археологія, кінематограф, Індіана Джонс, Лара Крофт, медійні наративи, стереотипи.

Сучасна археологія в публічному просторі функціонує не лише як академічна дисципліна, а й як об'єкт масової культури. Кінематограф виступає потужним інструментом формування професійної ідентичності та суспільних стереотипів, що потребує системного аналізу джерельної бази. Трансформація археології від вузькоспеціалізованої галузі до простору публічних дискусій зумовлена недостатньою підготовкою аудиторії до сприйняття суто наукових фактів. У зв'язку з цим ще у 1970-х роках Д. Кларк наголошував на важливості взаємодії археології з громадською думкою задля популяризації досліджень [3, с. 123].

Фундаментальні праці Т. Вайта та П. Гілі демонструють еволюцію археологічного кіно від аматорської фіксації експедицій до професійних стрічок, де кінематограф стає інструментом пізнання [5]. Водночас П. Хіскок зауважує, що голлівудський мейнстрім часто замінює реалістичність псевдоархеологічними наративами про «приховане минуле» [1]. У таких сюжетах археолог постає як «трансгресивний герой», що діє на межі раціонального та надприродного, створюючи альтернативні версії історії, які успішно конкурують з академічною наукою.

Процес стереотипізації в кіно апелює до емоційної сфери, через що латентні образи некритично засвоюються глядачами [4]. На основі аналізу англо-американського кінематографа нами виділено чотири домінантні типи археологів:

- Археолог-авантюрист (екшн-герой): втілений у франшизі про Індіану Джонса. Академічний статус персонажа має декоративний характер, а археологія підміняється «полюванням за скарбами». Такий образ ігнорує колективний характер наукової праці та правові засади охорони спадщини, легітимізуючи індивідуальне привласнення артефактів.
- Археолог-містик: представлений у серії «Мумія» (Евелін Карнаган та Рік О'Коннелл). Тут наукове дослідження поступається місцем езотериці та боротьбі з надприродними силами. Археологія трактується як небезпечна

діяльність, пов'язана з потойбічним світом, що остаточно віддаляє глядача від розуміння роботи з матеріальною культурою.

- Археологиня-атлетка (фемінний тип): образ Лари Крофт, що поєднує фізичну витривалість з інтелектом. Попри руйнування гендерних бар'єрів у «чоловічій» професії, цей тип продовжує пригодницький канон. Діяльність героїні часто межує з деструктивним втручанням у пам'ятки, що суперечить принципам збереження спадщини.
- Археолог-дослідник (науковець-реаліст): найбільш наближений до історичної правди тип, представлений образами Безіла Брауна («Розкопки») та Говарда Картера («Тутанхамон»). Акцент зміщується з «трофея» на методичну точність, дотримання протоколів фіксації та етичне ставлення до минулого.

Хронологічно ці образи розвивалися від «Голлівудського канону» (1981–2008 рр.), де панував деструктивний підхід до артефактів-трофеїв, до «періоду реалізму» (з 2010-х рр.), який презентує археологію як виснажливу інтелектуальну щоденну рутину.

Для верифікації впливу цих образів на свідомість сучасної молоді було проведено опитування 104 респондентів віком 11–17 років. До першої групи увійшли 50 учнів Дніпровської гімназії № 44 (де працює археологічний гурток), до другої – 54 студенти Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу. Результати засвідчили, що 72,5% учнів молодшої ланки вірно визначають предмет археології, проте 75% все ще підвладні міфу про вивчення динозаврів. У старшій віковій групі (студенти) вплив школи знижується, а роль кіно та соцмереж зростає до 50%. Як наслідок, 76,4% студентів змішують археологію з палеонтологією, а 60,7% ідентифікують персонажів фільму «Мумія» як еталонних науковців.

Порівняльний аналіз підтвердив, що зі збільшенням віку роль академічних знань витісняється медійним контентом. Стереотип про «мисливця за скарбами» залишається стабільно високим в обох групах, що свідчить про

глибоке вкорінення кінообразів у підсвідомості. Це призводить до кризи професійного вибору: зацікавленість фахом стрімко падає від 33,3% у молодших школярів до 11,8% у студентів через розрив між екранним «екшном» та реальною складністю науки.

Отже, сформований кінематографом образ «археолога-авантюриста» деформує сприйняття реальної науки, провокуючи суспільний скепсис щодо досліджень, які не приносять золота чи сенсацій. Це створює небезпечну тенденцію толерування діяльності «чорних археологів», чия поведінка помилково ототожнюється з героїчними кінообразами. Для подолання цієї кризи необхідна стратегія активної публічної комунікації, яка змістить акцент із видовищного «пошуку золота» на ціннісний «порятунок історії». Тільки така трансформація медійного образу дозволить соціуму сприймати археологічну спадщину як спільний історичний скарб, а не об'єкт приватної наживи.

Список використаних джерел:

1. Hiscock P. Cinema, Supernatural Archaeology, and the Hidden Human Past // *Numen*. – 2012. – Vol. 59, no. 2/3. – P. 156–177.
2. Holtorf C. The Portrayal of Archaeology in Contemporary Popular Culture // *Stanford Traumwerk*. – URL: <http://traumwerk.stanford.edu:3455/PopularArchaeology/Home> (дата звернення: 11.10.2025).
3. Moshenska G. *Alternative Archaeologies // Key Concepts in Public Archaeology*. – London : UCL Press, 2017. – P. 122–137.
4. Rakestraw T. Archaeology and the Public: Exploring Popular Misconceptions / T. Rakestraw, A. Reynolds // *Inquiry: The University of Arkansas Undergraduate Research Journal*. – 2001. – Vol. 2, – P. 25–29. – URL: <https://online.fliphtml5.com/uknk/guzo/#p=1> (дата звернення: 05.01.2026).
5. Williams H. Public Archaeology / H. Williams // *Arts of Engagement*. – 2019. – P. 109–125. – URL: https://www.researchgate.net/publication/342178184_Public_Archaeology_Arts_of_Engagement (дата звернення: 09.12.2025).

Транспорт як фактор сталого розвитку суспільства: економіка, інженерія, логістика

БАБІЧ Віталій
ЗАПЛЮСВІЧКА Олексій
САМОЙЛЕНКО Владислав
Здобувачі освіти спеціальності 274
Науковий керівник:
ЧЕПУРНИЙ Богдан
Завідувач лабораторією
ДТЕФК
м. Дніпро

DPF-ФІЛЬТР: МИТИ ЧИ КУПУВАТИ НОВИЙ?

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЧИЩЕННЯ АБО ЗАМІНИ

Анотація: тези присвячені аналізу доцільності очищення або заміни DPF-фільтра в дизельних автомобілях. Актуальність теми обумовлена поширенням послуг з промивки сажових фільтрів та необхідністю оцінки їх ефективності. Розглянуто будову DPF-фільтра, склад вихлопних газів та фізико-хімічні властивості сажі. Доведено, що повне очищення фільтра від вуглецевих відкладень є неможливим через їх хімічну інертність. Обґрунтовано ризики промивки та зроблено висновок про доцільність заміни фільтра.

Ключові слова: DPF-фільтр, сажовий фільтр, дизельний двигун, очищення фільтра, вихлопні гази

DPF-фільтр (Diesel Particulate Filter) є невід'ємною складовою сучасних дизельних двигунів, який забезпечує зниження шкідливих викидів у навколишнє середовище. Основним його завданням є уловлювання твердих частинок (сажі), що утворюються в процесі неповного згоряння дизельного

палива.

Конструктивно DPF-фільтр являє собою пористу керамічну матрицю, найчастіше виготовлену з карбиду кремнію. Матриця має комірчасту структуру, подібну до бджолиних стільників, що забезпечує ефективне затримання частинок сажі. Завдяки високій температурній стійкості та механічній міцності карбід кремнію є оптимальним матеріалом для роботи в умовах високих температур.

В процесі експлуатації транспортного засобу відбувається поступове накопичення сажі у порах фільтра. Основним компонентом сажі є вуглець, який характеризується високою хімічною інертністю та практично не розчиняється у більшості відомих хімічних реагентів. Крім того, у складі відпрацьованих газів присутні сульфати, нітрати, метали та незгорілі вуглеводні, що ускладнює процес очищення.

Сучасні методи обслуговування DPF-фільтрів передбачають або їх регенерацію, або примусове очищення. Регенерація здійснюється шляхом спалювання сажі при високих температурах, однак цей процес не завжди є ефективним у міських умовах експлуатації. У зв'язку з цим все більшого поширення набувають послуги промивки фільтрів.

Існують два основних підходи до очищення: використання органічних розчинників та лужних розчинів. Використання розчинників обмежене через високу пожежну небезпеку. Лужні розчини є більш популярними, однак вони не здатні розчинити вуглецеві відкладення, що становлять основу сажі.

Крім того, застосування лугів може призводити до негативних наслідків. Зокрема, при високих температурах залишки лужних речовин здатні руйнувати структуру карбиду кремнію, а також пошкоджувати каталізатори, виготовлені з платини або паладію. У разі неповного видалення мийного розчину виникає ризик хімічного впливу на елементи вихлопної системи під час експлуатації.

Практичні дослідження показують, що після промивки відбувається лише часткове очищення фільтра. При цьому дрібнодисперсний вуглець

розподіляється по всій поверхні пор, що може навіть погіршити його пропускну здатність. У результаті спостерігається нестабільна робота двигуна, підвищена витрата палива та збільшення токсичності вихлопних газів.

З економічної точки зору регулярна промивка фільтра не завжди є виправданою, оскільки потребує повторення через певний пробіг. У довгостроковій перспективі це може перевищувати вартість повної заміни DPF-фільтра.

Отже, проведений аналіз свідчить, що очищення DPF-фільтра не забезпечує повного відновлення його характеристик і може супроводжуватися ризиками для роботи двигуна та вихлопної системи. Найбільш ефективним і надійним рішенням є заміна фільтра на новий.

Таблиця №1 Фінансові витрати з процедурою “мийки” та без неї тільки з заміною по кінцю часу експлуатації фільтра Структура розташування вуглецю та інших домішків.

Параметр	Новий фільтр	Фільтр після мийки
Ресурс, км	Близько 600 000	Озвучено 100 000
Порівняння витрат на 600 000 км		
Вартість фільтра/мийки	72000 грн	15000 грн
Кількість мийок	0	6
Витрати на зняття/ встановлення	990 грн	5940 грн
Вартість простою, грн/8 день	10000	60000
Разом, витрат, грн	82990 грн	155940 грн
Витрати на 1 км, грн	0,14 грн	0,26 грн

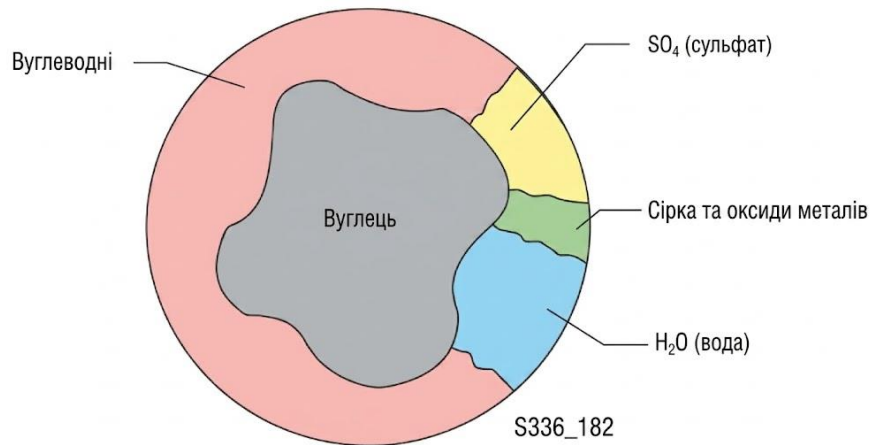

Рис. 1 Структура розташування вуглецю та інших домішків

Список використаних джерел

1. Офіційні матеріали дилера DAF.
2. Чистка сажового фільтра URL: <https://trekdnepr.com.ua/uslugi/ochistka-dpf.html>
3. Дизельний сажовий фільтр URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B0%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%80

КІЩЕНКО Мар'ян

майстер виробничого навчання
циклової комісії «Транспорту»
ДТЕФК
м. Дніпро

ДЕМОНТАЖНО-МОНТАЖНІ РОБОТИ ПРИ ТО І РЕМОНТІ РУЛЬОВОЇ РЕЙКИ АВТОМОБІЛЯ VOLKSWAGEN PASSAT

Анотація. тези присвячені методиці з демонтажу та монтажу рульової рейки автомобіля VW Passat. Систематизовано теоретичні знання про типи рейок, розроблено покроковий алгоритм розбирання/складання вузла, визначено критерії контролю якості.

Ключові слова: автомобільний транспорт, рульова рейка, гідропідсилювач, демонтаж-монтаж рульової рейки.

Рульова рейка важливий вузол керування автомобілем. Саме вони відповідають за безпеку та комфорт. Головна їхня функція полягає у перетворенні обертання керма в узгоджений рух колес. Саме це робить кермову рейку одним із найважливіших елементів автівки.

Конструкція рейки забезпечує: низький рівень тертя, змінне передавальне відношення, відсутність складних високоточних елементів, що вимагають постійної уваги, компактність, простота компонування з рульовим.

Конструкція рульового управління з перпендикулярним приводом

Агрегати можуть мати конструктивні відмінності, але різниця між кермовими рейками незначна, оскільки основні функціональні елементи лишаються незмінними:

- циліндр (картер), де розміщується зубчата рейка;
- шестерня;
- зубчата рейка (для надійності кріплення має пружину);
- накієчники та тяги;
- підшипники [3].

У залежності від модифікації, конструкція може доповнюватися гідравлічними циліндрами, електромоторами та планетарними механізмами.

Існує три різновиди рульових рейок:

Механічна. Класичний і найпростіший варіант (недорогий і нескладний у ремонті). За поворот керма відповідає виключно видій, жодних підсилювачів й інших допоміжних механізмів немає. Кермо не завжди легко повертати (як результат – зниження маневрування та керованості), але й критичних складнощів не виникає.

Конструкція дуже проста: до робочого валу з шестернею, що ходить у металічному корпусі, кріпляться тяги з кермовими накінецьниками, сам механізм прикрито пильовиками. Колись саме з цієї модифікації все починалося, але зараз ці рейки просто застаріли – з'явилися надійніші та зручніші варіанти, під час використання яких не погіршується якість маневрування.

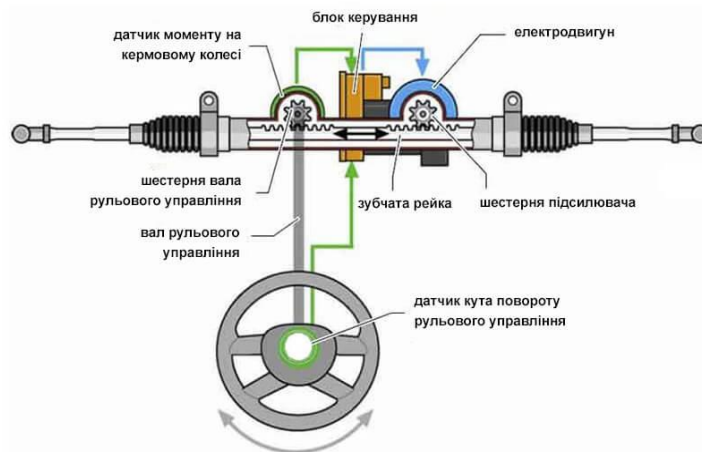
Із гідропідсилювачем. До стандартної рейки додається гідросистема, що допомагає легше повертати кермо. Завдяки ГПК машина отримує простір для маневрування, а рух стає безпечнішим. Але є у гідропідсилювача є й недоліки – він перебирає на себе частину потужності мотора, вимагає використання спеціальної рідини, а вартість ремонту такого механізму велика .

Механізм доповнюється пластинчастим насосом, поршнем і торсіоном. Працює все просто: ГПК розподіляє необхідний тиск і зусилля на торсіон і золотник, які спрямовують і нагнітають тиск. Коли ви повертаєте кермо, масло вприскується через золотник саме у ту зону, у яку йде поворот. ГПК зробив керування автомобілями (особливо великими вантажівками) простішим, до того ж механізм дуже надійний і рідко виходить з ладу, головне стежити за пильовиками [1].

Із електропідсилювачем. У цьому випадку у якості «помічника» виступає електромотор. Його називають «сухим» типом підсилювача, адже у ньому немає жодних додаткових рідин, але при цьому він ідеально поєднується з електричними системами автомобіля. Це конструктивно простий, доступний у плані ремонту та надійний варіант. Існує кілька варіантів розташування мотора: його можуть встановлювати на валу, розміщувати на зубчатій рейці або вбудувати у колонку. Автомобілі з таким механізмом надійніші, отже – дорожчі.

Принцип роботи кермової рейки з ЕПК схожий на класичний: основний вал із набором зубців взаємодіє з черв'ячним валом, на якому встановлюється шестерня – вона й обертає електродвигун. Зчитувальні датчики на кермі передають сигнал про відхилення на електронний блок управління, а звідти сигнал йде на електропідсилювач. Таким рейкам не страшні будь-які дороги, вони компактні, не викликають проблем під час ремонту. Єдина слабка ланка – електроніка [2].

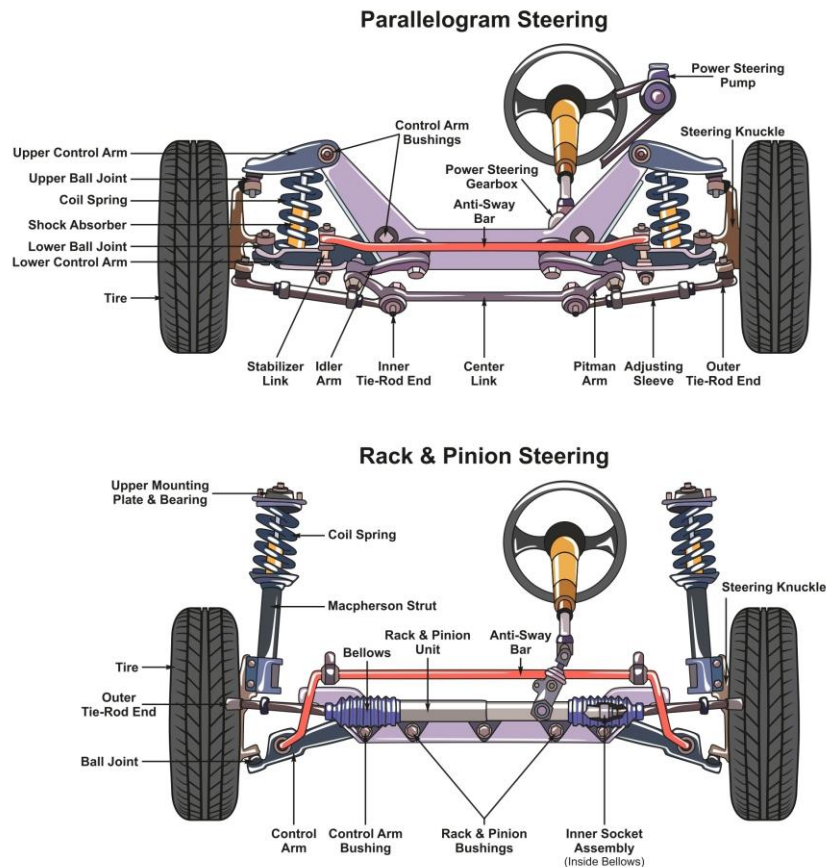

Але навіть продумана конструкція та вражаючий робочий ресурс не завжди рятує рейку від несправностей. Найчастіше проблеми пов'язані з появою у механізмі зазорів, що згодом призводить до люфтів, стуків і ударів у рульовій рейці. Також можливе руйнування зубчатих пар, пошкодження сальників та втулок. До того ж через пошкодження пильовиків до механізму може потрапити бруд, що тільки погіршує ситуацію. А власники моделей із гідропідсилювачем постійно зіштовхуються з витоком робочої рідини. Але є й хороша новина – більша частина несправностей підлягає ремонту [3].

Види і конструкції рульових рейок Passat

На автомобілях VW Passat застосовуються переважно два типи систем:

1. **Гідравлічні (ГПК):** Класична система з насосом та робочою рідиною.
2. **Електромеханічні (ЕПК):** Системи з паралельним приводом (наприклад, рейки *ZF* або *APA-BS*), де підсилювач інтегрований безпосередньо в рейку.

Сучасна методика викладання в коледжі має базуватися на:

1. Dual-learning: Поєднання роботи з реальним вузлом та віртуальними симуляторами (ELSA Win).

2. Компетентнісний підхід: Акцент не на заучуванні будови, а на вмінні діагностувати знос за непрямими ознаками під час розбирання, а розуміти, що деякі пошкодження незворотні.

Таким чином, демонтаж та монтаж рульової рейки на Volkswagen Passat є складним технічним процесом, який вимагає високої кваліфікації механіка, наявності підйомника та спеціалізованого інструменту. Якісно виконані демонтажно-монтажні роботи забезпечують коректну роботу рульового механізму, усунення стуків/люфтів та гарантують безпеку керування автомобілем. Самостійний ремонт без досвіду є ризикованим через складність доступу до кріплень та необхідність точного налаштування.

Список використаних джерел:

1. Кисликов В.Ф., Лущик В.В. Будова й експлуатація автомобілів: Підручник. К.: Либідь, 2019.
2. Лудченко Є.Т. Технічне обслуговування і ремонт автомобілів: Підручник. К.: Знання-Прес, 2020.
3. Сажко В.А. Технічне обслуговування та ремонт автомобілів: Підручник. К.: Каравела, 2021.

КОВТУН Віктор

викладач спеціальних дисциплін

циклової комісії «Транспорту»,

викладач вищої категорії, викладач методист

ДТЕФК

м. Дніпро

**РОЗРОБКА ДИДАКТИЧНОГО ПРОЄКТУ ЗАНЯТТЯ НА ТЕМУ:
«ДЕМОНТАЖНО-МОНТАЖНІ РОБОТИ ПРИ ТО І РЕМОНТІ
АВТОМАТИЧНОЇ КОРОБКИ ПЕРЕМИКАННЯ ПЕРЕДАЧ (АКПП)
Toyota Camry» З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ: «ДЕМОНТАЖНО-
МОНТАЖНА ПРАКТИКА ВУЗЛІВ І МЕХАНІЗМІВ АВТОМОБІЛЯ»**

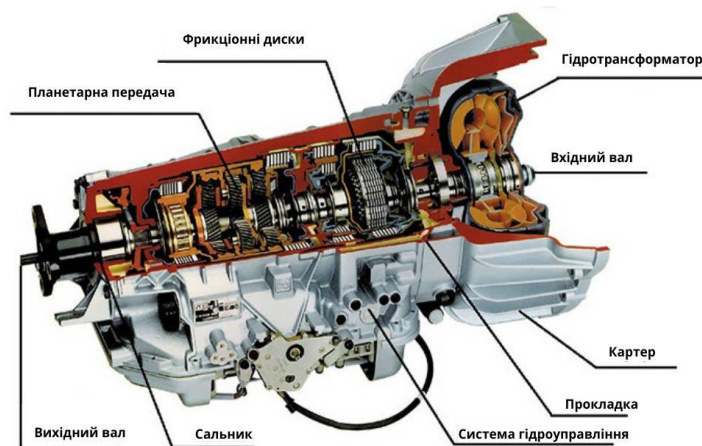
Анотація. Дана навчально-методична розробка присвячена методиці проведення практичного заняття з демонтажу та монтажу автоматичної коробки перемикання передач (АКПП) автомобіля Toyota Camry ДЛЯ спеціальності J8 «Автомобільний транспорт». Метою роботи є систематизація методичних підходів до навчання майбутніх фахівців автомобільного транспорту практичним навичкам обслуговування сучасних складних трансмісій. Очікуваний педагогічний ефект: впровадження даної розробки дозволить здобувачам освіти не лише опанувати алгоритм зняття/встановлення АКПП, а й розвинути професійну інтуїцію .

Ключові слова: практичні заняття, демонтаж-монтаж вузлів автомобіля, автоматична коробка перемикання передач, гідротрансформатор, планетарний редуктор, гідроблок.

БУДОВА АКПП ТОЙОТА САМРУ.

Коробка автомат (АКПП, Мал.1) складається з:

- гідротрансформатора.;
- масляного насоса;
- планетарного редуктора;
- електронної системи управління.

Мал. 1 Автоматична коробка перемикання передач

Гідротрансформатор (Мал.2)— в АКПП виконує функцію зчеплення:

передає і збільшує крутний момент від двигуна до планетарного редуктора і короткочасно від'єднує трансмісію від двигуна, щоб переключилася передача.

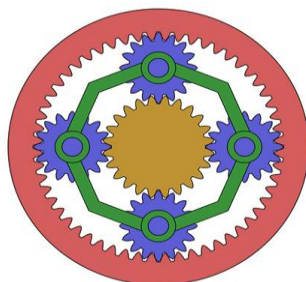
Мал.2 Гідротрансформатор

Насосне колесо сполучене з коленвалом двигуна, а турбінне колесо – з планетарним редуктором через вал. Між колесами розташований реактор.

Колеса і реактор оснащені лопастями певної форми. Всі елементи гідротрансформатора зібрані в одному корпусі, який заповнений рідиною ATF.

Планетарний редуктор (Мал.3). Складається з кількох планетарних передач.

Кожна планетарна передача складається з сонячної шестерні, водила з шестернями-сателітами і коронної шестерні.

Мал.3 Планетарна передача

Будь-який елемент планетарної передачі може обертатися або блокуватися (обертання передається від гідротрансформатора). Щоб переключити певну передачу, потрібно заблокувати один або кілька елементів планетарки. Для цього використовуються фрикційні муфти і гальма. Рухливість муфт і гальм регулюється через поршні тиском робочої рідини ATF.

Електронна система управління. Точніше, електрогідравлічна, тому що для безпосереднього перемикавання передач, увімкнення/вимикання муфт і гальмівних стрічок використовується гідравліка, а для регулювання потоків робочої рідини — електроніка.

Гідроблок складається з:

- датчиків — частоти обертання на вході і виході коробки, температури рідини, положення важеля селектора, положення педалі газу. Також блок управління АКПП використовує дані з блоку управління двигуном;
- важеля селектора;
- Електронний БУ — зчитує дані датчиків і визначає логіку перемикавання передач відповідно до програми.

Хід роботи (Технологічна карта)

Етап 1: Підготовчі роботи в підкапотному просторі

1. Демонтаж капота для вільного доступу підйомника.
2. Скидання тиску в паливній системі (безпека).
3. Знеструмлення (від'єднання мінусової клеми).
4. Демонтаж акумулятора та його платформи.
5. Робота з допоміжними системами (круїз-контроль, стартер).
6. Від'єднання паливних магістралей та трубок радіатора АКПП.

Етап 2: Від'єднання комунікацій та датчиків

7. Від'єднання датчиків швидкості, перемикача блокування, тросиків дроселя. 8. Важливо: Маркування всіх шлангів і дротів для уникнення помилок при збиранні.

9. Повний демонтаж системи охолодження (радіатор, вентилятори) для вивільнення простору.

Етап 3: Робота під автомобілем та демонтаж опор

10. Підйом автомобіля, зняття коліс та захисних щитків.
11. Злиття трансмісійної рідини (АТФ).
12. Демонтаж півосей та вихлопної системи (передньої секції).
13. Робота з підвіскою: від'єднання рульової передачі від підвіски (але не від кузова), зняття стабілізатора та поперечки.

Етап 4: Роз'єднання двигуна та коробки

14. Встановлення страхувального домкрата під АКПП.
15. Від'єднання гідротрансформатора від ведучого диска
16. Викручування болтів кріплення кожуха АКПП до блоку циліндрів.
17. Обережне опускання агрегату

Для ефективного засвоєння рекомендується використовувати:

1. Структурно-логічна схема: Візуалізація зв'язків АКПП з іншими системами автомобіля (Гідравлічна — Електрична — Механічна).

2. Логіка інтегрованого управління :

- Електрична система аналізує натискання педалі газу та швидкість.
- Блок управління надсилає сигнал на соленоїд.
- Гідравлічна система спрямовує потік ATF під тиском до відповідного поршня.
- Механічна система блокує сонячну шестерню планетарного ряду, змінюючи передавальне число.

План-конспект практичного заняття

Дисципліна: Демонтажно-монтажна практика вузлів і механізмів автомобіля.

Тема: Демонтажно-монтажні роботи АКПП Toyota Camry.

Тип заняття: Практичне заняття з відпрацюванням навичок.

Місце проведення: Навчально-виробнича майстерня технічного обслуговування автомобілів.

1. Навчальні цілі:

- Дидактична: закріпити знання про будову АКПП Toyota Camry; сформувати вміння послідовного демонтажу агрегату з дотриманням технологічних вимог виробника.
- Розвиваюча: розвивати технічне мислення, координацію рухів при роботі з підйомним обладнанням та дрібними кріпленнями.
- Виховна: виховувати дбайливе ставлення до інструменту, відповідальність за дотримання техніки безпеки та культуру праці.

2. Матеріально-технічне оснащення:

- Автомобіль Toyota Camry (або спеціалізований навчальний стенд).
- Набір слюсарного інструменту (ключі, головки, подовжувачі).
- Гідравлічна трансмісійна стійка.
- Динамометричний ключ.
- Ємність для зливу оливи (ATF).
- Маркувальні бірки для дротів та трубок.

3. Хід заняття:

3.1 Організаційна частина (5 хв): Перевірка наявності здобувачів, огляд спецодягу.

3.2 Вступний інструктаж (15 хв):

- Повторення правил ТБ при роботі на підйомнику та з агрегатами масою понад 50 кг.
- Огляд специфіки кріплення гідротрансформатора Toyota Camry.
- Видача карток-завдань.

3.3 Самостійна робота здобувачів (180 хв): Виконання операцій згідно з чек-листом під контролем майстра.

3.4 Заключний інструктаж (20 хв):

- Контроль якості встановлення агрегату.
- Аналіз типових помилок (наприклад, неправильне встановлення півосей або заломлення трубок охолодження).
- Прибирання робочих місць.

Критерії оцінювання:

- «Відмінно»: Всі операції виконані вірно, дотримано ТБ, інструмент чистий, маркування виконано чітко.
- «Добре»: Поручена послідовність некритичних операцій, виконано роботу без маркування дротів.
- «Задовільно»: Допущено помилки при знятті півосей або опор, потрібна допомога майстра для центрування АКПП.
- «Незадовільно»: Грубе порушення ТБ, пошкодження деталей або інструменту.

Викладач: _____ / _____ /

Здобувач: _____ / _____

Висновок. Дана розробка рекомендована до використання у навчальному процесі Дніпровського транспортно-економічного фахового коледжу для підвищення якості практичної підготовки за спеціальністю "Автомобільний транспорт".

Список використаних джерел:

1. Технічний опис та керівництво з ремонту Toyota Camry (серія XV). — Видавництво «Моноліт», 2022.

2. Кисликов В. Ф., Луцик В. В. Будова й експлуатація автомобілів: Підручник. — К.: Либідь, 2018.
3. Настанова з технічного обслуговування автоматичних трансмісій Aisin для автомобілів Toyota.
4. 4.Професійна освіта: методичні вказівки до виконання практичних робіт. — Дніпро: ДТЕФК, 2023

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«НАУКА, ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО:
ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ ДЛЯ
ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ»**

II Науково-практична конференція

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Українською мовою

ISBN 978-617-8923-23-5 Матеріали II науково-практичної конференції «Наука, освіта та суспільство: інтеграція знань для вирішення глобальних викликів ХХІ століття. – Орг. комітет: Ейхман О. А., Мірошниченко О. В., Уласевич Н. В

Відповідальність за достовірність інформації, коректність і точність наведених фактів несуть автори. Організаційний комітет може не поділяти точку зору авторів на викладену проблему.

Посилання на матеріали збірника обов'язкові.

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпро, 18, а/с

1212 Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 49018 від 02.08.2012.

Ідентифікатор видавця в системі

ISBN 7696 49000, Дніпро, 18, а/с

1212

тел. (096)-308-00-38, (056)-798-04-00

E-mail: 7980400@gmail.com